

■ ■ ■ PACSÉRI SZÓTÁR ■

Nyelvi sajátosságok

A szótár böngészése közben jó tudni, hogy a pacséri nyelv némely hangtani jellegzetességével eltér a köznyelvtől és a környékbeli falvak nyelvjárásától. Ami a legfeltűnőbb, hogy hangrendszeréből hiányzik a középzárt *ë*, ami azt eredményezi, hogy a nyílt rövid *e* megterheltsége jóval nagyobb a szokásosnál. A másik igen feltűnő jelenség, hogy a nyílt *e*-zés mellett *í*-znek is, vagyis az *é* hang rovására az *í* hang megterheltsége is sokkal nagyobb, mint a köznyelvben. Megfigyelhető még a zárt *u*-zás (*bujtár, bukor*), *ü*-zés (*eldül, türül*), *i*-zés (*felilled, girinc*) és *o*-zás (*borozda, fazikogba*).

Eltérést mutat a köznyelvvél szemben a szótagzáró *-l* és *-r* kiesése, valamint a toldalékok mássalhangzójának az elmaradása is. Kiesésük megnyújtja az előttük álló magánhangzót: *bót, dógozik, abrakóni, ócsó, föld, kúcs; főró, ére, āra; lábunkhó, dilihó, házbú, attú, akkó* stb.

Előfordul két olyan hosszú magánhangzó is a pacséri beszélt nyelvben, amelyet a magyar ábécé nem is ismer. Ezek a hosszú nyílt *e* és a hosszú *a*. (Jelölésükre a nyelvészeti irodalomban szokásos *ē*, illetve *ā* mellékjeles betűket használok.)

A mássalhangzók esetében nem okoz ugyan feltűnést, de tény, hogy az *ly*-nal jelölt hangot itt sem ejtik, helyette, kevés kivétellel, a *j* megterheltsége erősödik. Néhány *ly*-os szavunkban azonban ingadozik a kiejtés, *j*-vel is, *l*-el is hallható (*bivaj~bival, gömböjű~gömbölű, hej~hel, köjke~kölke* stb.). Az *ly*-hoz hasonlóan az *l+j* hangkapcsolatból is ejtéskor *j* lesz: *ajj, ajjaz, átajjás, hajja, megdarabójják, tejjessen, újj* stb.

A további hangkapcsolatokat illetően a köznyelvben szokásos teljes hasonulás mellett a pacséri népnyelvben teljes hasonulás következik be a szóközi *rl*, *dl*, *nl* mássalhangzók találkozásakor is: *megcsömölliik, kollát, mángolló, talló, udvalló; pallás, palló; ajál, szégyell* stb.

Ingadozik a *dn*, a *gn* és a *gyn* hangtalálkozások kiejtése: *feküdni~fekünni, fogadni~foganni, tegnap~tennap, hagyni~hanni* stb.

Néhány egytagú szó végén a gy is hasonul az utána következő szókezdet mássalhangzóhoz: *ics csaptunk, nacs csumája, úcs csinátuk, út tanítottuk* stb.

Három mássalhangzó találkozásánál a középső mássalhangzó általában kiesik: *kerbe, majnem, monta, tekinget; Bálin bácsi, lők ki!, maj morzsolunk, Szen Miháj* stb. Olykor azonban hallatszik is: *kukoricalisztből, térdbe, akaszd bele!, ezt láncra, kertné, mit fílsz túlle?* stb. Ott ahol a köznyelvivel megegyezik a kiejtés, főlegesenek tartottam a szabályoktól eltérő írásmódot alkalmazni, egyéb esetekben azonban a kiejtésnek megfelelően írtam.

Kissé bonyolultabb a helyzet, ha a zöngétlen t előtt zöngés mássalhangzó van, és az hasonul ahhoz a t-hez, amely tulajdonképpen nincs is jelen a szóban, mert kiesett: *asz má* (= azt már), *asz nem* (= azt nem). Némelykor azonban hallható hangsúlyosan is: *Azt nem egy* (tyúk) *kötötte ki*. Az ilyen eseteket a kiejtésnek megfelelően írtam, ám, hogy segítsen az ilyen írásmód olvasásához nem szokott olvasót, zárójelbe tettem a helyesírás szerinti alakot is.

Az összeolvadás, vagyis amikor az egymás mellé kerülő két mássalhangzó helyett kiejtéskor egy harmadik hallatszik, nagy általánosságban a köznyelvi ejtéshez hasonló. Ezért ezeket az előfordulásokat a szabályoknak megfelelően írtam. Az *éjszaka*, az *egyszer* és a *mindjárt* szavak esetében azonban eltérés is tapasztalható. Az *éjszaka*t az általánosan hallható *éccaka* helyett néha a köznyelvi írásképpnek megfelelő *éjszaka* alakban is hallani. Az *egyszer* leggyakrabban mint *eccer* fordul elő, de hallani az *etyszer* és az *eccé* változatokat is. A *mindjárt* leggyakrabban hallható változata a *mingyá*, de előfordul *mingyárt* és *mingyár* alakban is, így ezek kiejtés szerinti írásmódját mindenképpen szükségesnek tartottam.

A szavak szerkezetét vizsgálva talán érdemes megemlíteni, hogy a honnan kérdésre felelő határozóragok -tul, -tül; -bul, -bul; -rul, -rül alakban használatosak, ám ha elveszítik ragvégi -l-jüket, akkor az előttük álló magánhangzó megnyúlik: *házbú, ebbű*. A -hoz, -hez, -höz határozórag előfordulása szinte kivétel nélkül -hó, -hő: *doktorhó, ehhő, vígihő*. A -nál, -nél határozórag szinte mindig, a -val, -vel pedig legtöbbször ragvégi -l nélkül hallatszik: *asztalná,*

enné; kabátokká, avvā. A hol, illetve a hova kérdésre is a -ba, -be alak használatos. A birtokos személyragok használatával kapcsolatosan talán a legszembetűnőbb, hogy a birtokos többséget a 3. személyben a birtokszó is jelöli: *Elkérem Pistájék kerékpárjukat. A tanító bácsijék macskájuk. Kovácsék kertjük.* Ha személyes névmás a birtokos, többes 2. és 3. személyben nem a köznyelvi ti, ő, hanem a tik, űk alak használatos: *tik házatok, űk munkájuk.* Az igeragozásról megemlíthető, hogy a -t végű igék kijentő alakjai jelen időben egybeesnek a felszólító mód megfelelő alakjaival: *kiszakíccsa, ugattassák, nem tömhessük meg* stb., az ikes ragozással kapcsolatosan pedig, hogy a kijelentő mód jelen idejű egyes szám első személyében is az iktelen -k a személyrag: *eszek, iszok.*

A mondattani jelenségek közül leginkább szembetűnő, hogy a határozatlan számnév után többes szám áll: *Vótak több disznók is. Ment ki a többi emberek után dógozni.* Az e kérdőszó nem az állítmányhoz kapcsolódik, hanem eléje kerül: *Nem-i jó vóna onnan egy kis mizet hozni? Fel-i lehet rá ülni?* Az amaz, emez mutató névmás jelzői szerepben nem veszi fel a jelzett szóhoz járuló toldalékot, és határozott névelő sem kerül a mutató névmás és a jelzett szó közé: *Megfordította amaz vigít is. Akkor amaz vigirül is líptünk annyit. Emez felin, amaz ódal, emez ládát* stb.

A szótár helyesírása

A címszavak értelmezését segítő, szemléltető példamondatokban főszabályként a kiejtés szerinti írásmódot követtem. Az olvasás megkönnyítése érdekében azonban ott, ahol a köznyelvi ejtésben is bekövetkeznek a változások, fölöslegesnek tartottam a szabályoktól eltérni. Így pl. a hasonulást (bekopogtunk, tudtuk, feküdt, míg csak stb.), az összeolvadást (adja, bontsák, metszi, mondsz, szedjél, stb.), a mássalhangzó előtt röviden ejtett, de egyébként hosszú mássalhangzót (bennkosztos, jobb paraszt, kinn vót) a helyesírási szabályoknak megfelelően írtam. Vagyla-gos vagy más, indokolt esetben azonban ugyancsak a kiejtésnek megfelelően jártam el: *eccé, mingyá, aszongya, asz mondja* stb.

A szótár anyaga

A szótár anyagát az 1955 óta passzióból jegyezgetett adatok mellett az 1970–72 között végzett magnetofonos gyűjtés szövegei alkotják. Adatközlőim (14 fő) személyes ismerőseim voltak, valamennyien legalább nagyszülőkig visszamenően helybeli születésű földművelők, állattartók, igazi őstermelők, de akadt köztük (2 fő), aki gyermekkorában valameddig inaskodott is. Magnetofonos beszélgetéseink témái a kötetlen, szabadon folyó visszaemlékezéseken kívül a falusi gazdálkodás nagy eseményei: aratás, cséplés, kukoricatörés, disznóvágás és a már csak emlékezetben élő nyomtatás, kendermegmunkálás voltak.

A címszó és felépítése

Minden szónak félkövér betűkkel szedett köznyelvi alakváltozata szerepel címszóként. Ha a címszó tájszó és a köznyelvben nem ismeretes, akkor maga a tájszó szerepel köznyelvisített formában címszóként. Utána következik – ha van – a tájnyelvi változata fonetikus átírásban, dőlt betűsen, majd a szófaji megjelölés rövidített alakja. Ezt követi a szó jelentése, illetve jelentésváltozatai. A többjelentésű szavaknál az egyes jelentéseket számoztam. A jelentésen belüli jelentésárnyalatokat félkövérszedésű kisbetűkkel különítettem el. Az egyes jelentések után olyan példamondatok (néha szövegek vagy szövegrészek) következnek kurzív szedéssel, amelyek a szó jelentését, illetve használatát mutatják be. A szólásokat, a közmondásokat és a szóval kapcsolatos néprajzi tudnivalókat a megfelelő jelentésváltozat alá soroltam be. Ha a jelentés-hovatartozás nem egészen világos, akkor a jelentések felsorolása után következnek. Itt következnek a leggyakoribb igekötős előfordulások, szóösszetételek és összevetések is.

Néprajzi tárgyak esetében már sokszor a tárgy meghatározása, leírása is magában foglalja a néprajzi vonatkozások egy részét. Némelykor azonban szükségesnek láttam bővebb, részletesebb magyarázattal is szolgálni.

Az azonos alakú, de különböző jelentésű szavak, vagyis a homonimák indexszámmal külön címszó alá kerülnek: pl. **csapás**¹ jelentése: ütés, verés; baj, megpróbáltatás és **csapás**², jelentése: kitapostott út. Az utalásra → jel figyelmeztet.

A szófaji minősítés

A címszót minden esetben rövidített alakú szófaji minősítés követi. Több szófajú szavak esetében a címszó értelmezése és szemléltetése annyi egységre oszlik, ahányféle szófajhoz tartozik a címszó. Ha a jelentések száma miatt szükségessé vált, akkor a szófaji egységeket római sorszámok beiktatásával különítettem el.

Ha a fn és mn, illetve mn és fn szófajú címszónak csak egy jelentése van, az egyszerűség kedvéért ezt összevontan értelmeztünk, pl. lógós.

Rövidítések és jelmagyarázatok

á. é.	átvitt értelemben
é.	értsd
egysz	egyes szám
fn	főnév
gyerm	gyermeknyelvben
hsz	határozószó
i	ige
ik	igekötős előfordulásai
K.	közmondás
mn	melléknév
msz	módosító szó
Nb.	népballada
Nd.	népdal
Nr.	vonatkozások; néprajzi, művelődéstörténeti kiegészítő magyarázatok
nu	névutó
ö.	gyakoribb összetételei
pl.	például
stb.	és a többi
sz	személy
Sz.	szólás
Szh.	szóláshasonlat
szk	szókapcsolat
Tk.	találós kérdés
sznm	személyes névmás
tbsz	többes szám
ún.	úgynevezett
v.	vagy

vhogyan	valahogyan
vhol	valahol
vhonnan	valahonnan
vhova	valahova
vki	valaki
vkibe	valakibe
vkire	valakire
vmely	valamely
vmennyit	valamennyit
vmi	valami
vmiből	valamiből
vmilyen	valamilyen
vminek	valaminek
vmit	valamit
vö.	vesd össze
...	kihagyott részre utal
~	az előtte álló szó alakváltozata
□	nem összetartozó
-	példamondatok elkülönítésére
	az a és e betű fölött az a és e
	hosszúságát jelöli
( )	kiegészítő értelmezések, magyarázatok
→	utalás

A, Á

aba fn: abálódó belsőségek. *Mikó bontsák a disznót, akkó a kotlaházba van meleg víz, akkor abba hányják bele az abának valókat: tüdő, máj, fej, hájkerület, bélzsír, mijegymás, ezt híjják abának.* □ *Nízted az abát?* □ *Tedd az abába!* → *abalé, abaveles, abavilla, abavíz.* Nr.: Disznóvágáskor a töltelékekbe (a hurkába és a svartliba) kerülő részeket: fej, máj, tüdő, nyelv, szív, lép, tokaszalonna, egyéb véres hús- és szalonnadarabok, hájkerület, bélzsír, bőr/bőrke bő vízben lassú tűzön puhára főzik, megabálják. Ennek a kotlában fővő egyvelegnek a neve: aba.

abajgat i: 1. (főleg állatot hajsolás közben) üt, ver. *No oszt ez a nagy ustorral abajgatta úket, de oszt verte jám a bíres!* 2. üz, hajt, hajszol, sürget. *Csak úgy abajgatták felfele a kíviket.* 3. zaklat, háborgat, bosszant. *Ne abajgass folyton!*

abál i: a levágott disznó töltelékbe kerülő belső részeit puhára főzi, majd a kész hurkát, svartlit és egy-két darab tokaszalonnát is puhára főz. *A bélzsírt is abáni szokják.* □ *Kotlába abájják.* Ik: *megabál*

abalé fn: az a forró lé, amelyben a levágott disznó belső részeit, majd a belőlük készült töltelékeket: hurkát, svartlit puhára főzik. *Kását főztünk az abalébe, tötött káposztát felöntöttük abalével...* □ *Az abalevet külön öntsük.*

abaveles fn: abaléből főzött leves. *A régi öregek még főztek abavelest is. Felmelegítették, mer az megalszik, az az aba, mint a kocsonya, és akkor szaggattak bele olyan zsírbul, lisztbül kevert gombócot.*

abáló fn: 1. az abálásra szolgáló víz, abavíz, abalé. *Mingyá rakják bele az abálóba, az abavízbe.* □ *Tedd az abálóba!* 2. az abálásra szolgáló víz a benne fővő belsőségekkel együtt; aba. *Hogy áll az abáló, kiesz?* Ö.: *abalóvilla*

abalódik i: forrva fő, puhul. *Mikor az aba felfőrt, akkor aszongyuk, hogy no mos má abalódik.* □ *Mikó osztán fő, abalódik, akkor az asszonyok, vagy tán még a böllér is valami villával, mivel megszurkálja, hogy nem víres-e. Akkor jó, ha a kibuggyanó lé nem víres.* Ik: *megabalódik*

abalóvilla fn: kb. 50 cm hosszú, vasból kovácsolt, egyik végén kétágú villa, 8–10 cm-es fogakkal, a másik végén hasonló hosszúságban ellapítva, amellyel disznóvágáskor az abálódó részeket mozgatják, ellenőrzik, hogy megfőtt-e. Ha igen, akkor kiszedik a megfőtt, megabalódott részeket.

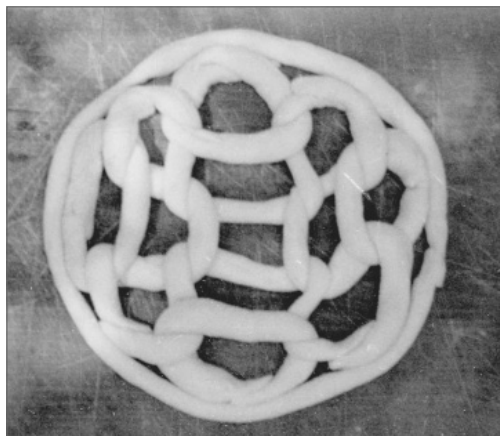

abált szalonna, abát szalonna fn: puhára főzött húsos, friss szalonna. *Mikor oszt meg van abálva, akkor kiveszik, tányírra teszik azt az abát szalonnát, megdarabójják (hosszában, keresztben bevagdossák), fokhagymával, sóval, piros paprikával jó vastagon behintik, oszt ha megfagy, nagyon finom eledel.*

abavilla → *abalóvilla*

abavíz fn: abalásra felöntött víz. → *abáló*
ablak fn: fényt, levegőt bebocsátó nyílás a falban. *Az ablakon adta ki a napszámját mindenkinek.* □ *Szedlár Andrija a pallás ablakából nézte végig a jelenetet.* □ *Kicsiny ablakai a magasból úgy néznek le az utcai járókelőkre, mint óriás a törpére.* □ *Nem vót oan nagy ablak, kis ablak, oszt csakhogy kivilágítson.*

ablakos kalács fn: lakodalomra sütött, sajátos fonatú, kör alakú lyukas kalács. *Na azt is rettenetesen szeressük mink, az ablakos kalácsot.* □ *Az ablakos kalács, az vót a minden, az vót a legfőbb, vagy esetleg pékkiflit csináltak.* → *kulcsos kalács, lakodalmas kalács*

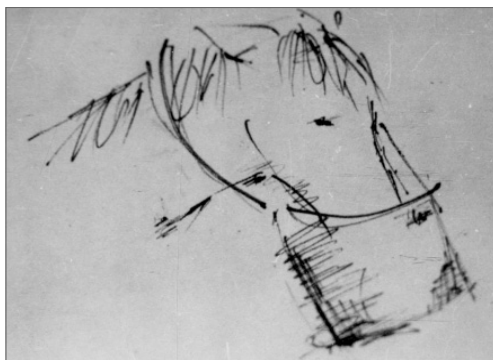

abrak fn: szemes takarmány (zab, kukorica) főleg ló táplálására. *Hajnalba elkapták a lovak az abrakot, oszt lehetett fogni.*

abrakol i: 1. a) állatot abrakkal ellát, etet. *A heverő marhákat nem is abrakóták.* b) állat abrakot eszik. *Abrakolnak a lovak.* c) tréfás: ember eszik. *Gyerük abrakóni!* 2. (embert, ál-

latot) üt, ver. *Nem az ustorral kell abrakolni, hanem a zsákból!* Ik: *elabrakol, megabrakol*

abrakos tarisznya fn: a ló fejére akasztható tarisznya, amelyből jászol v. láda híján akár befogva is megeheti a ló az abrakot. *Rövidebb az abrakos tarisznya, hogy elírje a fenekit a ló.*

abrincs → *abroncs*

abroncs, abrincs fn: 1. hordó, dézsa don-gáit összetartó lapos fémszalag, pánt. *Leszát (leesett) egy abrincs, osztán fojik a hordó.* 2. Ritkán: *ráf*

abrosz fn: asztalterítő. *Akkor arra rátettek fehér abroszokat.* □ *Abrosz nélkül igen kevés hejen szokott lenni nagyobb itkezés.*

acatoló → *asztoló*

acél, acil fn: 1. kovácsolható és főleg edzhető vas. *A török (Törökországból származó) kasza elismert acilkasza vót, úgyhogy azt majnem megmagázta az arató ember.* 2. tűz csiholására szolgáló acéldarab. *Ékirtem Trenka acilját, az oszt acil vót.* Nr.: A gyufa elterjedése előtti idők tűzgyújtási eszköze az acél, a kova és a tapló volt. Segítségükkel csi-

holták a tüzet olyképpen, hogy a bal kezükkel tartott kovakőre taplót helyeztek, majd a jobb kezükkel szorított acélt a kovához patintották. A kipattanó szikra meggyújtotta a taplót, ezt aztán szalmacsóvába tették, és addig lóbálták, míg lángra nem lobbant. A pipára gyújtók az izzó taplót a pipába tömött dohányra tették, és úgy gyújtottak rá, a cigarettára gyújtóknak pedig elég volt csak a cigaretta végéhez tartani az izzó taplót, és máris füstölhettek. A tapló egyébként nem más, mint a taplógomba húsos, szíjas, főzéssel, szárítással, töréssel puhává, vattaszerűvé varázsolt anyaga.

acélos, acilas mn: 1. kemény, edzett. 2. gazdag sikértartalmú. *Ojan acilas buza vót az a hazaji, hogy a mónárok is azt szerették.*

acíl → **acél**

acilas → **acélos**

ács fn: tetőfedő mesterember. *Nem kellett akkor ács!* Ö: *ácskapocs, ácsmester, ácsmunka*

acsarkodik i: fenekedik, rossz indulattal, rossz szándékkal van vki iránt, irigykedik vkire. *A gyerekik mindég acsarkonnak egymásra.*

acsarog i: kutya fogát vicsorítva morog. *Vigyázz erre a kutyára, nézd, hogy acsarog!*

ácsingózik, ácsingódzik ~ **ácsingózik** i: vágyakozik vmire, sóvárog vmi után, nagyon kíván vmit. *Hijába ácsingódzott, nem adtak neki semmit.* □ *Ez a szomszíd gyerek annyira ácsingózott, hogy muszáj vót neki egypár almát anni.* Vö.: *kácsingózik*

acsó → **zacskó**

ácsmester fn: ács. *Vót itt egy nagyon jó ácsmester, az osztán nem hasznát ácskapcsot.*

ácsmunka fn: az ács szakmájába vágó munka. *Asztalos vót, de belegyött abba az ácsmunkába is.*

ácsorog i: céltalanul v. vmire hosszasan várakozva álldogál. *Kinn ácsorogtam a sarkon.*

ad, ád i: 1. a) vmit odanyújt, elébe, kezébe tesz. *Kéztül adok.* b) élelmez; ételt, italt fel szolgál. *Add meg, fijam, add meg! Meg kell adni, fijam... Kosztot nem birok, édesapám adni.* 2. Juttat. *Az tíz dínár levonással adja.*

□ *Kis sógornak is adtam egyszer, de ű többet adott nekünk.* □ *Vedd meg, adok.* □ *Megyek Ádor sógorhó is, ű nem ád.* 3. Termést hoz, vmennyit terem. *Mennyit ád?* 4. háziállat

vmilyen terméket (pl. birka gyapjút, tehén tejet stb.) szolgáltat. *Fejnék, fejnék, de a tehén nem adja a tejet.* □ *Kis sógor mint tehénszakértő körültapogatta, nehezen adja-e a tejet.* 5. elad. *Hogy adta a malacokat?* □ *Drágán adta?* 6. kívánságot teljesít. *El ne veszítsd a péterkédet, adok egy falatot.* 7. ki-

házasít, férjhez ad. *Könnnyen beszil, firbe adta a jányát.* Ik: *átad, bead, elad, felad, hazaad, kiad, kölcsönad, lead, megad, ráad, túlad*

adi msz: add ide. *Adi a lékrim!*

adó fn: **1.** az államnak fizetett illeték; közteher. *Nem nagy az adó, ha van miből kifizetni.* □ *Aki egy hízót bizlal eladni, annak elég nagy az adót kifizetni.* □ *Ez után az öt hold föld után fizetek kétszázharmincválhány ezer dínár adót, az évi adóm.* **2.** egyházi illeték, egyházadó

ág fn: **1.** fának, fás növénynek törzséből kinőtt hajtása. *Mogyorófaágot nagyon szeretnek ustornyélnék a kocsisok, mer az erős.* **2.** szerszámnak, eszköznek ágszerű nyúlványa. *A kivehányó villának két ága van.* **3.** rokonsági vonal, leszármazás. *Anyaji ágrul rokon.* Sz.: *Nagy ágbul való, kilencen aludtak egy ágyon.* (Nincs mivel dicsekednie.)

ágas I. mn: ággal rendelkező. *Az vót a szerencse, vót ott egy ágas, abba megakadt a vasvella.* II. fn: kivágott fiatalabb fatörzs, amelyen meghagyták az ágak csonkjait leginkább a tejesköcsögök számára, illetve ilyen céllal földbe ásott faoszlop. Sz.: Régebben, ahol nem volt fejős a tehén, szokták mondogatni a tejet kérő gyerekeknek: *Hunnan adjak, tán megfejjem az ágast?* □ *Várjá, maj megfejjük az ágast!*

ágaskodik i: **1.** lábujjhegyre állva kapaszkodik, hogy vmit elérjen v. jobban lásson. *Ha kicsi vagy, ágaskodj!* **2.** ló két hátulsó lábára áll. *A motoros alatta feküdt, a ló meg csak ágaskodott.*

ágazat fn: atyafiság, felmenő rokonság. *Az egész ágazatom nazarénus vót.*

ágenda, ágyenda fn: konfirmálásra előkészítő hitoktatás. *Ágyendára jár.*

ágendázik, ágyendázik i: hittani ismereteiről a gyülekezet színe előtt számot ad, hogy az úrvacsorával élő egyháztagek sorába léphessen; konfirmál. *Májusba ágyendázunk.* □ *Az ágyendázó jányok fehérbe, fehér ruhába vannak.*

aggat i: **1.** útba van, lábatlankodik, akadályoz, zavar. *A gyári salló nem felelt meg, annak vót oromja, oszt az aggatott.* □ *Csak aggatott egyik a másikának.* **2.** vmire ráakaszt. *Kiaggattam a ruhákat, hogy szellőzzenek.*

agrárföld, agrárföld fn: az 1946-ban végrehajtott földreform során adományozott föld. *Egy rendes, nem agrárföldet is akkor adtak el.*

ágy fn: **1.** Fekvőhely. *Mi aludtunk a kettős ágyon, Rozi pedig feküdt az ágy végébe, a sezlonyon.* □ *Ezelőtt mikor felvetették az ágyat, akkó nem így vót az ágy, hogy ics csak beletapogatva, hogy ne is látsszon.* **2.** ágynemű. *Lehúzta az ágyat.* **3.** ágyás. *Míg az egyik ágyat fordították, a másikat nyomtatták.* □ *Mikor megázott, kiszedték a kenderágyat.*

agyal i: agyba-főbe ver. *Agyalta ám a lovát Szemesi!* □ *Kerikgyártó tanító agyalt ám bennünket, meg Gara is!* Ik: *megagyal*

agyar fn: emlősállatnak feltűnően megnövekedett szemfoga mint táplálékszerző eszköz és támadó-védekező fegyver. *Agyaras vót a kan, úgyhogy kihatotta az embert az agyarával.* □ *Még ha éves nincsen, akkor hát el lehet fogóval venni az agyarát.*

ágyas I. mn: bizonyos számú ággal rendelkező. *Kétágyas szobák.* II. fn: nem törvényes feleség, szerető. *Nem vagy te felesége*

Misának, csak ágyassa. Ő: ágyastárs; gyerek-ágyas

ágyás fn: 1. kertben virágok, vetemények termesztésére elkülönített terület. *Elég szép ágyás fokhagymám vót itt a kertbe.* 2. nyomtatásra előkészített gabona. *Az ágyást a lovakkal addig járatták, míg csak egy kis szalmát nem vertek fel.* 3. a kenderáztatóban azó kender rakása. *Rengeteg kender vót, úgy értve, hogy sok. Két-három öl hosszú ágyások vótak.*

ágyaz i: 1. ágyat lefekvésre előkészít. *Ágyazz, mama, fekünni akarok!* 2. gabonát nyomtatásra előkészít. *Csak akkor ágyaztak, amikor tisztább idő ígérkezett.* 3. kenderszálat, szöszv. kócot fonásra előkészít. *A kócot is megágyaztuk. Meg kellett ágyazni, hogy minél jobban szálára legyen, akkor könnyebb fogni.* Ik: *beágyaz, megágyaz*

ágyazás fn: az ágyaz igével kifejezett cselekvés

ágyék, ágyík fn: az emberi testnek a comb hajlatai közé eső és a hastól lefelé terjedő tájéka. *Ágyíkon rúgom, csak győjjön közelembé!*

ágyenda → *agenda*

ágyendázik → *agendázik*

ágyík → *ágyék*

agyonszúr i: késsel v. más hegyes eszközzel szúrva megöl. *A disznót agyonszúrták, szalmával megperkelték, hun kiiggett, hun hogy sikerült.*

ahogy hsz: 1. amint, amilyen módon. *A hordóbul, ahogy gyön ki az a hab ...* □ *Az a szánkó, ahogy mentünk, hátújja vágódott hun ére, hun ára.* □ *Ahogy az elverte az ökröket ...* 2. amikor, amint, mihelyt. *Ahogy összeadtuk*

azt a, egy embernek mi jár, még két méter valamennyi kimaradt. □ *Ahogy a belet kivesszük, ezt az asszonyok beviszik, és megpucójják.*

ahol, ahun hsz: a mellékmondatban megjelölt helyen. *Bekopogtunk, ahun tudtuk, hogy legin van.* □ *Oszt aludtunk ott, ahun összeestünk.* □ *Ahun találtak nípeket, gyerrünk csak kocsira.* □ *Ballagtunk kifele, ahun van a parcella, ahun megkezdjük a munkát.*

ahun → *ahol*

ajál → *ajánl*

ajálkozik → *ajánlkozik*

ajálkozó → *ajánlkozó*

ajánl, ajál i: vmit használatra, megvétele, alkalmazásra stb. kínál, javasol. *Létaji itt aját, huszonötír.* Ik: *beajál, felajál, megajál, ráajál*

ajánlkozik, ajálkozik i: késznek nyilatkozik vminek az elvégzésére. *Ki ajálkozik rá, hogy a nyakába kösse.* Ik: *felajálkozik*

ajánlkozó, ajálkozó mn: aki ajánlkozik. *Vóna is itt má ajálkozó, de hát nem nagyon bizalmas* (megbízható).

ájer fn: levegő, légáramlás. *Lehet, hogy az ájer, szóval a levegő hozhatta Simon úrtul.*

ajj → *alj*

ajja → *alja*

ajjaz → *aljaz*

ajtó fn: épületnek, bútornak nyílászáró szerkezete. *Még megnéztem a gyerek után, hogy jó csukta-je be az ajtót.* □ *Ha mingyá azt az ajtót nyitják, akkor elhajtották vóna a disznókat.* □ *Aszonta, ú maj keresztü teszi a vackot az istáló ajtóba, hogy ne birják a lovakat kivezetni.* □ *Ott vót nekünk bent kúcsos*

fészter. *Úgyhogy ezen bement, két ajtaja vót, amazon meg kiment.* □ *Bezártuk az ajtót.*

akác, ákác fn: igen gyakori fafajta (Robinia pseudoacacia). *Ákácfa. Mink úgy híjjuk, hogy nem akác, hanem ákácfa.*

akácfa, ákácfa fn: Az akácok közé tartozó fa. *Régen, amikor még nem ez a traktor dógozott, hanem kocsikkal, ugyi, abbú csináltak a ... ákácfákból a kocsit.* □ *Besűrítve ákácfával az az egy-két kodrátos terület.* □ *Erdősített legelő ákácfákkal, közte meg fű.*

akácméz, ákácmez fn: az akác virágjából gyűjtött méz. *Az akácméz meg még nem vót pergetve.* □ *Azelőtt hát akácméz vót az rendesen, mer mink csak ákácját ismertünk.*

akol fn 1. a disznóól előtt körülkerített, födetlen kifutó. *Ez az akol jobban azír is van, hogy amejik disznó úgy rákap, az kint vígzi a dógát, oszt akkó csak könnyebb onnan kipucolni, mint bentrül.* □ *Itt kapott enni, mer az óljának nem vót akolja.* □ *Az kinek az akla?* 2. rudakból, szálfákból körülzárt, szellős, fedetlen udvarrész az állatok nyári tartózkodására. *A heverőmarhák ott vótak az akolba.* □ *Szilágyi Lajosnak vót ojan akolja.*

alacsony mn: függőleges irányban a szoktnál kisebb méretű; a magas ellentéte. *A ház alacson vót.*

áldomás fn: sikeres vállalkozást, szerződés- v. vásárlást ünneplő pohárürítés, iszogatás. *No, gyertek, maj megisszuk az áldomást!* □ *Tudtam, hogy nem lesz szerencse, nem ittunk rá áldomást.* □ *Igyuk meg az áldomást, oszt lesz hozzá szerencse.* Nr.: 1. *Az áldomást rendesen az fizeti, aki a pízst kapja, vagyis az eladó.* De fizethetik közösen is a vevővel, és ez az alkuban is szóba kerül: az áldomás közös. Az üzletre egyébként inni kell, mert különben *nem lesz szerencse a vásárbó, ha nem isznak rá áldomást.* 2. *Áldomást fizet a munkáltató is a megállapodás, a szerződéskötés során.* 3. *Áldomást fizet az újszülöttnek (főleg fiúgyermeknek) örvendő apa is.*

alj, ajj fn: 1. *alom, aljszalma. Sorba minden dologra: tuskót szedni, libát örözni, ajjat bekiszíteni, vizet bekiszíteni...* □ *Néha kien-gedjük, még az ajját rendezzük, az udvarra.* □ *Ippen az ajjat hántam ki, mikor gyött a kishíró.* 2. a termés silánya. *Hozz le abbul az ajkukoricából, maj morzsolunk.* 3. *vminek (asztagnak, kazalnak, kocsinak stb.) a feneké.* *Az ajjul vót még egypár kive.* 4. *vminek a lentibb, az alacsonyabb része, fekvése.* *Itt építkeztek a vőgyajba, mivel úgy vótak vele, hogy a hegyen nem tudnak vizet találni.* 5. *szoknya.* *Valaki elgyött oda, hogy varatok egy blúzt meg egy ajjat. Az má egy kicsit urasította, hogy nem szoknyát mond, hanem ajjat.* Ö.: *derékajj, hónajj, kapuajj, vőgyajj*

alja, ajja fn: 1. vminek (falnak, ruhának, edénynek stb.) az alsó része. *Nem meszelem az egisszet, csak elhúszom az ajját.* □ *A fal ajja mind leomlott.* □ *Belekötötték ennek az ingnek az ajját a pendelbe.* □ *Ojan hosszú szoknyát hordtak, hogy még vartunk az ajjára ezt a koptatót.* 2. vmi alatt levő. *Szereti a magas feje ajját.* 3. vmi alatt levő terület. *A díjofa ajja tele van minden reggelre.* □ *Egy marikverő meg a nagygerebjével húzta a kapartk ajját össze.* 4. vminek a végében levő terület. *A kert ajjába szoktuk vetni a zöccsítet.* 5. üledék. *Megavasodott a zsír ajja.* □ *Jó kis pogácsát sütöttem a tepertő ajjával.* 6. silány, értéktelen maradék. *Kiválogatták mán, nem maradt csak az ajja.* 7. vminek (az embernek is) a hitvénya. *Az emberek ajjának nézem.* *Km.: Sok beszídnék sok az ajja.* □ *Ajja van az ijen beszídnék.* Ö.: *hasajja, tyúkajja*

aljaz, ajjaz i: almot készít a jószág alá, almot cserél a jószág alatt; almoz. *Misa bátyám? – Kint van az istállóba, ajjaz. Ik: kiajjaz, megajjaz*

aljfa, ajfa fn: a járom része

alkazlas fn: az a cséplőmunkás, aki a főkazlassal egyetemben állandóan a szalmán dolgozik, a szalmakazal kialakításában segítkezik. *Két szalmakazlas vót, egy vice, alkazlas, meg egy főkazlas. Ezek nem gyöttek soha kivíre.* Vö.: *segédkazlas, vicekazlas*

áll, ál i: 1. nem mozdul helyéről. *Ugye a jányok, a marékverők hát külömátak, meg vót, amejik (kaszás): gyere ide, ide ájj mel-lém.* Szh.: *Ál, mint bornyú az új kapu előtt.* 2. nem dől el. *Ál a baba, ál.* 3. elmozdítható

tárgy egy helyben nyugszik. *Amikor elázott is (a szűr), leálította, úgy át, minthogyba az emberen rajta vóna, az úgy át.* 4. a) tétlenül ácsorog, vesztegel, várakozik, tartózkodik. *Akkó má ketten átunk a zsákná, vót segítségem.* □ *Ott át a tarisznyába egy darab szalonna mindig, hogy netán, ha nem lesz elég.* b) pénz be van fektetve. *Csak benne ál a sok píz!* 5. gép nem működik. *Ál az óra.* 6. a) a folyamat vhol tart. *Mikor má ott ált, hogy na, két mázsálás le lesz, akkor...* b) vmilyen állapotban, helyzetben van. *Elmísz Kapusibó, ott lehet megtudni, hogy hogy ál a banda.* 7. a lehetőség megvalósulása múlik rajta. *Rajtad is ál, ha segítsz.* 8. vkihez, vmihez, vki, vmi mellé áll. *Nagy szalma, sűrű, jó gabona: – Ájjunk tán a részéb!* 9. vmi érvényes, érvényben van. *Akkor ál az alku?* 10. illik rá. *Jó ál neki.* 11. nem tud hallgatni, titkot tartani. *Nem ál meg benne a szó.* 12. vminek a költségét viseli, vállalja. *Ha harmados vót a marikverő, akkor a marikverő áta a maga kosztját.* 13. vmely állapotban marad; tűr, elvisel, kibír. *Nem ájja a hideget.* □ *Szó nélkül áta a veríst.* Szh.: *Ál, mint Bakná a kocsi.* (A munka nem halad előre.) Ik: *átál, beál, beleál, elál, felál, féreál, kiál, különál, leál, megál, nekiál, összeál*

állás, álás fn: 1. veszteglés. 2. pihenés. 3. hivatal. *Alig várta, hogy megkapja ezt az álást.* □ *Apád álásba van, szógál.* 4. különféle állványzat. a) kőművesállvány. *Felálították reggel az álást, mer álás nélkül má nem birták csináni.* b) asztagállás. *Három álásba hordtunk.* □ *Ájjon maga oda az*

álásba, próbálja meg, hogy milyen ottan! □ Szedjé le egy pár sort az álásbul! c) elevátor-állás. Mikor megindult a csíplis, az elevátor alatt nígysarkos álást raktunk. □ Először álást raknak a szalmások. 5. termet, testtartás. Milyen jó álása van ennek a jánnak. Ö: áláskaró; csordaálás, kanászállás

álláskaró, áláskaró fn: az állást tartó, alkotó rúd, gerenda. Hozzátok az áláskarókat! □ Az asztagmester két áláskarót szúrt a szílső kívik kötele alá.

álló, áló fn: állóka, járóka; csonka gúla alakú, fölül kisebb karikában záródó, ke-rekeken guruló, négyágú faszerkezet járnitanuló kisgyerekek számára. Ennek a kis Drágit gyerekeknek kérték el az Izu álóját.

állós, álós mn: tartós. (Az előtét) egy kicsit nehezebb feltenni, de álósabb.

alom fn: a jószág alá szórt szalma; alj. Mondták tán azt is, hogy vigyé alájuk almot, de inkább ajjat vót az.

alszik i: az alvás állapotában van. Sok iccakat nem aludtam, mer hajtani kellett a lovakat.

által, átal nu: átellenben. Kiráj Zsófi néni meg átal lakott ennek az üres portának. □ Itt lakott akkor nekem átal ez a Trenka koma.

amaz nm: mn-i használatban ragtalan alakjával a köznyelvben szokásos mutató névmás ragos alakját helyettesíti. Átkeltek amaz felire. □ Amaz vígirül is líptünk anynyit. □ Ez a víge, ére, a falu fele ki vót téglázva, de amaz víge mán nem vót, se a másik ódala. □ Ott, amaz házná, a Csorda közbe is nagyon jó vizünk vót.

ányg fn: a fiútestvér, illetve a nagybácsi felesége (megszólításként is használatos). Na győjjön, Örzse ánya, maj megmutatom a kertet.

ánygi fn: ányg. Nem vagyok éhes, mer ánygijékná ettem.

ányyika fn: az ánygi becézőbb, kedveskedőbb alakja. Ányyika ki szokta a hajunkat sütni, mikor szerepeltünk. □ Ányyika frickaplit süttött.

ánslag → ánslóg

ánslagos → ánslógos

ánslagoz → ánslógoz

ánslóg fn: kén

ánslógos, ánslagos mn: kénes ízű. Ne igyá belüle, mos lett kínegezve, még ánslagos!

ánslógoz, ánslagoz i: kénez, kénnel kezel; boroshordót kénlappal kiegészet. Vettem kéneget, maj ánslagozunk. □ Ánslagozzuk a hordókat.

anya fn: a gyereke(ke)t világrahozó szülő. Az anyám hozta szakajtóba. Ö: családanya, dédanya, édesanya, keresztanya, örömanya

apa fn: a gyereke(ke)t nemző férfi. Akkor vette meg apám ezt a házat. Ö: családapa, dédapa, édesapa, keresztapa, örömapa

ár¹ fn: ellenérték. Aminek az árát Juci megkéri, az nem rí vissza. □ Jó keresett, pedig nem szokta az árakat úgy feldobni, oan rendessen dógozott.

ár² fn: áramló víztömeg. Vitte az ár a szé-nát, de még ólakat is vitt, mer amikor feltípi a gátat, akkor mán nem lehet elibe álni, akkor má mindent seper, visz.

ár³ fn: szűrő, lyukasztó szerszám. *Vót szegezőár meg tűzőár meg mindenféle kisebb, viknyabb, vastagabb ár.* □ *A talpallásnak igényes, kis, vikony ár kellett, hogy lehessen rántani a fonalat. A sarkot vastag, háromsarkos árral vartuk. Azt hittuk saroktűző árnak.*

ár⁴ fn: 100 m². *A hektárnak van ára, de mink csak katasztrális holdba beszélünk, annak az izéje a nígzetöl.*

arasz fn: az egymás felé oldalra kinyújtott hüvelykujjak és kisujjak közötti távolság mint hossz mérték. *Akinek nagyobb keze vót, annak az arassza is nagyobb vót.*

arat i: érett gabonát kaszával levág. *Enné a Martony Jánosná arattunk avval a két Vitmannyal.* □ *Tizennyóc nap azon a főró nyáron, ott arattam.* Ik: *learat*

aratás fn: az arat igével kifejezett cselekvés. *Vót itt egy gazda, a szomszédunk vót, az megszólított, hogy van aratásod.* □ *Illés-napon végeztük el az aratást, pinteken.*

arató I. mn: aki, ami arat. II. fn: az aratást végző személy. *Vótunk tizennyóc aratók.* □ *Ű bíres vót, oszt nem vót még arató.* □ *Amejik ojan gazda vót, annak má, mire begyöttek a tavaszi napszámok, annak má vót aratója.* □

Egy hét, kettő kapálás, egy-két nap ganéhordás, de arra is már az aratók lettek megszólítva. □ *Részes arató.*

árenda fn: haszonbérlet. *A szomszédba vót egy szálás. Ott ezek a Káplár Kis Sándorék vótak a bérlők: azt a szálást kivették árendába, oszt hát ott gazdákodtak.* □ *Negyvenhárom összin száz pengő vót egy holdnak az árendája.* □ *Azt a szálást kivették, azt a tizenyóc-húsz lánc földet árendába.*

árendál i: földet, illetve földet szállással együtt bérel. *Ivanyos Julcsátul is árendátam egy holdat.*

árendás I. mn: árendáért tartott vagy árendáért bérelt. *Három hold árendás földem vót.* II. fn: 1. az, aki árendáért bérel, művel. *Vót ojan árendás, aki a kocsmá előtt vót reggeltül estig. Az ijent a gazda az első osztokodásná menesztette.* 2. árendáért bérelt föld. *Vót neki az a három-nég hold árendás is.*

árnyék, árnyik fn: a fény útjába kerülő személynek, tárgynak a vetülete. Sz.: *Nem ijed meg a saját árnyikátul.*

árnyik → **árnyék**

árok fn: hosszan elnyúló mélyedés. *Budákolta ezt a vízvezetiket, mán a vízvezeték árkat.* Ö: *árokpart*

árpa fn: 1. a legkorábban érő gabonaféle. *Gejszler gépje az árpát nem bírta, nem győzte el a kanál, annyira gyött az árpa.* 2. a szemhéjon keletkező, árpaszem nagyságú daganatos gyulladás. *Árpa nyő a szemeden.*

arra, ára hsz: abba az irányba. *A hátújja vetődött hun ére, hun ára.*

ártány fn: herélt kan

árul i: elad, megvételre kínál. *Örzse néni szokott vaját is árúni.*

ás i: földet forgat, ásóval dolgozik. *Az én időmbe a vögyes kertet háromnapi napszámi egy kodrátot, a fenti kertet egynapi napszámi egy kodrátot ástak fel. A vögyes földet nagyon nehéz vót ásni. Ott még rugót is szoktunk hasznáni. Ik: aláás, beás, elás, felás, kiás, körülás, leás, megás*

ásás fn: partba bevágott átjáró. *Ott gyötünk az ásásba.*

ásat i: ásást végeztet. *Napszámossal ásatta fel a kertet.*

ásatú mn: Hereföd, gyepföd, az nehezebb ásatú.

ásó I. mn: az, aki ás. II. fn: ásásra gyártott szerszám. *Ha rugóval ás, akkor lejjebb mív az ásó.*

aszal i: (gyümölcsöt) szárít. *A kemencébe szárítottunk is. Almát aszaltunk, szilvát. A ringlőszilva csuda finom aszalva. Olyan, mint a füge. □ Egy ember, Gelejinek hitták, még az epret is aszalta. Ik: megaszal*

aszatoló, acatoló fn: aszat, konkoly stb. irtására, kiszűrésére szolgáló kéziszerszám. *Ez vót az ű izéje, hogy ezt a gázt kiszúrta evvel az acatolóval vagy irtóval. Vö.: irtó. Nr.: Mivel az aszat elnyomta a fiatal gabonát, ezáltal csökkentette a hozamot, aratáskor pedig szűrés levelével akadályozta a marokszedők munkáját, ezért tavasszal, amikor még alig 10–15 cm-es volt a vetés, acatolóval kiszúrták. Az acatoló (mondták irtónak is) egy 100–120 cm-es hosszú vékony rúd volt,*

amelynek a végére V alakú vagy egyenes, esetleg kifliszerűen ívelő kovacsoltvasból készült köpús szűrő/vágóél/penge volt erősítve

asszony fn: 1. férjes, özvegy v. elvált nő. *Egy oan asszont talát elvenni, hogy teli vót mindenne. □ Még inget is abbul vartak az asszonyok, abbul a vászonbul. 2. Feleség. Mondom osztán az asszonnak. □ Lehet, hogy nekem is kéne, maj megbeszilem az asszonnya. Sz.: Asszon hajt, eső lesz.*

asztag fn: gabonakévékből rakott hatalmas, házra emlékeztető halom. *Hát raktam én asztagot ugyi. Hát van annak fortíjja, hogy meddig, vagy hogy. □ Fembak Károjná is ojan hatalmas asztagok vótak, hogy... □*

Hordtuk össze a keresztekét nagy asztagokba.

Ö: *asztagmester*

asztagmester fn: asztagrakáshoz értő, azt végző (rendszerint korosabb) férfi. *(A kocsí) odaát, ahun ki vót jelölve az asztagnak a bele. Ott má ott vót az asztagmester, egy korosabb bácsi, aki, ameddig birta magát, addig nem adta át a családnak, a fijának az asztagrakást, addig ű csináta azt mindig.*

asztal fn: étkezésre használt bútordarab. *No oszt akkor kint reggelizünk az asztalná.*

átajjába → átaljában

átajjás → átaljás

átal → által

átaljában, átajjába hsz: átalányban, egy előre megállapodott összegért. *Még kertásás is vót átajjába.* □ *Ami csak munka előadja magát, mindent lehetett átajjába csináni.* □ *Törni vagy tizedin törtük, vagy pedig átajjába.*

átaljás, átajjás I. mn: átalányban, azaz egy előre megállapodott összegért végzett munka. *A nagyobb dolog nekünk átajjás vót.* □ *Az aratás, cséplés nekünk, részesekek átajjás vót.* **II.** fn: átalányban dolgo-

zó személy. *Az átajjás az ojan, aki hogy nem napszámba, hanem úgy megegyeztek átajjába, hogy ezt a dógot ennyijí meg ennyijí megcsinája.*

átesik i: **1.** vmilyen akadálynak a túloldalára esik. **2.** bajon, nehézségen túljut. Szh.: *Ezen is átestünk, mint Madocsaji a talicskán.* Vö.: *talicska*

atilla fn: az első világháború előtt szolgált huszárok díszes, zsinóros, csípőn alul erő, testhez simuló kabátja. *Apám huszár volt, és hazahozta a piros dísznadrágját, meg hazahozott még két sötétkék atillát is.*

avas mn: hosszú állásban megromlott, megsárgult, kellemetlen ízű és szagú (zsírtartalmú anyag). *Hogy mit ettünk? Reggel hozott ki egy kis jó avas szalonnát, sületlen kenyeret.* □ *A szalonna is jó avas.*

áztat i: hosszabb ideig vízben tart. *Mikor má kivibe vót (a kender), aztán lehetett áztatni.* Ik: *beáztat, eláztat, leáztat*

áztatás fn: az áztat igével végzett cselekvés. *Ha meleg idő vót, akkor kevesebb idő kellett az áztatáshó, hogy megázzon az a kenderkóró.*

B

bab fn: növény (*Phaseolus vulgaris*). *Csípeltük a babot. De iparkodni kellett, hogy ne-hogy megázzon, mer az nem jó a babnak.* □ *Nem ottand egy vaslábas, osztan ott egy kis babot rottyantunk.* □ *Ha jó a szél, akkor ojan szépen kiviszi a szemetet, hogy később tisztítani se nagyon kell a babot.*

baba fn: 1. játékszer, játékbaba. 2. csecsemő. 3. kenderszálak összesodort, összefont csomója; a (gyalog)rokka fájára felkötött kenderkóc csomója. *A szálakat így lerakták sorba, akkor, mikor ijen magos vót, akkor így összetekerték, az vót egy baba.* □ *Akkor a kócot babába beizélték, szóval kiszaggatták, és akkor rá lett kötve arra a rúdra.* Vö.: *gugyela*

bába fn: szülésznő. *Mikor Julcsa néni elöregedett, akkor Ilona lett a kösségi bába. Sz.: Ennek is a bába mosta meg a kezit utójjára.*

bábaasszony fn: bába. *Eriggy, hídd a bábaasszonyt!* □ *Ennek is nemsokára a bába-asszonyra lesz szüksége.* Nr.: Kb. az 1940-es

évekig a bábaasszony egy hétig kijárt a kisbaba-t fürdetni és a kisbaba holmiját kimosni. Az 1960-as évek óta a pacséri nők leginkább a szomszédos Bácskossuthfalva szülőotthonában v. a valamivel távolabbra levő Topolya, illetve Szabadka megfelelő intézményeiben kénytelenek szülni, mivel helyben nincs szülőotthon, a bábaasszonyi intézményt pedig az állam megszüntette.

baggadozik i: 1. ügyetlenül, kellő hozzáértés nélkül teszi. *Annak is van sora. Azt, ha nem tudja, akkó csak baggadozik.* 2. akadozva olvas; nyögve, nehézkesen beszél el vmit. *Ne baggadozzál, hanem olvas!* □ *Mit hallgatod, csak baggadozik?*

bájszli → *bászli*

bájszlikodik → *bászlikodik*

bakter fn: éjjeli ör. *A bakter a majorba, a csósz, az pedig a határba örködött.* □ *A bakternek dudája vót, annak minden órába kellett fújni.*

bál fn: táncmulatság. *Mikor én bálba készültem, hogy nagyon szép legyek... □ Hát azok (a legények) itthon maradtak a bálra, ugyi.*

ballag i: lassan, kényelmesen lépegetve halad. *Körülbelül egy negyed, fél órát ballagtunk kifele.*

banda fn: együtt, egy vállalkozásban dolgozó szerződött munkások csoportja. *A Majlát Lajcsinak az apja is ott vót a mi bandánkba.* □ *Kilenc kasza vót egy bandába.* □ *Van-i még hija a bandának? Ö.: bandagazda; aratóbanda, cséplőbanda*

bandagazda fn: a bandában dolgozók elöljárója, vállalkozója. *Vót ott egy híres*

■■■

nagyjány, valami Piroska, de első marikverő, a bandagazdának vót a marikverője. □ *A bandagazda: – Emberek, rá lehet gyútani!*

bangét fn: 1. száradás céljából ritkásan összerakott vályograkás. *Lehet bangétba rakni!* □ *Ebbe a bangétba is lesz vagy ötszáz darab.* 2. halom, rakás, csomó. *A répa nagy, mintegy kétszáz méter hosszú és három méter magas bangétokba vót felhalmozva.*

banya fn: banyakemence. *Minekünk még mindig megvan a banya.* □ *Akkor meg télen, hát banya vót úgy egyik, mint a másik szobában, de az elsőbe laktunk.*

banyakemence fn: kemence. *Akkor persze még banyakemencébe sütöttünk.* Vö.: kemence

barázda, borozda fn: az ekevas vágta hosszú, árokszerű mélyedés a szántóföldben. *Szíp igényes borozdát húzott.* □ *Minden harmadik borozdára vetették a kukoricát.* Ö.: közíborozda

barázdál, borozdol i: szántáskor az első barázdát húzza. *Ha megkezdte a szántást, az első ekecsikarást csinálja, azt borozdolásnak*

nevezik. Borozdój meg, maj aztán én szántok. Vö.: meborozdol

barázdálás, borozdolás fn: szántáskor az első barázda meghúzása. *Még az a borozdolás is! Hát meborozdoltam, de még azír mindég vót egy kis különbség.*

baromfi fn: kacsza, liba, tyúk együtt; aprójóság, házi szárnyas. *Sok azír szedegette ezt a kalászkodat, mer evvel tartotta el a baromfit.*

bászli, bájszli I. mn: hallgatag, csendes, mafla, bamba, málé. *Kijé ez a bájszli kölkök?* II. fn: ilyen személy, rendszerint fiú. *A nagy bájszlija!*

bászlikodik, bájszlikodik i: ügyetlenkedik, bambáskodik. *Ne bájszlikodj, rendessen csináld!*

batramoskodik i: 1. sötétben jár, botorkál. *Nem batramoskodok én ebbe a setítbe.* □ *Ilyen este nem szeretek én má batramoskodni, nem látok.* 2. ügyetlenkedik, láb alatt van. *Mit batramoskods itt, mé nem csináld a dógod?*

beágyaz i: 1. ágyat bevet, rendbe tesz 2. a) gabonakévént nyomtatásra a szérűn lerak. *Jó lesz iparkonni, ha má beágyasztunk!* □ *Három ember meg a hajtó egy jó óra alatt beágyazott.* b) kócot, szöszt, kenderszálat fonásra előkészít. *Kihuzgáták azt a kócot, hogy valamennyire igényessen ájjon, és szípen beágyaszták.* c) kényes v. törékeny tárgyat, vmilyen védőanyagban elhelyez. *A kocsin lévő szalmába beágyaszták az edényeket, hogy ki ne düljönnek.*

bebéklyóz, bebékjóz i: állat (ló, marha) lábára béklyót tesz. *A lovakat kicsapták legelni, de be vótak békjózva.*

■■■

bebújik, *bebú ~ bebúvik* i: szűk, kényelmetlen helyen átmegy; ilyen helyre rejtőzik. *Ezek a rossz kölkek bebúkátak ottand.* □ *Te láttad, hogy ezek bebúttak a kerítésen?* □ *Ezek a gyerekek most má búkának ki, kezükbe a kalap megrakva szállóv.*

bebujkál, *bebúkál* i: szűk résen ki-be, ide-oda bujkál. *Kutyakaparáson-i, vízfojáson-i, de bebúkátak.*

befog i: 1. lovat felszerszámozva kocsi, eke, vetőgép stb. elé fog; ökröket járomba állít. *Pontossan díre kinn vót, egy órájig evett, akkó fogták be, oszt ment szántani vagy aho-va kellett annak a lónak menni.* 2. disznót hizlalni kezd. *Vót három-nígy süldője, oszt egyet kijáratott a koplalóra, a többit meg befogta hizlalni.* 3. kacsát, libát tömni kezd. *A libákat úgy egyszerre be szokták fogni, az eladásra szánt libákat.* 4. anyag vagy tárgy a vele érintkező holmit befesti, bepiszkítja. *Valami piros mind befogta a blúz újját.*

befogasol i: kézzel vetett magot fogással földbe juttat. *A kendert befogasolták, boronálták, oszt aztán kikelt.*

befüt i: 1. kemencében, kályhában tüzet rak, tüzel. *Én reggel, ha öt-hat kive szárát befütök, akkor a mi szobánkba ingbe-gatyába lehet tanyázni.* 2. fűtessel bemelegít. *Mindenki nem tudott befűteni kenyír alá.* □ *Mikor fehér vót a kemence feneke, akkor be vót fűtve.*

behajt i: 1. jószágot akolba, ólba beteretel, a legeltetés(i) szezon) befejeztével hazahajt. *Gyött az idő, alig tudtuk behajtani a disznókat.* 2. követelést, kintlevőséget megfizettet. *Annak ne adjá köccsön, mer úgy jársz, mint én,*

ügyvéddel kell behajtanod. 3. kapálás, kaszálás, kukoricatörés során a széle felől kezdve a közepe felé halad. *Ezt az előt behajtottuk, aztán meglíptük, körülbelül hogy mijen hosszú, akkor amaz vigirül is líptünk annyit, oszt onnan meg hajtottuk ide.* 4. fogattal, járművel vhova bemegy. *Behajtott a tilosba.*

behavazik, *behavadzik* i: havazni kezd, havazásra fordul. *Október huszonegyedikére behavadzott. Úgy esett, hogy igazán!*

behum → *behuny*

behuny, *behum* i: szemét becsukja. *Megfogott két kaszát, úgy behumott szemmel kivágta a kövesre.*

behúzat i: cséplőgépet a cséplés befejezése után hazavontat. *Matolcsi má behúzatott.*

behúzatás fn: a behúzat igével kifejezett cselekvés. *A behúzatás oan ünnepejféle vót. Ha a géptulajdonos meg vót elígedve a bandával – hát ritkán vót, hogy nem –, akkor az csinát egy kis vacsorát, valamit, itallal egybekötve ugyi.*

béka, *bika* fn: 1. vízben, vízparton élő, nyirkos bőré, négy lábú, brekegő, kuruttyoló kételtű állat (Anura). *Hangosan brekegnek a békák, aligha eső lesz. Sz.: Ne ne vess a bikára, mer kihugyozza a szemed (megvakulsz)! Béka-fajták: földi- v. útibika, büdösbika, levelibika, kecskebika, teknősbika.* 2. kisgyerek, fejletlen kislány. *Mit akarsz itt má megin, te kis bika!* Ö.: *békacomb, békarokka*

békája, *bikája* fn: a ló patájának puha része. *Ha sántít a ló, akkor ott szokták keresni először is a bajt, nincs-e a bikájával valami.*

bekapál i: 1. kapával behúz, betakar, elfed vmit. 2. befejezi, bevégzi a kapálást. *Be-*

kapátak azok má, vagy mi van vele? □ *Akkor mos még, amír bekapálták...*

béklyó, békjó fn: egy erősebb lánccdarab két végén zárható bilinccsel. *Nemrig még vót itt egy békjó, de elvitte ennek a Csúsz tanító úrnak az öccse, aki itthon vót Németországbul.* Vö.: *nyűg*

béklyóz, békjóz i: állat (ló, marha) lábára béklyót tesz. *A lovakat kicsapták legelni, de be vótak békjózva.* Ik.: *bebékjóz*

bekollant, bekollant i: nagyon erősen melegít, befűt; bedurrant. *Úgy bekollantsz ránk, hogy nem birunk megmaradni.* □ *Összeszettem az udvarba a gezemicét, oszt jó bekollantottam vele.*

bél (régebben talán *bíl* is) fn: **1. a)** magasabb rendű élőlényeknél az emésztőrendszernek a hasüregben levő, a gyomor és a végbélnyílás közti hosszú, csőszerű része, illetve ennek vmely szakasza. *Min a bile.* (Hasmenése van.) □ *Bilsáros a gatyája.* □ *Gym.: Nimet, kilóg a bile.* **b)** a leölt disznónak a bele. *A belet kivették belölle.* □ *A vékonybelet megkaparják, emezt meg megmossák.* □ *Lekaparták, lefejtették azt a zsirt rulla, azt a hájat, zsiradékot, ami összefogja a belet.* **2.** fás növények puha, taplószerű belső része. *Vágunk egy darab bodzaágat, oszt akkor csinálunk egy tolót, avval a belit kitojjuk.* **3.** növényi termésnek, gyümölcsnek a kéreg v. héj alatti része, belseje. *A görögdinnyének az egísz bele ehető, nem úgy, mint a sárgadinnyéjé. Annak a belit ki kell kaparni.* **4.** sült tésztafélék belseje. *Mi van evvel a pékkel, má megin zsenigis maradt a kenyír bele.*

5. világító eszközök (lámpa, mécs, gyertya) kanóca. *Vót, hogy a bélnek vót baja, a belet kellett kicserélni, aztán oszt ígett.* **6.** szövésnél a bélelésre használt keresztszalak, a vászon szélességi irányában, a *nyútásra* (láncfonalakra) merőlegesen haladó vetülékfonál. *A fonál lesz a nyútás, a pamut meg a bél.* □ *A fonalszalakon keresztül, az a bél.* □ *Pokrócba is, ami rongyot hányunk bele, az a bél, bélnek híjják.* Ö.: *bélszír; bodzabél; dióbél kolbászbél v. vikonybél, vastagbél, lámpabél*

beleáll, beleál i: **1.** huzamosabb ideig tartó mezőgazdasági munkába (aratásba, kapálásba, törésbe) kezd. *Na mindegy. Beleálunk a kapálásba, elkezdjük.* □ *No oszt akkó hát mink beleátunk a kukoricába, oszt ékezdtük maceráni ezt a Budajit.* **2.** belelép vmibe, s ott megáll. **3.** tárgy, eszköz (ásó, balta, kés), ha belevágják vmibe, benne megáll. **4.** fájdalom, betegség kínozni kezd vmely testrészt.

bélel i: **1.** asztagnak, ágyásnak, vendégoldallal ellátott szekérnek a belsejét kitölti, telerakja, hogy az asztag be ne ázzon, a rakomány le ne dőljön; völgyel. *Mindig úgy kellett nézni, hogy jó bélelje, mert ha a kilső kívik a belseket nem jó takarták, ott befojt a víz.* *Nagyon kellett vigyázni a bélelésre.* **2.** szövésnél a hosszanti láncfonalak, a *nyútás* keresztszalakkal való kitöltése. *Apám kiszámolta, hogy mennyi pamuk béleli le.* □ *Vót, hogy pamukot nyútott is fel, (és) pamukkal (is) bélelte. Az meg ippen szíp vót, tiszta hófehér.* Ik: *kibélel*

bélelés fn: a bélel igével kifejezett cselekvés. *Ami emígy (értsd: fordítva) gyön a*

kötél, az a bélelés. □ Itten kezdi a szélit, oszt emígy meg rá a bélelést. □ A bélelés mindég a kötél, ahogy be volt kötve a kéve, a bélelés mindég túl menjen a kötélen, hogy jól be legyen bélelve, hogy az asztagnak a közepe inkább egy kicsit magasabb legyen, mint a széle, hogyha sok eső van, a víz ne befele menjen az asztagba, hanem inkább kifele fojjon.

belevág i: 1. kést, tört v. egyéb éles, hegyes szerszámot lendülettel beledöf, beleszúr. *Sós Bálinnak is belevágták a cigányok a hátába a kést.* 2. beleaprít. 3. testrészt erősen beleüt vmibe. *Vendég gyön, belevágtam a könyököm az ajtóba.* 4. nagy lendülettel, felindulásból beledob vmit vmibe, belelök, behajít vhova. *Mírgibe belevágtá még a kanalat is a levesbe.* 5. éles szerszámmal (néha akaratlanul is) vágást ejt vmin, megvág vmit, behatol vminek a belsejébe. *Vigyázz, ha bontod, nehogy belevádj a posztóba.* 6. villám belecsap. *Öreg Cifrájékná a Házba, Erdejiékné meg a tehenekbe vágott bele a villám.* 7. hirtelen belekezd vmibe. *Amikor Zsuzsi néni belevágott az énekbe, az oszt harsogott. Szb.: Belevág, mint Majsi az egyesbe.* (Erején felül próbálkozik.)

bélfá fn: a járom része. *A vakaró a bélfán lógott.*

belehal i: életét veszti vmi miatt. *A piros vérsejteket felélte a fehér vérsejt, erősebbek lettek, oszt ebbe belehalt.*

bélszír fn: a disznó belének külső részén levő zsiradék. *Van, aki a bélszírt külön teszi.*

bélyeg, **bíjog** ~ **billog** fn: jegy, jel. *A víkába beleütötték a billogot.*

bélyegez, **bíjogoz** ~ **billogoz** i: állatot jegygyel, jellel ellát, megjegyez. *A főgújas meg az öregbíres kijatta az embereinek: – Hónap reggel a kovácsmihel elé, bíjogozva lesznek a marhák!*

bélyegző, **bíjogozó** ~ **billogzó** fn: olyan kovácsolt vaseszköz, amelynek betűket (leginkább a jószágtulajdonos nevének a kezdőbetűit) ábrázoló, tüzes végével megkülönböztető jelet, bélyeget sütnék a jószágra

bengéz → **böngész**

bengézés → **böngészés**

bengéző → **böngésző**

bennkoszt fn: a bér részeként kapott koszt. *Legínyember szokott leginkább elszegődni bennkosztra.*

bennkosztos I. mn: olyan cseléd v. szolgálatot teljesítő, aki bére egy részéért kosztot kap. *Még a gazdatisztje is bennkosztos vót!*

II. fn: aki fizetésképpen kosztot is kap. *A bennkosztosok jobban legínyemberek vótak. Hát annak is ugyl igencsak termin vót a bére, de más alku vót néki vagy más bére, mer ú benn kapott kosztot.* □ *Kilencen vótunk benti cselédek, akik szolgáltuk az urakat, mink bennkosztosok vótunk.*

benyák fn: a szomszédos Morovica (ma Bácskossuthfalva) lakóinak az 1970-es években különös kedvteléssel használatos csúfneve. *Gyönnek a benyákok.* □ *Azelőtt ez nem vót, csak morovici. Mos meg, ha morovicirul van szó, az csak benyák.*

bepillédzik i: a víz felszínén vékony jég-hártya keletkezik. *A tyúkok vize bepillédzett reggére.*

bepillésedik i: bepillédzik. *Bepillésedett a víz a kaszróba.*

bér fn: **1.** munkáért járó fizetés. *A váza árát levonta a béribül.* **2.** az a pénzösszeg, amelyet más ingatlanának (földnek, háznak) a használatáért kell fizetni; lakbér, házbér. *Hát mink is elég sokájjig laktunk házbírbe.* **Ö.:** fekbér, haszonbér, házbér, kötbér, lakbér, órabér, párbér

berdő, bördő (régebben), **bordó** (újban) fn: a vöröshagyma kidudorodó üreges szára, illetve bimbója. *Szedtük le a hagymának a bordóját.* □ *Bördöt hajt.*

berdőzik, bordózik ~ bordózik i: vöröshagyma bimbózik. *Kezd má bordódzani a hagyma.*

bérel i: ingatlant (földet, házat) bérebe vesz. *Ezekbe az évekbe a részes munkák mellett béreltem is egy-két holdat.* **Ik:** kibérel

béres, bíres fn: ökörrrel dolgozó uradalmi cseléd; parasztgazdánál a szezomunkákon kívül mindent végző cseléd. *A bíres, az ökörrrel dógozott, a kocsis meg lóval.* □ *Ugyi ű bíres vót, oszt nem vót még arató. De hát kaszáni tudott, mer hát heríji, takarmányí ki lett ű kúdvé, de gabonát kaszáni máskíp kell.*
→ ökrös béres, öregbéres, takarmányos béres

beretva fn: nyelébe behajtható, nagyon éles pengéjű, borotválkozásra használt acélkés; borotva

berhel i: **1.** ráz, zilál. *Ne berheld má anynyira azt a tollat!* **2.** vmit keresve turkál. *A ládafiját osz berhelheti, nem oda tettem.* **3.** szór, elszór, szétszór, hint. *Beengedted a kutyát, itt csak berheli a bóháját.* **Ik:** szítberhel

bérlő **I.** mn: olyan, aki vmit bérel. **II.** fn: az, aki vmit bérebe vesz. *Jelasics Pájó szálásán egy nagy bunyevác vót – tavankúti – a bérlő.*

besetítedik → *besötétedik*

besötétedik, besetitodik i: beesteledik, beáll az éjszaka. *Megyek, mer nagyon besetitodik, osz maj filek hazamenni.*

beszéd, beszíd fn: a beszél igével kifejezett cselekvés, illetve ennek tartalma. *Az nem beszíd, hogy nem vagy éhes, itt a dél, enni kell.*

beszíd → *beszéd*

beszegődik i: beáll, elszegődik (cselédnek). *Télire meg Evetovics Péter sógorom beszegődött egy pálikafőzőhöz papramorgót főzni.*

beszél, beszíl i: gondolatait hallható szavakkal közli. **Sz.:** *Beszíjj csak, beszíjj, szípek az ugarok.* (Fölöslegesen beszélsz, nem érdekel a mondókád.)

beszíl → *beszél*

beteg **I.** mn: Vmely betegségben szenvedő ember, állat v. növény. *Márciusba beteg lett, agusztusba meghalt.* □ *Fel bírok kelni, nem vagyok beteg.* **II.** fn: beteg ember. *Nincs a rendelőbe senki, az orvost kihítták beteghez.* **Ö.:** betegágy, betegápoló; cukorbeteg, idegbeteg, tüdőbeteg, szívbeteg

betegség, betegsíg fn: kóros állapot. *Ojan hirtelen, ojan betegsíg fogta el, hogy így márciusba beteg lett, agusztusba meghalt.*

betegsíg → *betegsíg*

betessékel, betessíkel i: beszólít, beparancsol, behív. *Abogy setítetedett, anyánk betessíkel bennünket.*

betessíkel → *betessékel*

betökösödik i: az elvetett mag sok eső, hideg v. szárazság miatt csíráképtelenné válik. *Azi nem jó nyers földbe, hideg időbe vetni, mer betökösödik a mag. Nem kél ki. □ Az uborkamag mind betökösödött. Vö.: megtökösödik*

bevakul i: a gyümölcsfa, a szőlő hajtásán fejlődő szem elszárad, élettelené válik. *A szőlőt, ha nem takarják ki, bevakul.*

bijog → *bélyeg*

bijogoz → *bélyegez*

bijogzó → *bélyegző*

bika fn: szarvasmarha hímje. *Erős, mίrges bikák vótak, azokat nίztük, ha veszekedtek: a Sármán meg a Miklós.*

bika → *béka*

bikája → *békája*

bikahomlok fn: a szalmakazalnak a bika homlokára emlékeztető, kidudorodó, kiugró vége. *Akkó még bikahomlokra rakta, meg osztán kacsákat a vígire, ojan szíp vót az, hogy no.*

bikahomlokú mn: bikahomlokra emlékeztető. *A kazal mindkét végének bikahomlokúnak kellett lenni, és még egy év múlva is talpon kellett neki állni.*

bikaistálló fn: a községi bikák istállója volt 1945-ig, akkor lebontották. *Vesztett bikák vótak. A kössígházán vót nekik istállójuk.*

Sokszor kellemetlen is vót az a bikaistálló ottan. Ugyi vasárnap ott a munkásoknak, embereknek pijacca vót, ugyi, ott szegődtünk kapáni, aratáskor ott fогtunk munkát.

biling, billing fn: a szőlőfürtnek egy kisebb része; csenevész, esetleg csak néhány szemből álló, ritkás szőlőfürt. *Kaptok egy kis billinget, ha hoztok egy kiskána vizet. □ Mé nem dobod ki ezt a tókét, csak ojan billingeket hoz mindég.*

billog → *bélyeg*

billogoz → *bélyegez*

billogzó → *bélyegző*

bíres → *béres*

bíró fn: **1.** 1945-ig a községi előjáróság feje. *Nem lesz jegyző, se bíró, nem baj, ha nem is tudta a leckét. 2. peres ügyekben ítéletet hozó személy, döntnök. *A bíró csak annyit kérdezett, látta az esetet. 3.* sportmérkőzések vezetője. *Pápaszemet a bírónak! Ö.: kisbíró**

birtok fn: uradalom, földbirtok. *Az én uram felkelt, hogy megyen a birtokra.*

bitang fn: hitvány, alávaló ember; gazember. *Az a bitang meg mindig úgy megemelte egy kicsit, osz tette áréb a vacok vígit.*

bivaly, bival ~ *bivaj* fn: A szarvasmarhánál kisebb, de erősebb, gyér szőrű, fekete színű, igen lassú járású, kérődző állat. *Ojan lassan mentek (a lovak), mint a bivajok. □ Abba az időbe ökrökkel húzattak vagy bivajokkal, mondjuk.*

bízik i: bizakodik, bizalma van vkiben, vmiben. *Bízok, hogyha elmík hozzá, ű is segít.*

biztosítás fn: búzából, gabonából az a kialakult minimum, amelyet a részes arató az

elvégzett munkáért még akkor is megkap, ha a részesezés folytán esetleg kevesebb járna neki. *Biztosítás nélkül nem jó vót aratni.* □ *Mink a tizediket szoktuk odaadni az aratónak, meg méter biztosítás. Választani nem kell, ha több fójik ki, a tized, ha nem adja ki, akkor kijadjuk* (a biztosításként meghatározott métert). □ *Tizenegyedín, egy méter biztosítás.*

bocskor fn: bőrből készült lábbeli. *Nyáron bocskorba vótunk, ebbe a fűzős bocskorba.*

boglya, bogja fn: szénából rakott halom. *Gyűrtük össze bogjába.* □ *A szénát szokták bogjába rakni.* Ö.: szénabogja

bojtár, bujtár fn: a pásztor segédje. *Hát úgyi az öreg csordásnak, annak kint nem vót dóga, mer vót több bujtárja, fijából, családjából, hát akkor elment.* Ö.: kanász-bujtár, kertészbujtár

bokavédő fn: vastag, gyapjúból kötött meleg zokni. *Húzd fel azt a bokavédőt, mer megfázol.* Vö.: szoka

bokor, bukor fn: 1. a) a föld felett közvetlenül elágazó fás szárú, a fánál alacsonyabb növény; cserje: *piszkebokor, ribizlibokor*; b)

hasonló, de nem fás szárú, sokszárú, kerti v. vadon termő növény. *Így az út mellett szokott lenni, bukorra.* 2. csokor, masni. *A kötöt bukorra kötik.*

bolt, bót fn: 1. üzleti vállalkozás. *Az nem bót nekem, hogy én adom a kukoricát, oszt felezünk.* 2. üzlethelyiség. *Eriggy el, jányom, a bótba, hozz egy kila sót.*

bondor fn: ördögszekér (*Eryngium campestre*). *Az egész falut elleptik a bondorok.* Nr.: Régebben a szegényebbek összegyűjtötték a bondort téli tüzelőnek. *Úgy befűtöttek evvel a bondorral, hogy a kemence is megrepedt tülle.*

bontó → *fosztó*

bor fn: a kipréselt szőlőléből erjedés útján keletkező szeszes ital. *Fórnak a borok.* □ *Van borod?* □ *Szerette mindig a bort.* □ *Nekünk is, hogy vót ez a párszáz toke szöllő itt a kertbe, hát bort is csinátunk, tíz-húsz liter bort.* □ *Szépen letisztult, meg jó bor vót, nem koraji szedis.* Nr.: Társaságban, ha véletlenül kiömlik a bor, aki felé folyik, annál keresztelő lesz. Ö.: *kapásbor*

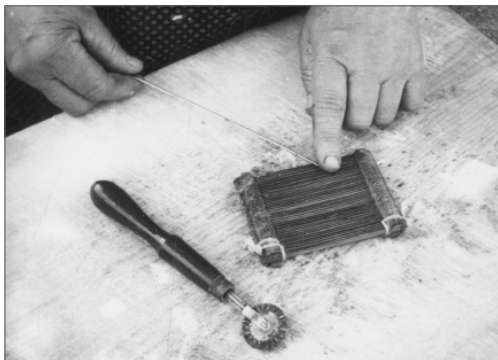
borbély, borbí fn: férfiak borotválásával, hajvágásával foglalkozó iparos. *Elmík, hé, a borbíhó!* Nr.: 1. A legtöbb borbélynak nincs műhelye. Műhelynyitás helyett kuncaftjai igényei szerint azok házához jár el nyírni, borotválni. 2. Némelyikük még az 1940-es években is foglalkozott foghúzással.

borbí → *borbély*

borda fn: 1. oldalborda. 2. a szövőszék tartozéka, kiegészítője, a szövés tömörítésére szolgál. *A bordába behúzták a nyüstöt.*

3. csigatészta készítésére használatos eszköz. *Cifravágóvā apró kockákra elvágjuk, oszt aztán kötőtű meg borda, oszt kész a csiga.*

bordó → *berdő*

bordószik → *berdőzik*

bordósodik i: vöröshagyma bimbózni kezd. *Bordósodik, el kell csípni.* Vö.: *berdőzik*

bordózik → *berdőzik*

borjú, bornyú fn: tehén kicsinye, fiatal marha. *Annak a nagy, vörös tehennek a bornya egész íccaka bögtött.* □ *Én az apámtul kaptam egy rossz lovat, meg egy kocsit, meg egy féléves bornyút.* □ *Most adtam el két nagy, kövér bornyút.* De azír most is van még két nagy bornyúm meg a tehennek a fija, amit eladtam, annak a kisbornyúja. □ *A bornyúkat hathetes korukba válasszák el az anyjuktul.*

bornyú → *borjú*

borona fn: a felszántott föld porhanyósítására szolgáló mezőgazdasági eszköz. *A borona, az má múlik ki a divatbul, mer micsoda az a borona, az csak eltakarja a gazt.* Nr.: Az I. világháború végéig vesszőből font

tüskés boronákat használtak. Azt meg kellett rakni földdel, oszt úgy boronátunk.

boronál i: boronával porhanyósít. *Sokszor a nyakába akasztotta a viharlámpát, oszt úgy boronát vagy fogasolt kint a földön. Nem vót hódvilág, sett vót, de annak el kellett lenni boronálva.* Ik: *elboronál*

borosta fn: gyökérkefe, sűrűlókefe. *Belemártotta a két borostát, oszt akkor úgy kente érül is, árul is.*

borostál i: borostával megsúrol. *A sámfát mindig le kellett borostálni, hogy szíp tiszta legyen. Emígy sose borostáltuk a szüvőszéket.*

borotva → *beretva*

borotvatok fn: a borotva biztonságos elhelyezésére szolgáló, fából faragott, véséssel, karcollással díszített tok

borozda → *barázda*

borozdol → *barázdál*

borozdolás → *barázdálás*

bosnyák fn: Boszniában lakó, Boszniából származó személy. *No osztán ott ojan valami is vót, hogy a kukoricát nem adta bosnyákoknak.* □ *Ott negyven méter kukoricát is kereshetett (az ember) egy őszi szezomb, itthon meg öt-hat métert, a bosnyákok úgy előzőnlöttik a határt.*

boszorkány fn: varázshatalmú gonosz nőszemély, főleg asszony. *Bihari Zsófi néni boszorkán vót. Bement oda a házba, és mikor bement, ojan disznó alakba ment be, de vótak malacok is, és akkor az emberek asz monták, hogy üssük agyon. Osz valamejlik másik öregember mondta, hogy ne bántsátok, mer ez boszorkány, ez nem disznó, és ahogy*

rá akartak vágni, akkor egyet vonyított és elment. Ö.: boszorkányötís

bosztán, bosztány fn: 1. veteményes (a vögyes kertek, fődek, illetve a szántóföld egy részében). *Én is kint a földön csinátam bosztánt, mer kertünk nem vót.* □ *Lementem a bosztánba egy kis rípalevíli.* 2. Dinnyeföld. *Ennek a Bundzsák Misának szokott bosztánnya lenni, oszt mikor érik a dinnye, akkor össze szokta szedni a gyerekiket, oszt kiviszi őket dinnyézni.*

bót → *bolt*

botló fn: a kapunyílás közepén földre ásott (leginkább) fakaró, amelyre becsukáskor rögzítés céljából a kapu (nagyobbik) szárnyát ráhelyezik; ütköző. *Ráhajtott a botlóra, az döccent.*

bozont fn: cserjékből, bokrokból, sűrű gazból magasra nőtt növényzet; bozót. *Egy csoport egész dilelőtt a tuskés bozontot vágta.*

bozontos mn: 1. csomóba gubancolódott, kócos (haj). 2. sűrűn benőtt, bozótos (terület)

bozót fn: bozont. *Csupa bozót meg susnyó ez a kert.*

bozótos mn: sűrűn benőtt cserjés, gazos terület.

bő, bú mn: 1. tág, tágas. *Akkó hát ezek a parasztemberek abba a nagy, bú gatyákba, félmesztelen belementek a vízbe.* □ *Ojan bú gatyákba jártunk rígen, hogy csakúgy tekeredett a lábunk szárán abba a nagy melegbe.* 2. gazdag, mennyiségileg kiadós. *Nagyon jó esztendő vót, gazdag, bú termés vót huszonnyócba.*

bőcső → *bölcső*

bögő, bögő fn: hangszer: nagybögő. *A farsangnak, mikor vége vót, akkor a bögőt eltemették, éppen úgy, mint a pap, úgy eláldotta. Vót egy köztük, aki meg elsiratta.*

bögötemetés, bögötemetís fn: a farsang végét jelképező szokás. Nr.: *Ífélbe vót csináva. Összegyött a... mind a táncterembe, még aki az ivóba vót, az is, mind be, oszt hallgatta. A zenészek meg zenéltek. A bögőt úgy vitték be, mint a halottat. Le vót terítve meg minden, oszt akkor rátették két szikre, oszt akkor ott siratta. Akkor nem vót egész husvétig tánc.*

bögre fn: finomabb agyagból, porcelánból, illetve (manapság) zománcozott bádogból készült egyfülű, széles szájú, kisebb úrtartalmú, hengeres, ivásra, evésre, folyékony v. pépes étel (különösen lekvár) tartására, melegítésére, főzésére használt edény. *Hát ugyi van bögre, van findzsa. Most a bögrét neveztük, amejik úgy magossabb, mit tudom én, két-három decis porcellán vagy mijen edény.* □ *Amaz hát jobban tejesbögrék vótak, azok a nagyobbak, vagy kávésbögrék, akarom mondani.* Vö.: cserépedények

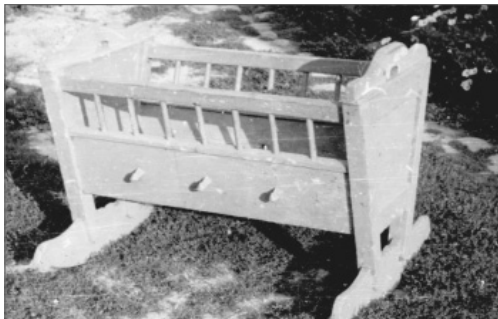
bögyöllő → *bögyörő*

bögyörő, bögyöllő fn: kislú hímveszője. *Kilóg a bögyöllőd!* □ *Igazítsd mán meg a nadrágját, kilóg a bögyöllője!* Tk.: *Mi az: hegyen álló Dörmötörnek lódörög a bögyöllője?* Válasz: Szőlőtöke a rajta lógó szőlőfürttel.

böjt, bűt fn: 1. visszafogott, önmegtartóztató étkezés, illetve az étkezéstől való tartózkodás. 2. böjti időszak. *Bűt hetibe. Karácsony bűtje.* 3. ínséges időszak. *Lesz annak még bűtje!*

bölcső, böcső fn: csecsemő számára fából készült, ív alakú talpazatra szerelt, ringatható ágyacska. *Itt születtem, itt ringott a bölcsőm, itt tanultam meg az első lépéseket.* □ *Beletettek a böcsőbe bennünket, oszt ordítsunk.* □ *Elkezdtem így hajtani ezt a böcsőt.* Nr.: Az otthonszülés megszűntével (1960-as évek) a bölcső használata is kiment a divatból.

böllér fn: disznóvágásra vállalkozó, ehhez értő, de nem szakképzett hentes. *Van, amelyik böllér annyira előrehaladott a munkájával meg a dolog sorával, hogy ű maga belerakja azt a..., amit ű tudja, hogy abáni kell.*

böngész, bengéz i: a termény betakarítása után az elszóródott, esetleg a száron, tőkén maradt termést keresgélve, tallózva összeszedi. *Egyszer kivittem ezt a Borbí Ferenc bácsit a szarat felálligatni. Hát összebengézt az azon a napon másfél zsák kukoricát.* □ *A tallóra hajtottuk ki a libákat. Közbe bengéztünk is.*

böngészés, bengézés fn: tallózva szedegetés. *A bengézés abbul állt, hogy ha talátunk egész kalász buzát vagy árpát, azt szépen csokorba kötöttük és hazavittük.*

böngésző, bengező fn: az, aki böngész. *Ott má hijába keresed, ott jártak a bengézők.*

bőr, búr fn: 1. emberi és állati testet borító réteg. *Előbb kikészítik a búrít kéthetes szőrrel, aztán varatták meg a szüccsel.* □ *Előbb megjelenik a büre, aztán lesz belül a szíp sapka 2. a perzselt disznó lefejtett bőre. Megabájjuk azt a búrít, hogy ne legyen nyers.* 3. forralás közben képződő hártya a tej felszínén. *Előbb megjelenik a büre, aztán lesz belül a szíp sapka.*

bördő → *berdő*

bőrösödik, bürösödik i: tejen (a forralás során), lekváron (kihüléskor) bőrszerű hártya képződik. *Bürösödik mán a tej.* □ *A lekvárt lernibe szárítsuk vagy nagykosarakba rakjuk, oszt betakarjuk, hogy bebürösödjön a teteje.*

böte I. mn: hibás, csetlő-botló járású. *Ej, de böte vagy, hát nem tudsz vigyázni!* **II.** fn: csetlő-botló, hibás járású személy. *Úgy jársz, mint egy böte.*

bötéskedik i: csetlik-botlik, botladozik. *Ne bötéskedj itt mellettem!*

brizgál i: szemerkél, csöpörész, esni kezd az eső. *Tegyé a kisgyerek fejire sipkát, mer brizgál az eső!*

bú → *bújjik*

budák fn: fanyélre erősített, a nyélre merőlegesen álló, erős, éles, tenyérynyi széles, kapa alakú vasszerszám kemény talaj megmunkálására, feszítéssel is járó munka végzésére. *Nem csákány, hanem budák vót nálla.*

budákol i: budákkal dolgozik. *Sós szomszédnak is van budákja, mer éppen a napokba budákolta ezt a vízvezetiket, mán a vízvezeték árkat.*

budár fn: **1.** szőlőműveléshez értő szőlőmunkás. **2.** szőlőcsősz. *Itten, ha valaki elment budárnak, az ugyi otthon lakott. De Tavankúton vagy Szabadkán vannak olyan budárok is, akik ugyi kint laknak a szőlőbe.* □ *A rendes budár még azt is megmondja – ha elígetik a venyegít – a hamubul, hogy miben szöllő vót.*

búg i: disznó párzási időszakában van, illetve párzik. *Azér hajtották ki, hogy akik, mondjuk rá, búgtak azok a disznók, akkó ugye ott meg birtak búgni.* Ik: *meqbúg*

bugyi fn: női alsónadrág. *Bugyi nem vót régen.* □ *Akkó nem vót divat a bugyi, nem vót divat az ing, se a kombiné, csak a pöndöl.*

bújik, *bú* ~ *búvik* i: **1.** rejtőzik, elrejtőzik. *Mit búkász?* **2.** szűk résen átkel. **3.** (elvetett mag, hajnalban a nap) kelni kezd. *Reggel még a nap fel se kelt, mink máris kapálunk, majd azután búvik fel a négyórasi nap.* Ik: *bebú, belebú, elbúvik, odabúvik*

bujkál, *búkál* i: **1.** rejtőzködik **2.** szűk résen ide-oda, ki-be bújik. *A gyerekik mos má búkának ki, kezükben a kalap megrakva szöllővő.* □ *Gyere, gyere, mit búkász!* Ik: *átbúkál, bebúkál, elbúkál, kibúkál*

bujtár → *bojtár*

búkál → *bujkál*

bukátol i: fűtéskor, tüzeléskor szokatlanul vastagon, sötétebb színben füstöl a kémény. *Ej, de bukátol az a kémény, ugyan mivel fűtenek?!*

bukor → *bokor*

buktat i: tarlót sekélyen felszánt, aláfordít. *Kinn van tallót buktatni.*

bunda → *suba*

búvik → *bújik*

búza, *buza* fn: **1.** a legfontosabb kenyérnekvaló gabonanövény vetése. *Fáradtságos vót nagyon egész héten azt a nagy buzát ott vágni.* **2.** ennek termése, a búzaszem tömegében. *Úgyhogy én ott kerestem tizenegypár méter buzát.* Ö.: *buzaaratás, buzafej, buzakalász, buzakereszt, buzakíve, buzakoszorú, buzaliszt, buzatoklás, buzavágás*

búzavágás, *buzavágás* fn: a búza aratása, kaszálása. *Adott annyi buzavágást, meg ott csípeltünk is, meg muharír is buzát adott, ingyen nem vágatott az semmit.*

bű → *bő*

bűbájos mn: varázslásra képes. *Mindig vótak ojan bűbájos öregasszonyok...* □ *Hát, aszongyák, biztos az a vín bűbájos öregasszony elvette a tejet.*

bűr → *bőr*

bűrösödik → *bőrösödik*

C

ciha fn: párna- és dunnatok, amiben a toll van. *Ojan ritka vót mán a ciha, hogy a toll mind átbút rajta.*

cimbora fn: társ. a) egylovas gazdának olyan egylovas társa, akivel a nehezebb munkák végzésére összefog; lótárs. *Egyszer össze gyöttünk, oszt cimborák lettünk evvel a Szemesi Sándorral. Akkó még neki is csak egy lova vót, meg nekünk is megvót a Liza.* b) gyalogmunkában társ. *Az egyik cimbora kocsinak kell, a másik meg kivehányónak, itt nem lesz segítség.* □ *Az én cimborám, mer avval arattam, Kis Ferencel.* c) ivótárs d) játszótárs, koma, pajtás.

cipó fn: kisebb, kerek kenyér. *Akkor aztat kiszakítsa oan kis cipónak.*

cirkalmaz i: palántálás, veteményezés előtt cirkalommal sorokat húz a földben. *Pistával nagy élvezettel cirkalmaztuk a göringyes földet.* □ *Nagyon kevesen cirkalmaznak má.*

cirkalmazó, cirkalmazó fn: cirkalom. *Egy kicsit én húztam a cirkalmazót, egy kicsit János.*

cirkalom, cirkalom fn: a nagygereblyéhez hasonló, 3–5 fogú mezőgazdasági (kézi) munkaeszköz, amivel vetés előtt kijelölik, meghúzzák a sort. *Kivittük a cirkalmat, előbb megcirkalmaztuk, oszt aztán vetettük a krumplit.* Nr.: A cirkalom fogakat tartó gerendájába több lyukat is fúrnak, hogy a cirkalom fogközét, vagyis a fogak közötti távolságot a vetésfajtának megfelelően állíthassák be. Így pl. a répavetéshez 14–15 col, a krumplivetéshez 25–26 col, a kukoricavetéshez pedig 28–32 col távolságra állítják a fogakat.

cirom → *szirony*

ciromustor → *szironyostor*

citera, citora fn: fából készült, lapos, népi hangszer; citera. *Vót, kérem, tambura, citora, és erre szoktunk táncolni.* □ *Fogom a citorát, oszt citorálok.* □ *Az én bátyám, az tudott citorát csináni.*

citerál, citorál i: 1. citerázik, citerán játszik. *Előveszem úgy hét derékon, vagy a család összejön, a fijatalok megkérnek, nagyapa citorájon egy kicsit, táncolunk. No, akkor én fogom a citorát, oszt citorálok nekik.* 2. remeg, reszket. *Estefele má citoráltak az inaik a fáradságtul.*

citerás, citorás fn: az, aki citerán játszik. *Ha vót néhány lány meg citorás, akkó ojan poszetát csaptunk, hogy néha ifélig is eltartott.*

citora → *citera*

citorál → *citerál*

citorás → *citerás*

compók fn: ostorféle: méterhosszúságú kötélrész 4–5 csimbókkal félméteres nyélen. *Ahun ojan szilaj jószágok vótak az istállóba, a compókat elővettük, oszt avval ráolvastak.* □ *Hat ökörhő a compók nem ír semmit, ott má ökörhajtó ustor kell.*

cúca fn: 1. földbe ásott figyelmeztető karó. *Ha úgy valahova nem lehet odamenni, oszt tesznek egy cúcát, hogy ne menjünk oda.* 2. földbe ásott irányt jelző karó. *Cúcát állítunk ki a föld vígire, oszt annak igenyest hancsikolunk vagy csóvázunk.*

Cs

csajhos mn: vizes, lucskos, sáros, csatakos. *Csajhos a szoknyája ajja.* □ *Úgy eláztam, mint egy csajhos kutya.*

csal i: 1. félrevezet, megtéveszt, ámit, haszonszerzés céljából tévedésben tart, tévedésbe ejt. *A szegényember csal egy kicsit, meg tán a gazda is a maga ríszire.* 2. adott szavát, hűségét megszegi. 3. hízlegéssel, ígéretekkel szándékától eltántorít

csánk fn: ló, marha bokacsontja a hátsó lábán. *Az első lábán térgye van, a hátsó lábán csánkja.* □ *Van ojan ló, amejik egy kicsit befele kaszál, összeveri a csánkját.*

csap¹ i: hirtelen mozdulattal üt. *Abogy végig törtük egyszer azt a kendert, akkor mindig ics csaptunk vele, a kenderrel.* □ *Nyakon csap.* Ik: *átcsap, becsap, elcsap, felcsap, kicsap, lecsap, megcsap, rácsap, szétszap.*

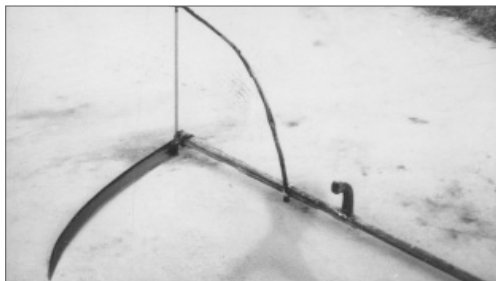
csap² fn: 1. folyadékáteresztő szerkezet. *Vót ojan csapja.* 2. termésre hagyott szőlővessző. *Ami nem csapra van metszve, azt ugarinak híjjuk.* □ *Csapon szokott teremni.* Ö.: jégcsap

csapás¹ fn: 1. verés, ütés. 2. baj, szükség, megpróbáltatás.

csapás² fn: kitaposott út, ösvény (mezőn, vetésben). *Mijen csapások azok ott? Bemín, megnézi. Hát teli vót fácán- meg fogójhulladikkal, meg még nyúl is vót ottan, hát róka csináta azt a csapást.*

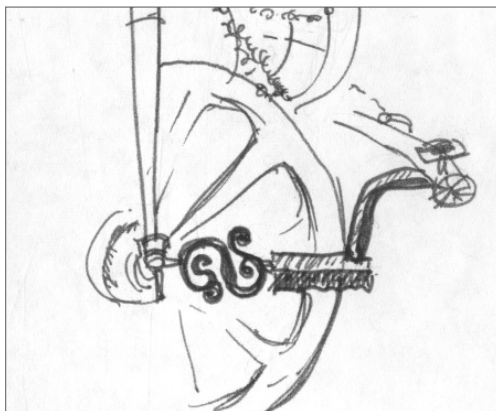
csapó fn: aratáskor a kasza nyelére erősített és madzaggal a kasza nyakához hajlított ág, amely a levágott gabona egyenletes

dőlését biztosítja. *A csapót egy madzaggal odaerősítette körülbelül az első fogóhó és a kasza nyakáho, akkor az tolta előre, hogy rendre, szépen rendre lehessen lekaszálni.* □ *A csapót le lehetett szűrni a földbe, nem kellett, el vót düve az összes buza, úgyhogy vót ottan dógunk.* Ö.: légycsapó

csapol i: 1. csapon át kiereszt, csapra ver. *Ha a hordót megkezdi, csapol.* 2. szőlővesszőt csapra metsz. *Ha a hordót megkezdi, csapol, de közbe, ha metszi a szőlőt, akkor is csapol.* Ik: *lecsapol, megcsapol*

csatlás fn: a koci felhércének a végét a tengely végével összekötő vaspálca; csat-

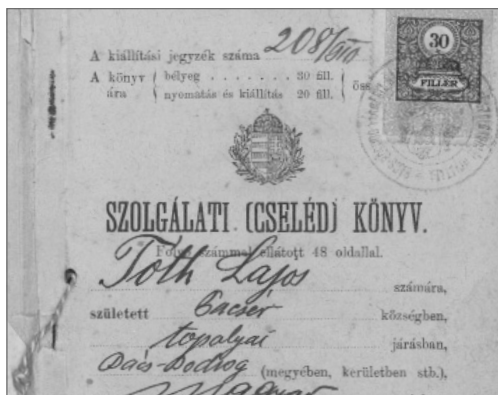

ló. *A ferhéctül a tengejig van a csatlás. A csatláson lóp fel.* □ *Amire rálípnek, mikor mín fel a kocsira, az a csatlás.*

csatló → *csatlás*

csecs fn: 1. női mellbimbó, csecsbimbó.
2. fejőszállatoknál a tőgy elvékonyodó vége, illetve a többi nőtény állat szoptatásra szolgáló dudora

cseléd fn: 1. földbirtokosnál, nagyobb gazdánál hosszabb időre, rendszerint egy évre szegődött bér munkás, szolgál, belső cseléd. *A cselédek meg ott ugaroltak kint.* □ *Parasztná sokkal nehezebb vót a cselédnek a hejzetje.* □ *Nígy ökörrrel nem birták a cselédek kihúzatni.*
2. háztartási alkalmazott, szolgáló. *Szoktak menni városba be, cselédnek.* □ *Azt mondják, ijen házba nem akarnak cselédek lenni.* □ *Az uraság öt szemjébül állt, és mi kilencen vótunk benti cselédek, akik szolgáltuk az urakat, mink bennkosztosok vótunk.* Ö.: *cselédkönyv*

cselédeskedik i: cselédként szolgál. *Abba az időbe sok pacséri lány cselédeskedett a városba.*

cselédkönyv fn: a cseléd személyére és szolgálatára vonatkozó adatokat tartalmazó munkakönyv a XX. század elején

cselihő msz: igába fogott ökrök irányítására szolgáló kifejezés. *A ngyelöst elővettük, oszt akkó cselihő!*

csépel, *csíp*el i: 1. kalászos gabona termését géppel kivereti. *Mikor ittend, a falu alatt, a jogokba csípeltünk, akkor hazamentünk.* □ *Az csípelt legutójjára a határba.* 2. babot villával kiver. *Csípeltük a babot, villával ugyi.* Ik: *elcsíp*el

cseperész i: eső ritkásan, kis cseppekben esik; csepereg. *Cseperész má!*

csepergél i: eső esik is, meg nem is
cséplés fn: a magnak géppel történő kiveretése. *Akkor még házakná ritkán vót a cséplés.*

cséplő fn: cséplőgép. *Vót nekik cséplőjük is.* Ö.: *cséplőgép*

cserépedények fn Nr.: Tűzálló (faze-kas) agyagból készült, különféle alakú, eltérő nagyságú, kívül és belül mázas, egy vagy két füllel, esetleg fül nélkül, többféle

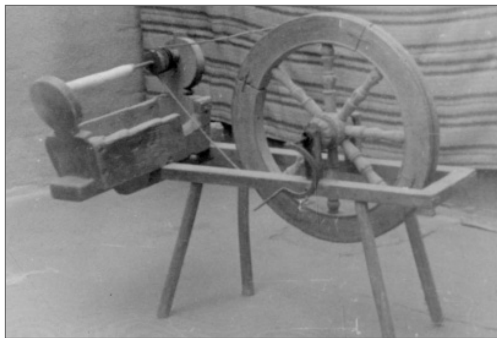
felhasználásra (főzésre, tartásra, tárolásra, lakásbelső díszítésére) készült edények. A főzésre használtak neve *fazik, vászonfazik*. Ez utóbbi kívül leginkább mázatlan volt. A tartásra, tárolásra használtak lehetnek – rendeltetésüktől, nagyságuktól, alakjuktól függően – *bögrék, csuprok, szilkéék, köcsögök, kanták, korsók, tálak, tányérok*. Ez utóbbi kettőt már nemcsak a mindennapok megszokott használatára készítették, hanem színes, díszített, akasztófüllel ellátott változataikat lakásdíszül falra is akasztották.

csevejde mn és fn: lármás, zajos (gyereksereg). *Csevejde népség.*

csévél, csűvöl i: fonalat csévére teker. *Ugyanúgy kellett mindet csűvölni, mind a rongyot.*

csévélget, csűvölget i: tartósan, huzamosabb ideig, meg-megismételve csévél. *A napamasszony az igencsak csűvölgetett, annak az vót a dóga.*

csévélő, csűvölő, csűvöllő I. mn: az, aki éppen csévél. II. fn: 1. a csévélő személy. 2. az a szerkezet, amellyel csévélnek. *A gyereket az hajtotta el inasnak, a csűvöllő. Nem sze-*

rettek csűvölni. □ Azt a kis csűveket ráhuzta a csűvölőnek arra a vasrúdjára.

csiga fn: 1. házat hátán cipelő lágy testű, nyálkás bőrű kis állat. 2. teher felhúzására alkalmas, tengelye körül forgatható, kerületén barázdával ellátott tárcsa, korong. 3. kúp alakú játékszer, melyet ostorral pörgetnek. 4. bordás felületen hengeresre sodort levestészta; csigatészta. *Valamikor is a csigát csináták a lakodalomra. Ö.: csigaleves, csigatészta; bűgőcsiga*

csigacsinálás fn: csigatészta készítése. *Megkezdődik a lakodalmas háznál a csigacsinálás. Nr.: A csigakészítés kellékei: cifra-vágó, borda, kötőtű, tészta.*

csigacsináló → *borda*

csigaleves fn: csigatésztaival befőzött tyúkhúsleves. *Most is díszlik újabban a csigaleves.*

csiger, csiger fn: egyszeri préselés után visszamaradt, vízzel felöntött törkölyön megforrt bor. *Lepréslték a szöllőt, akkor öntöttek rá jó pár veder vizet, az oszt megfört azon a törkőn, hát ezt hitták kapásbornak, de jobban csigernek.*

csihol → *csühög*

csikó fn: 1. ló kicsinye, kicsikó. *Hát megellett így este, tíz órákkor. Hát ott kínlódunk vele, nem szopik a csikó.* 2. fiatal ló. *Ha pedig fuvaros kellett, akkor is hejt álltam, mer nekem vót két csikóm.* 3. szíjgyártó szerzőszoja. 4. szövés során az elszakadt szálak összekötésével keletkezett csomó. *Ha elszakad egy szál, és keresztbe köti meg, akkor azt má csikónak híjják benne. Ö.: csoncsikó, kicsikó, kiccsikó*

csikóbőrös kulacs → *csutura*

csillag fn: 1. égitest, amely a sötétedés beállta után látható a felhőtlen égbolton. *Egy csillag se látszott az égen.* 2. ló homlokán kis fehér folt

csimbók fn: bog, csomó

csinbat → *csinvat*

csinvat, *csinbat* fn: vászonfajta. *Csinbatra szűtte a vásznat.*

csipel → *csépel*

csipka fn: a ló herélésekor a herék elszorítására szolgáló eszköz. *A lovat csipkével herilték. Herítés után csipkát tettek rá.*

csirke fn: 1. kiscsirke, csibe. *A kétasszon-napi csirkét, azt szerettük, mer azok leginkább megmaradtak. Jobban megmaradtak, mint a nyári, májusi.* 2. hathetes körüli, már vágnivaló csirke. *Nem számoltam úgy azt a csirkét, vagy sonkát, vagy kenyeret, mer az megvót. Ö.: kiscsirke ~ kiccsirke*

csizma fn: a lábszárat is védő bőrlábbeli. *Lábunkra vót bőrcsizma. Még akkor ez a batacsizma vagy gumicsizma nem létezett.*

csobolyó, *csobojó* fn: dobalakú, 10–15 literes, leginkább ivóvíz tárolására haszná-

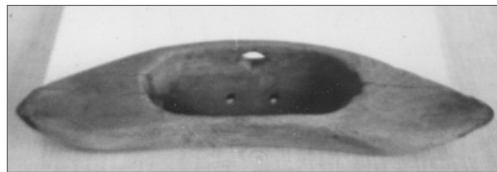

latos, dongás (hordószerű) faedény, oldalán kidudorodó, ivólyukkal, valamint a szállítást megkönnyítő szij, lánc vagy zsinag befüzésére szolgáló két füllel. *Kint, uraságná a kocsisokná csobojó vót a vizesedény. □ A csobojónak van az a kis csüccse, azon iszik az ember. Sz.: Viszi a csobojót a hátán – mondják arra, aki a munkában annyira leizzad, hogy csuromvíz hátán az ing.*

csócsa fn: megrágott eledel. *Nr.: Ha megáll a tehén kérődzője, akkor csócsát lopnak ki egy egészséges, kérődző tehén szájából, és beadják a beteg tehénnek, hogy újra meginduljon a kérődzése. Amit így összecsócsált a marha, akkor azt kivették a szájából, és betették a másik szájába.*

csócsál i: állat v. személy (főleg gyerek) nem eszik rendesen, csak megrágja és a száján kiszórja az eledelt. *Ez csak csócsájja, nem eszi. Ik: megcsócsál*

csónak fn: szövőszéknek csónak alakú tarozéka, amellyel a keresztzálakat a hosszanti szálak közé vezetik; vetélő. *Vót egy csónakja, abba tette bele ezeket a csüveket, és hajította át meg vissza a nyútáson keresztül. Vö.: vetélő*

csontcsikó, *csoncscikó* fn: 1. a ló csüdjének csontja. *Amejjiknek a csülkitül a patájáig nagyon lehajlik, az az első csoncscikója, azt papucsosnak mondják.* 2. gyerekjáték

csontol i: (fát) metsz, nyes. *Kint van a kertbe, csontója a fákat.*

csorda fn: 1. a lakosság teheneinek reggel kihajtott és délután hazahajtott csoportja. *A csorda kilenc órákor vonult ki.* 2. a csorda legelője, tartózkodási helye. *Akkinak meg vót tehene, oszt kijárt a csordára, az akkorra lehajtott ide, az ucca vígekre, a vögyhő.* Ö.: *csordaálás, csordajárás, csordakút*

csordaállás, csordaálás fn: a csorda tartózkodási helye. *Az vót ott a csordaálás, oda hajtotta a kösségi csordás, szóval a falu tehenejét.* Vö.: *koplaló*

csordajárás fn: 1. a csorda által járt, kitaposott út. 2. csorda 2.

csordakút fn: gémeskút (a csordaálláson) a csorda itatására. *Nagyon nagy vizű kút vót az a pacsíri csordakút.*

csordás fn: a csorda őrzője, tehénpásztor. *A csordás a lakosságnak a tehenejét őrizte és a kösségnek a négy vagy hat darab bikáját.*

csoroszlya, csoroszja fn: az ekevas előtti függőleges, késalakú éles vas a föld felhasítására. *A csoroszja, az elvágja az eke előtt az ugart.*

csorgás, csurgás fn: az eresz aljának az a része, ahova a tetőről lecsorog az esővíz. *Nr.: A kislány haját a csurgásba kell elásni, hogy szép hosszúra nőjön a haja.*

csóva fn: 1. szalmából csavart tűzgyújtásra, tüzelésre alkalmas csomó. *Szalmával tüzeltünk, oan kis csóva szalmákat csinátunk, hogy nagy láng ne legyen, mer kifut.* 2. a) tiltó jelként szolgáló szalmacsomó egy földbe szúrt karó tetején; *tilozó csóva. Csóvát teszek ki a földemre, avval tilozom az utat.*

b) vmilyen veszélyre (kiárkolt út, besüppedt járdarész, beszakadt híd stb.) figyelmeztető szalmacsomó egy földbe szúrt karó tetején. *Ha valamit úgy szabad szemmel nem nagyon lehet észrevenni, oda is tesznek egy csóvát, ami ojan veszíjes valami, süjjedő vagy verem, hogy rá ne hajts kocsival.* 3. eladó tárgyra tűzött vagy kötött szalmacsomó

csóváz i: csóvával megjelöl. *Tilos az átjárás, kicsóvázza a földet.* □ *Cúcát álltunk ki a föld vígire, oszt annak igenyes hancsikolunk vagy csóvázunk.* Ik: *kicsóváz*

cső, csű fn: 1. belül üres, henger alakú tárgy. *Hosszi csű vót, oszt abba hét- vagy nyócféle talajriteg.* 2. kukoricacső. *Avval hasították ki a kukoricacsűvön a haját.* □ *Ha piros csűvet találtak, akkó, aki tanáta a piros csűvet, annak azt mondták, hogy ez a te párod lesz.* □ *Hát nem baj az, ha kis csű is vót, csak ha nem ojan ódalgós, meg ritka szemű.* □ *Két nap: hetfűn, kedden töröd (a kukoricát), szerdán nem törsz egy csűvet se.* 3. cséve. *Mellé ültünk, ráraktuk a kis csűveket, és arra tekertük rá a rongyot.* □ *De vótak ijen nacs csűvek is, mind a cérnásguriga, csak az ijen nagy vót.* □ *Bodzából csináta a kis csűveket.* Ö.: *kájhacsű, könyékcű, kukoricacsű*

csömöl → **csömörlik**

csömörlik, csömöl i: étellel eltelik; ételtől csömört, undort kap. *Ni, ennek meg mi baja? – Meg van csömölve.* □ *Még a kisbornyú is megcsömöl, ha mind odadjuk neki.* Ik: *megcsömöllik*

csörget i: ostorral (különösen karikás-ostorral) suhintva élesen csattanó hangot

hallat. *Ennek a Cseke Sanyinak, meghalt az má, annak vót oan igazi szíjkorbácsa, végig szíj vót, még a nyele is be vót bőrrel... az oszt ha csörgetett egyet...*

csöröge, csöröge fn: zsirban kisütött tézstaféle. *Ha má csöröge meg fánk vót, az nagyon nagy lakodalom vót.*

csörren i: egyszeri rövid, csörgő hangot ad

csörrent i: csörrenő hangot kelt. *Akkorát csörrentett, hocs csak (hogy csak) no!*

csősz fn: a határban őrködő, a termésre vigyázó (uradalmi) cseléd, mezőőr. *A bakter az a major körül őrködik, a csősz, az meg a határba.* Ö.: csőszgunyhó

csöves, csüves mn: 1. csövel ellátott. 2. ilyen termés; *csüves kukorica*

csukló fn: a kézfej és az alsókar közötti ízület. *A fosztó egy a csuklónkon lógó kihegyezett fadarab volt.*

csuma fn: 1. a) almának, körtének magház körüli része. *Megedd a csumáját is!* b) a leveles dohány eresze. *Belevágja a (dohány) csumáját is, attul ojan erős.* c) a toll középső része, szára. *Akkor hát, ha megtépték őket, a libákat, akkor tollfosztáskor válogatták a tollat, meg akinek ojan nagy csumája vót, akkor arrul leszedték.* 2. (igen ritkán) a levágott kukoricaszár földben maradt töve; tuskó

csupál i: 1. gyökerestül kitép. *Csupáni nagy dolog lett vóna.* 2. tépáz, cibál. Ik: *ki-csupál, megcsupál*

csupor → *cserépedények*

csurgás → *csorgás*

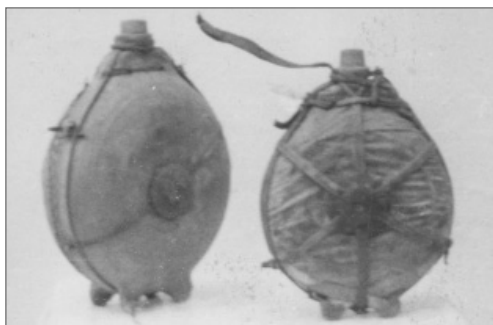
csúszó fn: az eke része. *Az ekevas hátújján van a csúszó.*

csutak fn: összecsavart maroknyi szalmacsomó. *Megszáritani (a lovat) csutakkal kellett. Egy marok szalma, jó szálas szalmát fogtunk, derékba összehajtvá befontuk, ez vót a csutak.* Ö.: *szalmacsutak*

csutakol i: (lovat) csutakkal dörzsölve tisztít. *Jobban csutakójuk a lovat. Veszünk úgy szalmát, oszt akkó, mintha kötelet csinánánk buzából, hát ezt is úgy befonjuk, jó megtekerjük, akkó a vigít bedugjuk, ez a csutak. Ebbül csinálunk kettőt, oszt akkor avval csutakójjuk a lovat.* Ik: *lecsutakol*

csutka fn: lemorzsolt kukoricacső. *Nyáron legjobb tűzrevaló a csutka.* □ *A vasláb alatt pedig kukoricacsutkával vagy faágakkal tüzeltünk.*

csutora fn: négy apró lábon álló, fából készült, csikóbőrrel bevont kulacs. *Bot végén csutora, csutorába jó bora.*

csű → *cső*

csücs, csüccse fn: korsónak, csobolyónak ivásra szolgáló kidudorodó része; vizeskanna előrenyúló kifolyója. *A csobojónak van az*

a kis csüccse, azon iszik az ember. □ *Igyá a csüccsin, nincs pohár.* Ö.: *kánacsücs*

csücskő fn: olyan szántóföld, amelynek valamelyik sarka hegyes. *Ha nem oan téglalap, akkó hát csücskő.* □ *Ez a Szemesi Albert örököt itt egy csücsköt. Annak nem is vót más neve, csak megyek a csücskőbe.*

csücsök fn: 1. vminek a kidudorodó, hegyes sarka. *Igazít ki (igazítsd ki) a csücskit!* 2. levágott faágnak a törzsön maradt boga. *Lípj a csücskire!* □ *Akaszd a csücskire!* 3. csücskő. *Csücsökre ál.* Ö.: *párnacsücsök*

csühög i: acélt és kovát egymáshoz ütögetve, szikrát pattint, hogy a kován tartott tapló tüzet kapjon, parazsolni kezdjen. *Na, csühögj má, maj rágyútok.* □ *Megtömte a pipát, oszt ékezdetts csühögni.* Ik: *kicsühög*

csülkőzés fn: fiúgyerekek hajdani játéka. Nr.: Egy egyenes végű, henger alakú 10–15 cm-es fadarabot, a *csülköt* egyenes végére állítja a *kanász*. A *csülöktől* 10–12 lépésnyi távolságra egy *igenyes csíkot*, vonalat húznak, ami mögé méteres botokkal a kezükben felsorakoznak a játékban résztvevő fiúk. A bot nélküli *kanász*, miután a *csülköt* talpára állította, félre áll, a játékban résztvevő többi fiú pedig a *csülökre* célozva egyszerre eldobja a botját. A botok, a *csülök* szétrepülnek. A *kanász* feladata, hogy miközben a botot eldobó fiúk a botjuk után futnak, ő az elrepült *csülköt* újra talpra állítsa, és egy botot is felkapjon. A játék folytatásában az lesz a *kanász*, aki bot nélkül marad.

csülök, csülök ~ *csülke* fn: 1. párosujjú patás állatok 3. és 4. ujjának utolsó perrece. 2. (főleg a) disznó körme és sonkája közötti lábész mint emberi táplálék; *füstölt csülök*. 3. a ló lábán a térdnek, könyöknek megfelelő rész. *Amejjik lónak a csülkitül a patájáig nagyon lehajlik az az első csoncsikója, azt papucsosnak mondják.* 4. hurok, toldalék hurok az istráng végén. *Amit kitódanak, de amit nem tódanak ki, a jis csülke. Leszakadt a csülke az istrágnak.* □ *Az, amit rávetnek a hámfára, az is csülke.* □ *Aztán mikor szántani mentünk, akkó csinátunk oan csülköket, darab izét, hogy kitódjuk, hogy ló ne verje, mer kocsiba közelebb kell neki lenni a hámfához, de ha szánt, akkor ugye ez lejjebb van, ez a hámfá, akkó kiveri a csülkit.* 5. a *csülkőzés* nevű gyermekjátékban játékszerként szereplő henger alakú fadarab

csürhe fn: 1. disznófalka, disznóknak együtt őrzött csoportja. 2. a *csürhe* legelője. *Hajtsák ki a disznókat a csürhére.* □ *Azér hajtották ki, hogy akik, mondjuk rá, búgtak azok a disznók, akkó ugye ott meg birtak búgni, kint a csürhén.* 3. rendezetlen sorokban, össze-visszahaladó gyereksereg. *Úgy gyöttök, mind a csürhérül.*

csüves → *csöves*

csüvöl → *csévél*

csüvölget → *csévélget*

csüvölő → *csévélő*

D

daku fn: báránybőrből készült ködmönféle, rövid télikabát. *Hozd ide a dakumat!*

dalol, **danol** i: (nép)dalt énekel. *Legínkedtünk, danoltunk.*

danol → *dalol*

dél, **díl** fn: a nappal közepe, nappali 12 óra. *Az minden délbe, míg mink hujásztunk, minden kapát megkalapált.* □ *Délben a kocsi meghozta az ebédet.*

delel i: déli pihenőt tart. *Adjátok ide a kapát, rakjátok oda a fa alá, majd én megkalapálom, még tik deleltek.*

délelőttel, **dílelőttel** hsz: a délelőtti órák folyamán. *Még itten beszélgetett, így a dílelőttel, meg minden, oszt aszongya, jó lenne, ha a Lajost is hazahínátok, vagy bekapátak azok má, vagy mi van vele.*

délelőtti mn: reggel és dél közötti. *A délelőttit rögtön birtuk rakni, emberek.*

délután I. hsz: dél és este között. *Apánk csütörtökön jó délután jött haza.* **II.** délutáni napszak

délutáni mn: dél és este közötti. *Hazagyön úgy délutáni vonattal az apja.* □ *A jányok meg horták a délutánit össze.*

dér fn: finom jégkristályok alakjában lecsapódó harmat. *A dér elég sok kárt okozott.*

derce fn: a daránál finomabb, a lisztnél durvább szemű búzaörlemény; korpás liszt, vörösliszt. *Zabdarát nem vótunk kintelen etetni, vót árpa meg derce.* □ *A malomba lehetett kapni – kollátlan – dercéket, vöröslisztet.*

derék fn: 1. emberi v. állati test törzse. 2. fa törzse, növény szára, illetve annak középső része. *Derékba tört a szilvafa.* 3. dolognak, tárgynak (pl. kocsinak) közepe, középső része. *Mikó má ojan vótam, hogy egy krumplit fel birtam venni, az én édesapám kocsira rakott bennünket, alva, mer még négy-öt óraker idult kifele, odafektetett sorba, a derékba bennünket, oszt kivitt krumplit szedni.* □ *Mikor teli vót a derék, meg vót rakva, akkor tettik fel a vendígódalt.* 3. (-n raggal) időbeli folyamatnak a közepe, középtájt. *Mink október derekán elvígözünk.* Ö.: *derékajj, derékfájás, derékszój, kocsiderék*

déta → *diéta*

diéta, **déta** fn: beszélgetés. *Ezen ment a deta akkó is.* □ *Az vót a deta, hogy nem az üvé az a föld.*

díl → *dél*

dílelőttel → *délelőttel*

disznó fn: sertés. *Én ezt a disznót többször lehajtottam ide a vögyre legeltetni, vagy járatni.* Ö.: *disznótor, disznóvágás*

disznótor fn: a hizott disznó levágása és feldolgozása, illetve az ezt követő esti lakoma. *Nagy disznótorok vótak. Huszonöt-harmincan is összegyöttek. Vót, hogy sokszor reggelig tartott a disznótor.*

dob fn: 1. a kisbíró híradásra hívó eszköze. *Verte má a dobot Károj bácsi, mire mink odaértünk.* 2. cséplőgépben a gabonaszemek kiverésére szolgáló, fogazott lécekből álló forgó henger. Nb.: *Farkas Julcsa... egyenesen beleesett a dobba.* 3. a cséplőgép teteje, ahol a dobos és az etető áll, illetve ahonnan a

kioldott kévét az etető beleeregeti a dobba. *A dobon át a kivevő meg az etető.* □ *A kispapszamosok a dobrul mentek a pévára, onnan meg a törekre.* Ö.: *dobszó*

dobos fn: az a cséplőmunkás, rendszerint nő, aki a dobon állva az asztagról kapott kévét az etető kezébe adja, miközben a kéve kötelét éles késével átvágja. *A dobos, az adogatta a kivit az etetőnek. Vágta el késsel, oszt adta oda a kezibe. Szóval, az ojan pillanat műve vót, hogy még lerajzóni se lehet, hogy mijen gyorsan ment. A dobosnak meg adta a konyhás.* Ö.: *dobosjányok*

dógozik → *dolgozik*

dolgozik, dógozik i: munkát végez. *Szegény emberek vótak, akikkel együtt dógoztam ott a Fembakná.* □ *Mer nem dógozna az ember ennyit, mind amennyit én is dógozok.* 2. megmunkál, művel. *Rígebben nagyba dógoztak itt a kenderrel.*

dolog fn: 1. munka, teendő. *Ez vót az asszonyok dóga.* 2. kötelesség, feladat. *Ezt a dógot el kell intézni.* 3. tett, cselekedet. *Bántott egy kicsit a lelkiismeret, hogy nem ippen hejes dolog, de nincs mit vele vesztenem.* 4. sors, helyzet. *Jó dóga vót, mégis megszökött.* 5. a testi szükségletek végzése. *Az akol jobbára azír is van, hogy amejig disznó rákap, az kint vígzi a dógát.* □ *Kisdógot kell?* (Vizelni kell?) Ö.: *dologidő, dologkerülő; kisdolog, nagydolog*

domó, dumó fn: pattogatáskor ki nem pattant kukoricaszem. *A dumó az rágós.*

domós, dumós I. mn: pattogatáskor ki nem pattant. II. fn: domó. *A dumóst csak a jó fogújak birják megrágni.*

domósa, dumóssa fn: a kenyér kihaladt, gyürkés része. *Én is szeretem a dumóssát.*

dorong, durung fn: 1. vastagabb bot, karó. *Fogj egy durungot, oszt adj neki!* 2. a szövőszék része, erre csavarják fel a megszőtt vásznat. *A durungra megyen rá a vászon, vagy a pokróc, a rongypokróc, vagy zsák, akármi, az megy a durungra rá.*

döbög, dübö i: ló lábával a földet ütögetve tompa, mély hangot idéz elő. (Ha) *lelondzsótam* (a csikót), *akkó éccaka nyugodt, nem dübö.*

dől, dül i: függőleges helyzetből vízszintes irányba hajlik, esik, eltér. *El vót düve az összes buza.* □ *Nemhogy eldüt...* □ *Vót, aki meg se mosakodott, csak dült le a szalmavacokra.* Ik: *átdül, bedül, eldül, feldül, hátra-dül, idedül, kidül, ledül, megdül, nekidül, összedül, szétdül*

dörgölő, dörgölő ~ **dörgöllő** fn: karvastagságú, kb. 30 cm hosszú, hengeralakú keményfa, amellyel a takácsmester a kész vászon felgöngyölítésekor kihúzza, kisimítja a szövésbeli egyenetlenségeket. *Az a dörgölő, mikor engedi le a pokrócot vagy vásznat, akkor fogja a dörgöllőfát, és avval mind a két szélit megdörgöli, meg a közepit, hogy egyenlíti azt a vásznat vagy pokrócot.*

dörgölőfa fn: dörgölő. *Egy ekkora gömbőlű fa, azt hívják dörgölőfának.*

drága mn: sokba kerül. *Amaz meg drága vót, amit a kovács csinát.*

dragacs → *tragacs*

drót fn: vékony fémszál; huzal. *Nízi az öreg. Aszongya, ojan mint a drót, ojan egyforma síma gömböjű vót.* □ *Levarták dróttá.*

drótoz i: 1. dróttal megerősít. 2. disznó orrába patentot nyom. *Mikor elkezdí az a disznó furkulászni, drótozza ű, meg fogazza, de nem sokat ír.*

duda fn: szarvasmarha szarvából készített fúvós hangszer; tülök. *A csordásnak, annak vót dudája, meg hát majd kísőbb a sintérnek.* □ *Vót neki egy nagy botja, meg korbáccsa, karikáskorbács, meg tülök vót, hát ugyi duda, mink dudának hittuk.* Nr.: Készült marhaszarvból díszesebb kivitelezésű

tülök is, de az már nem a napi szükséglet céljait szolgálta.

dudál i: dudával jelt ad, tülköl. *Dudál a csordás, két óra.*

dumó → *domó*

dumós → *domós*

dumóssa → *domósa*

dúr → *túr*

durakodás → *turakodás*

durung → *dorong*

dübög → *döbög*

dül → *dől*

dülő, düllő fn: 1. a határnak utak vagy természetes mezsgyéek által határolt föld-táblái. *Itt a düllők nígyfele vótak szakítva: buza, kukorica, zab, ugar.* 2. dülőút. *A cseresznyésbe a második düllőn kell kimenni.* Ö.: *vakdüllő*

dülőút, düllőút fn: a dülőket határoló, a dülők közötti kocsíút. *Ha nem lehetett keresztülvágni valami végett, akkó rátértünk a düllőútra, oszt akkó azon.*

E,É

ebéd, *ebíd* fn: déli étkezés. *Mer az kosztot nem adott, de lovat adott, hogy az ebídet kihozzuk, minden napra.* □ *Minden reggel győtt egy ember haza ebídír.* Ö.: *ebídhordó*

ebédel, *ebídel* i: ebédet eszik. *Ippen ebídelünk.* Ik: *megebídel*

ebédhordó, *ebídhordó* fn: 1. az idénymunkások (aratók, török) közül az, aki soros volt, hogy a földesúr igáján hazamenjen a faluba az ebédért, és kihozza azt. *Hát ugyi tudtuk, hogy ki lesz az ebídhordó, akkó azt a tíz méter kukoricát felmírtük, egy kötél szalmát rátett a kocsira, abba lesz maj visszafele az ebíd.* 2. az a lóval, kocsival rendelkező szegényebb paraszt, aki úgy szegődött el a cséplőgéphez, hogy mindennap a gép után viszi a munkások ebédjét, illetve visszafelé hazaszállítja az aznap megkeresett részt, majd részeléskor mindenkinek házhoz fuvarozza a kerestetét. *Ű meg ebídhordó vót. Vót egy lova, oszt avvā hordta utánnunk az ebídet.*

ebíd → *ebéd*

ebídel → *ebédel*

ebídhordó → *ebédhordó*

éccaka → *éjszaka*

édes, *ídes* I. mn: 1. a cukor, a méz ízére emlékeztető. *Most minden keserű lett vóna a számba, még a legédesebb sütemény is.* 2. kedves, szeretett. *Édes kisjányom.* 3. vér szerinti, nem mostoha. *Édes testvére.* 4. nem sós, nem csípős, nem erős, nem savanyú. *Édes alma; édes paprika.* II. fn: 1. édesség. 2. (megszó-

lításaként) édesanya v. édesapa. Vö.: *ides.* Ö.: *édeskáposzta, mézédés*

ég¹, *íg* i: 1. tüzet fog, lángol. *A tűz lobogva égett.* □ *Nem íg, csak füstöl.* 2. testrészt sajog, fájdalmat sugároz. *Űgy égett a lábom, mintha tűz égett volna benne.* 3. világít. *Ígve maradt a lámpa.* lk: *bennég, elég, felég, kiég, leég, megég, odaég*

ég² fn: 1. a föld felett látszó magas boltozat; égbolt. *Beborult az ég. Zörög az ég.* 2. Mennycsatorna. Sz.: *Hun vótá, amikó az ég zengett?* □ *Égnek áll a haja.* □ *Az eget is nagybögőnek nézi.* Ö.: *égzengés*

égett, *ígett* mn: 1. tűz által elhamvasztott. *A fészter az porig ígett.* 2. olyan, amin az égés feltűnő nyomot hagyott; megpörkölődött. *Akkor azt az ígett, perkált rongyot hasznáták tapló helyett.* 3. aszály, szárazság miatt kiszáradt

egres I. fn: a szőlő másodtermése; apró szemű, sokszor be sem érő szőlőfürt. *Szöllőbe van az a másodtermis, azt egresnek híjják.* II. mn: éretlen, felelőtlen viselkedésű. *Egres vótá, Józsi, mindég, de az is maradsz!*

egyel, *eggyel* i: (zöldséget, répát) oly módon ritkít, hogy egy bokorban csak egyet hagy. Vö.: *egyez*

egyenes, *igenyés* I. mn: nem görbe. *Kihúzták, hogy valamennyire az igenyessen ájjon.* □ *Egy igenyés borozdát húzni, nem minden új kocsinak sikerül.* II. fn:

egyenesen, *igenyessen* hsz: 1. egyenes irányban, oldalra le nem térve. *Űgy ément, ojan igenyessen, hogy...* □ *Ha igenyesen áll a kasza, akkor fogja az egészet, nagyon nehéz*

(kaszálni). □ *Amejik kocsis nem tud igényesen hajtani, anná a lovak ére-ára elmennek.* 2. tétovázás nélkül, azonnal. Nb.: *Gépész úr is kiment a temetőbe / Igényesen az új sírhant elébe.*

egyez, eggyez i: egyel. *A sorokat meg egy háromujjnyi széles, rövid nyelű kiskapával kapáltuk, és egyúttal ritkítottuk, egyeztük.*

egyezik i: 1. egy másikkal azonos; ugyanolyan. 2. azonos véleményen van, egyetért. 3. egyezkedik, alkudozik. *Hát, mondom, így van eggyezve.*

éh, é mn: éhes. Szh: *Úgy elkaptuk, mint é tyúk a taknyot.*

éhnál, ényál fn: alvás közben kicsorgó nyál

éjfél, ífél fn: az éjszaka közepe, éjjel 12 óra. *Mikor bekötötték ífélbe a menyasszonynak a fejét, akkor egy széket tettek a terem közepibe, oszt úgy...*

éjjel I. hsz: estétől reggelig egyfolytában. *A kocsisok közt vót mindig egy betes is, akki éjjel felügyelt az istállóba levő jószágokra.* II. fn: éjszaka

éjszaka, éccaka ~ íccaka fn: az estétől reggelig tartó napszak. *Éccaka kimentünk tizenkét órakor vágni, és akkor...* □ *Akkó éccaka nyugodt, nem dübög.* Ö.: *nászéccaka*

ejtődzik → *ejtőzik*

ejtőzik, ejtődzik i: bőséges étkezés után emésztve pihen. *Muszáj egy kicsit ejtődzni, mer nagyon sokat ettem.* □ *Pali bácsi a díványon ejtődzik.*

ék fn: hasításra, rögzítésre használatos, élben végződő, hasáb alakú eszköz

eke fn: szántásra használt talajművelő eszköz. *Akkor még az ekék is ojanok vótak, hogy fagöröndőjű.* Ö.: *ekefej, ekekúcs, ekeszarv, eketaliga, ekevas; faeke, vaseke, kapálóeke; egyvasú eke, kétvasú eke; tötögető eke*

ekéz, ekíz i: kapálóekével fellazítja, gaztalanítja a kukoricasorok közét. *Kihívott bennünket ekízni, fíjatalabb embereket.* □ *Akkor hétér ekízték.*

ekíz → *ekéz*

elabrakol i: elver, megver. *Ezt a szomszíd kisgyereket sokszor elabrakójják, szegínt.*

eláll, elál i: 1. étel, ital nem romlik meg. 2. útjában akadályoz. 3. eddigi helyéről ellép, máshova áll. 4. vásárlási szándékáról v. egyéb tervéről lemond. 5. munkát vállal, elszegődik v. hová szolgálni. *Le szoktunk oda menni, ott eláni.*

elapaszt i: 1. tejelő állat nem ad több tejet. *Ha a tehenet nem fejik ki, akkó elapaszt.* 2. szoptató nő elveszti a tejét

eláztat i: addig áztat, míg teljesen el nem lágyul, meg nem puhul. *Viszik a kenderáztatóba eláztatni.* □ *Akkor eláztatuk, vízbe tettük.*

eletet i: vmilyen maró hatású anyaggal (mésszel, lúggal) károsít. – *Jaj, János, ojan fo-*

nalat hoztam, hogy elettettem mésszel. – Nem baj, bélnek azí jó lesz.

elevátor fn: a cséplőgép szalmát továbbító tartozéka. *Az elevátor föl vót állítva. A két jány odaát, oszt akkó villávā hánták bele az elevátorba.* Ö.: elevátorállás

elevátoros fn: csépléskor a szalmakazlon dolgozó munkások közül az, aki az elevátorról érkező szalmát a kazalrakás kívánalmai szerint továbbítja. *Az elevátoros addig pihent, míg kász nem vót az elevátorálás, de aztán dilig vagy estig dúrta.* □ *Most mámma elevátoros vagyok, akkor hónap, mikor megín a szalmára gyövünk, akkor megyek leghátra, ott legkönnyebb. Akkor így gyövök előrébb.* Vö.: kiselevátoros

elmunkál i: a vetés utáni teendőket végzi: boronál, fogasol. *Mikor el van vetve, aztán még el kell munkálni. Most ez vagy fogas, vagy borona.*

elő fn: (aratáskor, kukoricatöréskor) az a szakasz, amelyet egyszeri végighaladással munkálnak meg. (Aratáskor általában kétkeresztnyi gabona), *az vót egy elő. Kétkeresztes elő. Ha erősebb a gabona, akkor rövidebb az elő, mer akkor hamarabb elfogy a két kereszt kötél.* □ *Kukoricatörésnél egy zsák vót az elő mértékje. Kezdtük a vigírül. Addig mentünk be, míg a zsák teli nem lett. Mikor teli lett a zsák, akkor az egy elő. Harminc lépísrül egy zsákkal vót, szóval két sort hajtottunk.* □ *Akkor egy-egy előt törtünk, de mos má ugye fődre hányjuk.*

előhasi mn: 1. először, első ízben hasas. *Hát ugye előhasi vót a ló, akkor oszt elkezdett*

vinnyogni, ēre-āra nyihogott ottan. 2. (á. é.) kezdő, először csinál vmit. *Ez megtörténik előhasi kaszásokkal is.*

előhossz fn: egy előhosszúságnyi része az egésznek. *Addig szedtük a zsákot, míg teli nem lett, mikor teli lett, akkor az egy előhossz vót.*

előhosszan hsz: előhossz szerint

előhosszra hsz: előhossz szerint. *Kukoricatöréskor is előhosszra járogattunk.*

előleg fn: 1. fizetésből, szolgáltatásért járó díjból az esedékesség előtt kiadott rész. *Ez előleg a jövő hetekre.* □ *Az asztalosnak ötezer dinár előleget adott.* 2. szerződéses termelvényért a leszállítás előtt kifizetett összeg

előte fn: a kemence száját elzáró, sárból tapasztott ajtószerű lap. *Ēn csinátam ősszel télire két-három előtét. Agyagos fődbül, lehetőleg menné vastagabbat. Igaz, egy kicsit nehezebb feltenni, de álóssabb.* □ *Feltetted az előtét?* □ *Ha nincs rezerva előtéje, akkó baj van.* Vö.: tévő

elsőbbit hsz: először. *Elsőbbit is a kabátot vedd le.*

első kocsis fn: a kocsisok munkáját irányító uradalmi cseléd. *Ganéhordáskor fél tizenegykor az első kocsis beküldte a sorost, hogy húzzon vizet, mire a többijek bemennek.* □ *Hát az nagy izé, hogy híjják, ha valaki első kocsis! Mer annak, ugyi, másfél bére is van, meg hát ugye egy kis tekintéj.* Nr.: *A kocsisok vezetője. Felügyelt a jószágokra (lovakra) szerszámokra, ekíre, hengerre, boronára. Bére másfél komenció volt.*

elszegődik i: 1. szerződéses munkát vállal, kötelezően elígérkezik. *A marikverő, aki észegődött, az má tudta, hogyha szól a kaszás, akkó úneki má gyönni kell.* 2. (legkevesebb egy évre), beáll, beszegődik cselédnek. *Huszonkettőbe (1922-ben) elszegődtem a morovici határba, a Süket Oblák szállására.*

elszegődtet i: szegődéses viszonyba juttat. *A szülők arra kényszerültek, hogy alig nyóc-tíz éves gyerekeket elszegődtessék kanásznak, libapásztornak.* □ *1918 tavaszán, Szen György napján anyám elszegődtetett megint, amojan kisbéresnek.*

eltökít i: 1. úgy eltesz valamit, hogy nem lehet megtalálni. 2. eltulajdonít, eloroz

eltörik i: darabokra hullik. *Ha má eltörik (a kender), akkor má az én apósom gerebenyező vót, az gerebenyezte.*

elül i: 1. új helyre ül. *Elült mellőle.* 2. pihenőre tér. *Elülnek a verebek.* 3. tyúk elkotlik. *Elült a tyúk.*

elvállal, elvával i: kötelezi magát vmilyen munka, feladat elvégzésére. *Az urasági disznók – az vót kötelező, a cseléddisznók, az má csak ojan jószándékbú vót, édesapám elválóta.*

elveszi i: 1. vmit vhonnan magához emel. 2. vkit vmitől megfoszt. 3. varázslattal elapasztja a tehén tejét. *Elvette a tehéntül a tejet.* □ *Vót ojan búbjós öregasszony, hogy el tudta a tehéntül a tejet venni.*

elveszik, elveszlik i: (állat v. gyerek) úgy elkóborol, hogy nem találják, nem tudnak ráakadni. *A libák elmentek, nem talátuk, elveszlettek.*

elveszlik → *elveszik*

elvet i: 1. elhajít, eldob. *Elvetette a sujkot.* 2. ledől, elterpeszkedik. *Elvetette magát a vackon.* 3. (Ha) megellik, akkor utána *nem-sokára elveti a pokláját.*

emberpiac, emberpijac fn: 1945 előtt az a hely, ahol a napszámot, munkát vállaló férfiak szegődtek – ez Pacséron a községháza udvarának a bikaistálló előtti része volt. *Le szoktunk oda menni, ott eláni, a pijacon, azt mink emberpijacnak hittuk.* □ *Akinek még nem volt valami biztos hele, az járhatott az emberpijacra.*

emberszámba hsz: olyan állapot, amelyben már a teljes értékű férfimunkát is vállalni kell. *Még a izére, nem teszik meg az emberszámba, kívít hánni, mer annak kötelező vót a szákhordás is, akki mán emberszámba állt.* □ *Először válaltam felnött emberszámba munkát.*

épp, ipp ~ *ippeg* hsz: éppen

éppen, ippen ~ *ippegen* hsz: a beszéddel v. a szóban forgó cselekvéssel, történéssel egyidejűleg. *Én akkó szalmás vótam ippen.* □ *Nagykabátot kéne venni, de ippen nincsen pízük.* □ *Nem ippen heles dolog, de nincs mit vele vesztenem.*

ér, ír i: 1. mozgás közben eltalál, érint vmit, eljut vmeddig. *Mikor érünk a vígíre?* □ *Szh.: Úgy kirúgja, hogy a lába se éri a földet.* 2. (nap, fény, levegő) érinti, átjárja. *Ezt valami érte!* □ *Tán nem ér a szél?* 3. értéke, érvénye van. *Hat ökörhő a compók nem ír semmit.* □ *A ház – tudtuk – jóval többet érő,*

de hát nagy gondot is vett ű magára. Ik: átér, beér, beleér, elér, felér, hazaér, hozzáér, ideér, kiér, leér, odaér, összeér, ráér, utolér, visszaér
eresz → ragalj

érez i: érzékel. *Én nem is tudom, de valahogy oan nem jó érzem magam. Ik: megérez*
erős mn: 1. nagy a testi ereje. *Te meg nagy, erős ember vagy, osztán hát... □ Oan erős, fjjatal banda törte ott, enné a Pásztor Bálinná.*

□ *Erős fájú ember vót, sűrű, de igen szegény ember. 2. (étel, ital) csípős. Erős paprika. Ö.: bivajerős.*

erősödik i: fokozatosan erőssé, erősebbé válik. *Nemhogy erősödne, hanem még gyengébb ez az én kisjányom.*

estende hsz: esti időben, este. *Harminc mennyi keresztet estende összeraktunk.*

etet i: 1. jószágot élelemmel ellát. *Kísőben én is felkeltem, mer vót akkor is tehenünk, hogy etetek. 2. cséplőgépbbe kioldott kévéket ereget. Ijesvalami baja vót, hogy az árpával sántított, azt nagyon óvatosan kellett etetni. Ik: feletet, megetet*

etető fn: az a cséplőmunkás, aki a kibontott kévéket a dobba eregeti. *Az etetők is két mérést lejeresztettek, akkó váltották egymást. □ Ment a géphő etetőnek.*

éves mn és fn: egy évre szóló, egy évre érvényes (szegődés). *Mindennap be kellett neki (a csordásnak) menni etetni, hát ű éves vót, nem csak ez a fél év, vagy mennyi vót a kihajtás.*

F

fagy¹ i: 1. a hőmérséklet 0 °C alatt van 2. a víz jéggé válik. Sz.: *Majd, ha fagy.* Ik: *át-fagy, befagy, elfagy, megfagy, összefagy, ráfagy*

fagy² fn: olyan alacsony (0 °C alatti) hőmérséklet, hogy a víz jéggé válik. *Nagyon nagy fagy vót.* □ (A cukorrépa) *bangétokba vót felhalmozva, és a fagy ellen földdel letakarva.*

fájintos mn: finom, nagyon jó. *Ugyan-csak fájintos.*

falka fn: egyfajta állatból álló kisebb csoport. *A süldője, göbéje ment ki a falkával a legelőre.*

falufarka fn: pletykálkodó, folyton a falut járó nősemély. *Zsuzsa igazi falufarka, sosincs itthon.*

farkashurok fn: hurokfajta. *Farkashurokkā kötik rá az ustornyélre a szíjjat.*

farsróf fn: az eke szabályozását lehetővé tevő csavar. *Az eke hátújjába ammi van, azok a csavarok, ammivel szabájozzák az ekét, mijejj vagy sekéjejj szántásra, az vót a farsróf.*

farta hsz: a jászolhoz kötött jószág (ló, tehén) felszólítása, hogy lépjen, a farával álljon arrébb. *Farta, farta te!*

fartol i: (jászolhoz kötött) ló, tehén szólításra, érintésre el-, illetve oldalra mozdul. *Fartójj!*

fatty fn: a kukorica oldalhajtsája. *Sován kukoricákon nem szok lenni ez a fatty.* □ *Hájde gazdag a kukorica, két-három fatty van rajta.*

fattyaz i: (kukoricát) oldalhajtsáitól megtisztít. *Tavasszal kukoricát ültettünk, később kapáltuk, majd fattyaztuk.* □ *Megyünk fattyazni.* □ *Sok esetben, ha nem is fattyazni mentek, hanem ritkítani, arra is rámondták, hogy fattyazni mennek.*

favilla fn: fából készült, hosszú nyelű, háromágú szénagyűjtő, szalmarakó villa. *Két kaszás szedte favillával ezt a kapíkhurkát.*

fazék, fazik fn: átmérőjénél magasabb, henger alakú, kétfülű edény. *Be vót kizítve a fazikba a hús, lé ráöntve oszt betették a kemencébe.* □ *Ojan vászonfaziknak hitták ezt ezelőtt. Ojan rigi fazik, oan cserípfazik. Vót, amék mázos is, meg vót, amék nem is vót mázos. Ojan fazikba tették be a kemencébe. Ö.: cserípfazik, vasfazik, vászonfazik*

fazik → **fazék**

fecstej, főcstej fn: az a tej, amelyet a tehén az ellés utáni első napokban ad. *Én nem is tudom, minek is mondja az uram: fröcstej, főcstej?*

fedő fn: fémből készült, középen füllel ellátott kerek lap edény befedésére. *Lecsukom a fedővel, akkor az ott ojan szépen megsül.*

fehérít, fehérít i: fehérré tesz. *Fehérítettük a vásznat. Itt a vőgyön, szíp, gyepes ríszén száringattuk, locsolgattuk, fehérítettük.* Ik: *kifehérít*

fehérít → *fehérít*

fej¹ i: 1. állat tögyéből tejet nyom ki. *Mi-re mink keltünk, édesanyám megfejt.* 2. (á. é.) vkit, vmit fej. *Addig fejte a vackot (fekhely) az az atyafi, meg bekötötték a ló lábát ruhával.* Ik: *kifej, megfej.*

fej² fn: 1. embernek legfelső, állatnak elül-ső testrésze. *Dagadt oszt a gyerek feje, keze, mindene.* 2. növénynek kalászos v. gömbölyded termése. *Csak egynek (egy kévének) van lent a feje a földön.* □ *Én mingyá úcs csinátam (a kötelet), hogy megterült az a szalmás risze, oszt akkor takarta a fejeket.* □ *Hozzá fel két fej hagymát!* 3. tárgynak, eszköznek felső v. elülső része. *Gombostűnek, harapófogónak, kalapácsnak, szegnek a feje.* Sz.: *Vaj van a fej-jin.* □ *Mossák a fejit szappan nélkül.* K.: *Fejitül bűzlik a hal.* Ö.: *fejadag; buzafej, hagymafej, kápusztafej, kézfej, lábfej, mákfej, tökfaj*

fejlő fn: a ló fejére illeszhető szerszám, amelyhez a gyeplőt csatolják. *A fejlőt rá-tesszük a fejire.* □ *Bent kell a fejlőt rátenni.* Vö. *kantár*

fejő I. mn: aki fej. *A tehenet fejő asszony.*

II. fn: edény, amibe a tejet fejk; sajtár. *Hozzad a fejőt!*

fejőgulyás, fejősgujás fn: a borjas teheneket felügyelő és a fejést végző gulyás. *Vót ojan, amejik csak örözte a marhákat, de a fejősgujások, azok még felmosták a placcot is az istállóba.*

fejőke → *fejő*

fejőre hsz: fejés céljából, fejés szándékával. *Oan istáló vót, hogy itt nem vót bent jószág, csak fejőre.* *A tehenet bevezették fejőre, aztán megin ki az akolba.*

fejősgujás → *fejőgulyás*

fejőstehén fn: az a tehén, amelyet rendszeresen fejnek. *Má most nem is vesződök fejőstehénnel.*

fejül → *felül*

féketo → *főkötő*

felberzenkedik i: 1. (állat tolla, szőre) az ingerültségtől felborzolódik. 2. (ember) fölidegesedik. *Az öreg hetvenvalahány éves korával új életet akart kezdeni. Hozott egy asszont Moravicárul. Ezen oszt a fija annyira felberzenkedett, az apját az úgy meggyűlölte, hogy mingyá ki is zavarta a házbú.*

feles I. fn: aki a termés feléért műveli a földet. *A feles az igencsak úgy vót, hogy – mán szóval a megegyezés – hogy ráruházott a gazda mindenféle kiadást, ú felit tisztán kapja az össztermésnek.* II. mn: a termés feléért megmunkált (föld). *A buza harmados lesz, a kukorica meg feles.*

félfordító fn: záróeszköz. Vö.: *görbölő*

felgúgyelláz i: (kócot fonáshoz) felköt.

A kócot gyalogropkán fonták. Összeszettik, felgúgyellázták, kihúzták egy kicsit, hogy szálára ájjon.

felhágó fn: 1. a kocsi fellépő vasa, a felhérc része, amelyre, a kocsira szálláskor fel lépnek. 2. létra

felhérc, *ferhéc* fn: a kocsi elején keresztbe odaerősített, megvasalt fa, húzórúd, amelyen a hámfák lógnak. *Amihez hozzá vannak kötve a hámfák, azt ferhécnek hívják.*

féljog fn: a földes jog fele, vagyis fél lánc, azaz 10 kvadrát

felkel, *felkél* i: (ébredés után) elhagyja fekvőhelyét. *Felkelt édesanyám megin a hajnallal.*

felül, *fejül* hsz: a lentebbhez viszonyítva fentebb. *A patán fejül nyő neki ecs csomó.*

fenék fn: 1. edénynek, kemencének, folyónak, tónak, gödörnek az alja. *Betette oda ja kemence fenekire.* □ *Odateszem a sporhetra a lábast, akkor abba teszek csak egy ojan kis zsírt, nem ojan sokat, csak úgyhogy ellepje a fenekit.*

fennálló, *fennáló* fn: szekrény. *Öreganyám az még fennálónak hitta.*

fényeske, *fínyeske* fn: váladék, takony. *Nr: Kisgyerekeknek mondják, ha taknyos az orra: Kiútek a fínyeskijük, oszt várják a szip-pantyújékat.*

féreg, *fireg* fn: apró, kártékony, élősdii állat. *Ház körüli kártikon firegek.*

ferhéc → *felhérc*

férj fn: a feleség házastársa. A férj főnevet a férjhez ad, férjhez akar menni, férjnél van kifejezésekben kizárólag *firbe* alakban hasz-

nálják. *Könnyen beszél, firbe atta a jányát.* □ *Ott is vótak firbe családtagok.*

fertály, *fertáj* fn: 1. negyed. 2. a telek negyed része, 9 lánc föld. *Az annyának vót egy fertáj földje.* □ *Aszongyák a moroviciak, hogy Pacsíron azír van kilenc lánc föld egy fertájba, mer kicsik a düllőutak, szóval, hogy keskenyek. Pedig hát itt is csak ojanok, mint Morovicán.*

fészek, *fiszek* fn: 1. a madár lakóhelye. 2. szalmából készített keltetőhely a baromfiak számára. *Mikor úgy, kezd kottyogni az a tyúk, akkor a gazdasszony megcsinálja neki a fiszket.* 3. kisebb emlősállatok, főleg mezei vad és ház körüli kártikon *firegek* búvóhelye, ahol kölykezni is szoktak. *Összegyöttünk hát villákkal, botokkal, oszt körülkaptuk a szalmakazlat. Szíthántuk. Az utolsó villával mikor emelte le, akkor ugrott ki a nacs (nagy), csunya giríny. Benn vót egész a falná a fiszke.* 4. földbe vajt kis mélyedés az ültetendő magok számára. *A dinnyének, annak csinájuk a fiszket.* 5. (tréfás, bizalmas) fekhely. *Bújj ki má a fiszkedbül!* (Kelj már föl!) *Ö.: darázsfiszek, koszfiszek*

fészekre csal, *fiszekre csal* i: férfi nőt szerelemre csábít. *Ha valamejjik megesik vele, akkor asz mondják, hogy fiszekre csalta.* □ *Az nem hagyja, ha csak teheti, az fiszekre csajja.*

fészekre esik, *fiszekre esik* i.: tyúk elhánnya tollát, elkotlik. *Mikor fiszekre esik, szóval elhánnya a tollát – errül lehet megtunni, hogy fiszekre esett – akkor (a gazdasszony) megcsinálja neki a fiszket szalmahordó kosárba.*

fészter fn: nyitott elejű, féltetős gazdasági épület. Nagy istálló vót ott meg egy nagy fészter. □ A fészter is ojan, hogy nálam van ojan meg Pap szomszédná, máshun az utcába senkiné. □ Teli is lett neki mindene: kamrája, gangja, fészterje. Ö.: kocsifészter

fiadzik, fijadzik i: kisebb emlősállat kicsinyeket hoz a világra. A disznó az fijadzik.

fias, fijas mn: olyan nőstényállat, amelynek kölykei, kicsinyei vannak. Édesapám hízaltta az uraság disznajit, mink meg hát öröztük a meddőket, fijasokat meg a süldőket a legelőn.

fijadzik → fiadzik

fijas → fias

fínyeske → fényeske

fíreg → féreg

fírhe → férj

físzek → fészek

flangíroz i: flangál, kószál, céltalanul járálva lopja a napot. Itten ű elmin flangírozni, oszt a rész meg jár neki, hát azt má nem!

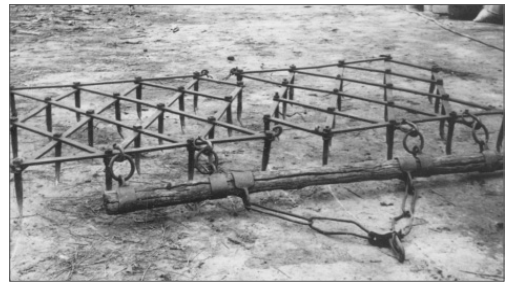
fódoz → foldoz

fog¹ i: 1. szorítva tart, markol. Fogom a dudát, oszt akkó férőbb megyek egy kicsit,

hogy bátyámat ne kőccsem föl, elfúvom hát azt a tizenkettőt. 2. állatot igavonásra előkészít. Mikó gyön a fogás ugyi, gyön az ű gazdája, a parádés: – Bóni, fogunk! □ A két tinót előre fogták. 3. visszatart. Mindég úgy kellett őket fogni szárba, hogy maj lehúztak a kocsirul. 4. foltot hagy, befest. Ik: átfog, befog, elfog, felfog, hozzáfog, kifog, körülfog, lefog, megfog, nekifog, összefog.

fog² fn: embernek, állatnak harapásra, rágásra szolgáló csontszerű képződménye. A fogunkkal egyengettük, hogy egyenlő (vastag) legyen a fonál.

fogas I. mn: 1. olyan tárgy, eszköz, amelynek fogai vannak. 2. fejtörést okozó, nehezen megoldható; fogas kérdés II. fn: 1. ruhaakasztó. Akaszd a fogásra! 2. a föld porhanyósítására, gyomirtásra használt, éles fogakkal sűrűn ellátott talajművelő eszköz. Csak fogast neki! Ez a föld mindene, meg a henger. □ A fogas, az szícscupájja a földet, egy kicsit meglazítsa, szítberheli. Ö.: fogasfa

fogasfa fn: négy karika segítségével a fogásra akasztható, kb. 2 m hosszú erős rúd, amelyre ellenkező oldalán a kiséfát akasztják. A fogasfán van négy karika, amit ráakasztá-

nak a fogásra épített kapocsra. Nr.: A fogasfát gyakran nevezik *ferbécnek* is.

fogasol i: fogással porhanyósít, gyomtalanít, illetve magot földbe kever. *Kalmárnéná ijen gyerekik fogasoltak.* □ *Két ökörré fogasolta a vetést.* Ik: *befogasol, megfogasol*

fogaz i: disznónak letöri a metszőfogait, hogy ne harapdálja az akol deszkáját, az ól falát. *Drótozza ú, meg fogazza, de nem sokat ír.*

foglaló I. mn: olyan, aki foglal vmit. II. fn: adásvételkor az eladónak adott előleg. *Avval nyút a zsebébe, oszt adta ki a foglalót.*

foglalóz i: foglalót ad. Ik: *lefoglalóz*

foglalózás fn: foglalódás. *Megvót a foglalózás, elgyött az első törlesztés, mer kétszeri fizetésre vettem.*

fogy i: 1. anyag tömegéből egyre veszít, mindig kevesebb és kevesebb lesz. 2. ember, állat veszít a súlyából, soványodik. *Hazagyöväünk, de csak fogy, soványodik.*

foltoz, főtöz ~ fődöz i: 1. vmire foltot varr. 2. a ritkásan, hiányosan kelt vetést pótolja. *Vetik úgy főtözásul, ahogy főtözzák a nípek a vetést, azt a sárga, kis putyikukoricát.* Ik.: *befőtöz, megfőtöz*

folyat, fójat i: tehén párzásra hajlandó, illetve párosodik. Ik: *megfójat*

fon i: szálatkat úgy sodor, hogy fonalat kapjon. *Egész nap a kerekas rokka mellett ült, oszt fonta a kendert.* □ *Nagyon kevés kaszásra lehetett itt mondani, hogy nem tudja fonni a kötelet.* Ik: *befon, egybefon, körülfon, megfon, összefon*

fonál fn: kender v. gyapjú szálaiból sodort vékony, szálszerű anyag. *Itt is van még egész csomó fonál.* □ *Ki kell mosni jó azt a fonalat.* □ *Ojan fonalat hoztam, hogy el-ettem mésszel.*

fonogat i: lassan, illetve hosszasan, megmegismételve fon. *No oszt akkó felhúztuk azt a kötelet* (kötélnek való búzaszálakat), *levértük a fődét, elkezdttük fonogatni.*

fór → *forr*

fóráz → *forráz*

forgó I. mn: aki v. ami forog. II. fn: 1. Izület. *A forgómba nyilalt.* 2. a szántóföld vége, ahol az ekével, gépekkel megfordulnak. *Fembakná, ottan, ha kapátunk, vótak ijen huppujok: A forgót jó megvágni!* □ *Kis Lajos bácsi mámma is, ahogy kapátunk: a forgót jó megvágni! Há, mondom, ezt onnan hozta az öreg, ú meg ott vót cseléd akkó.*

forr, főr i: 1. folyékony anyag hevítés folytán rotyogni, bugyborékolni kezd, illetve rotyog, bugyborékol. *Fór a leves, a kávé, a tej, a víz.* 2. must, bor v. egyéb gyümölcs erjed. *Így ősszel, amikor szüret után főrnek a borok.* Ik: *befór, elfór, felfór, megfór*

forráz, főráz i: 1. forró vizet önt vmire. 2. disznóvágáskor a leszúrt disznót forró vízzel szörétől megtisztít. *Nem főrázta abba az időbe.* Ik: *agyonfőráz, lefőráz*

fortély, fortíj fn eljárás titok, furfang. *Hát van annak fortíjja...*

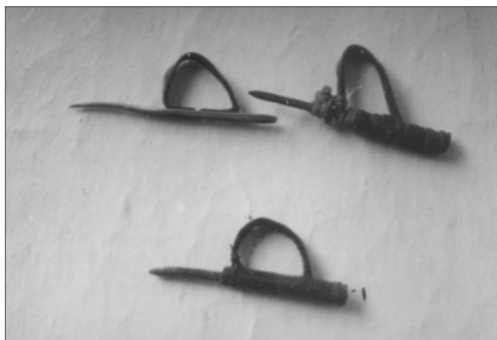
fortíj → *fortély*

foszt i: 1. érett kukoricacsőről lefejt i csuhét. *Akkor az úgy vót, hogy a kukoricát*

hazahozták hajassan, akkor körülültük, sokan, mindenki, férfijak, nők, öregek fíjatalok, akkor fosztottuk a kukoricát. 2. liba- vagy kacsatoll száráról letépi a pehelytollakat. Nem bánom, aszongya, még ha tollat fosztat velem, de akkor se hagyom ott. Ik: kifoszt, lefoszt, megfoszt

fosztó I. mn: aki, ami foszt. **II. fn:** 1. az a személy, aki a fosztást végzi. *Bevitték az udvarra a kukoricát, hajassan garmadába hánták, osztán este gyöttek a fosztók: rokonok, jóismerősök, szomszédok, és nótaszóval fosztották a kukoricát. 2. fából, csontból, fémből készített hegyes végű szerszám, amellyel kukoricatöréskor a száron megkezdik a csövet borító héjat. A fosztó egy a csuklónkon lógó kihégyezett fadarab vagy marhalábszárból szépen kidolgozott alkalmatosság volt. □ Vót nekik fosztójuk. Avval hasították ki a kukoricacsüvön a haját, a levelit. Nr.: Fémből, korábban fából, csontból készített 15–16 cm hosszú, 1–1,5 cm átmérőjű, egyik végén hegyes, másik végén füllel, hurokkal ellátott eszköz, amellyel kukoricatöréskor megkezdtek, megbontották, meghasították a csövet*

borító csuhét, a kukorica haját. Két fajtáját is használták. Az egyik, a csontból vagy a fából faragott fosztó volt. Ennek a tompa végébe lyukat fúrtak, a lyukba madzagot fűztek, amelynek a két végét olyasforma távolságon kötötték össze, hogy a keletkezett karikán, hurkon a kezük feje átférjen. Munka közben a hurkot a csuklójukra húzták, hogy a fosztó, ha ki csúszik is a tenyerükből, le ne essen, mindjárt elkapható legyen és a munka egy pillanatra se veszítsen a lendületéből. A másik – ez már inkább fémből készült, de készülhetett csontból is, fából is. Ennek a szár részére bőrből olyan fülfélélt, *nyüvedzőt* varrtak, esetleg madzagból hurkoltak, hogy a két ujjukat beledugva végezhesék a munkát. Vö.: *nyüvedző*

fosztogat i: huzamosabb ideig foszt. *Este nagy nótaszóval fosztogattuk le a kukoricát.*

fótoz → *foltoz*

föcstej → *fecstej*

fő i: nyers élelmiszer forralás folytán elveszti nyers voltát, elkészül, és fogyaszthatóvá válik. *A vaslábon főtt valami paprikásféle, mellette, a tűz mellé állítva cserépfazékba a húsléves. □ Azután az a kis víz ottan elizél, fővi, akkor szépen megsül, ojan szép pirosra. □ A konyha felőli sarokba a búbos kemence, mellette a tűzhez, ahol fő a leves. Ik.: elfő, megfő, szítfő*

föd → *föld*

fökötő, fékető ~ fikető fn: 1. (régén) aszszonyokat megillető, a férjes nőt jelképező, fejét borító öltözetdarab. *A fikető fölött, alkalomtól függően, fejkendő is viseltek. 2. Az újszülött fejfedője, amelyet szalaggal*

az álla alatt megkötnek, s a fület is takaró részével a fej védelmét szolgálja. *Nagymama a fiketőt kilugbacaknizta.*

föld, föld fn: 1. a lábunk alatt levő szilárd felület. 2. termőföld. *Meg lett az a föld jó gánézva.* 3. A talaj szétmáló anyaga. *Még attul is függ, hogy mijen födbül verik a falat. Mer, mondjuk rá: fekete föld, az se jó, a sárga föld, az se jó, ennek legjobb a kevert föld.* 4. földbirtok. *Szeretnék földet kapni nagyon, mer bolondja vagyok a földnek, de szeretnék magam gazdája lenni.* □ *Én nem hoztam ennyi földet se a házhó, és mámma van kilenc hold földünk.* Ö.: földszűrű; dinnyeföld, krumpliföld, kukoricaföld, szántóföld, szőlőfödek

földes jog földes jog a faluszéli jogokból azok, amelyeket a XIX. századi tagosításkor a negyed v. annál nagyobb telekkel rendelkezők kaptak, méghozzá minden fertály után egy jogot. *Akinek vót egy fertáj földje meg háza, az kapta a földes jogot.* □ *A földes jog húsz kodrát vót.* Vö.: jog, kisjog, zsellérijog

földszérű, földszűrű fn: szántóföldön, kertben készített, döngölt talajú szérű. *A földszűrűn a ló jobban tud menni, de emitt (téglás udvaron) meg könnyebb kicsípelni.*

főtt I. mn: olyan étel, amely meg van főzve. *Főtt ételt ehettünk mindennap.* II. fn: főtt étel. *Valami főttet is egyé!*

főz i: nyers élelmiszert tűzön hevítve készít. *Tudja, hogy hun főztek?* □ *Szegény szülém mindig a kemencébe főzött.* □ *A mi anyánk má nem főzött vele, hanem a katlan alatt lett eltüzelve.* Ik: befőz, kifőz, megfőz

franciás I. mn: olyan ló, amelyeknek a lába térdtől kifelé áll. *Az olyan ló, amelyiknél a térdtül a patájig kifele fordul a láb, franciás.*

II. fn: az ilyen ló. *De hisz ez franciás!*

frustuk fn: reggeli. *A kaparik össze legyen szedve frustukra, reggelire.*

frustukol i: reggelizik. *Úgy nyóc óra tájt megfrustukoltunk, kenyeret, szalonnát, vagy akinek hát még vót, kolbászt, sonkát.*

frustukolás fn: reggelizés. *Kötélcsinálás után gyött a frustukolás.*

fú → fúj

fúj, fú i: 1. a tüdejéből levegőt szorít ki. *Nagyot fútt, ahogy felért.* 2. mozog, áramlik a levegő. Nd.: *Hideg szél fú, édesanyám, adja ki a kendőt.*

funerátor fn: az a presbiter, aki a temetés körüli teendőket intézi. *Hőgyi Lajcsi a funerátor.*

furdancs fn: forgató szerkezettel ellátott kézifúró. *Dragutin árulta a furdancsokat.*

furkó fn: nyélre erősített nagyobb fadarab, bunkó. *Valahun az a nád megengedett, csurgott, akkor fogták, vót ojan, mint a furkó, akkor oszt alolrul alávertik, felvertik.* Nr.: *A furkó a muszkoló mellett a falverés egyik munkaeszköze volt, és a föld ledöngölésére szolgált, alakjára nézve pedig teljesen más volt, mint a nádazók használta munkaeszköz.* *Elöl mén a muszkoló, aki összeveri egy kicsit a földet, utána mén a furkó.*

furkol i: lever, ledöngöl. *Mink úgy szerssük, hogy a (savanyú káposzta) úgy van el izelve (taposva), hogy nem furkolva.*

furkóz i: földet furkóval lever, ledöngöl. *Gerendás szobák vótak. Mázlófödét hoztak, agyagot, oszt akkor avval (a szoba földjét beterítették, és ezt az agyagos mázlófödét) lefurkózták.*

furkulász i: disznó az orrával túrni kezd. *Mikor elkezd a disznó furkulászni a falat, drótozza ű, fogazza, de nem sokat ír.*

fuvaros fn: igával személy- v. teherszállítást vállaló személy. *Ha pedig fuvaros kellett, akkor is hejt álltam.*

fűlik, fűllik i: kemence bemelgszik. *Mikor bedagasztottuk (a kenyeret), akkor mingyá elkesztünk fűteni. Mikó má jó fűllött a kemence, akkó kiszakitottuk, oszt egy negyed órát, vagy felet kelt, oszt akkor beraktuk.*

fűllik → **fűlik**

fű fn: alacsony, keskeny levelű, lágyszárú, télen elpusztuló növény, illetve ennek tömege, amelyet kaszálni és legeltetni lehet. *Ha gyepet vágtunk, fűvet vagy muhart, akkor lefele kalapátunk. □ Erdősített legelő ákácfaakkal, közte meg fű. Szép fűvek vótak.*

fűlrózsa, fűrózsa fn: a fejlődő dísz; kantárrózsa. *A gyeplűfejen ammi van, a ló fűliné odalt egy kerek, igencsak rézből csinált valami, ez a fűrózsa.*

fűrózsa → **fűlrózsa**

fűrt fn: 1. szőlőfűrt. *Nemigen adott a gyerekeknek egy-egy fűrt szőlőt, hogy ne bántásatok. 2. tincs. Egy-egy kis fűrtöt huzgáltak ki ebből. Ö.: hajfűrt, szőlőfűrt*

füst fn: égés közben keletkező gáz. *Szabadkímény vót ottan, oszt akkor a kíménybe felment a füst. □ Gyönnek Csabájék, hozzák a kolbászt füstre.*

füstöl i: 1. fűtöt bocsát ki. *Nem íg, csak füstöl. 2. húsfélét füstön, füsttel, füst által tartósít. Télen meg odaakasgatták a sonkát, kolbászt, oszt akkor innen füstölték a padkárul. 3. fűtöt bocsát vmire. Ik: befüstöl, felfüstöl, kifüstöl*

füstölő fn: 1. a húsfélék füstölésére szolgáló építmény. 2. a méhek füstölésére alkalmazott szerkezet

füstölt mn: füstöléssel tartósított, ízesített. *A krumplival, káposztával mindég sült néhány szelet füstölt szalonna vagy füstölt ódalas.*

G

gabalyodik, gabajodik i: nagyon szerelmes lesz vkibe. *Úgy egymásba gabajottak...*

gabona fn: 1. búza, rozs, árpa külön is, együtt is. *Nagy gabona vót, úgyhogy a fejünk felett össze tudtuk kötni a Fembak Károj buzáját, ojan nagy buza vót.* 2. ezeknek a szemtermése. *Azelőtt, akiknek kocsija, lova vót, Bajára vitték a gabonát.* □ *Igencsak két kocsi gabona gyött onnan.*

gácsér, gádzsír fn: a kacsza hímje. *Mikor elmúlik az ültetés ideje, akkor megtömik a gádzsírt, oszt levágják.*

gacsos, I. mn: (ember, állat) nem rendes járású, csámpás. *Amejnik ló járás közbe összevissza dobájja a lábát, nem rendes lépésű, az gacsos.* **II. fn:**

gádzsír → **gácsér**

gané → **ganéj**

ganéj, gané fn: trágya. *Egy kicsit kapátunk neki vagy ganét szórtunk.*

ganéz i: 1. földet trágyáz, trágyával megterít. *Meg lett az a föld jó ganézva.* 2. jószág alól kihordja a ganét. *Ganéz ki az ólat!* Ik: *kiganéz*

ganézik i: állat székel. *Az istállóba aludtak, oszt meg is kérdezték, hogy mé alszanak úk ott, ahun a jószág ganézik.*

gang fn: folyosó. *Vigyétek el ezt a szekrín, úgyis itten a gangba szítrepedezik, szítszarad.* □ *Az ajja mind leomlott, a hátújja. Az eleje, hát az eleje, mondjuk rá, nem, mer gang vót vagy valami.*

garaboly, garaboj fn: kosár. *Hozd ide a garabojt!*

garádics fn: lépcső, illetve lépcsőfok. *Kint ülünk a sarkon, ott Dáncsó előtt, azon a garádicson.* □ *Malterozta a garádicsot.*

garmada fn: szemesgabona, kukorica, kukoricacsövek kúp alakú halma, csomója. *Rígen, még mikor garmadába törtük a kukoricát, akkó addig szedtük a zsákot, míg teli nem lett. Mikor tele lett, akkor a közepire garmadát, oszt odaöntöttük a zsákbul.* □ *Min-den garmadáho oda kellett vinni a mázsát.*

gatyá fn: deréktól térdig vagy régebben bokáig érő, közvetlenül az alsó testen viselt férfi ruhadarab. *Akkó hát ezek a parasztemberek abba a nagy, hosszú gatyákba...* Ö.: *gatyakorc, gatyamadzag, gatyaszár*

gaz fn: lábon álló gabona, főleg búza szára, szalmája. *Ojan gazza vót ennek az Imrének (Imre búzájának) hogy negyven kereszt (lett) láncán.* □ *De nagy az a gaz, meg egy kicsit még nyers is ugyi, úgy értve, hogy zödes a szalmája.* □ *Hát megindútunk kaszáni. Nagy, nehéz gaz, ugyi, nem lehetett rálátni a tetejire.*

gazda fn: 1. tulajdonos, birtokos. *Hétköznap nem birtam én itten, akkor a gazdájét kellett csináni.* □ *Hát vótak ottan jobb gazdák is.* 2. a maga földjén gazdálkodó, önálló földműves, birtokos paraszt. *Vótak ojan gazdák, akkik nagyon szerették ócsón elcsípeltetni... hogy nagyon ócsón menjen oda ja gép.* 3. a ház feje, házigazda. *Jó napot! Mère van a gazda?* 4. uradalmakban gazdasági felügyelő. *Odahajtottak legeltetni, ahova a*

gazda érendelte. 5. munkáltató, munkaadó. *Itt a marikverők is igencsak úgy szerettek menni, hogy a gazda (a kaszás) gondoskodjon. Ö.: gazdalegény, gazdaember, bandagazda, nagygazda, parasztgazda*

gazdálkodik, gazdákodik i: földműveléssel, állattartással foglalkozik. *Ezek a Káplár Kis Sándorék, jobban az apja, de hát a gyerekik vótak kint a tanyán, szóval ott vótak bérlők, ott gazdákodtak. □ Nagy Béla bácsitul vette az meg a szállást, osztán pár hold földdel ott gazdálkodik.*

gazdálkodó, gazdákodó fn: gazdálkodással foglalkozó. *Azelőtt hát Bajára jártak ezek a pacsíri gazdákodók.*

gazdaság, gazdaság fn: birtok, uradalom. *Ojan vót az a gazdaság, mint a zsebóra.*

gebeszkedik i: ágaskodik, kapaszkodik. *Hijába gebeszkedik, csak nem írni el.*

gebeckél, gebeckél ~ **gebickél** i: 1. gebeszkedik. *Hijába gebickéltem, nem értem el a cseresznyét.* 2. magasabb rangra, beosztásra törekszik. *Ez is jó fölgebickélte magát.* 3. munkában igyekszik. *A vágónak ugyancsak gebeckélni kellett, hogy le ne maradjon.*

gebickél → **gebeckél**

gémeskút fn: kút, amelyből a vizet a kútágasra szerelt gém segítségével húzzák fel. *A közepin vót egy nagy gémeskút.*

gép fn: 1. cséplőgép. *Vót akki hát többre nízste a gépet, avvégett, hogy ott fére lehet áni.* 2. általában minden, a munkát gyorsabbá, könnyebbé, hatékonyabbá tevő szerkezet, mint pl.: vetőgép, varrógép, morzsológép stb. *A gép (morzsológép) is rossz vót. Fél ko-*

sárral, mennyivel lehajtottunk, maj megdög-löttünk. Ö.: gépálás, gépálomás, géplakatos, gépszíj; aratógép, cséplőgép, fejtőgép, lerakógép, mosógép, repülőgép, varógép

gereben, gerebeny fn: kender fésülésére használatos eszköz. *A gerebeny az kihúzta a kócot, és aztán maradt a szálakender. □ A gerebeny az kiszedte a kócot, és kiszedte a szösz. Háromfele osztotta el a kendert: szála, szösz, kóc. Nr.: A kenderszálak további tisztítására, fésülésére, a rostszálak széthasogatására szolgáló eszköz. Egy méternyi hosszú, 20–25 cm széles, fából hasított, faragott deszkalap, amelynek a közepén egy tányérnyi területű deszkakorongba olyan 10 cm hosszúságú, hegyes acélfogak vannak igen sűrűre egymás mellé verve, a két végén pedig kengyelszerű kivágás a kézzel való megmarkolás, illetve a lábbal való megtámasztás számára. A vele való munka, vagyis a gerebenyezés ugyanis úgy történt, hogy a gereben egyik végét bal kezükkel fogva a másik végét a földre támasztották, a földre támasztott végét bal lábukkal jó erősen leszorították, majd a töréssel, tilolással, dörzsöléssel megpuhított kendercsomót jobb kezükben tartva végig-*

csapkodták, húzták, húzogatták a gerebenből kiálló hegyes acélfogakon.

gerebenel, gerebenyel i: gerebenez

gerebenelő, gerebenyellő fn: gerebenező.

Csak a legjava hossza szálak maradtak meg a gerebenyellőnek a kezibe.

gerebenez, gerebenyez i: kendert gerebenen fésülve tisztít. *Az emberek azon (gerebenen) gerebenyeztek.* □ *Mikor először gerebenyezi, akkor az kóc, ami lehullik.*

gerebenező, gerebenyező fn: aki gerebenez, gerebenezéssel foglalkozik. *Ha má eltörlik, akkor má az én apósom gerebenyező vót, az gerebenyezte.*

gerebenezés, gerebenyezés fn: a kender gerebenen történő kifésülése. *Így ment a gerebenyezés...*

gereblye, gerebje fn: 1. fanyélre erősített, vasból készült, fésűszerűen fogazott kerti szerszám a felásott föld elegyengetésére. *Egy darabot felás, akkor a gerebjevel elegyengeti, elgerebjézi.* 2. fából készült, fafogakkal ellátott gazdasági eszköz a széna, a kaparéék összegyűjtésére; nagygereblye, bőgő. *Kaparni nem kellett. Gerebjét hát nem kellett vinnünk, mer nagygerebjevel (lógereblyével) kapartatta az uraság. Ö.: lógerebje, nagygerebje, rugdalógerebje*

gereblyéz, gerebjéz i: 1. gereblyével egyenget, eligazít. *A kertbe gerebjéz.* 2. gereblyével összegyűjt, összekotor. *Nem gerebjézta fel a földet, csak körül a szilit, hogyhát az új jószágja felegye a kaparikot.* Ik: *begerebjéz, elgerebjéz, felgerebjéz, körülgerebjéz, meggerebjéz, összegerebjéz*

gerendely, gerendej ~ **göröndőj** fn: az ekét az eketaligával összekötő rúd

gernács fn: kapálóeke. *Amik mámma a kapálóékék, azok valamikor jobban gernácsok vótak*

gernácsol i: gernáccsal gyomtalanít, lazít. *A krumplit is gernácsolták.* □ *Gernácsóják a kukoricát.* □ *Előbb a kukorica közit meggernácsóták, aztán kapáták.* Ik: *meggernácsol*

gezémice fn: száraz növényi hulladék, ág-törmelék. *Összeszettem az udvarba a gezémicét, oszt jó bekollantottam vele.*

giriny → **görény**

gombóc fn: gömb alakú főtt tészta. *Egy szombaton az egyik kaszás ebéd alatt a vel-lájára szúrt egy gombócot, osztán ment sorba, olvasta, hogy hánynak küldtek gombócot. Tizennég kaszásnak krumplis gombócot küldtek ebédre.*

góré fn: csöves kukorica tárolására szolgáló, lábakon – leginkább a disznóól felett – álló, fedett, szellős, lécfalú építmény. *Fel-hordta a pállásra, mer hát nemigen vót gó-rénk.* Ö.: *kukoricagóré*

górés fn: a kukoricatörők közül azok, akik a kukoricát nagykosarakban a góréba

hordják. *Minden reggel a három górés, meg aki megyen ebédír, meg a bandagazda maradt bent.* □ *A kocsisnak mink, a górésok...*

górézik i: góréba hordja a kukoricát. *A bandagazda az nem górézott.* □ *Azí kellett három embernek benn lenni, hogy azok minyá górézták, tettik a helire.* □ *Két nap törtek, egy nap góréztak.*

göbe fn: anyakoca. *Ha van ojan jobbálású nyóstin disznó, akkor azt megbúgassák, akkor osztán abbul lesz a göbe.* □ *Hozta azt a göbét is, mer elég jó malacozó göbe vót.* Vö.: *magló*

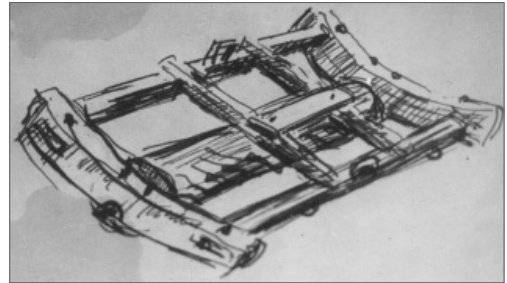
gömbölyű, **gömbölű** ~ **gömböjű** mn: kerek. *Rígebben gömbölű kapák vótak.* □ *Egy ekkora gömbölű fa.* □ *Az a régi fajta, kis, gömböjű szemű, pattogatni való kukorica.*

gönc fn: értéktelen ruhanemű. *Annyi a gönc ebbe a szekrínbe, hogy nem fír be a rendes ruha.*

görbölnő fn: ajtó- vagy ablakszárnyra ráfordítható, annak bezárására szolgáló kallantyú. *Hát ojan nagyon akkor még nem vótak ezek a ládák lakatolva, hanem csak ojan sróffel, görbölnővel rácsavarva.*

görény, **giríny** fn: baromfiakban kárt tevő ragadozó állat. *Akkor ugrott ki a nacs csunya (nagy, csunya) giríny.*

görgő fn: lóval vontatott fahenger a szántás göröngyeinek szétzúzására, illetve a föld sűrítésére, tömörítésére. *Falusi embernek a görgőt úgy kellett felcibálni a kocsijára; mikor kijért, akkor megin egy dolog vót azt levonszolni a kocsirul, összerakni, a görgőrámát rátenni a hengerjire.* Vö.: *henger* Ö.: *görgőráma*

görgőzik, **görgőzik** i: görgővel dolgozik. *Jobban tavasszal görgőznek, mikor a fődek kírgessek, göringyessék a tavaszi szántástul.* Vö.: *hengerez*

görgőzés fn: a görgőzik igével végzett cselekvés. *Az őszi szántások nem kívánták a görgőzést, mer azok úgyis elég sűrűk a hólé meg az esőtül.*

göringy → **göröngy**

göringyes → **göröngyös**

göröngy, **göröngy** fn: csomóba összeállt földdarab. *Ott meg má a nagy göröngyekkel teli föld várt bennünket.*

göröngyös, **göröngyes** mn: rögös felületű. *Pistával nagy élvezettel cirkalmaztuk a*

göriingyes földet. □ Göriingyessék a tavaszi szántástul.

gudella fn: szösznek, kócnak süvegszerű csomója. *A kócot, azt meg csak úgy becsavarták, gudellának mondtuk. Hán gudella van szös, hán gudella van kóc?* Vö.: *gugyela*

guggol, *guzsgol* i: térdét behajlítva, alsó testével majdnem a sarkát éri. *A sorokat kiskapával kapáltuk. Először guzsgolva, majd térdelve, ülve, végül már fekvé kapáltunk.*

gugyela, *gúgyella* fn: szöszből, kócból csomóba tekerve annyi, amennyit egyszerre kötnek fel a rokkafára. *Mikor megvót, akkor úgy összecsináta, ojan kerek gúgyellába, akkor úgy kötötte fel a rokkájára.* Vö.: *gudella*

gulászta, *gurászta* fn: 1. forralt, ellés utáni első tej. *Apám mindig azt mondta, hogyha megfejjük a tehenet, csinálunk gurásztát, mer az első tej még nem főr fel, az összemegyén, mikor főrálják.* 2. forralás közben összement

tej. *Mikor a tejet is főráljuk, oszt összemegyén, annak is azt mondjuk, hogy gurászta.*

gulya, *guja* fn: (egy gazdához, gazdasághoz tartozó) szarvasmarhák nagyobb csoportja. *A csorda a köznípeké vót, de a guja, az valamejik uraságnak a gujája.* □ *Mintegy ötven darab volt a gujám.*

gulyás, *gujás* fn: a gulya őrzője, pásztora. *Hajt ki a gujás.* Ö.: *fejőgujás*

gúnya fn: viseltes, mindennapi használatra felvett ruha. *Odament a gúnyákhó, osztán szítcsupáta ezt az ú tarisznyáját.* □ *Hogy oszt sok gúnyánk vót-i, vagy pedig sok hétig nem mosott az anyám, már pontosan nem tudom, de reggeltől estig mosott.*

gurászta → *gulászta*

guzsaly, *guzsaj* fn: Nem ismerik, nem használják, helyette lásd: *gyalogrokka.*

guzsgol → *guggol*

Gy

gyalászka fn: nyélre erősített kaszadarab kender, nád, szár vágására. *Vót itten egy szárvágó, egy darab kasza. A kovács levágta az oromját, hogy jobban csússzon, oszt avval vágták a szarat. Oan könnyen vágta az a szarat, hogy éntülem is megkérdezte a cimborám, mé nem csinász ijen gyalászkát, mé kínlódsz avval a kapával.*

gyalog hsz: 1. saját lábán. *Hát haza is gyöttünk, gyalog hazakutyagoltunk.* □ *Odaöntöttük a zsákból, akkör gyöttünk vissza gyalog.*

2. nem lóval végzett munka. *Én gyalog is dógoztam náluk. Ö.: gyalogmunka, gyalognapszám, gyalogösvény, gyalogrokka, gyalogropka*

gyalogmunka fn: kézi erővel végzett mezőgazdasági munka. *Én a lómunkát elvitgeztem, ű meg megcsináta a gyalogmunkát.*

gyalognapszám fn: gyalogmunkáért járó napszám

gyalogösvény, gyalogösvény fn: dülők között átvezető keskeny út, ösvény, amelyen csak gyalog lehet közlekedni. *Az urak szöllejibe vezető útrul egy gyalogösvényre fordult.*

gyalogrokka fn: széles talpon álló, kiemelhető vékony rúd, amelynek a végére tekerik a megfonni való kócot, szövst; guzsaly. *Akkó még ahogy kihullott ez a kócca, mikor kigerebenyezték, akkor azt az emberek megfonták ojan gyalogrokkán.* □ *Ojan gyalogrokkájuk vót. Egy ijen fa, belefúrva egy rúd, oszt ráültek, oszt úgy cibálták, oszt oan orsóval pedrettik. Vö.: gyalogropka*

gyalogropka fn: gyalogrokka, guzsaly. *A kócot gyalogrokkán fonták.* □ *Egy madzaggal rákötötték arra a gyalogrokkára, oszt akkor fonták.*

gyenge mn: 1. erőtlen. *De mindennap gyengébb lett, de mindennap gyengébb. Ahogy az inekciót vette fel, nemhogy erősödne, hanem még gyengébb.* 2. zsenge. *Nagy bográcsba meg főzték, aki vót gyenge kukorica.* □ (Az ellés utáni tej) *az oan gyenge tej.* 3. erélytelen

gyep, (ritkábban) **gyöp** fn: füves terület. *Annak (az uradalomnak) vót több ijen gyepe, ahun lehetett marhákat őrozni.* □ *Legeltetem a disznókat a gyepen meg a tallón.*

gyeplő, gyeplű fn: a ló irányítására szolgáló szíj v. kötél. *Na most a rúdhoz kivezesük, akkor mingyá az ember iparkodjon, hogy a gyeplüt húzza be neki, nehogy elmenjen az a ló.* □ *Oda vót az ekeszarvára kötve az a gyeplű...* Ö.: *gyeplűszár, gyeplűszíj, gyeplűtartó*

gyeplű → **gyeplő**

gyerek fn: kiskorú személy, elsősorban fiú. *Én is akkor még gyerek vótam.* □ *Szalad oszt a gyerek be.* □ *Látom, hogy mín neki a gyerekeknek.* □ *A gyerekek itt bebúkátk, oszt bent megtámadták a szöllöt, hát, mint a gyerekek, ugyi.*

gyócsa fn: kisgyereket hátára vesz, és úgy visz. *Vigyé gyócsát!*

gyön → **jön**

gyöngyös I. mn: gyöngyökkel díszített. *Gyere hama, megfogtam egy gyöngyös nyakú fürjet!* **II.** fn: gyöngytyúk. *A gyöngyösök éktelenül rikácsoltak.*

gyöp → *gyep*

gyöszmékel i: ok v. cél nélkül jön-megy, járkál; gyüszmékel. *Vót egy óra ebédidő, de (a téli hidegben) senki se ült le enni, csak úgy, gyöszmékelve ettük meg a kenyeret, szalonnát vagy kóbászt egy fej vereshagymával.*

gyújtat, *gyútat* fn: egyszeri tűzgyújtásra elegendő szalma. *Hozzá egy gyútat szalmát a vaskaszró alá.*

gyútat → *gyújtat*

gyűjt, *gyűt* i: egy helyre hord, összeszed. *A mibecskék ott nagyon tudtak gyűteni.* Ik: *begyűjt, egybegyűjt, összegyűjt*

gyüszmékel → *gyöszmékel*

gyűt → *gyűjt*

H

hacuka fn: viseltes női ruha

hagyma, (régebben) *hajma* fn: 1. étkezési célokat szolgáló, csípős ízű, aprításakor szemet könnyeztető konyhakerti növény (Allium cepa). *Hagymát tesz a levesbe.* 2. bizonyos növények (pl. tulipán) gumószerű föld alatti része. *A tulipán hagymája.*

haj fn: 1. emberi fejet borító szőrzet. *Hát-ra fésült hajjal, fülünkre húztuk a haját és kontyba vót.* 2. kukoricacsövet borító levél; csuhé. *Aztán fosztották meg a kukoricát a hajátul.* 3. héj (kenyéré, gyümölcse). *Mink má nem nagyon esszük meg a kenyír haját, levágjuk az alsó, felső haját.* □ *Evés után össze szoktam aprítani, kockára összevágom a dinnye haját, akkor el birják nyelni.*

hajadonfött, *hajdonfejt* hsz: fedetlen fővel. *Ezek oszt elkaptak egy-egy szál – mer hajdonfejt vót – egy-egy szál haját.*

hajaz i: asztagot bevégez, tetőz, vagyis a kénéket kalásszal lefelé úgy rakja, hogy az eső lefolyjon róluk

hajazás fn: az asztag betetőzése. *Mikor elíri azt a magosságot, hogy még két ijen magos lesz, akkor megkezd a hajazást, kifele fordítani a (kénék) fejit.* □ *Emère megyen szípen a hajazás, így kifele borítva a kalászokat.*

hajazat fn: az asztag felső, tetőként szolgáló része. *Mikor tetőzünk, ottan mindenütt hajazata van, ez van kint.* □ *A csonoplaji földön igencsak egy sor vót a hajazat.*

hajcihő fn: 1. hűhő, felfordulás. 2. cse-tepaté, zűrzavar.

hajcs msz: elbeszélésben a menekülés, a megfutamodás gyorsaságának érzékeltetése. *Ez meg oszt hajcs, ki a falon!* □ *Hajcs kifele...* □ *Oszt má úgy (fölmérgesítette), hogy egyszer hajcs, fogatott be a tanár, hogy azonnal megyen be Topójára.*

hajcs ki hajcs. *Egyszer elkapja a (kakas) nyakát. – Vau! – nagyot ordít a kakas. Hajcs ki a másik ajtón, az udvar felül, hajcs ki azon...*

hajdonfejt → *hajadonfött*

hajigál, *hajingál* i: többször, ismételten hajít

hajingál → *hajigál*

hajint → *hajít*

hajít, *hajint* i: nagy erővel messzire dob

hajma → *hagyma*

hajnal fn: a napfelkelte körüli napszak. *Hozzáfogtak vagy szárat kötni, vagy mit tudom én, csináltak ott hajnalba valamit.* □ *Hajnaltól késő estig dolgoztam.*

hajnali mn: a hajnallal egy időben. *Vót úgy, hogy a holdvilágnál hajnali 3–4 órájig is dolgoztunk.*

hajnallal hsz: hajnalkor. *Felkelt édesanyám megin a hajnallal.*

hajsz msz: igába fogott ökrök irányítására szolgáló kifejezés. *Hajsz hó!*

hajt¹ i: 1. állato(ka)t terel. *Az asszonyok eresztették ki a disznókat, mink meg hajtottuk őket.* 2. befogott állato(ka)t menésre ösztökél. *Hát nem mennek a lovak sehova, de hajtaná, de nem mennek a lovak.* □ *Kettőt így a nyakára ütött, aszongya, na most hajts, fijam.* 3. fogatot irányít. *Jó két lovat hajtott.*

Sz.: *Asszony hajt, eső lesz.* 4. folyamatos mozgásban tart. *Néha fél órát is hajtottuk neki, mer szerettem hallgatni a meséjét.* 5. gépet, szerkezetet működtet. *Gyertek, hajtsátok már egy kicsit a rokkát!* 6. a) munkát meghatározott irányban végez. *Ezt az előt behajtottuk, aztán meglíptük, körülbelül mijen hosszú, akkor emez vígírül is líptünk annyit, oszt onnan meg hajtottuk ide.* b) a munkát meghatározott számú soron végzi. *Két sort hajtottunk.* 7. siettet, sūrget, hajszol. *Álandóan hajt bennünket.* 8. siet, iparkodik, töri, hajszolja magát. *Mink hát törő emberek vótunk, részesek, mink hát ugye magunknak iparkodtunk, ha hajtottuk magunkat.* 9. szöveget folyton, megállás nélkül ismételi. *Hajtod ám, mint német a trallalát.* Ik: *behajt, kihajt*

hajt² i: hajlít, lapoz. *A válára hajtotta a fejit.* □ *Hajtsd ide a fejedet az ölembe, kislejtem!* □ *Vigyázz, kettőt hajtottát!*

hajt³ i: elvetett mag kikel; növény zöldellni kezd; bokor, fa virágot, levelet, új ágat növeszt. *Szépen hajt má a buza.* □ *Hajt ám a szilvafa, csak győzzük irtani!*

hajtó fn: aki (állatot) hajt, terel, irányít. *Az meg ide vót, a közepire, a hajtónak...*

hal¹ i: ember megszűnik élni; meghal, éhen hal, szomszár hal. Ik: *belehal, meghal*

hal² fn: vízben élő kopolyús, pikkelyes, gerinces állat. *Ma sült halat ebédeltünk.*

halhé fn: gabonakévéknek keresztbe rákászhoz két, párhuzamosan haladó, tövükkel befelé, kalászukkal kifelé álló, hosszú sora; halháj. *Ebíd után, hogy le van nyelve a falat, rögtön fel, oszt hordani össze a kíviket úgy*

halhéba. □ *Megkezdtük a kíviket halhéba hordani.* Ö.: *halhésor*

halhéz i: gabonakévéket halhéba hord

halhézás fn: a kévéknek halhéba való hordása. *Mire elvigeztük a halhézást, az arcunk meg a kezünk, illetve karjaink tele vótak veres pettyekkel a sok szűnyogcsípéstül.*

hall i: hangot fülével felfog, érzékel. *Hallottad? Nem, nem hallottam.* Szh.: *Nagyot hall, mint nyáron a mónár tyúkja.* Ik: *meghall*

hallatszík i: (hang, zaj) hallható, hallani lehet. *Hallatszott, ahogy a kocsí ment.*

halott I. mn: személy, aki már nem él. *Nem hallottad, kí a halott?* II. fn 1. meghalt személy; énekes halott; *halottak napja.* □ *Halottra harangoznak.* 2. holttest, tetem. *Mikor hoztam ezt a halottat, majnem ustorozni kellett őket.*

hám fn: lószerszámnak a szűgyet és a törzset körülfogó része, ehhez vannak erősítve a vontatást lehetővé tevő istrángok. *Fogunk, hozd a hámot!* □ *Van a hámon, itten a szűgy-*

ellőn, húzószíjon egy karika. Ö.: hámfa, hámfáska

hámfa fn: kampójával a felhércre akasztható fa, amelynek két végére vetik az istrángot. *Ami a kocsira van akasztva, amin húzza a ló a kocsit, amire az istrángok mennek rá, az a hámfa.*

hamis mn: **1.** nem valódi; *hamis húsleves* **2.** (kutya) harapós. *Nem vónának ezek ilyen hamissak, hanem (a gyerekek) a kapu alatt dugdossák be a lábukat, akkor hát persze ezek a kutyák haragszanak.* Ö.: hamiskártyás

hamu fn: tömörebb szerkezetű anyag (pl. fa) elégetése után visszamaradt szürke, por-szerű anyag. *A rendes budár még azt is megmondja, ha elígetik a venyegit, a hamubul, hogy milyen szőlő vót.* Ö.: hamutartó

hancsik fn: földterület határát jelölő kisebb halom, földkupac. *A hancsik az lehet többféle. Ha a földet egyenesíti valaki, akkó a föld végén leszúr egy karót, oszt ahó nézi a*

mezsgyét. Kis gödröket csinál, mind a pucogdúrás, igényessen, oszt ez a hancsik vagy csóva. □ *A föld végén, mikor felhancsikóják a földet, hogy oda nem szabad menni, azt mondják hancsiknak.*

hancsikol i: földterület határát kisebb halmokkal, földkupacokkal kijelöli. *Mikor őriztük a libákat, mink is, no ide nem szabad hajtani, felhancsikolták.* Ik: felhancsikol, kihancsikol

hány i: **1.** dobál, dobva továbbít. *Én kint hántam a kiviket a kocsira.* **2.** ember, állat lenyelt ételt visszaökrend. *Mind kihánta az ebédet.* Ik: behány, elhány, felhány, kihány, lehány, széthány, végighány

harmados I. mn: a termés harmadaért megmunkált (föld). *A buza harmados lesz, a kukorica meg feles.* II. fn: **1.** az, aki a termés harmadaért műveli a földet. *Harmadossak is vótunk. Mindenek vótunk. Sárközivel harmados vótam.* **2.** munkatárs, aki a munka ráeső részét a kereset harmadaért végzi. *Nálunk az vót a divat, hogy nem harmados vót a marikverő, hanem itten kialkudott bére vót.*

hármásfa fn: három ló befogására alkalmas hámfa. *A hármásfát ojanakor hasznájják, mikor három lovat akarnak befogni. A hármásfa egyik vigire akasszák a kiséfát, a másik vigire meg akasztanak egy hámfát a lógósnak.*

hasgat → *hasogat*

hasló fn: a hám összecsatolására szolgáló, a ló hasát átfogó szíj. *A hátszíz meg a haslóval van körülvéve a ló.*

hasogat, hasgat i: **1.** több darabra hasít. *Az elhasznált régi rongyokat, ami össze vót hasgatva, azt tekertük rá, és azt szűtték bele a fonálba.* **2.** vmely testrészében éles fájdalmat érez. *Hasgat a hátam.*

határ fn: **1.** terület széle, szegélye. **2.** két birtok, ország közötti választóvonal. **3.** (dolgok közötti) választóvonal. **4.** a falut körülvevő, hozzátartozó gazdasági földterület. *Az csípelt legutójjára a határba.*

hatodos mn és fn: a termény hatodáért végzett v. vállalt munka. *Összē meg vót egy kis kukorica, hatodos. Azt kétszer ingyen kapátuk. De akkor is, a hatodik hamarabb vót, mint a tizedik.*

hátszíz fn: a hám része, amely a ló hátára kerül. *A hátszíz, ami van a lónak, az az egyik vége, a másik meg megyen a hasa alatt, az a hasló.*

havas mn: **1.** hóval borított. **2.** olyan időszak, időjárás, amikor havazik. (Szombaton) *csuda idő vót. Havas esső, hó, még vasárnap is látszott a hó.*

havazás fn: hóesés. *1929-be, január, február meg márciusba ojan nagy havazások vótak, hogy én is két hónapig hánytam a havat a vasúton napszámba.*

havazik i: esik a hó. *Télen, ha havazott, eltakarítottuk a ház körül a havat, utat csináltunk a kútig, az volt az egész napi dolgunk.* Ik: *behavazik*

havivak mn és fn: lóbetegség. *Azír mondják, hogy havivak, mer mikor a hód újjul, akkor nem lát.*

ház fn: lakóhelyül szolgáló épület. *Amaz házná is nagyon jó vizünk vót. □ A ház – tudtuk – jóval többet érő, de hát nagy gondot is vett ú magára. Ö.: alsóház, bakterház, kisház, kórház, nagyház, présház, szegényház*

házal i: házról házra jár. *Mert én azt a pénzt nem birom előteremteni, hát hova házaljak, bank nem ad pízst ijeneknek.*

házilag hsz: saját szükségletére, saját eszközeivel, saját személyében v. hozzátartozóival, alkalmazottaival. *Fembakná vót konkójozó gép, osztán a magokat megtisztogatták, de csak úgy, házilag.*

hé isz: a férj megszólításaként felesége részéről. *Akkor szegény szülēm mondta, hogy hát nem tömhessük meg, hé, ezeket a ludakat.* Vö.: *hékám*

hebrencs mn és fn: hebehurgya, szeleburdi.

hederint → *hederít*

hederít, hederint i: ügyet se vet rá. *Rá se hederint.*

hegytipró mn és fn: rendellenesség a ló lábán. *Amejjik lónak a lábfeje jobban befele van, az hegytipró.*

hej → hely

hejette → helyette

hékám fn: házastárs megszólítása, megnevezése a feleség részéről. *Az én hékám is hozott belülre.* □ *No, hékám, hozd ki azt a píztl!* □ *Aranyos hékám, érohad mind.* Vö.: **hé**

hel → hely

helette → helyette

hely, **hel** ~ **hej** fn: térnek meghatározott része. *Akkor is hejt álltam.* □ *Ojan nagy hejen, abun nyóc-kilenc kasza ment egymás után...* □ *Azok mingyá góréztak, tették a helire.* □ *Egynek vót három-nígy-öt helen is földje.* □ *Tanyán hát jobb hele vót a törőnek.* □ *Ott állt a helin, az álasba.* □ *Igen, ha vót hej, mer vót ám annyi, hogy néha várni kellett.* □ *Mingyá bekötözni két helen, három helen, mekkora vót a kender.*

helyette, **helette** ~ **hejette** hsz: az előzményekből ismert személy, tárgy v. dolog helyett. *Benn maradok helette.*

henger fn: lóval vontatott fahenger a szántás göröngyeinek szétzúzására, illetve a bevett föld lenyomtatására. *Csak fogast neki! Ez a földnek a mindene, meg a benger.* □ *Nagy darab kerek fa, van neki rámája, rúdja, ló húzza, oszt a földet vetís előtt lehengerele meg vetís után is.* Vö.: **görgő**

hengerel i: szántóföldet hengerrel simít, egyenget, tömörít. *A földet vetís előtt lehengerelek, meg vetís után is.* □ *Szép, ha le van hengerezve, de nem ippen azír hengerelik,*

hanem sűrítik a földet, hogy ne száradjon ki ojan hama. Ik: **lehengerele**

hengerez i: hengerel. *Az ember kimín hengerezni, vagy baronába, vagy mit tudom én mibe, akkor ezt (a hámfát) a ferhécrül leakassza, és teszi a boronába, fog bele.*

here fn: 1. talajjavító takarmánynövény (*Trifolium*). *A herét lehet vetni tavasszal, mikor kienged az idő, de lehet vetni májusba is.* □ *Egy fél jogom vót herével bevetve.* 2. ivarmirigy. *Amit kihérilnek, kivesznek belülre, azt is mondják herének. Azír is mondják azt, hogy herílik, mer here, herinek mondják.* 3. a nem dolgozó, hímnenű méh. *A mihecskík közt, amejikek nem mennek dógozni, azok a herék.* 4. ingyenélő, mások munkájából élő. *Te nagy here!* – mondják a dologkerülő emberre.

herél, **heríl** i: ivartalanít. *Én jó magam is heríltem. Sok malacot kihéríltem.* Nr.: *Rígebben leginkább csak nagyipinteken herílünk.*

herélő, **herílő** I. fn: aki vállalni szokta az állatok herélését. *Ű vót a herílő.* II. mn: heréléssel kapcsolatos. *A nagyipinteki nap oan herílő nap szokott lenni.*

heríl → herél

herílő → herélő

herpítél i: (tyúk) nehezen lélegzik

hét¹ sn: hét. *Ha hét asszon gyön össze, esső lesz* – mondják tréfásan, ha véletlenszerűen több asszony csoportosul, találkozik össze valahol.

hét² fn: 1. hétfőtől vasárnapig tartó időtartam. *Egísz héten krumplipaprikást ettünk*

mi cselédek négyen. □ *Hogy a hét útóján hogy néztem ki, nem tudom, mer nem néztem tükörbe.* **2.** egymásra következő hét napból álló időtartam. *Minden két hétbe mentem haza tisztázkodni.* □ *Ez előleg a jövő hetekre.* □ *Megkesztük egy hetfüi nap, és pont három hét múlva szombaton, szombati nap végeztünk.*

hetes fn: **1. a)** egy hétig soros, ügyeletes valamilyen szolgálatban. *A bíresek közt, kocsisok közt vót mindig egy hetes is, aki éjjel felügyelt az istállóba levő jószágokra, nappal pedig meghúzta a vizet, megkente a szekeret.* **b)** ügyeletes tanuló az iskolában. *Büntetésből három hétig ű vót a hetes.*

hétfő, hetfü fn: a hét első napja. *Nem vásárnap, hanem hetfün lesz a vásár.* □ *Hetfün má mink munkát otthon nem kapunk.*

hétfői, hetfüi mn: *Megkezdük egy hetfüi nap, 1928-ba.*

hetfü → *hétfő*

hetfüi → *hétfői*

heverőmarha fn: a gulyának az az állománya, amelyet se nem fejnek, se nem fognak igába. *A heverőmarhákat nem is abrakóták. Azok szarát meg töreket kaptak.*

hevít i: aludt tejet langyosít. *Mikor túrút akarunk csinálni, akkó hevítünk.* Ik: *kihevít*

hí → *hív*

hív, hí i: **1.** szólít, kéret, vmire kér. *Hínak bennünket tárgyalásra.* □ *Hínak bennünket öttől fél hétig.* □ *Hítták is ijen borosgazdák itt a faluba.* **2.** vhogyan nevez. *Asz mink emberpijacnak híttuk.* Ik: *áthí, behí, elhí, hazahí, odahí, összehí*

hizlal i: **1.** állatot úgy etet, hogy mindinkább kövéredjen, súlyban minél gyorsabban gyarapodjon. *Disznókat hizlaltam.* □ *Az édesapám hizlalt évente négy-ötszáz darab hizót az uraságnak.* **2.** öntözéssel jeget vas-tagít. *Abogy megfagyott, lékeket vágtunk a jégen, és lapáttal hántuk a vizet a jég tetejire, hizlaltuk.* □ *Télen meg a jeget hizlalták benne a kocsmáknak.* Ik: *felhizlal, meghizlal*

hizlalgat, hizlagat i: kicsiben, szerényen hizlal. *Egy-két hizót hizlalgattunk.*

hízó mn és fn: hizlalásra fogott, illetve a már meghízott (disznó). *De, mondom, hetven-nyócvan darab hízó vót, hát az egy négy-öt méter morzsolt kukorica mindennap csak a hízóknak.* □ *Vót nekünk két anyakoca és két hízó disznó az uraság kosztján.* □ *Csak nem vótak jó értesülve, mer nem abba az ólba vótak a hízók.*

hód → *hold¹*

hódos → *holdas 1.*

hódvilág → *holdvilág*

hóka I. mn: **1.** homlokán fehér foltos; *hókafejű.* **2.** sápadt, halvány. *De hóka színed van!* **II. fn:** **1.** állat (leginkább ló vagy nyúl), amelyiknek a homlokán hosszúkás fehér folt húzódik az orráig. *Amejjiknek van ez a fehér csíkja, az hóka.* **2.** maga a fehér folt. Vö.: *lisza*

hol, hun hsz: a hely után tudakozódva: melyik helyen? *Hun tartsa a kocsis az ustorát?*

hold¹, hód fn: égitest. *Meg így minálunk szóbeszédbe vót, hogy Szen Dávid hegedül a hódba.* Ö.: *hódvilág*

■■■

hold² fn: 1. területmérték, 16 kvadrát, 1600 négyszögöl. *Holdjátul egy métert, ez vót a szerződísbe.* □ *Nekünk vót ötven-hatvan hold buza.* 2. határrésznév, illetve az I. világháború után itt kiosztott ingyenföldek. *A holdakat ócsóp pízír adták el, mint emezt a saját* (nem ingyen kapott földet).

holdas¹, **hódos** mn: 1. hóbortos, hebe-hurgya, habagajsz (ember). *Áj, de hódos egy ember!* 2. (fn is) a rendestől eltérő viselkedésű (pl. harapós, ijedős, rúgós ló). *Hódos ló. Nem ojan rendes, igás ló, mint amijennek kéne lenni, nem indít vagy harapós, arra mondják, hogy hódos.* □ *Amejik mindentül fil, megijjed, az hódos.*

holdas² I. mn: 1. a Holdak határrészben levő, illetve ott birtokos. 2. bizonyos számú holdból álló, holdnyi, hold nagyságú. II. fn: az I. világháború után földhöz juttatott személy. *Az első világháború után a szerbek az ő népeiknek földet osztottak. Azokat nem is mondják másképpen, csak holdasok, meg a holdak.*

holdvilág, **hódvilág** fn: a hold fénye, világossága. *Nem vót hódvilág, setit vót, de annak el kellett lenni boronálva.*

holt mn és fn: személy, aki már nem él; halott. *A gazdám holtan feküdt bent.*

hólyag, **hólyag** fn: 1. bőrön felpúposodott, levegővel, vérrel, gennyel teli dudor. *Csupa hólyag lett a keze.* 2. levegővel teli buborék

hord i: 1. a) rendszeresen visz v. hoz vmit vhova. *Ha elgyött a tavasz, a koratavasz, akkor trágyát hordtunk.* □ *Nócinak hordta a bort innen a menzárú oda a kuglihó.* b) terményt a

földről betakarít, hazaszállít. *No most ezt (a kukoricát) hordtuk mink a Radvánszki magazinba.* □ *A török (török a kukoricát), az uram meg hordja.* c) a keresztekben álló gabonát a szérűre vagy egyenesen a gép mellé szállítja. *Hordtunk itt a báró úrnak, hordtuk össze a kereszteket nagy asztagba.* □ *Nem vártunk itt, hogy hordjon valaki, má a gép át ki a jogra, oszt akkó oda hordtak mellé.* 2. magával ragad, visz. *Ojan vastagon gyött (az árpszem), hogy a kanál nem gyözte hordani.* 3. (ruhát, dísz) visel. *Ojan hosszi szoknyát hordtak még mikor én varrni jártam is, hogy még varrtunk az ajjára ezt a koptatót.* 4. (eszközt) visz, hordoz. *Hát nem tudod te a kaszát hordani.*

hordás fn: a keresztekben álló gabonának a szérűre történő szállítása és asztagba rakása. *Ha száraz idő ígérkezett, aratás után pár napra megkesztik a hordást.*

horpassz fn: emlősállatok hasának a bordák és csípő közötti behorpadása. *Mindegyiknek van horpassza. A jobb oldalán, egísszen fent, ott van a horpassza. A bal oldalán is van, de az*

■■■

oan kicsi. Nr: Mikor még nem volt a faluban állatorvos, a felfúvódott tehénnek kiszúrták a horpaszát, hogy a sok fölgülemlett levegő, gáz távozhasson. *Ott a horpasszáná, ott szúrják ki.*

hosszi → *hosszú*

hosszú, *hosszi* mn: 1. (vízszintes irányban) nagy, a megszokottnál nagyobb távolságra elérő. *Hosszi vót; vót, hogy ojan hosszi, mint ide a kút.* □ *De én hosszi újút akarok!* 2. (időben) egyfolytában sokáig. *Mer napfelkeltitül naplementéig elég hosszi vót a nap.*

hoz i: a beszélő irányába, a beszélő tartózkodási helye felé visz. *Hát én hoztam be a pusztáru ide a faluba.*

húg fn: fiatalabb nőtestvér. *Vettem két méter piros mintás anyagot a tíz évvel fiatalabb húgomnak.* Ö.: *unokahúg*

hun → *hol*

hupuj fn: olyan megbízott, aki parancsra, esetleg a felettes személynek kedvét keresve túlbuzgóan felügyel, ellenőriz. *Fembakná, ha valamit csinátunk, kapátunk, vetettük a kukoricát, utánnunk vótak ijen hupujok, annak hittuk ugyi.*

hupikék, *kupikik* mn: rikitóan kék (de meghatározhatatlan színűre is mondják)

hurka fn: 1. a disznó egyes részeinek (fej, máj, tudó, hájkerület, bőr) vagdalékából régebben kásával, újabban rizzsel készült, és a megtisztított vastagbélbe töltött éték. *Akkó még csináták ezt a kásás hurkát, kukoricakásából.* 2. az elhullott kalászkok tarló szélességében, nagygereblyével (bögövel) összehúzott, tekerccszerű csomója. *Két kásás szedte favillával ezt a kaparékhurkát, mer azok osztán hurkák vótak, gép húzta össze.* Ö.: *kaparékhurka*

hús fn: 1. izomzat emberi és állati testen. 2. ilyen állati szövet mint táplálék. *Adok főtt ételt, de abba hús nem lesz.*

húzat i: 1. eléri, hogy vki húz vmít. *Fogat húzat.* 2. állati v. gépi erő alkalmazásával eléri, hogy gép, jármű egyik helyről a másikra kerüljön. *Kihúzatta két ökörrrel a gépet.* Ö: *behúzat, kihúzat*

húzatás fn: cséplőgépnak az egyik széről a másik szűrűre, illetve egyik helyről a másik helyre történő vontatása. *Húzatáskor ott állt a helin, az álásba.* Ö: *behúzatás, kihúzatás*

I, Í

íberbán fn: csomó a ló lába szárán. *Az íberbán, oan csomó a lába szárán. Arra is meg fog sántulni, arra az íberbánra.*

íberbános mn: olyan ló, amelyiknek az első lábán van daganat

íccaka → *éjszaka*

íccés fn: olyan kocsmáros, aki nem a saját borát méri, hanem a másét, és ez után százalékot vagy valamiféle fizetséget kap. *Epstáj-nénak vót az íccése sokájjg. □ Totyó is vót íccés.*

ídes fn: a régiek nyelvében az édesanya megszólítása. *Az én apám is azt mondta az anyjának, hogy ídes.*

ídes → *édes*

ífél → *éjjél*

íg → *ég'*

íga fn: 1. befogott teherhúzó állatpár (ökör, ló) szekérrel vagy más gazdasági eszközzel együtt. *Uraságokná, itten naplementekor benn vótak az ígák. □ Ha kintrül hordtunk be a faluba, akkó hát hét-nyóc keresztet is, hogyha jobbak vótak az íga, a kocsi is meg a lovak is.* 2. (á. é.): *Mindig ígába van az ember maga is.*

ígás I. mn: 1. olyan állat, amelyet ígába fognak. *Vótak parádés lovak, meg vótak ígáslovak. Az ígáslovak vótak azok, amikkel dógoztattak.* 2. a) fn: 1. ígába fogott állattal vontatott. *Ígás szekér.* b) ígásállattal dolgozó. *Ígás kocsis.* 3. olyan, illetve az, aki parancs, felszólítás nélkül teljesít. *Arra oszt nem vót senki ígás, hogy kiterigessen.* 4. (rosszalló): túlbuzgón igyekvő, harácsoló. *Áj, de ígás vagy te is mindenre! □ Ígás egy ember, mindent*

összeszedne. II. fn: ígásállatokkal foglalkozó, dolgozó személy

ígenyes → *egyenes*

ígenyessen → *egyenesen*

ígéz i: szóval vagy szemmel elbűvöl, megront, beteggé varázsol. *A keresztúton nem szabad fölvenni semmit se, mer az meg van ígézve.* Ik: *megígéz*

ígett → *égett*

íksni → *íkszni*

íkszni, íksni fn: L alakú épület udvar felőli tetősikjának összetalálkozása. *Az íksnibe becsurog.*

ín fn: ködmönféléken (piros) szegőcsik. *Ijen kis piros íne vót. □ Fehír presnyáknak piros íne.*

ing fn: közvetlenül a testen viselt, könnyű, mosható anyagból készült fehérenemű. *Kivarott, válon gombos ingünk vót sifonbul. □ Én mikor férhez mentem, kaptam tizenkét inget, négy ágyhuzatot... □ Az ing ojan kis ing vót, majnem mind a féríng, csak nem vót nyakas.* Ö.: *ingvál; hálóing*

ípa fn: após. *Egyszer szótak, hogyhát vasárnap dilután két órára gyerünk oda az ípamékhó. □ Ahogy engem kinevezett, azt mondja az apósa, az ípa...*

ípp ~ **íppet** → *épp*

íppen ~ **íppetgen** → *éppen*

írhás gombóc fn: a hajában főtt krumpli tréfás neve

íromba mn: tarka, cirmos (macska)

írt i: 1. a haszonnövény közt kikelt gazt kivágja, kicsupálja. *Mácsonyát írt.* 2. kártékony állatot kipusztít

irtás fn: az irt igével kifejezett cselekvés. *Ezelőtt a buzákba... gabonákba nagyon sok mácsonya, tüske előgyött. Akkó a buzaföd tulajdonossa fogadott napszamosokat, akik ezt a mácsonyatüskéket kivágják. Ez vót az irtás.* Ö.: patkányirtás

irtó fn: a gabonavetés közt kikelt gaz kiszúrására alkalmas szerszám. *Valamikor vótak ojan irtók, ojan kis ásóféle, de kicsibe, oszt hosszú nyélen. Mink acatolónak is mondtuk.*

□ *Ezt a szerszámot irtónak hitták, amivel kivagdalták ezeket a mácsonyákat.* Vö.: acatoló

istálló, **istáló** fn: lovak, marhák tartására való épület. *Nagy istálló vót ott, meg egy nagy fészter.* □ *(A lovak) saját maguktul bementek az istállóba.* Ö.: bikaistáló

istráng fn: 1. hámot a hámfával összekötő kötél. *Felveti az istrángokat.* □ *Szedte le az istrángokat, vezetgette a lovakat, oszt dörzsölte, mer hát igencsak habossak vótak.* 2. kötél

iszák fn: (bőr)tarisznya v. általvető. Sz.: *Kirágta az iszákot.* Jelentése: eljátszotta a becsületét, elcsapták a szolgálatból, valami miatt kinézik, kiutasították a házból.

itt hsz: a beszélőhöz közeli helyen. *Űnem bir itt maranni a behordásra.* □ *Ez mind itt a falu körül.* Ö.: emitt, emittend, imitt, ugyanitt

ittén, **ittend** hsz: itt. *Van is ittend egy helyen 18 kvadrát.* □ *Meg nem vártunk ittend órák hosszát egyre!* □ *Ittend egyikünk kocsisnak kell, az egyik cimbora, a másik meg kivehányónak, ittend... itt nem lesz segítség.*

ittend → **ittén**

ízék, **ízik** fn: olyan kukoricaszár, amelyről a levelet már leette a jószág. *Evvel az ízikkel, evvel fűtöttek ezelőtt a banyake-mencékbe.*

ízékel, **ízikel** i: kihordja az ízéket. *Ízikej ki!* Ik: kiízikel

ízík → **ízék**

ízikel → **ízékel**

izzasztó fn: 1. a hám része; a ló hátán fekvő hátszíz vastag posztóból készült alátétje. *Hogy fel ne törje a hám a hátát, azír tesznek izzasztót alá.* 2. izzlap. *A nőji ruhákba is tettek izzasztót.*

J

jány → *lány*

jár i: 1. lépkedve a helyét változtatja. *Vót, hogy mink is jártunk köszönteni.* □ *Hat kereszt hosszan jártunk.* 2. halad, közlekedik. *Az urasági csósznek kocsi, ló vót, hogy ne gyalog járjon.* 3. vmiben, vhol, vmin halad. *Rossz úton jár.* 4. vki, vhol, vmilyen céllal, szándékkal megfordul. *Ott mán jártak a hívogatók.* 5. vhova meghatározott céllal, rendszeresen megy. *Pijac se vót itt közel, gabonapijac, hát Bajára jártak ezek a pacsíri gazdálkodók.* □ *Oda (a csordakútra) járt a nép is ivóvízír.* 6. folyamatos mozgásban, üzemben van. *Mikor má járta egy darabig...* □ *Felesleges vót tovább járni.* □ *Lökje le a szíjjat, járassa a gépet!* 7. valahogyan működik, vmilyen állapotban van. *Nem jár az óra.* 8. haladásában vhol tart, halad, múlik, éppen soron van. *Kísőre jár mán az idő!* 9. (személy) vmilyen helyzetbe, állapotba kerül. *Szerencsétlenül járt.* □ *Mink jó jártunk – azt mondja. Azt akartuk elkerülni, hogy ne menjünk bele a tűzbe, mint tik, és mi kerültünk bele.* □ *Elmentem a házladóhoz, és mondom neki, hogy jártam az egyik sógorommal.* 10. megilleti vmi, jogosult vmire. *Ahogy összeadtuk ezt, hogy egy embernek mi jár, még két méter valamennyi kimaradt.* □ *Itt még tíz-tíz kila jár egy embernek...* □ *Én se mondtam neki, hogy nekem ennyi jár.* □ *Nem jár neki.* 11. a) udvarol neki. *Sokájjig, tán három évig is együtt jártak, mégse vette el.* b) vhol (iskolában, munkába menet,

egyletben, bálban stb.) együtt, egy időben szokott lenni vele. *Iskolába is együtt jártak.* Ik.: *átjár, bejár, hazajár, kijár, megjár, összejár, rájár, visszajár*

járás fn: 1. lépkedés, menés. *Amejjik ló járás közbe össze-vissza dobálja a lábát, nem rendes lépésű, az gacsos.* 2. az a mód, ahogyan jár. *Ojan vót a járása, hogy mindenki megnízte.* 3. az a távolság, amelyre vki bizonyos ideig járva eljut, illetve amelyet bizonyos idő alatt meg lehet tenni. *Egy óra járásra van a szálás.* 4. az a hely, ahova hajdanán a jószág legelni járt. *Azelőtt járáások vótak a falu körül: ürüjárás, csikójárás.*

járat i: 1. gondoskodik arról, hogy a) vki rendszeresen járjon vhova. *Eridj, jányom, iskolába, mer maj szemrehányást teszel, hogy téged nem járatunk.* b) vmi rendszeresen járjon. *Ujságot járat.* c) nyomtatáskor a lovak hosszabb ideig járják az ágyást. *Még egyszer megjáraták, akkor a szalmát tejjesen levették.* 2. szerkezetet működtet, üzemben tart. *Rázogattuk, törögettük, annyi idejig járatunk, még csak nem láttuk jónak, hogy no mos mán, no mos mán jó lesz.* Ik.: *bejárat, kijárat, megjárat*

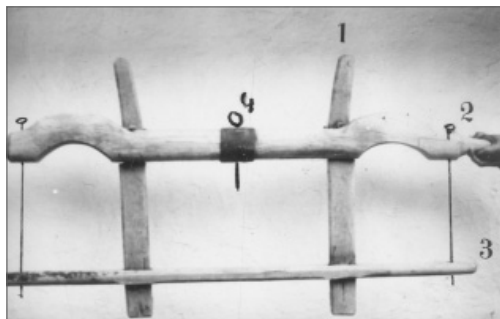
járgány fn: hajdan a mezőgazdaságban használt fogaskerekes szerkezet, amely a ló

húzóerejét vitte át a munkagépekre (morzsolókra, darálókra). *Nekünk vót járgányunk, de darálásra.*

járóka → álló

járom fn: ökröknek párban való befogására szolgáló eszköz; iga. *Felemeltük a jármot, oszt mondja neki, hogy tedd bele, Csákó, osztan belebúttak. Akkor bedugtuk a járomszeget, és má mehetett is.* Ö: járomszeg. Nr.: Ökörnek, bivalynak párban való befogásához használt, fából készült eszköz. Legfontosabb részei: az állatok nyakára illeszthető íves kiképzésű *járomfő* és a nyakat alulról záró *aljfa* (3), továbbá a kettőt összekötő *bélfa* (1), ami egyúttal az állatok közötti távolságot is biztosította, valamint az oldalra való kibúvást megakadályozó *járomszeg* (2). A járomfő közepén látható vaspántra fekszik a rúdvég, amit a *nyakszeg* (4) kapcsol össze a járommal.

járomfő → járom

járomszeg fn: a járom tartozéka, amivel az ökör nyakát a járomba zárják. *Az ökrös bíresek vittik a vakarót, a tarisznyát, akkor odaakasztották a járomszegre.*

járt mn: letaposott (út, föld). *Anélkül is hát járt udvar vót.* Km.: *Járt utat a járatlané el ne hadd.*

jászol fn: ló, marha takarmányozására szolgáló, lábakon álló, az istálló falához rögzített vályúforma etető. *Az istállóba van a jászol.* Ö.: *jászolkarika*

jég fn: megfagyott víz. *A kocsmárosoknak, mészárosoknak vágtuk a jeget.* □ *Fogtuk el a vizet, és csinátuk a jeget.* Ö.: *jégcsap, jégeső, jéghideg, jégverem, jégvirág*

jog fn: 1. a faluszéli, a falu körüli földek neve. *Mikor itten, a falu alatt, a jogokba csípett, akkor hazamentünk.* □ *Jobb gazdáknak vót itten egy-két jogja.* 2. az egyes parcellák neve egykori tulajdonosuk után. *Kókai-jog.* □ *A Takács-jogon át (állt) a Bertalan gépje.* □ *Ezek a jogok Bak-jogok vótak, Bak nevezetűje vót.* Nr.: A XIX. század utolsó harmadában végrehajtott tagosítás alkalmával a faluszéli közlegelőket, a *járásokat* felmérték. A valamikori közösből mindenkinek joga volt részesülni. (Innen is ered ezeknek a földeknek a *jog* szóval való megnevezése.) Persze nem egyenlő mértékben. A földdel rendelkezők kapták a nagyobb területű *földes jogot*, a

földnélküliek pedig a fele akkora *zsellérjogot*. *Egy fertáj föld után járt egy jog. Abány fertáj földje vót, annyi jogja vót.* A földes jog területe 1 lác, vagyis 20 kvadrát, a *zsellérjogé* pedig ennek fele, vagyis fél lác, azaz 10 kvadrát. A *zsellérjogot*, illetve az olyan jogokat, amelyek valami oknál fogva kisebbek 20 kvadrátnál hívják még *kisjognak* is. A földes jogot pedig *nagyjogként* is emlegetik. Vö.: *nagy földek*

jogos mn: 1. törvényes, jog szerint jár. 2. a jogokban levő földdel rendelkező. *Tízjogos gazda.*

jószág fn: állatállomány, ló, tehén, disznó együttvéve. *Ha jószággal nem vesződik, nem*

megy semmire. □ *Nem gerebjézte fel a földet, hogyhát az ű jószágja felegye a kaparikot. Ö.: jószágáalomány; aprójószág*

jószágozik i: jószágtartással foglalkozik. *Hizlaltunk, meg ére-āra, marhát tartottunk, jószágoztunk.*

jön, gyön i: a beszélő felé közeledik, halad. *Elmút a február, nem gyön az én sógorom a pízszel.* □ *Gyövök, oszt vágjuk.* □ *Gyövünk kifele.* □ *De hozzám gyött még egy gazdaember is.* □ *Nem akarsz gyönni a géphő?* □ *Kikkel gyöttetek haza?*

jussföld, jussföld fn: örökölt föld. *Vót itten egy kis jussföld is.*

K

kabak → *kobak*

kacs, kacscs fn: 1. Oldalhajtás. *Má megin rengeteg a kacscs.* □ *Van kacscsa szöllőnek, uborkának, kukoricának, dinnyének...* 2. a kasza nyelén levő fogantyú. *A kaszának vót nyele, azon egy kacscsa, amivel irányította.*

kacsa fn: réce. *Kacsát is tartottam.* □ *Sült kacsa volt ebédre.* Sz.: *Kacsára áztunk.* (Bőrig áztunk.) Ö.: *kacsaszír, kacsamáj*

kácsingózik i: vágycsozik vmire, sóvárog vmi után; ácsingózik. *Ott kácsingóznak a gyerekek.* Vö.: *ácsingózik*

kacska I. mn: csonka, béna, nyomorék kezű, lábú (személy). *Kacska kezű.* □ *Kacska Zsadányi.* **II.** fn: két végén hegyesre faragott 12–15 cm-es fadarab mint játékszer; bige

kacsakázás fn: ütőfával röptető játék. Nr.: Egy kis földbe ásott lyukba a kezdő játékos úgy fekteti bele a mindkét végén meghegyezett keményfa *kacsakát*, hogy egyik vége kiálljon. A kiálló végére ütőjével, egy 60–70 cm-es bottal úgy üt, hogy az ütéstől a *kacska* a levegőbe pattanjon. A játék lényege, hogy a felpattanó *kacsakát* a bottal még a levegőben el kell találni, és minél messzebbre elütni.

kacsol, kacscsol i: a fölösleges hajtásokat leszedi. *Álandójan kacscsóják, oszt mégis megfogta a perenesz.*

kacsoz, kacscsoz ~ *kacscsaz* i: *kacscsol.* *Ha fölkarózzák és nem kacscsazzák le, nulla lesz a termés.* □ *A Vajda-kerbe kacscsaztunk.*

kajtat i: keres, kutat, utána jár. *Sokat kajtattam azí a kis pízi is.*

káka fn: vizes, mocsaras területeken élő növény (*Schoenoplectus lacustris*). Nd.: *Káka tövén költ a ruca...*

kákabélű mn: 1. finnyás. 2. gyöngye gyomrú

kákás mn: olyan hely, amelyen *káka* nő. *A tó széle nádas meg kákás volt.*

kalács fn: dagasztott, kelesztett, tepsiben süített tésztaféle; *kúcsos kalács, lakodalmas kalács, mákos kalács.* □ *De még, tudja, mijen kis – régi szóval – kalácsot is szokott sütni? Oan kis, üres kalácsot. Hú, hát ojan finom kis üres kalácsok vannak, hogy... azok a kis bukták... Még lakodalmas kalácsot is szokott sütni.*

kalamol i: hadonászik. *Addig kalamol a kezivel, míg le nem üt valamit.* □ *Kikalamolta a szájából a cumit.*

kalapács fn: kalapálásra, szögbeverésre használatos szerszám. *Ha nem ojan jó az a kalapács, akkor nem húzza azt a kaszát.* Ö.: *kaszakalapács*

kalapál i: 1. kalapáccsal ver, formál, alakít vmit. 2. kalapáccsal (*kaszát, kapát, lapátot*) élesít. *Aztán a kaszások, akik dilután kaszának, azok kalapáták a kaszát.* □ *Reggelibe is kalapátunk, meg dilbe, aztán oszt tovább kalapálás nem vót.* □ *Dógoztunk itt, enné a Betyár Ferkóná, oszt ű minden dilbe, míg mink hujásztunk (pihentünk, szundítottunk) minden kapát megkalapált.* Ik: *kikalapál, megkalapál*

kalapálás fn: a kalapál igével kifejezett cselekvés

kalász fn: gabonafélék fejrésze; gabonafej. *Ki kell húzni a fődből tüvessen, akkor odaütni a lábhoz, és akkor megfogni a kalásszát, összetenni, és akkor a szalmájával betakarni a kalászokat, és akkor összesodorni, a hóna alá verni és kész* (a kötél).

kalézol i: csavarog, tekereg. *Kíső estig elkalézol.*

kallantúy fn: záró alkalmatosság. Vö.: *görbölő*

kám fn. Egy alkalommal egy idősebb asszony (Kovács Imréné Sándor Kati néni) azt kérdezte tőlem, mit jelent az, hogy: *Nincs már annak kámja se.* Ő ezt sokszor hallotta az anyjától, de nem tudja, hogy mi az a *kámja*. Be kellett vallanom, hogy én se tudom, de gondolom, hogy a szólás jelentése valami olyasféle lehet, hogy se híre, se hamva, azaz nyoma veszett, nyomtalanul eltűnt. A szólast rajta kívül, nemcsak hogy senki mástól se hallottam Pacséron, de érdeklődésemre is mindig az volt a válasz, hogy még csak hallani se hallották.

kamangó fn: rokkafa. *Na, mikor egy ojan jó maroknyi csomó vót, akkor ezt szépen összehajtogatták, akkor függőlegessen a rokkafára, a kamangóra felkötötték.*

kamat fn: 1. kölcsönadott pénzösszeg használati díja. 2. az a kötelező ingyenmunka, amelyet a részes aratónak vállalnia kellett, hogy biztosítsa magának a munkát. (A muhart) *azt igencsak kamatba kellett levágni az aratónak, amér kaptunk aratást.*

kamra fn: raktározó helyiség. *Kihozzuk a hámot a kamrából, bevisszük az istállóba, rátesszük a lóra.* □ *Teli is lett neki mindene: kamrája, gangja, fészerve.*

kan fn: 1. a disznó hímje. *Nem vót akkó ennek kanja, vagy emennek kanja, a közsígnek vótak kanok.* 2. a szokásosnál fokozottabb nemi életet élő férfi. *Kan Majlát, kan Szilágyi.*

kanalas fn: konyhában a falra akasztott tartó kanalak, villák, kések számára

kanapé fn: festett, támlás, karfás inkább csak ülésre alkalmas, padszerű bútor

kanász fn: 1. disznópásztor, kondás. *Az én apám pásztoreMBER vót, kanász. Én meg hát kanászbujtár. Legeltettem a disznókat a gyepen meg a tallón.* 2. a csülközés nevű gyermekjáték központi figurája. Ö.: *kanászbujtár*

kanászállás, kanászállás fn: disznólegelő. *Itt vót a vasúton, mán a Nagyhidon túl a kanászállás.* Vö.: *koplaló*

kanca fn: nöstény ló. *Vesztett vót az a ló (csödör), úgyhogy hát kanca lóval oszt közelebe nem lehetett menni.*

kandi fn: 1. istálló sarkában, gang végében elrekesztett kis helyiség, kamra szerszámok, egy-két napra elegendő takarmány tárolására. *Abba a kandiba készítette be a takarmányos a szénát.* □ *A kocsisok mindig a kandibul etetnek.* □ *A másik kandiba van a szerszám meg egy nagy kúcsos láda.* 2. asztagnak, kazalnak nyúlványa, oldalága. *Ha nem fér bele az asztagba, amit kezdtek, akkor egy kis kandit eresztenek le.* □ *Rakd oda mellé egy kis kandiba.* □ *A szalma így gyön, így, hátra meg nyútsz egy kandit.*

kanta → *cserépedények*

kántál i: 1. karácsonyi éneket énekel.

Nr.: Reformátusoknál karácsony estéjén a fiú gyerekek, 4-5-en összeállnak, és házról házra járva, ahol világosságot látnak, oda beköszönnek, és ha engedélyt kapnak, előadják karácsonyt köszöntő műsorukat. 2. megüt. *Sz.:* *Úgy megváglak, hogy árul kántálsz.*

kántálás fn: a kántáló gyerekek műsora. *Mikor víge lett a köszöntésnek – valamikor kántálás vót annak a neve – a kántálásnak, akkor elosztottuk a keresetet.* *Nr.:* *Négyen-öten pajtások összeátunk, uccahosszat, ahun lámpavilágosságot láttunk, ott mindenhová beköszöntöttünk, hogy el-i engedik énekelni a karácsonyi éneket:*

- *Szerencsés jó estét kívánunk. Elgyöttünk karácsony első estéjén egy-pár verséneket mondanánk, ha kigyelmetek meghallgatnák. Mondjuk-i?*

Ha azt a választ kaptuk rá, hogy nem kell, akkor mentünk tovább. Ha azt mondták, hogy mondjátok, gyerekek, akkor késztek: „Krisztus urunknak áldott születését...” És ezután egy rigmust mondtunk:

*Mosolygás az ajkon, mosoly a szemekbe,
Itt van már, itt van már a karácsony
estéje.*

*Ó, te jó Jézuska, menj el házról házra,
Vígasztald az árvát, segíts a szegényen,
Őket megáldjad, legyen áldás, békesség
az egész világba,*

Tiszta szívből, szeretetből, ezt kívánjuk.

Diksz

Ekkor kaptunk négy-öt díjót vagy tízet, vagy abba az időbe egy krajcárt.

kantár fn: lószerszám, amelyhez a zablát és a gyeplőt csatolják. *Még le nem veszik a kantárt, addig nem ál a jászolhó, akármijen éhes.* *Vö.:* *fejlő*

kapa fn: 1. gyomirtásra, talajlazításra szolgáló szerszám. *Nekem se vót két kapám sose.* 2. a szár vágására szolgáló, kapaszerű szerszám; szárvágó kapa. *Nekem vót egy kapám, de mind azt vitte. Szít is vertik az ősszel.* 3. szőlőföldek területmértéke: két kvadrát, 200 négyszögöl. *Egy kapa az két kadrát, kétszáz négyszögöl.*

kapál i: 1. kapával dolgozik. *A gyerekek kin vótak kapálni.* □ *Ló kapáta ekivel.* □ *Tizenhatezerir kapálták holdját.* Ik: *bekapál*

kapálás fn: 1. az az időszak, amikor kapálnak. *A szezon megkezdődött úgy április derekán: kukoricavetés, ganéhordás, kapálás, aratás, kukoricatörés.* 2. a kapál igével kifejezett cselekvést végzi. *Beleállunk a kapálásba.* □ *Nem kellett neki nagy kapálás.*

kapar i: 1. körmét, ujját belemélyesztve horzsol, váj ymit. 2. füst, fűszer torkot ingerel. *Csak a füst kaparja a torkom.* 3. aratáskor tarlón elhullott kalászt nagygereblyével összegyűjt. *Kaparni nem kellett, mer (ló húzta) nagygereblyével kapartatta az uraság.*

kaparéék, kaparik fn: aratáskor a tarlón elhullott kalászok összegereblyézett csoportja. *Mikor kisz vót a kötél, akkor össze-*

szedtük a kaparíkot. □ Egy marikverő meg a nagyerebjével húzta a kaparík ajját össze.

Ö.: kaparíkhurka

kaparík → kaparék

kapás fn: 1. az, aki kapál. Ű nem szokott lemenni a piacra kapást fogadni, elment a házhó. 2. (csak tbsz-ban) kapásnövény. A kapások már nagyon kívánják az esőt.

kapásbor → csiger

kapós mn: kedvelt, keresett. Nagyon kapóssak vótunk. □ Akkorra mán annyira kapós is vót.

kapta fn: kinövés a ló lábán. A patán fejül nyő neki ecs csomó, azt híjjuk kaptának. Akkor arra megsántul a ló, arra a kaptára.

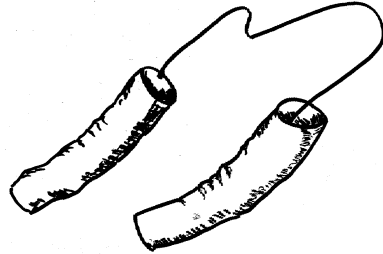
kaptár fn: a méhek számára készített láda. Odamentek közel a kaptárho.

kapu fn: nyílás a portarészeket, kertet az udvartól, udvart az utcától elváztó kerítésen, amely lehetővé teszi a részek közötti átjárást, illetve az ezt elzáró lécből, fából v. az utcait újabban már vasból is készített egyszárnyú v. kétszárnyú, sarokvason fordítható szerkezet. A kilincs fordítva volt a kapura felszerelve. □ A (gyerekek a) kapu alatt dugdossák be a lábukat. □ A kaput nyitva hagytam, hogy beláthassanak. Szh: Ál, mint bornyú az új kapu előtt. Ö.: kapuaj, kapubejárat, kapufélfa, kapukúcs, kapuszárny; kertkapu, kiskapu, nagykapu, vaskapu

kár fn: hátrányos változás, anyagi veszteség. Abból neki is kárja van. Ö.: kártojás

karkesztyű fn: aratáskor viselt ruhadarab a marokszedő, illetve a kévekötő karjának védésére. Meg vót még karkesztyű. Az a kar-

kesztyű két ijen, mint (az) ing újja, madzaggal összekötve.

karórágó mn és fn: amelyik ló rágja a süvegát

kártojás fn: sárgája nélküli tyúktojás. Nr.: A kártojást háttal állva át kell dobni a háztetőn a szomszédba, hogy ne érje kár a házat.

kása fn: főtt kölesből, árpából, rizsből készült étel. Kását főztünk az abalébe. Meg még tudja, hogy mit is főztek ezelőtt a régi öregek? Köleskását. □ Beletette azt a kását, és vissza a kemencébe.

kasza fn: 1. gabona, szálás takarmány levágására használatos, hosszú nyelű kéziszerszám. Fembakná vót, hogy kilenc kasza vót egy bandába, hát kellett bizonyos távolság, hogy a marikverő elférjen, bele ne hajtsa a kaszába. 2. ennek a pengéje, lapja nyél nélkül. Ha igényessen áll az a kasza, akkó fogja az égízet, nagyon nehéz (kaszálni). Hanem ha nagy kasza, oszt kicsire van (állítva), akkó könnyen csúszik a gabonába. Ö.: kaszakú, kaszanyél Nr.: Hosszú fanyélre erősített kb. egy méter hosszú, enyhe ívben hajló, a nyélre erősített végétől a hegyéig egyre keskenyedő éles, hegyes, felső ívén orommal rendelkező vágószerszám gabona, fű és szálás takarmány

levágására. A kaszanyél dereka táján egy fogantyú látható, ez a *kacs*. A nyélre erősítést egy örv és egy ék teszi lehetővé. Ha arattak vele, azaz ha kévébe kötendő gabonát kaszáltak, akkor *csapóra* is szükség volt. A csapó vagy másik nevén *takaró*, egy hajlítható ág, amelynek egyik végét a kaszanyél kacs fölötti részéhez erősítették, a másik végét pedig a kaszálandó gabona magasságának megfelelően a nyél végéhez hajlították, hogy ezáltal a levágott gabonát a még álló részre döntsék, csapják, takarják. Kaszálás közben a kaszát karban is kellett tartani. Erre szolgált a *kaszakalapács*, az *ülő* meg a *kaszakú*. Ez utóbbi a derekukra erősített és vízzel félig formán teli *tokmányban* állt.

kaszakalapács fn: a kasza kalapálására szolgáló kalapács. *A Majlát-kalapács elismert kaszakalapács vót, valami acílt tett a vígibe.*

kaszakalapálás fn: a kasza élének vágásra alkalmassá tétele. Nr.: A kasza élesítése oly módon, hogy a kaszás a földre ül, megfelelő távolságra, kb. a térde magasságában a földre szúrja az *ülő*t, arra ráfektetni a kasza élét és

bal kezével a kaszaélt tartva kaszakalapáccsal veri, kalapálja, *kibúzza a kaszaélt*, miközben apránként tovább is tolja, csúsztatja azt az üllőn. Kalapálni kétszer szoktak: reggel a délelőtti kezdés előtt és délben a délutáni kezdés előtt. Kaszálás közben már csak fenik, *kaszakú*vel élesítik a kaszát.

kaszakő, **kaszakú** fn: a kasza fenésére, élesítésére szolgáló fenőkő

kaszakú → *kaszakő*

kaszál i: 1. a kaszálás munkáját végzi, kaszával levág. *Kettő kaszát, egy kötött.* □ *Én inkább kaszálok, minthogy a port nyejjem.* 2. járás, futás közben úgy rakja a lábát, hogy lépésenként félkört ír le. *Van ojan ló, amejik egy kicsit befele kaszál, összeveri a csánkját.*

kaszás fn: az, aki kaszál, illetve kaszás arató. *Vót ojan kaszás, aki egy holdat, meg vót amék egy láncot is le tudott egy nap kaszáni.* □ *Nagyra álítsa az ijen új kaszás, mer azt gondója, hogy akkor könnyebben kaszál.* Ö.: *leginkaszás*

kaszró → *kasztró*

kasztró, **kaszró** fn: háromlábú vaslábas. *Bepillésedett a víz a kaszróba.* □ *Még megvan most is az a nagy, lábas kaszró, a tyúkoknak adok, a tyúkok isznak abbul a kaszróbul. Még ojan vas teteje is vót annak a kaszrónak.* Ö.: *kiskaszró, vaskaszró*

katlan, **katlany** fn: vályogból vagy téglából készült zárt tűzhely a *kotla* (üst) számára. *Emitten meg katlany. Ott a nagykatlany, itten meg a kis, kasztrókatlany.* □ *A kemence szájánál úgy fel vót rakva, így a katlannál, ojan padka.* Nr.: A katlannak volt/van vas-

hordóból készült, hordozható változata is, ezt inkább *üstháznak* nevezték/nevezik.

káva fn: ásott kúton az a rész, amely a kút gödrét a föld felett körülveszi. *A csordakút is hát körű vót rakva, nem jut eszembe, nem rovás, káva, kút kávája, meg még kerítéssel.*

kazal fn: 1. a) szalmából, pelyvából, szálas takarmányból összerakott, több méter magas, ház formájú halom; *A másik a kazalon vót.* b) csutkából, tuskóból összerakott halom. *Az udvaron nagy kazalba raktuk, és nekünk gyerekiknek vót a feladatunk, hogy az egész kazal külső részét berakjuk úgy, hogy a tuskója legyen kívül, a szára belül. Így a tuskókazal nem ázott be, a közepe mindég száraz maradt.* 2. jelzői használatban: egy kazalra való. *Lesz ott két kazalra való is.* 3. rendetlenül összehányt nagy kupac. Ö.: *pévakazal, szalmakazal*

kazlas fn: a kazal rakását irányító, a kazalért felelős cséplőmunkás. *Amejik elismert jó kazlas vót, annak má a gazda, a géptulajdonos mondta, hogy de Pányinak szójá, mer az*

a kazlas. Ö.: *alkazlas, főkazlas, pévakazlas, segédkazlas, szalmakazlas, vicekazlas*

kecskés mn: olyan ló, amelyiknek a hátsó lába térdben hajlottabb a rendesnél. *A hátul-só lába térdbe befele hajlik, kecskés.*

kék → *kell*

kék, kík mn: olyan, amilyen a derült ég színe. *Azok azt a kík kötöt vitték. Kík kötő vót előttük.*

kel, kél i: 1. alvás után felkel. 2. (a nap, a hold) emelkedni kezd. 3. mag sarjadni kezd. 4. a kiscsirke kezd a tojásból kibújni. *Nincs neki se szikje, se ki nem kel.* 5. a bedagasztott részta az élesztő hatására emelkedik, terjed, dagad. 6. árucikk iránt kereslet van. 7. régen a levelek kezdő formulája. *Kelt levelem Budapestben 1914-ben.* Ik: *egybekel, elkel, felkel, kikel, megkel*

kél → *kel*

keléses, kilises mn: olyan személy v. testrész akin v. amin kelés(ek) van(nak). *Megpálcázzák így a háznépeket, hogy kilises ne legyé, kilises ne legyé.*

kell, kéne ~ *kék* i: szükséges, kívánatos. *Mos má azt a földet el kék tán rendezni.*

kemence fn: szobába, konyhába beépített nagyobb méretű, fűtésre, sütés-főzésre alkalmas zárt tüzhely. *Minden házná banyakemence vót.* □ *Alig lehetett a kemencébül kivenni (már ti. a kenyeret, oly magasra feljött).* □ *A kemencének a fenéke nagyon főró, tüzes vót.* □ *Mire mink felkeltünk, anyám befütötte a banyakemencét.* □ *A kemencébe szárítottunk is. Almát aszaltunk, szilvát. A ringlőszilva csuda finom aszalva. Olyan,*

mint a füge. Sz.: Támassza a kemencét, firbe akar menni. Nr.: Szokás volt – különösen szállásokon – kinn a szabadban, azaz az udvaron is építeni ún. nyári kemencét.

kémény, kímíny fn: a füst szabadba vezetésére szolgáló épületelem. *A kímínbe felment a füst. Ö.: szabadkímíny*

kén, kéneg fn: élénk sárga színű, könnyen gyulladó, vízben nem oldódó elem; sulfur. *Vettem kéneget, maj ánszagozunk.*

kender fn: rosnövény (Cannabis sativa). *Nagyba dógoztak a kenderrel. Mikor az első világháború vót, akkor mindenki vetette a kendert. Ö.: kenderdörzsölő, kendentörő*

kenderáztatás fn: a kenderkévék vízben történő málasztása, rohasztása. *Na most a kenderáztatás úgy ment, hogy egymás tetejire rakták azt a kíviket, három vagy négy sor kívít.*

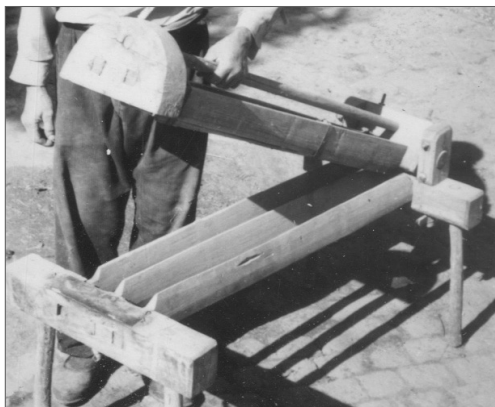
kenderáztató fn: az a hely, ahol a kendert áztatták. *A Krivaja fójó mellett vót a kenderáztató.*

kendermosás fn: a megázott kendernek az áztatás végén, az áztatás során ráakodott szennytől való megtisztítása. *A kendermosás ojanformába törtínt, hogy megkezdük annak a lesározott ágyásnak egyik végét bontogatni kifele kévéként, a sarat húztuk le rulla.*

kendernyüvés, kendernyüvis fn: a kender tövestül való csupálása. *Hát bizony ez a kendernyüvis az ember tenyeribe, markába sokszor sok hójagot csinált.*

kendernyüvis → *kendernyüvés*

kendentörő fn: a kender törésére szolgáló eszköz. *Vót ojan kendentörő, tudja. Akkor úgy, azok így megtörték, aztán meg még*

kigerebenyezték. □ Kétfajta törő vót. Egyik fajta – tilolónak mondtuk – a tiloló. Az finomabbra megtörte. A másik vót a törő vagy kendentörő. Vö.: tiloló. Nr.: Működési elve az egykarúemelőkével azonos. Az egyik végén csapszeggel rögzített vágókarjukat fölemelik, majd belevágják az alsó, párhuzamos élek közé, hogy a keresztbe fektetett kenderszárazakat megtörjék, puhítsák, a pozdorját kiverjék. A kendentörő élei valamivel nagyobb távolságra vannak, mint a tiloló vagy tiló élei.

kéne → *kell*

kéneg → *kén*

kénegez i: kénnel kezel. *Mos lett kénegezve. Vö.: ánszógoz*

kéneső, kinyeső fn: higany

kenyér, kenyír fn: lisztből kovászolással, dagasztással, kelesztéssel kemencében süített enniváló. *Na, gyertek, van itt kenyír, szalonna, oszt lakjatok jó! □ Kenyírnek lenni kell, ha nem is mindennap. □ Sijetek kenyíri, mer nincs egy falat se reggelire.*

kényes, kínyes mn: **1.** (vmely testrésze) nagyon érzékeny a külső behatásokra. *A lábukon ugye hát, aki kényesebb vót, annak bocskor, akki nem vót annyira kényes, annak papucs.*

2. nagyon vigyáz vmilyére: becsületére, jó hírnevére, ruhájára stb. **3.** kevély, rátarti

kenyír → **kenyér**

kereszt fn: **1.** a keresztény vallás szimbóluma. **2.** 18 kévéből álló, kereszt alakban összerakott gabonarakás. *A kereszt tizenennyó kivébül áll.* □ *Egy ingbe, gatyába aludtunk a kereszt tövibe.* **Ö.:** **keresztláb**

keresztfa fn: **1.** A kocsiderékon keresztbe helyezett rúd, amely a vendégoldalt tartja. *A vendégoldalt felkötöttik, a keresztfát meg mikor rakodtak, akkor dugták a hejire, mikor teli vót a derék, akkor.* **2.** kenyér-, kalácsütés alkalmával a vajlingra, nagytálra helyezett, két párhuzamos hosszú lécs, melyet derékszögben szintén két, párhuzamos rövidebb lécs köt össze. *Régen mindig vót a kenyírsütőből keresztfa.*

keresztláb fn: a gabonakereszt egy-egy ága

keresztút fn: a határban egymást keresztelő, keresztben metsző út. *Hopp, enné a keresztútná én megállítom a lovakat.*

kérődzik, kírődzik i: összetett gyomrú, párosujjú patás állat (kecske, marha, birka) az egyszer megrágott táplálékot bendőjéből szájába felbűfögi, és újra megrágja. *Az ökrök lefeküdtek, mer azoknak kírődzni kellett.* □ *A béresek vakarászták, az ökör meg kírődzött.*

kérges, kírges mn: **1.** kéreggel bevont, megkeményedett. *Tavasszal, mikor a fődek kírgessek...* **2.** megkeményedett bőr (tenyér, sarok). *Kérges a tenyerem.* □ *Az öreg Mado-csai megpöködöste a kérges tenyerét.*

kert fn: a porta veteményes, gyümölcsös része. *Lett oszt kert másutt.*

kesely, kesej I. fn: olyan sötét szőrzetű ló, amelyiknek a lába a szőrzetével ellentétben egy bizonyos magasságig fehér színű. **II.** mn: **kesej lábú**

későn, kison hsz: a korán ellentéte: a várt, megjelölt időpontnál később. *Ezt csak későben tudtam meg.* □ *Sohase tudhatjuk, hogy mejik érkezik későn.*

kétasszony napi, kétasszonnap mn: a Nagyboldogasszony (aug. 15.) és a Kisasszony (szept. 8.) napja közötti idő. *Meg így ősszel, a kétasszony napi csirkét, asz szerettük.*

kéve, kive fn: learatott gabonának, felnyújt kendernek, levágott szárnak egybekötött csomója. *Egy kive buzát odatett a háta megé.* □ *Ebid után, hogy le van nyelve a falat, rögtön fel, oszt hordani össze a kiviket.* □ *Mikor má kivibe vót (a kender), aztán lehetett áztatni.* □ *Egy kocsira felmín száznegyvenötven kive szár is.* **Ö.:** **kivehányó, kivekötő; papkive, tolvajkive**

kévehányó, kivehányó fn: aki a kévét továbbítja. *Minden kivehányónak három kocsija vót, és semmi pihenés, mer mire az egyik kocsit meghántuk, má ott vót a másik.*

kévehányó villa, kivehányó villa kétágú vasvilla hosszú fanyéllal a kévék adogatására, továbbítására

kévés, kivís I. fn: az a cséplőmunkás, aki a kívín, az asztagon dolgozik. *Mink vótunk a szalmán. A kivísek integetnek, hagyjátok ott.*

□ *Kivísek nígy, meg az a nígy a szalmán, ez nyóc. II.* mn: kévébe kötött. *Ráigazították a vendígódalt, és megkezdték rakni a kivís gabonát.* □ Nd.: *Megrakom a szekeremet kivís gabonával.* □ Nr.: A kivísek félnaponként váltották egymást a szalmásokkal, azaz fél napig az asztagon adogatták a kévét, a nap másik felében pedig a kazlon túrták-húzták a szalmát.

kézimalom fn: emberi erővel működtetett őrlőeszköz; *sódaráló.* Nr.: Hajdanán a nagy teljesítményre képes igazi malmok mellett – amíg a lakosság széles rétegei inkább kásás mint lisztes ételeket fogyasztottak – a gabonának étkezésre való elkészítésében a kézimalom szerepe is igen jelentős volt. Szerkezete a legegyszerűbb malomszerkezet: két egymásra, illetve a párkányos foglatatúaknál egymásba illeszkedő kökorong. A felső korong lapos vagy kissé homorú, és egy beillesztett vaskarral forgatható, az alsó viszont – amely a felsőnek megfelelően vagy lapos, vagy kissé domború – párkányos és szilárdan áll. A felső kő átmérője az alsóénál mindig kisebb. A felső kő közepén lyuk van az őrlendő beöntésére, az alsó kő oldalában pedig nyílás az

őrlemény kifolyására. Őröltek vagy inkább csak daráltak rajta gabonát, kukoricát, kósót, sőt, a fazekasok még az edény bevonására való zománcot is ilyenén őrölték.

Egy ilyen vagy ehhez hasonló kézimalmon őrölgetett a XII. század legelején, az esti órák békés csendjében, napi teendőinek befejezése-képpen az a szolgáló is, akinek éneke annyira elbűvölte a királyhoz igyekvő csanádi püspököt, a későbbi Szent Gellértet, hogy másnap reggel megjutalmazta az éneklő asszonyt.

kéztől ad, kéztül ad i: kínálás során a kínáló a saját kezével vesz és ad a kínálatnak. *Kéztül adok.* Vö.: *ad*

kiabál, kijabál i: hosszabb ideig v. egymás után többször kiált. *Sokszor az uram má az utcárul kijabál.* □ *Hát szoktak, kivált oan parasztossakná, mindenfélét kijabálni.* □ *Ojan borgözös álapotba ekezde kijabálni: – Hej, ha gyönnék a magyarok, a fogadáson én mék elő a lobogóvā.*

kicsap i: 1. ajtót, ablakot hirtelen, nagy erővel kitar, kinyit. *Nem én, a huzat csapta ki.* 2. zárt térből gáz, gőz, láng nagy erővel kirobban, kitör. *Kicsapott a füst.* 3. edényből (tálból, kádból stb.) víz kivágódik. *Kicsapott*

a víz. 4. iskolából, közösségből fegyelmi úton eltávolít. *Nem fejezte be a nyócosztást se, mer rossz magaviselete miatt, kicsapták.* 5. meszelt falon festékpalba mártott, majd kifesztett zsinór rápattintásával csíkot jelöl ki. *Kicsapták a fal ajját.* 6. állatot felügyelet nélkül kienged. *A lovakat kicsapták legelni.* □ *Megfejte, megtette, akkó kicsapta az akolba, oszt nem kellett nyáron is mindig trágyázni alóla.*

kifog i: befogott állatot igájától megsza-
badít azzal, hogy lóról leveszi a hámot, ökö-
röl a jármot. *Tizenegykor a kocsisok kifogtak, egy órákkor pontosan befogtak.*

kifőz i: 1. főzéssel fertőtlenít, megtisztít. *Hán vízbül ki kellett azt mosni, mire aztán odakerült, hogy kifőztük!* 2. az uradalmakban aratást vállaló férj és marikverője számára az otthon maradt feleség mindennap, pontos időre ebédet főz, azt kosárba csomagolja és pontban 11 órára a megadott gyűjtőhelyre viszi. *Fembak Károj mélságos úrná vótam három évig rízesarató. Nagyon jó vót az ottan annak az embernek, akinek hát annyi ereje vót, hogy a felesége ki tudott főzni.* □ *Két-három méter buzát el kell adnom, mer nem bir az asszony máskép kifőzni.*

kifőzés fn: a kifőz igével kifejezett cse-
lekvés Nr.: *Hogy mi jaz a kifőzés? Mink úgy arattunk, hogy nem ottand egy vaslábas, osztan ott egy kis babot rotytantunk, hanem vártuk a jó húslevest hazúrul kifele, csirke-
paprikást, meg hát még székbeli húst, azt is szeretttük, osztán egy kis fánk, egy kis pala-
csinta, szóval jó ítel kellett, mer erős dolog vót az, tizenhat órákat dógoztunk.*

kifut i: 1. futva távozik vhonnan. 2. vonat kigördül az állomásról. *Kifutott a gyorsvonat.* 3. forrásban levő folyadék az edény peremén át kiömlik. *Nagy láng ne legyen, mer kifut.*

kihajt i: állatokat a legelőre terel. *Szen György-naptul, akkor kezdte kihajtani, április huszonnegyedikén, nem tom, hogy szeptember elejéjig, vagy hogy agusztus utójjáig, addig hajtott ki.* □ *Kihajtottuk a jószágot a legelőre.*

kihajtás fn: 1. a kihajt igével kifejezett cse-
lekvés; az állatok kiterelése. 2. maga a legeltetési időszak. *Szen György-naptul addig a szeptember eggyig vagy meddig, csak ez vót a kihajtás.*

kihevít i: aludttejet langyosít, melegít, hogy a túró kicsapódjon, összeállva elváljon a savótól. *Mikor túrút akarunk csináni, akkó hevítünk, kihevitem a tejet.*

kihevül i: 1. a túró kicsapódik, elválk a savótól. *Ha a savó elválk, akkor kihevült.* 2. kimelegszik

kihúzat i: 1. cséplésre felkészített gép kivonul a cséplés színhelyére. 2. intézkedik, odahat, hogy vmit kihúzzanak. *Négy ökörrrel nem birták a cselédek kihúzatni.*

kihúzatás fn: a cséplésre felkészített gép faluból való kivonulása

kijabál → *kiabál*

kikel i: 1. fekvő v. ülő helyzetéből felkelve kilép. 2. tojásból a csirke, madárfióka kibújik. *Kikeltek a kiscsirkék.* □ *Tavasszal jobban kikelnek, mint nyáron.* 3. az elvetett mag kibújik a földből. *Kikelt az hama, a kendermag mingyá csirádzik.*

kikotul i: kiéhezik. *A disznótor is csak akkó jó, mikó az ember jó kikotul.*

kila → *kiló*

kilises → *keléses*

kiló, *kila* fn: kilogramm. *Megmírtik, hogy hán kila, mer az apósom úgy kilóra gerebenyezte. □ Én nem tudom, hogy vót-i fél kila. □ Megszedett egy tíz-husz kila szöllőt.*

kilső → *külső*

kilukbacaknis mn: kilukbacaknizva készült. *Kilukbacaknis párnahuzat.*

kilukbacakniz i: díszítendő felületet kicakkoz, kiluggat, majd kihímez, kislingel. *Nagymama a fiketőt kilukbacaknizta.*

kímíny → *kémény*

kínyes → *kényes*

kínyeső → *kéneső*

kírges → *kérges*

kírődzik → *kérődzik*

kisafa, *kisefa* fn: kettős hámfá. *Ha két ló vót, akkor kisefán húzott, ha egy ló vót, akkor hámfán húzott. □ Egy lovat nem fogunk kisefára, csak hámfára.*

kisbíró fn: a községi elöljáróság segédszemélyzete az 1960-as évekig, feladata volt a különféle hatósági hirdetéseknek dobzóval való közhírrététele, a különféle hatósági küldemények (idézők, határozatok,

végzések stb.) kikézbésítése, valamint az előjáróság egyéb munkájában való segédkezés. *Ippen az ajjat hántam ki, mikor gyött a kisbíró.*

kisefa → *kisafa*

kiselevátoros fn: a szalmakazlon dolgozó cséplőmunkások közül az, aki az elevátoros után áll. *Mikor mán én vagyok itt a kiselevátoros, akkor má hónap elevátoros leszek. Két nehéz nap, mer az a kicsinek is nehéz meg a nagynak is. Amit az ledúr, ez mind eltolja onnan. Vö.: elevátoros*

kisház fn: a háromosztatú végház konyha utáni szobája; hátulsó szoba

kisjog fn: 1. a földes v. nagyjog fele, vagyis fél lánc, azaz 10 kvadrát; zsellérjog. *A zsellérjogok vótak a kisjogok, amazok meg vótak a nagyjogok.* 2. a 20 kvadrátos földes jognál, valami oknál fogva pár kvadráttal kisebb jog. *Ezeknek a Tót Maris nénijéknek van itt valahun egy jogjuk, ez ojan tizenhét kodrát, kisjognak is híjják. Vö.: jog, földes jog, zsellérjog*

kiskapu fn: a személyi közlekedést szolgáló ajtónyi nyílás. *A kiskapu ojan, mint a többi kiskapu: festetlen, gyalulatlan, az idő múlása igen meglátszik rajta. Nr.: A kiskapu állhat önállóan is, de lehet a nagykapu része is. Ha önálló, az ereszaljba van beépítve, ha a nagykapu tartozéka, akkor igencsak magának a nagykapunak a kisebbik szárnya, vagy a kisebbik szárnyába vágott rész szolgálja ezt a célt. A belső udvart a hátsó udvartól elzáró, leginkább lécből ácsolt kiskaput, csakúgy, mint a hátsó udvarból a kertbe*

nyíló hasonmását mondják még *verőcének* is. Vö.: *nagykapu*

kismalac fn: a disznó kicsinye hathetes korig. *Vannak kismalacok, választási kismalacok.*

kisnapszám fn: a teljes napszám fele

kisnapszamos fn: cséplőmunkás (általában nő, ritkábban fiatalabb, serdülőkorú gyerek), aki fél részért dolgozik. *Hat kisnapszamos, ez hát hármat számított. Nr.:* A kisnapszamosok nehezebb munkát, pl. kévéhányást, zsákolást nem kellett, hogy végezzenek.

kísön → *későn*

kíve → *kéve*

kívís → *kévés*

klípol i: ver, ütlegel. *Este elklípolta a gyereket, oszt az vót a vacsora.*

kobak, kabak fn: lopótöknek a kiszáritott hajából készített vizesedény

koboz i: hangot hallat. *Úgy hajjuk, hogy koboz má!* □ *Ne kobozz!*

kóc fn: a megmunkált kendernek a második gerebenezés után visszamaradó, rövid, hulladékszálakból álló csomója. *Ez vót a kendernek a legalsó minőségű anyagja, a kóc.* Szh.: *Szíjjel van, mint kóc a palláson.*

kocsi fn: négy keréken gördülő, a rúdja által kormányozható, leginkább ló vontatta, ember v. teher szállítására szolgáló közlekedési eszköz; szekér. *Mikor megszáradt (a kender), összeszedtük, kocsi raktuk, elvittük haza.* □ *Igencsak két kocsi gabona gyött onnan.* Szh.: *Áll, mint Bak előtt a kocsi.* (Értelme: a munka egy helyben áll, nem halad előre. A szólás

keletkezésének magyarázata: Élt a faluban egy igen jó hírű, de kocsmázni is szerető kovácsmester, Bak Lajos. Emiatt sokszor megesett, hogy a hozzá vitt szekér javítása túlságosan is elhúzódott. A gazda érdeklődő, sürgető kérdésére, *hogy áll má a kocsi*, a mester válasza is az volt, *hogy áll, áll.*)

kocsis fn: 1. lóval dolgozó uradalmi cseléd. *Tizenegykor a kocsisok kifogtak, egy órákor – pontosan – befogtak.* □ *Két ifjú vót, azoknak vótam a kocsissuk két évig.* 2. a kocsiba fogott lovak hajtója. *A kocsisnak, hát annak oda kellett állni.* 3. kocsival, lóval fuvart vállaló egyén.

kocsonya, kocsonya fn: disznórészekből (fül, köröm, farok, bőr) bő vízben és kellő fűszerek hozzáadásával, lassú tűzön főzött egyveleg, melyet tányérokba, tálkákba szűrve hidegre tesznek, hogy megaludjon, azaz lágyan rezgő, puha, áttetsző tömeggé merevedjen. *Megalszik az az aba, mint a kocsonya.*

kojtol i: 1. láng nélkül vagy csak alig lángolva füstölög. 2. erősen füstöl. *Kojtoltok ám!*

kollát → *korlát*

kollátlan → *korlátlan*

komendál i: ajánl, javasol, párokat összehoz. *Szítás Mári egy zsák buzájé komendát valakit össze.*

kommenció, komenció fn: egy évi szolgálatért járó bér. *Ez vót neki az évi komenciója, ezér kellett neki évet szógáni az uraságná.*

kommenciós, komenciós mn és fn: komencióért szolgáló. *Hát komenciós vót, vagy pedig bennkosztos.* □ *A cselédek, a komenciósök, azok ugye kapták azt a tizenkét*

mázsa őszi buzát, nyóc méter tavaszit, meg valami kis píz, só.

konty fn: befont és a fej hátulján felcsavart, feltűzött haj. *Fülünkre húztuk a haját, meg kontyba vót.*

konyha fn: az a helyiség, amelyben főzni szoktak. *Ű meg, mint libapásztor, meg pujkapásztor, meg a konyhán is segédkezett.* □ *Konyha, szoba, minden zsuffolásig vót.* □ *Akkoriba még számolt egy kis vőgyes kert, hogy ott megtermett ami a konyhára kellett: zöccsig, sárgarépa, borsó, zódbab.* □ *Nekünk is abba a házunkba két szoba vót, közepin meg egy konyha, de az a szabad, nyitott konyha.*

konyhás fn: 1. konyhán szolgálatot teljesítő személy. 2. az a cséplőmunkás, kivís, aki a kévéket közvetlenül a dobra juttatja. *A dobosnak megadta a konyhás. Űgy hitták azt, aki ott át a dobná mingyá, konyhás.*

koplaló fn: faluszéli legelő; a községi konda, illetve csorda legelője, tartózkodási helye. *A csorda kilenc órákkor hajtott ki a koplalóra.* □ *Nyáron ott őrizte Marton Antal bácsi a község marháit, amojan koplaló volt.* □ *Estefeléjig kint vótak a koplalón.*

koporsó fn: deszkából készített, hosszúkás, befedhető, olykor díszes láda, amiben eltemetik a halottat. *Mikor kivittem a koporsó ajját, akkor mind a két ló megfordult és odaállt a kocsihó, és nézték a koporsót.* Ö.: *koporsószeg*

korán hsz: 1. a kora reggeli órákban. *Korán reggel elmentem ivóvízér az ártézi kúthoz a szerb templomhoz.* 2. a várt, megjelölt időpontnál hamarabb

korbács fn: karikás ostor. *Vótak ugye korbácsok, a csordásnak is, meg a kanásznak is. Rövid nyelű korbács.* Ö.: *szíjkorbács.* Nr.: A karikás ostor kifejezést csak hallomásból ismerik, és nem használják.

korlát, kollát fn: fából, vasból, téglából készült akadály vminek az elválasztására, elhatárolására v. kapaszkodásra, fogódzásra, leesés elleni védelemre

korlátlan, kollátlan mn: akadálytalan, senkitől, semmitől sem korlátozott. *A malomba lehetett kapni – kollátlan – dercéket.*

kormánydeszka, kórmáendeszka fn: a faeke része, amely a felhasított hantot a barázdába fordította. *A kórmáendeszkája is fából vót, ami a földet fordította.* □ *A kórmáendeszka még nincs lepucolódva.*

kóro fn: 1. különféle magasabb szárú gyomnövény. 2. kenderszár. *Abogy törtük avval a törővel, a kóroja mind kibullott.* □ *A belseje kóro.*

korpa fn: a búzaszem finomra őrölt héja. *Anyám egy fél szakajtó korpát hozott, kiöntötte a vizet a kűvájúból, akkor beleöntötte ezt a korpát, ez a disznó meg odagyött, mingyá neki ennek a száraz korpának, alig tudott vizet önteni rá a vederbül.*

korty fn: italból az a mennyiség, amennyit egyszerre le lehet nyelni. *A lopóval kihúztam egy-két kortyot.*

kóstoló fn: kisebb mennyiségű étel, ritkán ital, amelyet nagyobb sütés-főzés (disznótor, pálinkafőzés) alkalmából küldenek a rokonoknak, közeli ismerősöknek. *Nekik is küldtem kóstolót.* □ *Csak kóstolót kaptam belőle.*

■■■

kostökacskó → *kostökcacsó*

kostökcacsó, *kostökacskó* fn: a kos he-rezacskójából készített dohányzacskó. *Tajtékipa ezüst kupakkal, kostökacskó jó dohánynyal, bor a pincébe, jó iltek azok.*

koszorú fn: 1. élő v. művirágból font kör alakú füzér. 2. kalászból font füzér. *Koszorút kötöttek, aki hát értett hozzá, buzából a géptulajdonosnak.*

koszt fn: 1. élelem. *Kosztot, azt nem adott, de lovat adott, hogy az ebédet kibozzuk. Az is jó vót, főtt itelt ehettünk.* 2. állati eleség. *A béren felül még két hízó disznót meg két anyakocát tarthattunk az uraság kosztján.*

kóter fn: hevenyészve összeeszkábált fészker

kotla fn: leginkább vasból készült, újabban már kívül, belül zománcos, domború fenekű, fölfelé szélesedő, kissé kihajló szélű, nagyobb, kétfülű edény; nagyobb mennyiségű víz melegítésére, forralására, a jószág számára készített dara forrálására, lekvárfőzésre, szappanfőzésre, disznóvágáskor abálásra használják, lakodalomban a levest is, a paprikást is ebben főzik; kondér, üst

■■■

kotlaház fn: vashordóból a kotla számára készített, lábakon álló, az oldalán levő két fül által hordozható katlan. *A kotlaházba van meleg víz.*

kotló I. mn: tyúk, amelyik kotlani készül. II. fn: tojásokon ülő, tojásokat kikeltő, vagy éppenséggel már a kiscsirkéket vezető tyúk. *Nyáron több kotló van, több a kotlós tyúk.* □ *Mindennap le szoktuk rakni a kotlót enni, inni.* □ *Juliska néninek má van kotlója, tegnap kínata.*

kotlós mn és fn: kotló. *Nyáron több a kotlós tyúk, akkor azoknak nem ojan jó a tojássuk, mer azok elszaladnak a kakas elöl, nem szeretik a kakast.*

kotu, *kutu* fn: nád töve. *Ojan vastag kotukat forgatott fel az eke, mint az ember karja.*

kovács fn: az a kisiparos, aki a vasat hevítéssel, kalapálással alakítja, formázza. *Nagyon pofás ez az ekevas, a kováccsal kell kihúzatni az élit.*

kő, *kú* fn: kemény, tűzben el nem égő ásványi anyag. Ö.: *kúvájú; epekű, kaszakú, májkű köcsög* → *cserépedények*

költ¹ köt i: álmából ébreszt, kelt

költ² köt i: kotlóstyúk a tojásokat testével melegíti, hogy belőlük kiscsirkék keljenek ki. *Ezt egy tyúk kötötte, ez egy tyúkajja? Nem. Kettő, ety tyúk annyit nem köt ki.*

könnyű mn: ami nem nehéz. *Most könnyű vót a dóga, mer a kúcs rajza megvót.*

köpü, *köppü* fn: szerszámon: áson, aszaton, kapán, lapáton, villán stb. a nyél számára kialakított cső formájú rész. *Legyen az kapa vagy ásó, vagy lapát, ezeknek mindnek van*

köppúje. *Az a köppú, amibe megyen annak a szerszámnak a nyele.*

köpül i: vajat készít. *A téfelt köpültük. Addig vertük, még nem totyogott.* □ *Még köpültek úgy is, hogy belecsukták valami edénybe, oszt addig rázták, még ki nem rázták.* Vö.: ráz 2.

köpülő, köpüllő fn: csonka kúp alakú fagedény v. hasonló alakú agyagedény, amelyben a köpülőfa le-föl irányban való mozgatásával a meglangyosított tejfölből vajat köpülnek. *Minekünk nem vót köpüllönk, hanem duncosüvegbe tette anyám, oszt így ráztuk.*

köt i: 1. odaerősít, rögzít. 2. madzaggal, vesszővel, kötéllal szorosan átfog, egybefűz, egymáshoz erősít. *Kettő kaszát, egy kötött.* □ *Az csak lerakta a markot, nem kötött.* □ *Minálunk így vót az aratás, hogy mingyá kötni.* □ *A kendert is kivíbe kötik.*

köt → **költ**

kötél fn: 1. kenderfonálból font, különféle tárgyak megkötésére szolgáló eszköz; *rudaló-kötél, ruhaszárító köté.* □ *Ez a Gyula meg ott ült egy sámlin, oszt hajtotta, fonták, eresztették a madzagot, amibül lesz a köté.* 2. gabonaszárból csavart kévekötő eszköz. *Egy kötéltre való,*

egy kötéllal átköthető (szalma, széna stb.). □ *Nagyon kevés kaszásra lehetett itt mondani, hogy nem tudott kötelet fenni, úgy értve, hogy gyorsan.* □ *Egy köté szalmát rátett a kocsira, abba lesz majd visszafele az ebéd.* Ö.: *pányva-kötél; kötélcsinálás, kötélcsináló, kötélfonás v. kötélfonyás, kötéletterítés, kötéletterítő*

kötélcsináló fn: gabonából kötelet fonó. *Mer elismert kötélcsináló vótam mindjá az elejin.*

kötélfonás, kötélfonyás fn: kötéلكészítés töves gabonából. *Reggel az vót a dógunk, a kötélfonyás, mer akkor még fontuk a kötelet.*

kötéletterítő I. mn: aki aratáskor a kötelet teríti. *Jányok, kötéletterítő jányok, kiszítsetek magatoknak kötelet!* **II.** fn: aki a kötelet teríti. *Itten kötéletterítő nem vót, hogyha ketten kaszátunk.*

kötéletterítő mn és fn: kötéletterítő

kötény → **kötő** 1.

kötet fn: 90 százból álló fonalcsomó, ami egynegyed rőf megszövéséhez szükséges mennyiség. *Az orsórul a motollára hajtották a fonalat. A motollán, mikor körül ment rajta nígyszer, az jelentett egy szálat. Mikor a kilencven szál kivót, az vót egy kötet. Nígy kötet vót egy rőffonál. Három rőffonálbul kaptunk egy zsákot.*

kötő fn: 1. a ruha fölött viselt, a test elejét takaró és a ruhát szennyeződéstől védő ruhadarab; kötény. *Fehir bú gatyák vótak, meg ennek a tetejire kötöttek mindig egy sárgavászon kötöt.* □ *Meg még a gatyá előtt vászonkötő is vót.* □ *Vót ojan öregember még abba az időbe, aki nappal is vitte. Például az*

öreg Sós István bácsi, meg az öreg Banai, meg Majlát Dávid bácsi, azok hordták, de azok azt a kék kötőt vitték. Kék kötő vót előttük. 2. az a kaszás, aki a munkavégzés során beköti a kévéket, kévékötő. Kettő kaszát, egy kötött. A kötőnek a marikverője terítette a kötelet, amaz kettője meg hordta, rakta bele.

kötőfék, kötőfik fn: a ló fejét átfogó kötéltől készült szerszám. A kötőfikeket benne kell hagyni. Uraságná nincsen a lóna kötőfik, mikor mennek fogásba.

kötőfékszar, kötőfikszar fn: a kötőfékből kiágazó kötél, amellyel bekötik a lovat az istállóba. Van olyan ló, aki érágja a kötőfikszarát, ezt láncra kötik.

kötőfik → **kötőfék**

köves, küves I. mn: kövezett, kövekben bővelkedő. Ott vót a kocsmája a kövesúton. II. fn: kövesút. Nagy Jóska a harangozóházánál lemaradt, én meg mentem fel a kövesre.

kövezet fn: köburkolat. Esténként sokszor elnézegettem, ahogy a kövezet a patkó alatt a ló minden lépésénél szikrát vetett.

középarázda, közíparozda fn: a szántó-föld közepén kialakított parázda. Az a jobb paraszt megborozdol, oszt hűz ojan közíparozdát, hogy lénijával se lehetne különbet.

közíparozda → **középarázda**

krumpli fn: burgonya. Mikó má ojan vótam, hogy egy krumplit fel birtam venni, az én ídesapám kocsiira rakott bennünket alva, mer vótunk heten, három-nígyet kivitt krumplit szedni.

krumplitörő fn: a megfőtt burgonya összetörésére szolgáló eszköz. Nr.: A dísznövényként Európába került burgonyának csak a XVIII. században ismerték föl a jelentőségét. Igazából pedig csak a XIX. század folyamán terjedt el, és szorított ki jó néhány gumós növényt kontinensünkről. Ekkor vált csaknem a legfontosabb népelelmezési cikké is. Nehezen megszerzett első helyéről azóta se hajlandó lemondani, legalábbis nálunk, magyaroknál nem. Esszük sütvén, főve; kockára aprítva, szeletelve, de finom péppé törve is. Ez utóbbinak az elkészítése során kerül sor a krumplitörő használatára. A fémből készült gyári török elterjedése előtt háztartásaink a fából készült töröket használták.

kúcs → **kulcs**

kúcsos kalács → **kulcsos kalács**

kufercel i: menekül, elhúzza a csíkot

kuferta → **kuverta**

kuka fn: 1. horgas, kampós fa a rudalókötélt végén. Ű má lássa, hogy hova kell tenni a kukát. 2. marokszedő eszköz. Nekem vót egy marikverőm, ennek vót oan fakukája. □ Akaszd bele a kukát, mit filsz tülle! Nr.: A

pacséri magyarok közül csak kevesen vagy talán senki sem használta a kukát. Az ő marokszedő eszközük a *salló* volt. Vidékről szegődők meg a pacséri szerbek használták inkább.

kukó fn: két végén kiszúrt, belsejétől megfosztott, épen maradt, üres tojáshéj, amelyet földdel v. homokkal megtöltenek, a lyukakat leragasztják, és csali tojásként a tyúkok fészkébe teszik, hogy a tyúkok odaszokjanak; *polozsna*. *Kukót tett a fészekbe*.

kukorica fn: 1. 1–2 m magasra növő, szemes termést hozó takarmánynövény (*Zea mays*). 2. Ennek vetése, illetve a vele bevetett föld; ennek termése. *Egy lánc kukorica egy nap. Nígyen vótunk, nem tartott egy lánc kukorica egy nap.* □ *Azt a nyers kukoricát ott morzsóni.* □ *Gyerekkoromba itthon este fosztogattuk a kukoricát.* Ö.: *kukoricalevél, kukoricaliszt*

kukoricalevél fn: 1. a kukorica szárán levő levél. 2. a kukoricacsövet borító haj; csuhé. *Akkor annak a levelit, a kukorica haját, azt tettik a szalmazsákba. Igen, az vót, nem vót, min most ez a madrac meg nem tudom mi fene, akkor az vót, kukoricalevél vót.*

kukoricaliszt fn: kukoricából őrölt liszt. *Úgyhogy a kevés buza mellett kukoricából, ősszel kukoricalisztből kellett a kenyeret pótolni.* □ *Akinek hát vót egy kis buzája, az keverte: fele buzaliszt vót, fele meg kukoricaliszt.*

kukucska fn: az akácfa virága. *Ojan jó, ides íze vót valahogy, hogy jó belakmározgatunk mink, rossz kölkek, abbul a kukucskábul.*

kulacs → *csutura*

kulcs, kúcs fn: zár nyitására, zárására szolgáló eszköz. *Kúcsa vót az örvnek, de a kúcsot nem taláta.*

kulcsos kalács, kúcsos kalács fn: ablakos kalács. *Hát nem csinának kúcsos kalácsot?*

kuluk fn: (az állam részére végzett, kötelező) ingyen munka mint egyfajta adó. *Kulukra jártunk két vagy három nap.*

kunhátas mn: lusta, dologkerülő. Nr.: Ha vki a munkában nem igyekszik, kihúzza magát, azt mondják rá, hogy *kunhátas*.

kunkötés, kunkötís fn: a kötéllel való kötés egyik fajtája. *A lovat kunkötísse kötik meg.*

kúp fn: kukoricaszárból, nádból, kenderből kötött kékék kör alapú, csúcsosan összerakott csomója. *A szárat bekötöttük, kúpba álitottuk, ú meg dragaccsal horta.* □ (Az áztatóból hazahozott kendert) *itthon megin csak kúpba áligattuk, hogy száradjon.* Ö.: *szárkúp*

kupikék → *hupikék*

kupujka fn: 1. szalmából (ritkábban gyékényből) font korsó hasú, nyitott v. fedeles, fületlen eszköz tojás v. más termék tárolására. *A kupujkába igencsak tojást tartottak.* 2. kerek alaprajzú, kúpszerűen záródó tyúkól

kút fn: földbe ásott henger alakú, 8–10 m mély gödör, amelyből az összegyűlt víz kötél és vödör segítségével felszínre hozható. *Nagyvizű kutak vótak, ásott kutak, akkor nem vót nekünk még fúrott kút.* □ *Húztam vizet a kútból, és vittem poharat is a kanna vízhez.* Ö.: *kútfúró, kútvíz; csordakút* □ *Nr.: Vízszerezés céljából földbe ásott, rendszerint több méter mély, padmallyal kiszélesített, henger alakú gödör a hozzáépített talaj feletti építménnyel. A kútból a kút mélyén összegyűlt talajvizet különféle emelőszerkezettel (gém, csiga, kerek henger) húzzák, emelik ki. A talaj feletti építménynek a kút szája (nyílása) köré eszkábált része a kút kávája. Erre azért van szükség, hogy megakadályozzák embernek, állatnak, a szél sodorta szemétnek a kútba esését. A kerek kút nyílása fölé a kerek henger megtartására a hengert tartó oszlopok fölé, védendő a hengert és a hengerre tekert kötelet vagy láncot az esőtől, leginkább nyeregtető szerkesztenek. A kútból a vizet a kerékkal vagy karral forgatott henger és a lánc vagy kötél végére erősített vödör segítségével emelik ki.*

kutrica fn: az ólnak léccel leválasztott, elkerített része. *Vót nekünk két anyakoca az uraság kosztján, fönt is tartottuk kutricába.*

kutu → *kotu*

kutya fn: ház- és nyájörző háziállat. *Vót két kutya, nagyon jó két pulikutya.* □ *Akkor itt vannak ezek az én kutyaím.* □ *Maj megeszi a Fricka, mer úgy hitták a kutyát.*

kutyatej fn: útszéli gyomnövény, szára tejszerű mérges nedvet tartalmaz (*Euphorbia*)

kuverta, kuferta fn: levélboríték. *Kufertába vót a piz, a gazda olvasta a neveket, és az ablakon adta ki mindenkinek a napszámját.*

kű → *kő*

kűd → *kűld*

kűld, kűd i: **1.** távozásra, elmenetelre szólít fel; vkinek megmondja, elrendeli, hogy vhoval menjen. *Heríji, takarmányi ki lett ü kűdve, de gabonát kaszáni máskipp kell.* **2.** vkinek vki által juttat vmit. *Hát mit mondtál, hogy kűldsz apánknak egy kis pizt? Ik: átkűld, bekűld, elkűld, felkűld, hátrakűld, hazakűld, idekűld, kikűld, lekűld, megkűld, odakűld, visszakűld*

kűlső, kűlső **1.** mn: vmin kívül, illetve kijebbe levő. *A kűlső vesszők, a sarkosi vesszők, ezek a termőhozók.* **2.** fn: a kerékpár kerekének a tömlőjét, illetve a futball-labda belső gumiját védő burkolat

kűves → *köves*

kvadrát, kodrát fn: területmérték: 100 négyszögöl, 359,7 m². *Van is ittend egy helen 18 kvadrát.* □ *Négyfele ment az a 18 kodrát föld.*

L

láb fn: 1. embernek, állatnak járásra szolgáló végtagja. *Hát bátya, egy ott taposta a lábomat, de egy zsákot, hogy maj felsegít, mind ez a zsidózsák, nyócvan kilós zsákok... □ Ha sokáig bent áll az istállóba, nem jár, nem mozog, elnyomorodik a lába.* 2. a gabonakereszt egy-egy ága; keresztláb. *Minden lábon négynek (négy kévének) kellett lenni.*

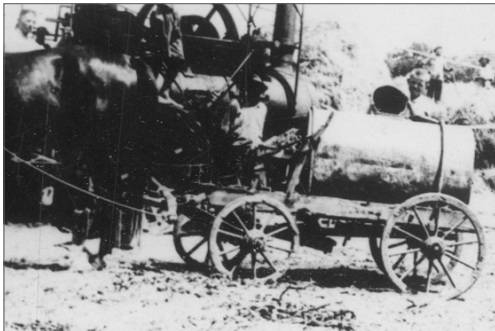
lábás¹, **lábos** mn: aminek lába van, illetve ami lábon áll.

lábás², **lábos** fn: 1. fémből készült átmérőjénél alacsonyabb, henger alakú, kétfülű főzőedény. *A lábosba valami paprikásféle főtt.* 2. jelzői használatban: vmiből annyi, amennyi egy ilyen edénybe befér

lábos → **lábás** 2.

ládafia, **ládafija** fn: a láda rövidebb belső oldalának a felső részén beépített, csuklós fedelű rekesz apróbb dolgok tartására. *A ládafiját osz berhelheti, nem oda tettem.*

lajt fn: kerekre szerelt, hosszúkás, régebben fa-, újabban vashordó folyadékfélék szállítására. *Vót neki ojan nagy lajtjai, falaj-*

tok, osztán szerződésbe is tette, hogy naponta két lajt vizet kihoz.

lakodalom fn: esküvői lakoma, házasságkötést követő vigasság. *Vót három ürüje. Egyet tartogatott szüretre, kettőt meg majd a fija lakodalmára levág, farsangba. □ Apánk mondja a bandának, hogy ű nem bir itt maranni a behordásra, mer szombaton mennek lakodalomba Baranyába. □ A rezesbanda hajnalba elment a lakodalomba. □ Vasárnap bálát szolgáltak ki, kedden egy újabb lakodalmat.*

lakodalmas kalács fn: ablakos kalács. *Megvendígték. Egy kis lakodalmas kalács, egy kis itóka. □ Szoktam azt is sütni nekik, meg a tepszibe egy lakodalmas kalácsot.*

lamos mn: elhízott, termetes (nőszemély). Sz.: *Te nagy lamos!* Szh.: *Ojan vogy, mint a lamos ökör.*

lámpa fn: világító eszköz. *Este meg, közel vót a nap a lemenishő, hát még lássunk, hogy ne lámpáná, mer ott kint nem vót lámpánk, megvacsoráztunk.*

lámpás I. fn: 1. lámpa. 2. fehér sáv a ló homlokán. *Még mondják lámpásnak is.* **II.** mn: 1. lámpával ellátott. 2. homlokán, orrán fehér foltos. Vö.: *lizza*

lánc fn: 1. egymásba kapcsolt fémszemekből álló, kötésre, felfüggesztésre alkalmas eszköz. *Van ojan ló, aki érágja a kötőfikszarát, azt láncra kötik.* 2. terület-mértékegység: 20 kvadrát, 2000 négyszögöl. *Levágtuk azt a tizenöt lánc buzát, mer láncra beszíltünk, osz vót még két és fél lánc, itt a falu alatt, jog.*

lány, jány fn: nőnemű gyermek. *A jánnak is csinátatott bútor, a jis ott vót bent a hátúsó szobába.* □ *Előbb szegíny jánt vett el, de most megvágotta.*

lapicka → *lapocka*

lapocka, lapicka fn: 1. széles, lapos csont az ember és az emlősállatok hátában. *Amott feljebb meg a lapickája.* 2. fából készült nyeles eszköz. *A nyútásból köll egy ekkora deszka, és annak van nyele, azt híjják lapockának.*

laptika fn: kétkerekű, egylovas kocsi. *Fél tíz fele gyött ki laptikán.* □ *Üzent osztán, hogy hozzák a Zafírt, ez vót a laptikás, oan kétkerekű laptika vót, két rúd közt egy ló, hajcs kifele...* Gym.: *Kétkerekű laptika, Benne ül két csacsika.*

laptikás mn: laptikába fogott ló. *Zafír meg a Zófi vót a két laptikás.*

lázsiás fn: 1. a XVIII. sz. végén és a XIX. sz. elején forgalomban levő ezüstpénz. 2. nő nyakék. Nr.: Lázsiás volt a neve az olyan nyakláncnak, amelyről eredetileg egy vagy több keretbe foglalt ezüstpénz (lázsiás) csüngött. Később, a XIX. század vége felétől az ezüstpénzek helyett inkább már aranydukátokat használtak.

leáztat i: 1. vízbe v. más folyadékba tesz, hogy puhuljon, munkálhatóvá váljon. 2. áztatással tisztít. *Este leáztattuk azt a randa, piszkos, fekete gatyát. Oan vót, mind a föld.*

lebbencs fn: vékonyra kinyújtott gyúrt tészta a tűzhely platniján v. a kemence alján ropogósra megsütve; laska. *Gyenge, sós vízbül, lisztbül gyenge tiszttát gyúrunk, víkonra ényúcsuk és a platnin megpirítsuk. Mikor meg-*

pirult, nagyobb darabokra tördelve a közben elkészült piros (rántott) levesbe tesszük.

léc fn: deszkából fűrészelt termék, amelynek szélessége nem nagyobb a vastagság kétszeresénél. *Vót egy ijen keskeny léc.* Ö.: *léckerítés*

lecsontol i: élő fáról fölösleges, illetve sérült, beteg ágakat, száraz gallyakat levág

lefoglalóz i: foglalót adva leköt, lefoglal vmit. *Hát ember, hát hogy gondolod te ezt!? A te szavadra vettem én meg, foglalóztam le azt a házat, mos vesszen ott a foglaló?!*

lefordít i: úgy fordít, hogy ami eddig fölül volt, most alulra kerüljön. *Nem vót lefordítva.*

legatyásodik i: (tréfás) gyengélkedik, betegeskedik. *Ejnye, de legatyásodtá!*

legel i: állat lassan lépegetve, meg-megállva füvet harapdál. *Egy évig pihent az a föld, legelték a jószágok.*

legelész, legelisz i: lassan, békésen, nyugalmasan, hosszasan legel. *Ez a ló hát ott legeliszett.*

legelisz → *legelész*

legelget i: folyamatosan legel. *A száláson szabadon legelgettek a disznók.*

legelő fn: füves, gyepes terület. *Erdősített legelő ákácfaikkal, közte meg fű, szép füvek vótak.* □ *Édesapám kikísírt bennünket a legelőjig.* □ *Itten se legelőt nem talál, se semmit.*

legeltet i: állatot – felügyelve rá – legelni hagy. *Este kilenc-tízig kint a tallón legeltetünk.*

legény, legíny fn: házasságra érett nőtlen férfi. *Bekopogtunk, ahun tudtuk, hogy legín van.* Ö.: *legínkaszás; vőlegíny*

legénykaszás, legínkaszás fn: még nőtlen kaszás. *Hát én még akkó legínkaszás vótam.*

legénykedik, legínkedik i: legényéletet él. *Legínkedtünk, danoltunk...*

legínkaszás → *legénykaszás*

legínkedik → *legénykedik*

legíny → *legény*

léha fn: a kukoricaszemet a csutkán magukban tartó, vékony, hártvás levélkék, illetve ezeknek morzsoláskor leváló és összegyülemelő tömege. *Ez a Józsi bácsi, ez mindég megrostátatta (a kukoricát), hogy a léha ne legyen benne.*

lehajal i: magot külső burkától megtisztít, lehánt. *Tudja, még mit főztek? Köleskását. (...) le van hajalva (...) Mindenkinek tett egy darabka kis kolbászt abba a fazikba, babélevelet, sót, vizet, azt a kását, oszt be a kemencébe.*

lehány i: 1. ledobál. *Hányd le magadrul a gúnyát!* 2. leokád. *Lehányt mindent.*

lék fn: dinnyén, jégen, hajón, koponyán vágott nyílás. *Lékeket vágtunk a jégen, és lapáttal hántuk a vizet a jég tetejire, hizlaltuk.*

lékel i: léket vág vmin. *A görögdinnyét, azt szokták lékelni.* □ *Lékejsem?*

lekombájnyoltat i: kombájnnal learatgat, letöret. *Ha a szár nem kéne, akkor én is lekombájnyoltatnám, mer az ócsóbbá kerülne.*

lékri → *rékli*

lekvár fn: gyümölcsből főzött, sűrű, édes, kenhető enniivaló; gyümölcsíz. *Őrültünk, ha a ritkán sült hájas kiflibe került egy kis lekvár.* □ *Kint az udvaron főzték a lekvárt.* Ö.: *lekvárfőzés; baraclekvár, szilvalekvár*

lekvárfőzés fn: az a folyamat, eljárás, ahogy a lekvár készül. *A katlan alatt lett eltüzelve lekvárfőzéskor.*

lép i: a lábát kissé megemelve odábbteszi. *Amaz végirül is léptünk annyit.*

lepállik, lepálik i: a megázott kender-szárról a (megerjedt) szál leválik. *Hét-nyóc nap kellett az áztatáshó, hogy megázzon az a kenderkóró, mer a belseje kóró, akkor az a kenderszál lepállott rúlla.*

lepcses szájú mn: mocskos szájú (nőszemély)

leperkálódik i: szőr, toll leég, leperzselődik. *Amejike egészen leperkálódik, az hal meg leghamarabb. Hát – mondom – mind leperkálódik a tüzes kemencébe. És vót, hogy nem perkalódott meg.*

lépés fn: 1. a lép igével kifejezett cselekvés. 2. számnévi jelzővel: a jelzővel meghatározott számú emberi lépéssel megtett távolság. *Körülbelül harminc lépésről lett egy zsákkal.*

leppentyű fn: laptika. Gym.: *Kétkerekű leppentyű / Benne ül egy nat tetű (= nagy tetű).*

lesoványodik i: nagyon lefogy. *Úgy lesoványodott, úgy lerongyolódott, hogy mire hazakerült, nem vót csak harminc valahán kila.*

leszáll, leszál i: 1. repülő vmi (madár, lepke, gép) ágra, földre leereszkedik. 2. Leesik. *Leszát egy abrincs, osztán folyik a hordó.* 3. vmiről (kocsiról, vonatról) lelép. 4. (a nap) lemegy, (az est) leereszkedik

létére, lítettire fn: az előtte álló névszóval kifejezett minőségben; mint (afféle...) *Gaz-*

dag legín littire oj smucig, hogy nem mer egy liter bort hozatni.

liba fn: a lúd fiatalabb korában (*Anser domesticus*). *Eggyátalán nem akarom, hogy a gyerekek meg legyenek verve a libájír.* □ *Megleptük az egész izét (tarlót), annyi vót ott a liba.* Ö.: libapásztor

lilleg i: tengődik, gyengélkedik. *Nem kívánta az ember, amit odahoztak, oszt azt nem ette, (hanem) valamin lilleg, máson.* □ *Aki ojan gyenge, erőtlen, az szokott lillegni.*

lipáncos mn: beteges, húzódkodó. *Ténleg ojan lipáncossak vótak a kiscsirkéi.*

liska I. fn: 1. a ló homlokán, orrán végig húzódo széles, fehér sáv. *A mi lovunknak is nagy vót a liszája.* □ *Mondják azt liszának is, meg hókának is, meg még mondják lámpásnak is.* 2. az ilyen ló. *Lóba van liska, fekete liska, sárga liska.* 3. lónév. *Még híjják, nevirül is szólítsák az ojan lovat, ammejiknek van liszája, hogy Liska, az a neve, hogy Liska.*

II. mn: homlokán, orrán fehér foltos. Vö.: hóka, lámpás, piszre

littire → létére

ló fn: 1. vontatásra, lovaglásra használt háziállat (*Equus caballus*). *Akármiyen szelíd az a ló, szójjon az ember neki, mer még a legszelidebb ló is megrúghassa az embert, ha viletlen megijed.* □ *Mind a két ló megfordult, és odaállt a kocsibó.* □ *Jó, két fjatal lovam vót, ojan háromévessek.* 2. annak a kévének a neve, amelyet asztagrakás, illetve ágyazás során a földre fektetnek, és amelyre a következő kéve már fordítva, az elsővel szemben, vagyis a kalászokkal az első kéve kalászáira fektetve

kerül, hogy a földön csak annak az egyetlen egy kévének a feje fekszik. *A kívíket lóra raktuk, letettünk egy kívít a földre, a másikat meg keresztbe rá.* □ *Az első kívít leteszi, lónak mondtuk, a többit meg mind így, erre rá. Csak ennek az egy kívínek van a feje a földön, ez tartsa az egész asztagot.* 3. kenderáztatáskor azoknak a kévéknek a neve, amelyeket egymáshoz kötözve a kenderáztató aljára helyeznek, hogy a keresztben rárakott többi kévét megtartsák, illetve, hogy segítségükkel a kéverakást az áztató fenekén elcsúsztathassák. *Tesznek két lovat, akkor rá a kívíket, három-nígy sort is, nem csak hogy egyget.* □ *Mikor elkezdte rakni, mindig tolta befele, a kenderáztatóba, lónak hittuk azokat a kívíket, amej alatta feküdt.* Nr.: Lába állása szerint lehet a ló: franciás, gacsos, hegytipró, kardlábú, kecskés, papucsos, rok-kant; színe szerint: almásderes, fehér, fekete, pej, sárga, szürke, tarka.

lobogó fn: zászló. *A fogadáson én mék elő a lobogóvā.*

lógós mn és fn: harmadiknak befogott ló. (Szoktatás, betörés céljából) *lógóstra fogták be kocsiba, harmadiknak a fjatal lovat vagy csikót.* □ *A lógós, hogyha gyenge, akkor a hármásfán a szeget maj húzzák idebb.* □ *A lógós, az dupla hosszú fán húz, mind amaz kettő.*

lómunka fn: lóval végzett munka. *Én a lómunkát elvígeztem, ű meg megcsináta a gyalogmunkát.*

londzsol i: lovat hosszú kötélzáron tartva körbe-körbe jártat, futtat. *Mikor ritkán mennek a csikók ki a kocsival, akkor a csikót fogják, kivezetik, hosszú kötéllel egy tágas plac-*

con gazdája körbe-körbe londzsójjja, hogy egy kicsit lejárja magát. □ Még azér is londzsóták, jártatták a csikókat, hogyha sokájjig bent áll az istállóba, nem jár, nem mozog, elnyomorodik a lába. □ Jó magam is londzsótam a csikót.

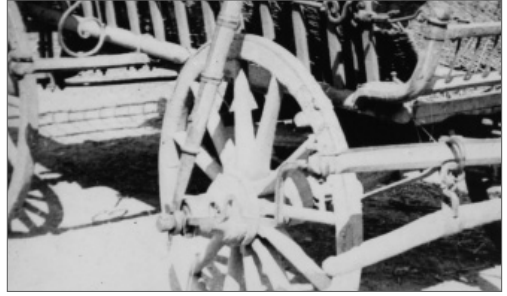
londzsszár fn: ló jártatására szolgáló hosszabb kötél. *Londzsszáron zavarják meg a csikót.* □ *Kivezettem hosszú londzsszáron, oszt akkó lelondzsoltam, akkó éccaka nyugodt, nem dübög.*

lopó I. mn: az, aki éppen lop. **II. fn:** 1. tolvaj. 2. lopótőkből v. üvegéből készült, hosszú csőben végződő, mindkét végén lyukas, öblös eszköz, amellyel bort szívnak ki a hordóból. *A lopóval kihúztam egy-két kortyot.*

lopós mn: olyan, aki szeret lopni, aki eljár lopni, aki többször is elköveti a lopást. *Akkor nagyon lopóssak vótak, szóval nagyon mentek.*

lóra rak → Vö.: ló 2., 3.

lőcs fn: a kocsi része; a kocsioldal felső részét tartó, enyhén görbülő rúd, amely karikával ellátott alsó végével a tengely külső részére támaszkodik. *Az ódalt kitámassza a lőcs.* □ *A lőcsöt bognárok csináták, rendszerint ákácfából vagy bármilyen más erős fából faragták.*

lúd fn: kifejlett liba; a liba idősebb korában (*Anser domesticus*). *Öregapám aszonta: A ludakat megtönni most, mindet, cakpakk, egy se marad! Akkor asse akarom, hogy idesanyja a ludakat örözze! Öregasszony, hogy ki legyen álitva, hogy mos má másra nem való, csak ludakat örözni.* □ *Szülémék aszonták: Ugyan már, hát az öreg ludat meghagyjuk.*

luk → lyuk

lukas → lyukas

lukú → lyukú

lustul i: vmi erejét veszti, kezd kimerülni. *De mikor mán a pár kezdett lustulni, akkor megfrissítették.*

lüdöge fn: Csak ebben a szólásban használatos: *Iszik, mint a lüdöge.*

Ly

lyuk, *luk* fn: 1. kisebb, kerekded nyílás. *Egy ekkora deszka, azt híjják lapockának, azon van tizenkét luk.* 2. tárgyon, eszközön, anyag felszínén kis öblű bemélyedés. *Vágtak le a nyélből, oszt aztán vístik ki ezt a lukat*

rajta. 3. odú. 4. szük, sötét kis helyiség. Ö.: *egérluk, gombluk, kúcsluk, ürgeluk*

lyukas, *lukas* mn: olyan, amin v. amiben lyuk van. *A szürkankónak lukas vót az újja.*

lyukú, *lukú* mn: lyukkal rendelkező. *Egy-lukú morzsoló.*

M

ma, mámma hsz: ezen a napon. *Mámma oszt nem ittunk semmit.* □ *Én mindennap megmondtam: mámma kerestünk ennyit...*

madzag fn: zsineg, spárga. *Ezen át vót véve minden madzag.* □ *Hát az (é.: gabona) emészti a madzagot, a jó madzagot is, hát még a rossz, összekötözött madzagot!* □ *Nagyon rossz vót má az a madzag.*

mag fn: 1. virágos növény termésében képződő, a csírárt rejtő szaporítószerv; vetőmag. *Fembakná vót konkójozó gép, osztán a magokat megtisztogatták, de csak úgy, házilig, nem min mámma, hogyhát hunnan hozzák a magokat.* □ *Abbul hagyott egy kicsit, hogy legyen magja jövőre.* 2. a tejure erjesztőleg ható anyag. *Bele kell tenni a magot, egy liter tejhez kell egy jó evőkanál tarhómag.*

magló fn: 1. tenyésztésre, szaporításra szánt disznó. *Adj a maglónak!* 2. (jelzői használatban is) *Oan jó magló disznó vót.* Vö.: göbe

magas, magos 1. mn: függőlegesen nagy kiterjedésű, nagy távolságra levő. *Három méter magas bangétokba vót felhalmozva.* □ *Mikor ijén magas vót, akkor így összetekerték.* 2. fn: függőleges irányban föntebb levő hely. *Gyurgyalagok keringtek a magasba.* □ *Ne tedd ojan magasra!*

magasság, magosság fn: függőleges irányú távolság. *Mikor elíri azt a magosságot, hogy még két ijén magas lesz, akkor...*

magos → *magas*

magosság → *magasság*

májkő, májkű fn: sima tapintású, sárgás színű, jól szikrázó kő tűzcsiholáshoz. *Régebben nem vótak ezek a jó májküvek.* □ *Kerestük a vasúton azt a májküvet, ojan sárgás, úgy hittuk, hogy májkű.*

májkű → *májkő*

major fn: a határban levő nagyobb gazdaság lakóházakkal és gazdasági épületekkel. *A kaszát minden este be kellett vinni a majorba.* □ *Mi nem mentünk urasághó szógáni, tanyára, majorba.*

malac fn: a disznó kicsinye. *Adott neki két, oan húsz-huszonöt kilós malacokat.* □ *A libákat, malacokat lehajtottam a vögyre, és ott pásztorkodtunk, játszottunk estefeléjig.* Szh.: *Úgy összehúztuk magunkat, mint a koszos malacok.*

malacozik i: göbe malacokat hoz a világra, fiadzik. *Abba az időbe, ha hét-nyóc malacot malacozott, akkor az jó göbe vót.*

malom fn: kenyérgabona őrlésével foglalkozó üzem. *Rupeknek vót itt egy kis malma, ebbe a Klemán közbe.* □ *A malomba lebetett kapni – kollátlan – dercéket, vöröslisztet.* Ö.: *gözmalom, szárazmalom*

mámma → *ma*

manilla fn: egyfajta madzag. *Oan manillával, mivel kikötötte a kukoricaszárhó a lábukat a tyúkoknak.*

mángolló → *mángorló*

mángorló, mángolló fn: 60–70 cm hosszú, 10–15 cm széles téglalap alakú fából faragott, alsó végén rövid nyéllal vagy valamiféle fogantyúval ellátott eszköz. *Nr.: Alja rendszeren bordázott, oldala, teteje gyakran véséssel,*

■■■

karcolással, faragással díszített. Rendeltetése: a vászonneműek mosás utáni kisimítása. A simítandó vásznat (lepedőt, párnahuzatot, dunahuzatot, inget, gatyát, pendelyt) beszentelés után kisimígtatták, nyújtófára tekerték, majd a *mángolló* bordázott felét rányomva görgették az asztalon. Az inggombok divatba jötte után a mángorlók alját már nem bordázták, mert a bordázott mángorló nagyon törte a gombot, a sima aljú viszont nem.

marék, marik fn: marok. *Má dilután be kellett egy marikkal egy kenyírhő meleg vízbe áztatni.* □ *Egy jó fél, ijen marikkal ni.* □ *Két fél marikbul van egy kive.* Vö.: **marok marékverő, marikverő** I. fn: aratómunkás, aki aratáskor a kaszás után a markot szedi; marokszedő. *A marikverő, aki észegődött, az má tudta, hogyha szól (a kaszás), akkor úneki má gyönni kell, kíznek kell lenni.* □ **II.** mn: *A jányok, a marikverők hát külöm átak.*
marha fn: 1. szarvasmarha, főleg ökör v. tehén. *Kérem, itt harminc darab disznó, marha, két darab ló, itt földdel is dógozni, kukoricát törni.* □ *Vótak ott göbék, meg vótak marhák, lovak...* 2. marhahús. *Nem vót más, csak marha, abbul hoztam fél kilót.* 3. ostoba alak. *A vín*

marhája, a mi földünket kijadta, Lidusná meg töri. Ö.: *marhaálás, marhabús, marharépa*

marhaállás, marhaálás fn: marhalegelő. *A marhaálás az emitt vót, ahogy megyünk a cigányokná, a Csernök-kertné vót a marhaálás.*

marik → *marék, marok*

markol i: marokkal fog, szorít, vesz, merít vmit. *Markoltunk így egy marik buzát.*

marok, marik fn: 1. behajlított tenyér vminek a megfogására, befogadására. *Két marokra, mer egy marikkal meg se lehet fogni.* 2. a kaszával learatott gabona sarlóval ölbe szedett csomója. *Mikor má két markot beletett, akkor a kaszás bekötötte.* 3. jelzői használatban: maroknyi. □ *Vesznek ki egy marik kendert.* □ *Má dilután be kellett egy marikkal egy kenyírhő meleg vízbe áztatni.*

maroknyi mn és fn: annyi, amennyi egy marokba befér. *Mikor egy ojan jó maroknyi csomó vót...*

marokszedő fn: marékverő. *Soha nem vótam marokverő az életembe. De mikor férhöz gyöttem, hát az első évbe mingyá marokszedő lettem.* □ *Aratáskor meg marokszedő vótam, apámnak a marokszedője.* Szh.: *Úgy elszaladt, mint Ivanyos a marokszedővel.*

máshonnan, máshunnat hsz: nem innen, hanem valamely más helyről, más irányból. *Hát én most azt máshunnat nem tudom előteremtteni.*

máshunnat → *máshonnan*

másodjára hsz: másodszer, másodízben, második alkalommal. *Kapáltok még? Mos má nem, maj csak másodjára.*

■■■

másutt hsz: máshol. *Lett oszt kert másutt, nem vót az baj, csak nem nízte az embersíget.*

mázás, mázos mn: mázzal bevont. *Vót amék mázos is, meg vót amék nem is vót mázos.*

mázlóföld → **mázolóföld**

mázol i: rongyot vízbe mártva, majd kissé kinyomva, széles mozdulatokkal átkeni a szoba földjét. *Mázlóföddel mázóta fel a szobát.*

mázolóföld, mázlóföd fn: mázolásra alkalmas sárgaföld. *Minden szombaton mázlóföddel mázóta fel a szobát.*

mázos → **mázás**

meddő mn: terméketlen, magtalan, szaporodásra képtelen (nöstény)

megabál i: az abálást végzi, befejezi. *Mikor oszt meg van abálva...*

megabrakol i: abrakot ad, abrakkal ellát, megetet. *Megyek mingyá, csak előbb megabrakolom a lovakat.* □ *Reggelenként 4–5 óra tájban keltem, az akolból behajtottam a fejősteheneket, megabrakoltam őket, majd megfejtem.* □ *Vezesd a lovat az istállóba, oszt abrakold meg!*

megáll, megál i: 1. járást, mozgást megszakít, abbahagy. *Nem baj – aszongya –, ájjon meg!* 2. nem dől el. 3. jól teljesíti a feladatát

megaszal i: gyümölcsöt aszalással tartósít. *Kemencébe nagyon finoman meg lehetett aszalni.*

megaszalodik i: gyümölcs hő hatására öszszeszsugorodik. *Ott (a kemencében) ojan szépen megaszalodott, úgy megszáradt, hogy igazán.*

megborzodol i: barázdát húz. *A jobb paraszt az ugye megborzodol, oszt húz ojan kö-*

zépborzodát, hogy lénijával se lehetne különbet.

megé → **mögé**

megéje → **mögéje**

megered i: 1. eső esni kezd; folyadék szivárogni, folyni kezd. *Az eső közbe megeredt.*

2. elültetett mag, átültetett növény, oltóveszsző gyökeret ver, meggyökerezik, illetve megfog. *Esős nyár vót, megeredt az a tisztés.*

megest hsz: újra, ismét, megint. *A bátyám karácsonyra hazajött megest.*

megett → **mögött**

megette → **mögötte**

megfolyat, megfojat i: tehén párosodott. *Aszongya ez az öreg Cseri Ferenc bácsi: Öcsém, ha megfojat, gyere el. Hát oszt el is ment. Aszongya, megfojatott, Ferenc bácsi.*

megfő i: a fővés befejeződik, végetér. *Az ojan szépen megfőtt (a kemencében), szében, mint itt a sporheton, ahogy rotyogtassuk.*

megfrissít i: megújít, ható erejét veszteni kezdő párt hatékonyabbá tesz. *Mikor mán az (a pár) kezdett lustulni, akkor megfrissítettük.*

meggebed i: erejét felülmúló munkavégzésben megszakad. *Meggebed, annyira erőködik.*

meghal i: személy megszűnik élni. *Szógátam egy gazdáná, és az meghalt közbe.* □ *Tizenhét éves korába meghalt.* □ *Ez a fíjam, aki tavaj meghalt.*

meghasgat → **meghasogat**

meghasogat, meghasgat i: megszagat, apróra, darabokra tép. *Szépen meghasgatták, hogy apró vót, nem ojan gorombán rakták bele.*

megkel, megkél i: kovász, tészta erjedés következtében megdagad. *Egy kis tejjel bedagasztottam, egy kis élesztővel, de csak sóval, nem cukorral, akkor az egy kicsit megkelt.*

meglép, meglíp i: 1. észrevétlenül eltávozik; megszökik. 2. távolságot lépéssel megmér. *Ezt az előt behajtottuk, aztán megléptük, körülbelül hogy milyen hosszú, akkor amaz vígírül is líptünk annyit, oszt onnan meg hajtottuk ide.*

megnyal i: kinyújtott nyelvét végighúzza vmin; nyelvével megnyálaz vmit. *Na maj ha megsül, még maga is megnyajja a száját.* □ *Megnyalta a boríték szélit.*

megódalít → *megoldalít*

megoldalít i: oldalán megüt, meglök. *Én oszt akkó, hogy elterejem a figyelmit, megódalítottam.*

megperkál i: megpörköl. *Tapló hejett azt a rongyot egy kicsit megperkálták, oszt akkó az kapott tüzet.*

megperkel → *megpörköl*

megpörköl, megperkel i: disznót megperzsel. *Agyonszúrták, szalmával megperkeltik, akkó megmosták. Nem főráztak abba az időbe.*

megszurkál i: 1. ismételten, többször megszúr. *Valami villával, mivel megszurkálja, hogyha nem vörös, akkó jó.* 2. csöveskukorica v. csutka szállításakor, hogy több férjen a kocsira, a kocsi oldalát úgy magasítja, hogy hegyével egymás mellé tüzdeli a csöveket, illetve csutkát *Nem lett az megszurkálva, pokróccal le vót terítve, de hát így vót az a pokróc, vagy egy kicsit laposabban vót a pokróc, az nem mindegy.*

meztökösödik i: az elvetett mag rossz időjárási viszonyok miatt tönkremegy, csíráképtelenné válik. *Az elvetett mag, ha például hideg gyön rá, az meztökösödik a földbe, nem kel ki.* Vö.: *betökösödik*

megy, megyen i: halad valamely irányba, de nem a beszélő felé. Ragozása: a) (általánosan) *megyek, misz, megyen.* Úhosszá is *megyek.* □ *Ez oj büszke, hogy még a fejit se veti ára, csak megyen.* □ *Akkoriba úgy mentek a fődek.* □ *De nem mennek a lovak, mintha le lettek vóna szegezve, se ide, se oda. Akármics csináltak velük, nem mentek azok sehova se.* b) (ritkábban, de előfordul) *mik, misz, mín.* *Ha nem mik oda, tán szítszedi.* □ *Bemik mer má fázok.* □ *Rozi elmin szógáni.* Sz.: *Mégyen és aluszik* – mondják az alig haladó, a nagyon lassú járású egyénre. Ik.: *alámegyen, be-megyen, belemegyen, elmegyen, felmegyen, félremegyen, hátramegyen, hozzámegyen, ki-megyen, lemegyen, nekimegyen, odamegyen, összemegyen, rámegyen, szíjjelmegyen, tönkre-megyen, visszamegyen*

megyen → *megy*

méh, mi ~ *míhe* fn: mézgyűjtő rovar. *Bementek a gyerekik, próbálgatták, de zúgtak a míhek! Hát nem lehet. Beugrott oszt a harmadik, ez a Récs, oszt kirántott vagy három-négyszeret. De nem hogy kihozta vóna, hanem az ott lezuhant a födre tele míhével.* □ *Trenka, Récs, ne maradjatok el, de üssétek a míhét!*

méhecske, míhecske fn: méh. *Rengeteg sok míhecskije kinn vót.* □ *Üldöztik má a míhecskik.* □ *Nem látszott ott a gyerek, csupa teli vót míhecskével.*

méhész, mihész fn: méhek tenyésztésével foglalkozó személy. *Takács András bácsi nagy mihész vót.*

mejik → *melyik*

mejjedző → *melledző*

mék → *melyik*

melledző, mejjedző fn: szőrrel befelé fordított, baloldalon gombolódó v. pertlikkel összeköthető, báránybőrből készült, mellényszerű ruhadarab férfiak számára. Vö.: *presnyák*

melles, mejjes I. mn: 1. nagy mellű, dús keblű (nő). *Jó mejjes vagy.* 2. olyan ruhadarab, amelynek a felső része a mellet is takarja. *Mejjes kötő.* II. fn: szörmés bőrmellény. Vö.: *melledző*

melyik, mejik ~ **mék** ~ **mik** nm: *Na, neked mik jány tetszik?* □ *Mikötök húz fel egy veder vizet?*

mennél, menné hsz: a szóban forgó alapfokhoz viszonyítva (pozitív és negatív értelemben is) olyan fokozottabb mértékben, amennyire csak lehet. *Lehetőleg menné vastagabbat.* □ *Menné korábban.*

méreg, míreg fn: 1. káros hatású anyag. 2. nagyfokú bosszúság. *Áj, de nagy míreg vót egísz nap tüzelni.*

mészárszék fn: bolt, ahol húst árusítanak. *A Szávó-féle mészárszékbe.*

messze, messzi I. hsz: a beszélőtől nagy távolságra. *Kinízek, kihajulok: messzi van ám a sógor!* □ *De ha messzirül, kintrül hordtunk be a faluba.* □ *Nem messzi vót egy szálás is.* II. mn és fn: távoli. *A messzi földre hordjuk a ganét.*

messzel, messzil i: távolinak tart

messzi → *messze*

messzil, → *messzel*

metsz i: szőlővesszőt levág, visszavág. *Nízte, hogy ott metszek.* □ *Én nem mondhatom, hogy metszettem, de apám az nagyon jó szőlész vót.* Ik: *megmetsz*

mí → *miért*

miért, mír, mí hsz: mely okból. *Mí nem montad?*

mihánst ksz: mihelyt. *Mihánst le lett aratva, a gép állt ki a jogra, és csípelünk.*

míhe → *méh*

míhecske → *méhecske*

míhel → *mühely*

mík → *melyik*

mír → *miért*

misling fn: sűrűn vetett, zöldtakarmánynak való kukorica. *A misling az oan sűrű kukoricavetés, takarmánynak, jószágoknak.*

molnár, mónár fn: foglalkozásszerűen gabonát őrölő mester, malmos. *Ojan acilas buza vót az a hazaji, hogy a mónárok is azt szerették.* Sz.: *Nagyot hall, mint nyáron a mónár tyúkjá.*

mónár → *molnár*

morzsol i: száraz kukoricaszemeket a csőről dörzsöléssel leválaszt. *Vót, aki kapát, vót, aki morzsolt.* □ *Ha nem lehetett kihajtani a jószágot, akkó kukoricát morzsótam.* □ *Annak a sok jószágoknak ott morzsógatni, meg másnapra morzsóni.* □ *Az is jobb vót, mint kézzel morzsóni.*

morzsolt mn: a csőről leválasztott (kukorica). *Nígy-öt méter morzsolt kukorica mindennap.*

morzsoló I. mn: az, aki morzsol. **II.** fn: olyan eszköz, gép, amellyel morzsolnak. *Aztán oszt gyött ez a kis, egylukú, kézzel hajtó morzsoló.*

mos i: **1.** ruhát vízbe mártva, beszappanozva, gyakran egy bizonyos ideig tartó áztatás után dörzsöl, nyomkod, hogy belőle a szennyet eltávolítsa. *Sok hétig nem mosott az anyám.* **2.** (testrészt, tárgyat) szennytől, piszoktól vízzel, szappannal, mosószerrel megtisztít. *Kezet mos.* □ *Fogat mos.* □ *Úk ketten mosták* (a kendert). **Ik:** *elmos, felmos, kimos, lemos, megmos*

mosás fn: **1.** általában a mos igével kifejezett cselekvés. ablakmosás, fogmosás, hajmosás, kézmosás, lábmosás **2.** az az időnkénti foglalatosság, melynek során a háztartásban összegyűlemlt szennyeszt (fehérszövet, ágyneműt, asztalneműt stb.) kimossák; nagymosás. *Akkor még a mosások egész nap tartottak.* □ *Mosáskor egész nap kellett tüzelgetni.*

moslék, moslík fn: korpával, darával kevert híg lé disznók etetésére. *A göbének leginkább oan ritkább moslíkot annak, nem darává, hanem korpás moslíkot.*

moslík → **moslék**

mosó mn: **1.** az, aki mos. **2.** olyan kelme, amely mosható. *Vót kartonruhánk: mosó, cifra, virágos, tunikos.* **Ö.:** *mosópor, mosószappan, mosóteknő*

mosogat i: piszkos edényeket, evőeszközöket elmos. *Anyá örökké csak mosogat.*

mosogatás fn: a mosogat igével kifejezett tevékenység. *Hátra van még a mosogatás.*

motolla fn: egy rőf hosszú rúd mindkét végén egy-egy keresztfával, amelyek egymással párhuzamosak, de egyikük a másikhoz viszonyítva 90°-ban elfordítva. *Akkor vót motolla. Egy méteres rúd vót, és az egyik ága így vót, a másik ellenkezőleg, emígy, és háromszázhatvan szálát kellett olvasni, rámotollálni, az vót egy rőf, abbul vót egy rőf anyag, mikor megszótték.* □ *Király öregapám még az ezernyolcszáz évesekben csinált egy motollát.*

móva fn: ismerősök, rokonok segítő szándékú összefogása valamilyen nagyobb lélegzetű munka ingyenes elvégzésére; kaláka. *Kis sógor meséli, hogy móvába... egy onokatestvirjine vertek egy istállót. Hát így a rokonság gyött össze, osztán hát úgy, ingyen, móvába felmóvázták, felverték azt az istállót.*

móvázik i: rokonoknál, ismerősöknél folyó nagyobb vagy sürgősen elvégzendő munkába ingyen besegít. *El is mentem Ratkai sógorékhó móvázni.*

mozsár fn: különféle magvak (Pacséron elsősorban mák) törésére használatos, fából faragott, henger alakú, vastag falú, 40–60 cm mélységű üreges eszköz a hozzátartozó 80–100 cm hosszúságú törővel. **Nr.:** A fém-mozsarak megjelenésével – az I. világháború után – egyre inkább kiszorultak a paraszti

háztartásokból is. □ *Anyám egytől vett két rézmozsarat. A nagyobbikat kihozta Brazíliába, nem akart megválni a sabáci mozsártól.*

mögé, megé nu: *Kalapáláskor egy kive buzát tett a háta megé.*

mögéje → *megéje*

mögött, megett nu: *A hátam megett még vagy húszan álltak. □ A ház megett van egy kisutca.*

mögötte → *megette*

muhar fn: gyomnövény (*Setaria italica*). *Egy lánc muhart igencsak szokott vetni minden szálási gazda.*

muszkoló fn: hosszú, lapos végű falverő eszköz a föld elegyenygetésére, összezúzására; tömő. *Előbb a muszkolóval jó megmunkáták. □ Elöl mén a muszkoló, aki összeveri egy kicsit a földet, utána mén a furkó.*

munkál i: földet művel. *Földet munkál. Vesz ki árendába, oszt akkor avval dógozik. Szánt, vet, munkája a földet. Nem munkáltassa, hanem ű munkájja. □ Nem mind saját földünk ez, amit munkálunk.*

mutim csak, muti csak i: mutasd csak
műhely, (régebben) **mihel**, (manapság) **műhej** fn: kisipari mesterség folytatására szolgáló helyiség. *Hónap reggel a kovácsmihel elé! □ A műhejbe több segéd is dolgozott. □ A Szávó-féle mészárszékbe vót ennek a Csordás suszternek a műheje.*

■■■

N

nád fn: üreges szárú vízínövény. Nr.: Hosszú, egyenes szára tetőfedésre, mennyezet nádazására (is) szolgál. *Valahun az a nád megengedett...*

nagybögő fn: nagyméretű, mély hangú, vonós hangszer. *Ha más nem vót, régi rostábul csináltak nagybögőt.*

nagy földék, **nagy fődek** fn: a határ északnyugati részében elterülő, a falutól legtávolabbra eső szántóföldek megnevezése. *A zsellérjog az fél lánc vót, a szöllőföd az tizenkét kadrát, a földes jog az má húsz kadrát vót. Ez mind itt a falu körül. Aztán kint a nagy fődek.*

nagygereblye, **nagygerebje** fn: 1. fából készült fafogakkal ellátott gazdasági eszköz széna, kaparék összegyűjtésére; bögő. *Egy marikverő meg a nagygerebjével húzta a kaparék ajját össze.* 2. lóval vontatott kétkerekű széna v. kaparék összegyűjtésére szolgáló mezőgazdasági eszköz

nagyház fn: a háromosztatú végházak utcára néző szobája

nagyjog fn: a 20 kvadrátos földes jog másik megnevezése. Vö.: *jog*

nagykapu fn: az utcáról befelé, illetve az utcára kifelé zajló teherforgalom céljait szolgáló, szélesebb nyílás; kapu. *Kinyitom a nagykapu kisebbik felét, és a keskeny nyíláson kinézek.* Nr.: Ahol nincs külön kiskapu, ott a nagykapu kisebbik fele vagy a kisebbik felébe vágott ajtónyi rész szolgál kiskapuul. Vö.: *kiskapu*

nagykendő fn: leginkább gyapjúból készült nagyméretű kendő, amelyet a nők régebben a téli zimankó beálltával háromszögbe hajtva a vállukon keresztül a hátukra terítettek olyképpen, hogy a háromszög alakban összehajtott kendőnek a derékszöveget alkotó csúcsa a viselő hátán lógott, a másik két csúcsot pedig vagy összefogta a mellén, vagy a mellén keresztelve a karja alatt hátrahúzta, és ott derék tájt összekötötte.

nagymosás → *mosás*

napa fn: anyós. *Pár évre a napam meghalt.* □ *A napamasszony az igencsak csűvölgetett, annak az vót a dóga.*

nappal I. hsz: reggeltől estig egyfolytában. *A bíresek közt mindig vót egy hetes is, akki éjjel felügyelt az istállóba levő jószágokra, nappal pedig meghúzta a vizet, megkente a szekeret.* **II.** fn: a reggel és este között levő időszak. *Nyáron a nappalok hosszabbak, télen meg az iccakák.*

napszám fn: 1. egynapi munkáért járó bér. *Az ablakon adta ki a napszámját mindenkinek.* 2. napi bérért végzett munka. *Minden szombaton kifizetett, ha napszámba vótunk.* □

■■■

Kapálni napszámba ugye úgy szoktunk, hogy módjával, rendszeren. □ Két hónapig hánytam a havat a vasúton napszámba. □ Aki nem szegődött, akinek nem volt más lehetősége, az napszámra várt, napszám által kereste kenyerét.

napszámos fn: napszámért dolgozó. Földműveléssel foglalkozó napszámos volt az apám semmi földdel. □ Igencsak minden szegény ember napszámos vót. Annak hittuk egymást. Napszámosok vagyunk, mer azok vótunk, nem vót mibül megélni, hát napszám által kerestük a kenyerünket. Aratással, részmunkával meg napszám. □ Az év leteltével hazamentem, és napszámba jártam dolgozni. Kukoricát, krumplit ültetni, kapálni, tötögetni, aratáskor meg marokszedő voltam. Ö.: kisanszámos

napszámos munka fn: napszámért végzett munka. Szen György napján lejárt az évem. Megin kijártam napszámosmunkára.

negyedes I. mn: olyan munka, melynek elvégzését a termény negyedéért vállalják, illetve olyan vetésterület, melynek megmunkálását a termés negyedéért végzik. Oblákná én még vótam ríszes arató, kilencszázharmincegybe, ott negyedet adott. Két lánc negyedes kukoricát egy aratónak. **II.** fn 1. a munkát a termény v. a kereset negyedéért vállaló személy. Ha a marikverő negyedes vót, akkor a negyedik (rész) a marikverője

vót (abból), amit ű (a kaszás) kapott aratásír. 2. az a terület v. vetés, amelyet negyedéből művelnek. Hát ugye úgy, hogy negyedik sor az üvé. De hát nem sorra, mer egyik sor ijen, a másik, hanem negyedik koci vagy negyedik mázsa. Ez vót régebben a negyedes. □ Ott negyedet adott.

négyelő, nígyelő fn: négyökrös fogat hajtására szolgáló ostor. A nígyelőst elővettük, oszt akkó cselihő! Vö.: ökörhajtó ostor

nekidurálja magát, nekidurája magát i: a halogatást félretéve, félelmét, félszességét legyőzve nekifog, belekezd vmibe. Már többször nekiduráltam magam.

nekül → nélkül

nékül → nélkül

nélkül, nekül ~ nélkül nu: Én ráraikom a mázsára nálad nekül, te meg szedd le a mázsárul nálam nekül. □ Meg is vót a tárgyallás azok nélkül.

nígyelő → négyelő

nő, nyó i: élőlény fejlődve nagyobbodik. Kell nekik (a kiscsirkéknek) adni zódet is, akkó jobban nyónek. □ A csapokat, ahogy nyónek a tőkén, termőre meg ugarra metszik. Ik: felnyó, kinyó, megnyó

nőstény, nyóstíny fn: nőnemű állat. Ha van oan jobbálású nyóstín disznó, akkor azt megbúgassák, akkor aztán abbul lesz a göbe.

Ny

nyak fn: az ember v. az állat fejét a törzszsel összekötő rész. *A nyakába kötötték a lábánál fogva.* □ *Ledobta a nyakából.* □ *Kettőt így a nyakára ütött, aszongya, na most hajts, fíjam.* □ *Azon a nyáron sokszor szóba került a gyöngyös nyakú fűrj esete.* **Ö.:** *nyakleves, nyaksál, nyakszíz, nyaktörís*

nyakas mn: **1.** nyakkal rendelkező, nyakkal ellátott (ing, edény). **2.** makacs, önfejű. **3.** (jelzőként:) *nyakas nyakló*

nyakló fn: a ló nyakát átfogó és a kocsirúdhoz erősített széles szíj. *Ez szügyellő nyakló, de van nyakas nyakló is. Ezek a mi parasztjaink mintha többre becsülnék a nyakas nyaklót, hogy az nem nyüvi úgy a hámat.*

nyakszíz fn: a hám része. *Az első az a nyakszíz, amaz meg a hátszíz.*

nyál fn: a szájban képződő színtelen, átlátszó folyadék. *Ha a talló kihatította a lábunkat, nyállal mostuk ki egymásét.* **Ö.:** *békanyál, ényál, ökörnyál*

nyár fn: a legmelegebb évszak. *Tizennyóc nap azon a főrő nyáron, ott arattam.* □ *Nyáron legjobb tűzrevaló a csutka.*

nyári mn: nyárra eső, nyárra jellemző, nyáron történő: *Jobban megmaradtak, mint a nyári, májusi* (csirkék).

nyári kemence fn: szállásokon a nyári hónapokban használatos kinti, az udvaron épített kemence

nyél fn: szerszámnak, eszköznek fából készült, egyenes, kinyúló része, amellyel azt meg lehet fogni, kézbe lehet venni. *A kaszának hát*

vót nyele meg egy kacsa, amivel irányította. □ *Eperfa meg kőrísfa, ezek a jobb nyelek.* □ *A szárát egy kis, rövid nyelvű kapával vágjuk.* **Ö.:** *kapanyél, kaszanyél*

nyereg fn: ló hátára erősíthető ülőalkotósság. *A szarvas nyeretget vagy a férfi nyeretget a kisasszonnak?*

nyers mn: **1. a)** természetes állapotában levő. *Nyers hús.* □ *A reggeli egy darab kenyír, nyers tej vagy egy kis tarhó.* □ *A sonkát, ha nyersen, ha sültve, ha főve, azt inkább megettem.* □ *Abba a nyers tészta beleszúrta.* □ *Megabájjuk azt a bűrt, hogy ne legyen nyers.* □ *Nyers földbe, hideg időbe betökösödik a mag.* **b)** kellőképpen még meg nem főtt, sült (étel). *Ez még nyers, még csak főzzed.* □ *Rakták bele a nyers tésztákat.* **2.** kivágott, de még ki nem szárított (fa). (Az ákácfat) *tűzre is, azon nyersen, ahogy kivágják, mingyá lehet használni.* **3.** még nem teljesen érett (gabona). *Egy kicsit még nyers, úgy érteve, hogy zödes a szalmája.* **4.** frissen tört, morzsolásra még kevésbé alkalmas kukorica. *Ősszel azt a nyers kukoricát ott morzsolni!*

nyes i: **1.** talajt kapával csak igen sekélyen lazít. *Az első kapálást, azt nagyon megkapálták, aztán meg csak úgy nyeszték, csak nyesték, hogy ne legyen gazos.* **2.** a fának ágait levágja jelentésben a *csontol* igét használják

nyeső fn: kapafajta; saraboló. *Nyesővel a szöllőt kapálják, napszamba* (kukoricát kapálni) *nem mentek avval.*

nyesőzik → *nyes*

nyit i: **1.** (ablakot, ajtót) kitar. **2.** az őszszel betakart szőlőtökéről tavasszal kapával

lehúzza a földet. *Egy-egy kicsit át is mentünk a szőlőt nyitni. Én nyitottam, apám meg metszette, mer hát gyerek abbó nem értett, de nyitni, takarni, azt csinátam.* Ik: benyit, felnyit, kinyit, megnyit

nyitás fn: szőlőnyitás. *Nyításkor is, ha nagy a kapa, akkor alámegyem egész a tőkéjig.*

nyító I. mn: olyan, aki, ami nyit. **II.** fn: a szőlő nyitását végző munkás. *Tavasszal a nyítók azt itták, csigert vitt nekik a gazda.*

nyom i: 1. vki v. vmi vkire v. vmire ránehezedik. *Egész télen nyomta az ágyat.* 2. feszít, szorít. *Az új cipő nyomja a lábát.* 3. átvitt értelemben is. *Nyomába se ér.* Szh.: *Nyomja, mint süket az ajtót.*

nyomtat i: a gabona kalászaiból a szemet lóval tapostatja ki. *Az én apám igen szeretett nyomtatni, és mink elég sokáig nyomtattunk.* □ *Az aratók, aki szeretett így többet keresni, az mindég kívánta is, hogy nyomtassunk.* Ik: elnyomtat, kinyomtat

nyomtatás fn: a nyomtat igével végzett cselekvés

nyomtató mn: aki, ami nyomtat. Km.: *Nyomtató lónak a száját nem lehet bekötni.*

nyoszolya, nyoszója fn: fekvőhely, ágy. *Sarokba nem ment a nyoszója.*

nyő → nő

nyőstíny → nőstény

nyújt, nyút i: 1. húzással, hengereléssel, kalapálással hosszúságában és szélességében is nagyobb kiterjedésűvé tesz. *Nyútottunk rétest.* □ *Nagymama nagyon tudta nyútani a rétest, ojan szép vékonra nyútotta, mint a cigarettapapír.* 2. hosszabbít. *Így ment a főkazal,*

emígy meg lett hátranyútvá. 3. szövöszéken hosszanti fonalakat (láncfonalakat) felköt. *A fonalat fölnyúccsa, az lesz a nyútás, a pamut meg a bél.* □ *Pamukot felnyútom, lebélelem fonállal.* Ik.: kinyút, lenyút, megnyút

nyújtás, nyútás fn: szövéskor az az eljárás, melynek során a hosszanti láncfonalakat felillesztik a szövöszékre. *Nyútasra kiválogatta a jobb szálát, a gyengébbet meg a bélnek, hogy ott nem szakadt úgy.* □ *A nyútáshó köll egy ekkora deszka, azt híjják lapockának, azon van tizenkét luk, és a fonalakat abba belefűzgélik.* □ *A nyútás, ahogy föl van téve...*

nyújtó, nyútó I. mn: olyan, aki, ami nyújt. **II.** fn: a kocsi alkatrésze. *Alul van a nyútó, azt lehet hosszabbítani.* □ *A nyúton vannak lukak, azt húzzák összebb vagy szíjjelébb.* Ö.: nyútófa, nyujtófa

nyújtófa, nyútófa fn: méternyi hosszú, néhány cm átmérőjű, fából készült henger, amellyel a meggyúrt tésztát laposra hengerelik, elnyújtják; sodrófa. *Akkor aztat kiszakítsa oan kis cipónak, akkor azt egy kicsit megnyútsa a nyútófával, akkor haggya ott, hogy pihenjen.*

nyúl¹ i: kezével el akar érni. *Avval nyút a zsebébe, oszt adta ki a foglalt.* Ik: alányúl, benyúl, belenyúl, hátranyúl.

nyúl² fn: tapsifüles

nyúlja fn: a disznó hasa két oldalán elnyúló és a két első lába között egybefutó hosszú, vékony hús. *Régen meghagyták a nyúlját, a nyúlja fejit meg azt a két szálát, lesózták.* □ *Perkelt ojan hordós káposztát, oszt akkor avval ettük azt a nyúlját.*

nyút → nyújt

nyútás → nyújtás

nyútó → nyújtó

nyútófa → nyújtófa

nyú i: 1. kendert tövestül tép ki a földből. *Nem kaszátták, nyútták a kendert. Agusztusba má leginkább nyúttuk.* □ *Nehéz vót azt nyúni, mer annak ojan kemény lett a földje, mire nyúni kellett, hogy alig birtuk felhúzni.* 2. ruhafélét viseléssel koptat, szaggat, illetve szerszám v. tárgy használat által kopik. *Minek azt nyúni, aszongya, elnyüvődik az otthon is.* □ *Ezek a mi parasztjaink mintha többre becsülnék a nyakas nyaklót, hogy az nem nyüvi úgy a hámat.* Ik: elnyű, felnyű

nyűg fn: béklyóként használt kötél. *A lovakat kicsapták oda legelni, de be vótak nyűgözve, úgy a feje le vót kötve a lábához, nyűgnek hitták azt.* Vö.: béklyó

nyűgöz i: (lovat) nyűgbe köt. *A lovakat benyűgözték, oszt kicsapták legelni.*

nyüst fn: 1. a szövőszék alkatrésze, amely a hosszanti láncfonalak egy részét síkjukból függőlegesen kiemeli, hogy az így támadt nyíláson a vetélő átröpíthesse a vetülékfonalat. *Vót egy ijen keskeny léc, és ezen át vót véve minden madzag, ez a nyüst.* 2. a hosszanti szálak összessége. *Azt a fonalakat monda nyüstnek.*

nyüvedző fn: a fosztó régebben használt neve. *A kukoricatörésné, vagyis a fosztásná hasznáták a nyüvedzőt, avval hasították ki a haját.* Vö.: fosztó

nyüvés, nyüvis fn: a nyű igével kifejezett cselekvés. *A nyüvise az má leginkább agusztusba vót.*

nyüvis → nyüvés

nyüzsög → zsünyög

O, Ó

ocsú fn: gabona- (elsősorban búza) tör-
melék. *Malomba is van ocsú. Tört buzasze-
mek meg oan vékony, amibe hát nem igen
van liszt. Oda szokták adni a jószágnak.* □
Az ocsú a buzának a legszorultabb szemjeji.

ócsó → *olcsó*

ócsul → *olcsul*

odakap i: 1. hirtelen odanyúl. 2. odaég,
odakozmál. 3. odaszokik

ódal → *oldal*

ódalas → *oldalal*

ódalgós → *oldalalgós*

ószik i: oldódik

ódzkodik i: húzódozik, vonakodik, sza-
bódik. *Ódzkodik má a bocskora!*

ól fn: kisebb háziállatok, főleg disznó és
baromfi tartására való alacsonyabb gazda-
sági épület. *Ez a göbe disznó itt kapott enni,
mer az óljának nem vót akolja.* □ *Nem abba
az ólba vótak a hizók, amejikbe űk gondóták.*

Ö.: *disznóól, kacsáól, kutyaól, tyúkól*

olcsó, ócsó mn: olyan, ami nem nagy költ-
séggel jár, nem kerül sokba. *Ócsó a disznó,
meg nagy az adó.* □ *Vótak ojan gazdák, akkik
nagyon szerették ócsón elcsípeltetni, hogy na-
gyon ócsón menjen oda ja gép.* □ *A holdakat
ócsóbb pízír adták el, mint emezt a saját (nem
ingyen kapott földet).* □ *Mennyivel törítek
ócsóbban, ha a szárát én lehordom?*

olcsul, ócsul i: olcsóbbodik, olcsóbbá lesz.
Megócsult a szövet.

oldal, ódal fn: testnek, tárgynak, térnek
a középvonaltól jobbra, illetve balra eső

része. *A jobb ódalán, egísszen fent, ott van a
horpassza.* □ *Eleje, hátúja sima, a két ódalán
megfodor.* □ *Az ódalt kitámassza a löcs.* □ *A
konyha jobb oldalán, szintén a kémény alatt,
széles padka és a kemenceajtó.*

oldalal, ódalal I. mn: oldallal ellátott.
II. fn: disznónak a bordák körüli része. *A
krumplival, káposztával mindég sült néhány
szelet füstölt szalonna vagy füstölt ódalal.*

oldalalgós, ódalalgós mn: féloldali. *Nem baj
az, ha kis csú is, csak ha nem ojan ódalalgós.*

olt, ót i: gyümölcsfát, szőlőt nemesít.
*Jó szöllész vót apám, úgy ótotta is szárazba,
zöldbe.* Ik: *beót*

oltás, ótás fn: az olt igével kifejezett cse-
lekvés. – *Ezt a felső, harmatgyökeret elvág-
juk.* – *Mír, ótás?* – *Nem.*

orja fn: a sertésnek nyaktól farig kivágott
hátgerince hússtul. *Az orját levettük.*

orom fn: vmin hosszában végigfutó ki-
emelkedés, perem. *A kaszának vót egy lapja
és egy orma, ami keményen tartotta, hogy ne
tudjon meghajolni.* □ *Vót itt egy kaszadarab.
A kovács levágta az oromját, hogy jobban
csússzon, oszt avval vágta a szárát.*

orozva hsz: 1. olyan kiscsirke, amelyet a
tyúk ismeretlen helyen, a gazdasszony tudta
nélkül kelt ki. *Nekem is kelt nyóc orozva
csirkém.* 2. házasságon kívüli gyerek, faty-
tyú. *Ez a gyerek ugyan úgy járt, mint ű. A
szerbekné, hát ugyi Jugoszláviájába, letötötte
a katonaságját, ez az ű orozva gyereke, aztán
gyött ez a negyvenegyes háború, akkor hát a
magyarok is berukkoltatták.*

orsó fn: 1. fölül hegyes, alul kis koronggal ellátott, 25–30 cm hosszú fonóeszköz a fonál felsodrására. *Az orsó egy tízcentis kerek deszka, a közepin kifúrva, egy a felső végin kihégyezett pálca volt beleerősítve. Ráültünk a rokka talpára, egyik kézzel a kócot húztuk, oszt a fogunkkal egyengettük, hogy egyenlő (vastag) legyen a fonál, a másik kézzel meg az orsót sodortuk, ami egy kis ügyességet kívánt meg.* 2. a kerekas rokka hasonló szerepű alkatrésze. *Az orsórul a motollára hajtottuk.*

ostor, ustor fn: 1. nyélre erősített szíj, madzag v. kötél állatok serkentésére, terelésére. *Vót oan ló, amejiknek nem kellett ustor.*

Fembak Károj mélságos úrná nem is szabad vót a kocsisnak ustort tartani. 2. csak maga a szíj. Tk.: – *Hun tartsa a kocsis az ustorát?* (Válasz:) – *A kocsis az ustorát a nyélen tartsa.* Vö.: négyelő

ostoroz, ustoroz i: ostorral ver, ösztökél. *Mikor hoztam ezt a halottat, majnem ustorozni kellett őket, azok ojan lassan mentek.*

oszt, osztand I. hsz: aztán. *Nem ottand egy vaslábas, osztan ott egy kis babot rotyyantunk.* □ *Öntötték a lapátra, oszt be a kemencébe.* II. ksz: *Perkelt ojan hordós káposztát, oszt akkor avval ettük azt a nyúlját.* □ *Belecsukták valami edénybe, oszt addig rázták, még ki nem rázták.*

osztán hsz: aztán. *Osztán ha vót néhány lány meg citorás...*

osztand → oszt

ót → olt

ótás → oltás

ott hsz: a beszélőtől távolabbi helyen. *Hát bátya, egy ott taposta a lábomat.* □ *Ott kint nem vót lámpánk.* □ *Mos vesszen ott a foglaló?! Ö.: amott, amottand, ugyanott*

ottan, ottand hsz: ott. *Mink úgy arattunk, hogy nem ottand egy vaslábas, osztan...* □ *Szabakímény vót ottan.* □ *Azoknak bent vót ottand a kocsijuk.*

ottand → ottan

Ö, őr

ő, ú sznm: egyes szám harmadik személy. *Hát reggel felkelt ő, hogyhát megyen ki a szállásra.* □ *Ő meg aszongya reggel...* □ *Ez a föld az ő nevin van.* □ *Negyedik sor az üvé.*

öblöget i: ismételten, huzamosan öblít
öblögetés, öblögetés fn: az öblöget igével kifejezett cselekvést végzi. *Sokszor megkérdeztük, hogy mégse az öblögetés, mer akkó má nem kellett tüzelni.*

öblögetés → **öblögetés**

ők, úk sznm: többes szám harmadik személy. *Azok a lovak... mindig úgy kellett őket fogni szárba.* □ *Majnem ustorozni kellett őket, azok ojan lassan mentek.*

ökör fn: herélt, igavonásra használt szarvasmarha. *Két ökörje vót, avval szántogatott.* □ *Kiverte az eszibül azt a két ökröt, hogy megmutassa, hogy ő rá mer ütni az ökörre.* □ *Nígy ökörrel nem birták a cselédek kihúzatni. Az öreg rászólt, aszongyák, kihúzta két ökör, két ökörrel kihúzatta.* **Ö.:** ökörtanítás

ökörhajtó ostor, ökörhajtó ustor fn: hat ökör hajtására alkalmas ostor. *Hat ökörhő a compók nem ír semmit, ott má ökörhajtó ustor*

kell. Nagy hosszú nyele, osztán hajlott is az a nyél valahogy, meg oszt akkorát csörrentett, hogy csak, no.

ökörül hsz: ahogyan az ökrökhöz szoktak szólni. *Hát én leugrok, oszt vezetem, hát én nem tudok cseli hó, meg hajsz hó, meg mit tudom én, ökörül.* □ *A rudasok, azok nagyon tunnak ökörül.*

ökrész fn: ökörral dolgozó, ökröt hajtó béres. *Akkoriba fogtak be az ökrészek, oszt hát vótak ott nagy pecsétek.*

ökrös béres, ökrös bíres fn: ökörral dolgozó uradalmi cseléd. *Ott kínlódnak vele az ökrös bíresek.*

ökrös bíres → **ökrös béres**

öl¹ i: élettől megfoszt, elpusztít. **Ik:** leöl, megöl.

öl² fn: 1. ülő ember combja és hasa közti tér. *Ölébe vesz, ölébe ül.* 2. kitárt, majd összehúzódó karok ölelése. *Ölbe viszi alvó kishíját.* 3. hat lábnak megfelelő hossz mérték, kb. 190 cm. *Négy ölet-i, kevesebbet-i zuhant le hanyatt.* 4. jelzői használatban: ekkora hosszúságú, távolságú. *Két-három öl hosszú ágyások vótak.*

öles mn: egy öl hosszúságú. *Nagyon széles árok vót ez az árok. Hatöles-i, többöles-i, csak nagyon széles vót.*

önetető fn: vályúval egybeépített nagyobb tartály, amelyből az állatok fogyasztásának megfelelően állandóan ömölhet ki a dara, töménytakarmány. *Az önetetőbbe viszem a száraz darát.* □ *Sokszor az uram má az utcáru kijabál, hogy elfelejtettem beletenni az önetetőbe, vagy vizet vinni, el ne felejtst!*

önitató fn: víz tárolására vályúval egybeépített nagyobb tartály

öregbéres, öregbíres fn: a béresek munkáját szervező, irányító béres. *Első bíres az nem vót, hanem öregbíres. Az vót az első, az öregbíres.* Nr.: *Bére másfél kommenció volt.*

öregbíres → *öregbéres*

öregszik i: 1. (ember) korosodik, öregeedik. 2. (álltában híg étel, pl. mártás) be-, illetve megsűrűsödik. *Öregszik az még, ha kihűl.*

öriz, öröz i: 1. vkire, vmire (nagyon) vigyáz. 2. legelő állatokra felügyel. *No, gyertek, van itt kenyír, szalonna, lakjatok jó, oszt aztán örizzítek a disznókat.* □ *A csordás a lakosságnak a tehenejit örözte.*

öröz → *öriz*

örv fn: zárt U alakra kovácsolt vaskarika, amellyel a kasza lapját a nyélhez erősítik. *Kúccsa vót az örvnek, de a kúcsot nem taláta.*

ősz fn: a nyarat követő és a telet megelőző évszak. *Negyvenhárom ősszin száz pengő vót egy holdnak az árendája.* □ *Meg így ősszel, a kétasszonapi csirkét, asz szeretttük.*

őszi I. mn: őszre eső, ősszel szokásos, ősszel használatos, őszre jellemző. *Az őszi*

szántások nem kívánták a görgözést. □ *A cselédek, azok kapták azt a tizenkét mázsa őszi búzát.* II. fn: ősszel vetett gabona

összetör i: két darab, rész, szakasz termékét egybe, egy halomba töri. *Két előt összetörtünk.*

összevettet i: úgy szánt, hogy az eke befelé, a szántó föld közepe felé fordítja a földet. *A közepin elmin végig, akkor összedobassa kétfelől a földet, az egy összevettetés, a közepin összevetteti.*

összevettetés, összevettetés fn: az összevettet igével kifejezett cselekvés

összevettetés → *összevettetés*

ösztoke, üsztoke fn: köpűjével hosszú nyélre erősített lapos v. kéthegeyű vas. *Egy pár évbe én is szántottam, de üsztoke ekkó má nem vót.* Nr.: Amikor még faekével szántottak, a faeke előtt összegyülemlert, feltorkollott gazt *üsztokével* távolították el.

ötödös I. fn: a termés ötödéért kapált és letört kukorica. *Vót ittend egy Szigeti paraszt-ember, anná ötödös, öt lánc ötödös kukoricát kaptunk, ezír kétszer bekapájjátok, letörítetek.*

II. mn: ilyen alapon. *Ötödös kukorica.*

P

pacuha mn: rendetlen öltözetű. *Áj, de pacuha vagy!*

padka fn: 1. a kemencét körülvevő párkány, a kemencénél melegedőknek ülőhelyül szolgál. 2. a szabadkéményes konyhák idején a kemence szája előtti széles talpzat. *A konyha jobb oldalán, szintén a kémény alatt, széles padka és a kemenceajtó. Emellett a külső sarokban katlan.* □ *Annak a padkának, vót alatta ojan hamutartó, a kemencébű oda gyött bele a parázs.* □ *Még a padkán is főzött szegény szülém.*

padlás, pallás fn: a födém és a tető közötti tér. *Van a palláson egy tulipános láda.*

padmaly, padmaj fn: 1. a sírgödör oldalába vajt üreg, ahova a régi temetkezések során betolták a koporsót. 2. az ásott kutak alján bevajt üreg, hogy a víz nagyobb felületről törhessen elő.

pajta fn: oszlopokon nyugvó tető széna raktározására

pájinka → *pálinka*

pakszus → *passzus*

palánt → *palánta*

palánta, palánt fn: meleg helyen, ládikában vagy cserépben csíráztatott magból fejlődésnek indult növény, amelyet tavasszal ebből a fészkből végleges helyére ültetnek át. *Nagyon hama kiürültek a palánttal teli ládák, és hosszú paradicsom-, paprikapalánt-sorrá váltak.*

palántál i: palántát ültet

palántálás fn: palántaültetés. *Uzsonna után fojtattuk a palántálást.*

pálinka, pájinka fn: cefréből kétszeri leparlással készített erős szeszes ital. *Azt a fityók pálinkát szétosztotta, azt minden reggel megadta Bálint bácsi.* □ *Ez rettenetesen szereti a pájinkát!* Ö.: *pálinkafőző; törköpálinka*

pálinkafőző I. mn: pálinkafőzésre használt. *A pálinkafőző kazán kerekekre volt szerelve, úgyhogy két ló odahúzta, ahova kellett.* □ *Ez a ház a Mike János tulajdona a jelen időbe, és pálinkafőző van most itt.*

II. fn: pálinkafőzéssel foglalkozó személy. *Télen osztán kihívták a pálinkafőzőt.*

pallás → *padlás*

pállik, pálik i: 1. a száj szögletében repedések, pörkök támadnak. *Má megin ittam valaki után, pálik a szám.* 2. a megázott kenderszárról a szál leválik

palozsna fn: olyan tojás (vagy záp, vagy kifúrt és földdel, homokkal megtöltött), amelyet fészekbe helyeznek, hogy a tyúk odatojjon. *Záptojást tettek palozsnának.* □ *Hát mé nem teszel palozsnát, szertesztét tojnak.* Vö.: *kukó*

pányva fn: hosszú kötél, amellyel háziállatot karóhoz kötnek, hogy nagyobb körben legelhessen, de el ne kószálhasson. **Ö:** *pányvakötél*

pányvakötél fn: pányva. Nd.: *A pányvakötél hosszira van eresztve / Régi babám, jutok-e még eszedbe?*

pányváz i: állatot pányvával úgy köt ki, hogy legelni tudjon. *Ugyehát a jószágot valamikor kihajtották legelni, kipányvázták. Leverték egy karót, akkó egy hosszú kötelet forgó karikával, oszt akkor ugye a tehén vagy az a jószág tekergett, de az a karika forgott, úgyhogy nem tekeredett fel. □ Még a pujkát is ki szokták pányvázni, az anyapujkát, mer a pujka az nagyon kutyatermészetű, elmegyén, elvezeti a kicsiket. Ik: kipányváz*

pagkëve, pagkëve fn: a gabonakereszt legfelső kéréje. *...most akkó gyött a pagkëve.*

pagkëve → *pagkëve*

pagramorgó fn: a pálinka tréfás megnevezése. *Beszegődött egy pálinkafőzőhöz pagramorgót főzni.*

pagucs fn: borból – nőknek bársonyból is – készült, férfiaknak sarkatlan, nőknek sarkatlan v. alacsony sarkú lábbeli. *A lábukon ugye hát, aki kínyesebb (é.: érzékenyebb)*

vót, annak bocskor, akki nem vót annyira kínyes, annak pagucs. Hát akkó még vót pagucs. □ Legjobban a pagucs vót a divatos. Vót ojan magas sarkú pagucs, bársony, bór; piros bór, barna bór.

pagucsos fn: 1. pagucskészítő kisiparos. *Két és fél évvē vót öregebb, mint én, és pagucsos vót. 2. az olyan ló, amelyiknek a patája kissé rogygiant. Amejjiknek a csülkitül a patájáig nagyon lehajlik az az első csoncsikója, azt pagucsosnak mondják.*

pár¹ fn: valamiből kettő. *Három pár kassa ment egy partiba. □ Huszonöt kereszt páronkint.*

pár² fn: erjesztett szőlő habjából korpával, kukoricaliszttel készített kovász. *Az ojan finom kenyír vót, amék pláne friss vót az a pár. □ Csinátak kukoricalisztbül is párt. Ö.: párszárító*

pagaszt fn: földműveléssel, állattartással foglalkozó személy. *Aszongyuk, hogyhát mindenkor lehetek pagaszt. De ojan pagaszt sohase, mint aki azt gyerekkorába kezdi. □ Pagasztná sokkal nehezebb vót a cselédnek a hejzetje. Ö.: pagasztember, pagasztjány, pagasztkenyír, pagasztlegíny*

pagasztember fn: pagaszt. *Hét–nyócszáz lánc földje vót, sok földje vót, de pagasztember vót.*

pagasztkenyér, pagasztkenyír fn: házikenyér. *Ijen magas pagasztkenyerek vótak, hogy sokszor alig lehetett a kemencebül kivenni.*

pagasztkenyír → *pagasztkenyér*

pagasztos mn: pagasztok körében szokásos, pagasztra jellemző. *Az én anyám az*

legparasztosabb vót. □ *Hát szoktak, kivált oan parasztosakná, mindenfélét kijabálni.*

parasztra öröl szk: durvára, lisztet, korpát egybehagyva öröl. *Megöröltük, de csak parasztra.*

parasztzsák fn: kócfonálból szőtt zsák. *A kócfonálból meg zsákot csináltunk. Az vót a parasztzsák. Ha egy kicsit megázott, még a víz is megát benne.* □ *Csináltam belülük tíz parasztzsákot.*

pargét lányok, pargét jányok fn: bizonyos (piroslámpás) kocsmákban pénzért szerelemre vállalkozó lányok; *sejmes jányok.*

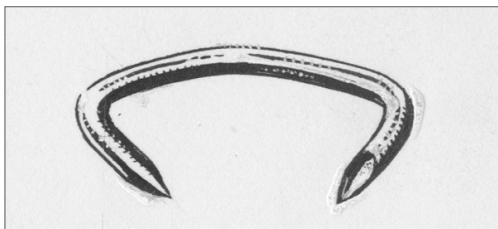
párna fn: tollal töltött, szögletes, lapos, huzattal bevont, fej alá való ágynemű; *vánkus. Két párnát is tesz a feje alá, úgy alszik.* Ö.: *díszpárna, kispárna, tüppárna.* Vö.: *vánkos*

parti fn: részegység. *Három pár kasza ment egy partiba.*

pásztor fn: nyáját őrző, állatokat legeltető személy. *A szűröket legjobban pásztorok viselték.*

passzus, pakszus fn: valamely nagyobb, eladási szándékkal piacra vagy vásárra hajtott, szállított háziállat legális voltát igazoló okirat; marhalevél, járlatlevél

patent fn: 1. ruhafélén gomb helyett alkalmazott kapcsolódó szerkezet. 2. a disznó

orrába való rézkapocs. *Három-négyszéle patent van. Kisebbs disznóhó kisebb, mer a nagy, az annyira kivan, hogy mindenütt megakad.*

peder i: két v. több szálat két ujjá közt sodor. *Orsóval pedrettik.*

pelyhedzik → *pibédzik*

pelyva, péva fn: a gabonaszemek cséplés-kor leváló hártvas levélkéi. *A pévakazlasnak is állandó munkája vót, az csak a pévát rakta.* □ *Nagyon tudott pévát is rakni.*

pelyvakazal, pévakazal fn: pelyvából rakott kazal. *Ojan pévakazal nem igen vót a határba.*

pelyvakazlas, pévakazlas fn: az a cséplőmunkás, aki a pelyvát kazalba rakja. *Apám vót a pévakazlas.*

pelyvás, pévás mn: pelyvát tartalmazó. *Sárbul csinátak, pévás sárbul elötét.*

pempő fn: pépes, ragacsos étel. Ragadványnevében él: *pempő Pásztor*

pendel → *pendely*

pendely, pendel ~ *pöndöl* fn: 1. vászonból készült, hosszú, ingszerű ruha. *Én mikor kisgyerek vótam – úgy mesélték a szülejem –, pendelbe jártam.* 2. vászonból készült alsószoknya. *Szoknya vót rajta három is, de legalól vót a pendel.* □ *A pöndöl úgy nézett ki, mint az alsószoknya, csak egy kicsit szűkebb.* □ *Még az én nagyanyám is, meg az én édesanyám is pöndölbe meg ingbe jártak.*

péntek, pintek fn: a hét ötödik napja. Sz.: *Hosszabb pintek, mint szombat* – szokták mondani a gyerekek, ha valamelyiküknek a felső ruhája alól kilóg az alsóneműje, inge, gatyája, kombinéja, alsószoknyája.

perec fn: 1. ropogós péksütemény. *Hát kihozott a báró úr három-három perecet, ojan pékperecet.* 2. karika alakú kovácsolt pánt. *Egy vasat összehajt a kovács, egybeveri, és kiesz a perec.*

percel i: futva, szaladva menekül. *Elpercelt, mer bűnös.*

perkált mn: égett, megpörkölődött. *A rongyot megigettük egy kicsit, akkó az az ígett, perkált rongy tüzet kapott.*

perkel → pörköl

pernye fn: laza tömegű anyag (pl. szalma) elégetése után visszamaradt anyag; hamu *Akkor pernyével is jó megszórták, hogy a föld puha legyen.* □ *Akármennyi eső van is, az a pernye puhán tartotta, oszt akkó könnyű vót nyúni.*

péterke fn: Sz.: *Aggyá neki, mer mingyá elveszíti a péterkéjét* – mondják, ha terhes asszony nagyon megkíván valamit. Vö.: *petike*

petike fn: Csak ilyesféle megfogalmazásban: *Ne vesse el a petikéjét, hát adtam neki.* Vö.: *péterke*

petrence fn: szalmának, szénának, törekek, pelyvának két rúdon egyszerre elvihető csomója

petrencerúd fn: hosszabb rúd a petrence szállítására. *A szalmát lehúzták petrencerúdra, és úgy vitték a kazalba.* □ *A pévát, töreket hordtuk petrencerudakon.*

péva → pelyva

pévás → pelyvás

piac, pijac fn: kijelölt hely: utca v. tér, ahol háztartáshoz szükséges terményeket, termékeket árusítanak, illetve az itt folyó adásvétel. *Még le jis mentünk a pijacra.* □ *Ottan vasárnap az embereknek pijacca vót.* Ö.: emberpijac

pijac → piac

pihédzik i: puha szőr kezdi borítani. *Pihédzik mán az ála!*

pihőce fn: finom, apró pehely; pihe. *Megáj, csupa pihőce a gúnyád, maj lekefílem.*

pihőcés mn: pihés, pihőcével borított. *Pihőcés apád kalapja, kefíld le!*

pilács fn: cylinder nélküli olajlámpa. *Meggyútották a pilácsot.*

pillédzik i: víz fagygni kezd. *Egíszzen bepillédzett (a víz).*

pillés mn: pillével fedett (víz). *Ojan pillés a víz.*

pilís fn: az első karaj, amit a kenyérből levágnak

pimpós mn: penészes, romlott. *Pimpós a túrú.*

pince fn: épületnek talajszint alatti, boltozatos helyisége, illetve épületen kívül mint különálló talajszint alatti építmény. *Néha,*

ha lent vót dógom a pincébe, a lopóval kihúztam egy-két kortyot. □ Hoztuk a krumplit a pincébül, mostuk, válogattuk. □ Egy megy a pallásra, egy a kamrába, egy meg a pincébe. □ Az udvar kerti ódalán téglapince. □ Le vót bótolva, úgy, mint a pince. Ö.: pincaajtó, pincelejáró, pincelépcső; téglapince

pintek → *péntek*

piszkafa fn: a tűz piszkálására, igazítására, élesztésére, élénkítésére használt hosszabb-rövidebb bot

piszkavas fn: kályha, tűzhely tüzének piszkálására szolgáló rövidebb, rendszerint elhajlított végű vasrúd

piszre mn és fn: a *hóka*, a *lizza* ritkábban használt szinonímája

pocok, *pucok* fn: vakondok. *Puckot fogott a Morzsa* (kutya). Ö.: *pucokdúrás*

pofás mn: 1. életlen, elkopott élű (ekevas, fejsze stb.). *Nagyon pofás ez az ekevas, a kováccsal kell kihúzatni az élit.* 2. olyan csirke, tyúk, amelyeknek a fejét oldalt, a pofának megfelelő részen tollbokréta díszíti. *Jaj, van közte pofás is!* □ *Pofás csirke is van. Búbos is, pofás is, gatyás is.*

pók fn: 1. hálót szövő, ízeltlábú állat. 2. ló lábán keletkező daganat. *Ha nagyon meghajtják, sokat erőltetik, akkor az inon lesz oan csomó. Két fajtája van: csontpók messz vízpók.*

pokla, *poklája* fn: állati méhlepény. (A tehén, ló) *ha megellik, akkor utána nemsokára elveti a pokláját.* □ *A disznó az fijaddzik, az megin elveti a pokláját. Ha nem veti el, akkor álatorvos kell.*

poklája → *pokla*

pókos mn: olyan ló, amelyeknek a hátsó lábán van daganat (*pók*)

polozsna → *palozsna*

porol i: port ver fel, port csinál. *Ott porol a legjobban.*

porta fn: telek. *Vót ott egy üres porta.* □ *A ház emez utcába vót, szíp nagy portával ott is.*

poszeta fn: háznál tartott alkalmi táncmulatság. *Téli estéken összegyöttünk, leginkább Varga Albertékná, osztán ha vót néhány lány meg citorás, akkó ojan poszetát csaptunk, hogy néha ifélig is eltartott.*

pozdorja fn: törés, tilolás során a kenderből kihulló apró, fás rész. *Kirázta belüle jó a pozdorját, oszt akkor odarakta szípen sorba.*

pökdös i: köpdös, egymás után többször köp. *Az öreg Madocsai megpökdöste a kerges tenyerét.* Ik: *megpökdös*

pöndöl → *pendely*

pörköl, *perkel* i: 1. tűzön kevergetve pirít. *Anyám szokta elszeletelni, akkó megsüti, akkó perkelt ojan hordós káposztát, oszt akkor avval ettük azt a nyúlját.* 2. a nap melegen tűz. *Vót, hogy ojan nagyon nagy meleg vót, hogy kilenc óra után má perkelt a nap.* 3. disznót perzsel. *Nem főrázták abba az időbe még, csak perkeltik, szalmával megperkelítik.*

prája fn: nagymosáskor a teknő oldalához támasztott és a szenny kidörgölésére alkalmas, erős fakeretbe foglalt, hullámos bádoglemez

pregacsa fn: durvább tapintású, sűrűbb szövésű anyagból készült, derékon aluli kötény

presnyák fn: birkabőrből készült, ujjatlan, szvetterszerű ruhadarab, az alja elöl is, hátul is lekerekítve, gombolása leginkább oldalt a kar alatt történik. *Presnyák vót előlgombolás is, meg ódalgombolás is.* □ *Előbb kikísztik a bűrit kéthetes szőrrel, aztán varatták meg a szüccsel presnyáknak.*

prézsmítál i: (főleg idősebb személy) zsörtölődve (v. csak úgy) hosszasan beszél. *Ne prézsmítájj má annyit!*

pruszli → *pruszlik*

pruszlik, *pruszli* fn: elől fűzött, különféle módon díszített, testhez simuló női mellényféle

pucok → *pocok*

pudvás mn: taplós, fás belsejű. *Ez (a retek) má pudvás, nincs íze.*

pujka → *pulyka*

pulyka, *pujka* fn: nagytestű házi szárnyas, gégeje tájékaról kékesvörös lebernyeg lóg le. *Még a pujkát is ki szokták pányvázni, az anyapujkát, mer a pujka az nagyon kutya-természetű, elmegyen, elvezeti a kicsiket.* Ö.: *pujkapásztor*

puszta fn: nagy kiterjedésű füves síkság. *Én hoztam be a pusztáru ide a faluba.*

putyi fn: 1. rövid csutkájú, apró, gömbölyű szemű kukorica. *Nem vetett csak putyit, mégis annyi kukoricája lett.* 2. jelzői használatban: ilyen fajta. *Mind az a putyi kukorica vót, az a régi fajta, kis, gömböjű szemű, patogatni való kukorica.*

R

rács fn **1.** nyílásokat elzáró, területrészeket körülvevő léckerítészerű hézagos szerkezet; ablakrács. **2.** a jászol fölött levő, fekvő létraszerű szerkezet a szalastakarmány részére. *Akkó nem vót semmi gond, ha vót rács az istállóba. De nekem hát nem vót rácsom.* □ *A lovaknak adtam a rácsba szénát.*

ráf fn: kerékabroncs. Vö.: *sing*

rafia, **rafija** fn: kötözésre használt vékony pálmárost. *Hát ugyi, rafija vót legjobb sudár...*

rafija → *rafia*

ragaj → *ragalj*

ragalj, **ragaj** fn: a tető kiugró része; eresz. *A ragaj ajját be kell deszkázni.*

rakodik i: szállító eszközt rakománnyal megrak. *Egyformán rakodtunk.* Ik: *átrakodik, berakodik, felrakodik, megrakodik, szétrakodik*

randa → *ronda*

ráta fn: fölosztott földterület, illetve a határ egy része. *A rátán túlra kellett menni.*

rávág i: **1.** ráüt, rácsap. **2.** gabonát (csapóval) úgy kaszál, hogy a levágott részt a még talponálló részre dönti. *Buzát azt rá, a gabonára, oda verettük, nem rendre vágtuk.* Vö.: *rendre vág*

ráz i: **1.** gyorsan, hevesen mozgat. **2.** rázásal köpül. *Még köpültek úgy is, hogy a (téfelt) belecsták valami edénybe, oszt addig rázták, még ki nem rázták.* □ *Sokszor felibül odadom valakinek, hogy rázza ki, oszt hozza vissza nekem.* Ik: *beleráz, felráz, helyreráz, kiráz, leráz, megráz, összeráz*

rég, **ríg** hsz: régen

régen, **rígen** hsz: **1.** hosszú idővel ezelőtt. *Régen három-négy gyerek is aludt egy vackon.* □ *Rígen nem vikliztek.* □ *Rígen szoktunk három hejre összejárni.* □ *Mer régen, még az én nagyanyám is meg az édesanyám is pöndölbe meg ingbe jártak.* **2.** hosszú idő óta

régente hsz: a régi időkben, egykor, valamikor. *Régente, hogy összejöjjenek a lányok, legínyek...*

reggel I. hsz: hajnal és délelőtt között, főleg a napfelkelte utáni órákban. *Oszt akkor hát reggel felkelt ű, hogyhát megyen ki a szállásra.* □ *Ű meg aszongya reggel, nem kelek fel, aszongya, én nem tudom, édesanyám, úgy szédülök.* **II.** fn: a napfelkelte utáni időszak. *Jó reggelt!* □ *Maga a holnap reggelt má nem fogja itt megérni.* □ *Minden reggel, mire mink mentünk (az iskolába), édesanyám megfejt.* □ *Minden reggel templomba is kellett menni, mer a tanító kántortanító vót.*

reggeli I. mn: reggel előforduló, reggel történő, reggel szokásos. *Akkor ugye ez a*

reggeli vonat, hogy ijen korán megyen, az én uram felkelt, hogy megyen a birtokra. II. a reggeli órákban elköltött étkezés. A reggeli egy darab kenyér, nyers tej vagy egy kis tarhó volt.

régi, rígi I. mn: 1. nem mostani. *A rígi házak náddal vótak, leszűttik náddal, akkor alol letapasztották.* □ *A régi időbe az udvarokbul a trágyát nem vitték ki.* 2. használt, ócska. 3. hosszú idő óta tartó (kapcsolat, barátság). 4. a távoli múltból származó (tárgy, emlék); antik. II. fn: olyan valakik, akik a távoli múltban éltek

rékli, lékri fn: mellényszerű női ruhadarab; blúz. *Adi a lékrim.* □ *Mink má úgy hittuk, hogy blúz, de öregannya úgy mondta: lékri.*

rend fn: 1. olyan állapot, amelyben minden a megfelelő helyét foglalja el. *Rend a lelke mindennek!* 2. a lekaszált szalastakarmánynak tarlóra fordult és még föl nem szedett sora; a gabonának kaszával vágott sora. *Mikor aztán egy-két rendet kivágtunk, akkor a bandagazda: – Emberek, rá lehet gyútani.* □ *Két rendet összevágtunk.* Ö.: *rendláb*

rendláb fn: a gabona még álló része, amelyre a csapó rádönti a levágott kalászkodat. *Ha jó át (a csapó), akkó ojan szípen odafektette a gabonát a rendlábba. Úgy hittuk azt a levágatlant, rendláb.* □ *A sallót sokszor beleakasztotta a rendlábba, csupa hójag lett a keze.*

rendre vág i: csapó nélkül kaszál, és így a levágott szalastakarmány (here, széna) a tarlóra fordul. *Rendre csak takarmánynövényt: herét, szénát szoktak vágni.*

répa, rípa fn: 1. nagylevelű, kúp alakú, vastag, húsos gyökerű növény (Beta vulgaris). *Azok meg éppen rípat egyeztek, marharípat.* 2. Sárgarépa. *Hozzá fel két rípat a levesbe!* Ö.: *cukorrépa, marharépa, sárgarépa*

repce fn: sárgavirágú, olajosmagvú növény (Brassica napus). *Árpafődbe lett vetve, oszt sok hejt úgy felverte az árpa, hogy kipusztult a repce.* □ *Én is vótam ottan repcét vágni.*

rész, rísz fn: 1. az egészet alkotó elemek közül egy. *Egybe vót szabva az ajja a felső ríszszel.* 2. az egészből vmennyi. *Ennek ám egynegyed része a tized!* 3. terményből járó mennyiség, járandóság. *Kocsis, etető, fűtő, ez mind onnan vette a ríszet.* □ *Igencsak húsz-huszokét ember dógozott, annyifele ment a rísz.* □ *Hát mikor a mi ríszünk gyött, a sarogjaláncokat megeresztettük előre, hátúra.* 4. sors, osztályrész. *Nem birtam vóna megszokni azt a cselídiletet, osztán hát nem is vót benne ríszem.* 5. közreműködés, vmiben való szereplés. *A nyomtatásba nekem ríszem nem vót.*

részel, ríszel i: a járandó részt kiméri. *Hatodik koci vót a mijénk, mer avval részelt.* □ *Ijet többet, Sándor..., ne fordújjon elő, hogy maguk itt ríszelnek!*

részelés, ríszelés fn: a rész kimérése. *Aztán gyött a számolás meg a kiríszelés.*

részére, ríszire nu: a névszóval jelölt személy javára, számára. *A szegény ember csal egy kicsit, meg tán a gazda is a maga ríszire.*

részes, ríszes I. fn: 1. az, aki a termés egy bizonyos részéért vállal, illetve végez munkát. *Mink hát törő emberek vótunk, részesek,*

mink hát ugye magunknak iparkodtunk, ha hajtottuk magunkat. **2.** az, aki másokkal együtt részesül vmiből, osztozik vmiben. *Meg is vót a tárgyallás azok nélkül, de azok is részesek lettek benne.* **II. mn:** **1.** ennyi meg ennyi részből álló. *A kosztüm kétrészes.* **2.** a) olyan, aki a termés egy bizonyos részéért vállal, illetve végez munkát. *Fembak Károj méltóságos úrná vótam három évig ríszes arató.* □ *Oblákná én még vótam ríszes arató, kilencszázharmincegybe.* □ *Cseke Feriné vótunk ríszes török.* b) részesedés fejében végzett munka, *ríszes aratás.* c) a részhez tartozó, a részre vonatkozó, a résszel összefüggő. *Meg vót má rakva a ríszes kocsi, oszt annak a tetejire.*

rí i: sír. *Én annyit rítam a napraforgóir is. Érohad mind.* □ *Egyszer Józsi öcsém ékezdet ríni, mer laragadt a jégre a talpa.*

ríg → rég

rígi → régi

rípa → répa

rísz → rész

ríszel → részél

ríszes → részes

rocska fn: fából készült vödör

rokka fn: kenderszálak fonására szolgáló, lábajtott kerékes eszköz. *Hajtsátok mán egy kicsit a rokkát, mer mán elfáradt a lábom.* □ *Ritka asszony vót, aki ösztül tavaszig nem üldögélt a rokka mellett.* **Ö:** *rokkafa; gyalogrokka*

rokkant I. fn: olyan személy, aki sérülés v. betegség következtében csökkent munkabírású. *Rokkant nyugdíjas.* □ *Százszázalékos*

rokkant. II. mn: az olyan ló, amelyiknek térdben előrehajlik az első lába.

rokon, rokony fn: közös elődöktől származó v. házasság folytán keletkezett családi kapcsolatban levő személy. *Este lefeküdtünk. Én meg az öreg néni, rokonyom vót, Julcsa néném, mi aludtunk a kettős ágyon.*

rokony → rokon

ronda, randa mn: **1.** nagyon csúnya. **2.** feltűnően, nagymértékben piszkos. *Este leázattuk azt a randa, piszkos, fekete gatyát.*

rosta fn: **1.** keretbe foglalt sűrű v. ritkább dróthálóból v. átluggatott fémlapból készült, szitához hasonló eszköz. *Egy nagy rostát, ami má ojan vót, hogy egy tyúkot se lehet beletenni, széjjelszedtek.* □ *Ha más nem vót, régi rostából csináltak nagybögöt meg egy brácsot.* **2.** kézzel hajtott gép a gabonaszemek tisztítására; gabonarosta, szelelőrosta. *Vót neki nagyrostája, oan kézzel hajtó, ez mindég megrostátatta, hogy a léha ne legyen benne.* □ *Sok íccaka nem aludtam, mer hajtani kellett a lovakat, aztán meg a rostát este tíz-tizenegy órájig.* **Ö:** *gabonarosta, nagyrosta, szelelőrosta*

■■■

rostál i: szemcsés anyagot kézi v. gépi rostában rázogatva úgy választ szét, hogy a rosta felett a nagyobb, alatta pedig az apróbb anyag gyűljön össze. *Ha nem lehetett kihajtani a jószágot, akkó kukoricát morzsótam vagy a magnak való buzát rostátam.* Ik: *átrostál, kirostál*

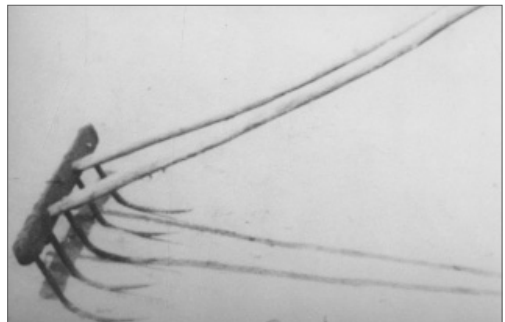
rőf fn: 1. hossz mérték: kb. 0,77 m, amellyel a takácsok szőtte vásznakot mérték. *Rőfszámra szűtt ú, nem méterre.* 2. jelzői használatban: ilyen hosszúságú. 3. az a fonálmennyiség, amely egy rőf hosszú vászon megszövéséhez szükséges. *Hoztak húsz rőf fonalat.* □ *Három rőffonálbul kaptunk egy zsákot.* 4. ilyen hosszúságú mérőeszköz. *Vót neki egy rőffe, oszt azt vitte.*

rúd fn: 1. karvastagságú hosszabb egyenes dorong. 2. a kocsi irányítására szolgáló szálfá; kocsirúd 3. taligarúd. *A tajigának (van) egy rúdja, egy kis rúdja, ammin húz.* Ö: *kocsirúd, petrencerúd, tajigarúd, vasrúd, zászlórúd*

rudalókötel, rudallókötel fn: gabonával, szalmával, szárral, szénával magasan megrakott szekér lekötésére szolgáló hosszú kötel. *Csinátat két rudallókötelet, hogy ha rak egy kocsi gabonát, hogy átrje a kocsit.*

rudas I. fn: közvetlenül a szekér elé fogott két ökör, illetve az ilyen (ökrök). *Rendesen ugye elől vótak a fíjatalabb ökrök, hátul meg vót két biztos ökör, a rudas ökrök.* □ *Ha nígyet fogtak, akkor a két hátulsó, az vót a rudas, azokat híjják rudasnak.* II. mn: a kétlovas szekérbe jobbról befogott ló

rugdalógereblye, rugdalógerebje fn: a gabonanyomtatás gereblyeszerű munkaeszköze. *Amikó aztán a gazda jóváhatta, hogy hát mos má nincs benne szem, akkor vót ojan görbe rázóvilla, rugdalógerebje, amivel a szalmát magunk felé kellett húzni, aztán jó bele kellett rugdalni, és ahogy közbe rángatta az ember, a szem lebullott.* Nr.: A cséplőgép megjelenése és elterjedése előtt a gabonát nyomtatták. A nyomtatás során használt munkaeszközök egyike a rugdalógereblye vagy másik nevén a *törekelő*. A nyele jóval hosszabb a közönséges kerti gereblyéénél és kettős elágazású, a fejébe pedig 5 karomszerűen görbülő, kovácsoltvas fog van beágyazva.

rúgó mn: ásóra szerkesztett kar, melynek segítségével az ásót mélyebbre lehet a földbe nyomni. *Ha van ez a rugó, akkó le birja nyomni egisz rugóvéig, akkor méjebben ás.* □ *A vőgyes földet nagyon nehéz vót ásni. Ott még rugót is szoktunk hasznáni.*

rühell i: restell

■■■

S

sajtár → zsetár

sallang fn: keskeny szíjakkból font v. csomózott fityegő, dísz ostonon, lószerszámon. *Menné több vót a sallang, anná szebb vót.*

sállik → sárlik

salló → sarló

sallóz → sarlóz

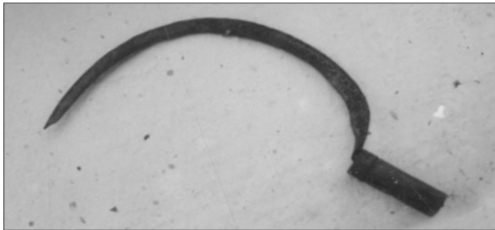
sámfa fn: a szövöszék pedálja. *A sámfa, amit így lábbal nyomkod.* □ *Ha barackmaggosra szűnek, akkor négyszer kell azokat a sámfákat nyomni le-föl.*

sapka, sipka fn: fejfedő. *Lesz ojan cifra sipkád.* □ *A klumpa hegyitül a sapka sarkájig egy únyi jég vót rajtunk.*

sarkal i: ember sarkával kukoricát vet. *Tavasszal elkezdtek szántani a kukoricának. Akkor egy ember két lóval, három lóval szántott, a másik meg sarkalta a kukoricát úgy, hogy mindig a borozda ódalába odarúgott a lábával, abba két-három szemet odatett, és akkor gyött megin az eke, betakarta.*

sárlik, sállik i: (kanca) párzásra való készségét mutatja. *Sállik a Tündér.*

sarló, salló fn: rövid fanyélbe erősített félkör alakú, belső hajlata mentén élesre kalapált v. reszelt penge. *Ezt a sallót megkalapáltuk,*

megreszeltük, hogy éle legyen, oszt úgy vágtuk vele a szárat. □ *Mislinget, herét is vágtunk sallóval.* □ *A sallót sokszor beleakasztotta a rendlábba.* Nr.: A marokszedés pacseri magyarok által általánosan használt eszköze, de használták szárvágásra, kerítés menti gaz, sőt egy-két maroknyi here v. más szálás takarmány levágására, lekaszására is.

sarlóz, sallóz i: 1. sarlóval vág. 2. sarlóval markot szed. *Ottan nem lehetett as sallózni (azt sarlózni), csak favillával szedtük.*

saroglya, sarogja fn: a kocsiderék hátsó, illetve elülső végét elzáró, fakeretbe illesztett hajlított vaspálcákból készült, láncsal fel és lecsatolható rácszerű szerkezet. Ö.: *sarogjalánc*
saroglyalánc, sarogjalánc fn: a saroglyát a kocsiderékhez kötő lánc. *A sarogjalánccokat megeresztettük előre, hátúra.*

sarok fn: 1. az emberi lábfejnek a boka alatti hátsó része. 2. harisnyának, zokninak a láb sarkát fedő része. 3. lábbelinek a talp hátsó végéből lefelé kinyúló része. *Má megin elkopott a cipő sarka.* 4. a) tárgyaknak: asztalnak, ládának, háznak, szobának, párnának, párnahuzatnak stb. szöglete, csúcsa. *Vót egy kis bögre úgy a kaszli sarkán, oszt hát abba vót úgy apró píz vagy valami.* □ *Sarokba nem ment a nyoszója.* b) két utca találkozásának a helye. *Nem értek el a sarokig, akkorára má meghalt.* □ *Ott vót a kocsmája a kövesúton, a Kisgödör ucca sarkán.* □ *Odaát a sarokra...* Ö.: *cipősarok, túsarok, uccasarok*

savanyú mn: ecetre, citromra emlékeztető íz. *A lángnál megsütött néha két tepsi krumplipecsenyét vagy savanyú káposztát.*

Sz.: *Savanyú a szőlő* – mondják, ha valaki nagyon szeretne vmit, de sehogy se tudja megszerezni, és ezért úgy tesz, mintha már nem is érdekelné.

sebesszélű, sebesszílű mn: olyan asztal, amelynek két vége a háztető oromfalához hasonlóan egyenes, és itt a kévék is tövükkel kifelé állnak. *Mikor tetőzünk, ottan mindenütt hajazata van, de ennek a sebesszílűnek meg a töve van kint, itt a két végin.*

sebesszílű → *sebesszélű*

segédkazlas fn: a szalmakazlas segítője, nevezték még *alkazlasnak, vicekazlasnak* is. *A segédkazlas gyön ére, a főkazlas a vigít rakja.*

seggdugasz, seggyugasz fn: kicsike, apró termetű. *Mit akarsz itt, te seggyugasz?*

seggyugasz → *seggdugasz*

sejem → *selyem*

selem → *selyem*

selyem, selem ~ *sejem* fn: 1. finom, lágy, sima tapintású anyag. *Nem lehetett így menni, selem strimflikbe.* 2. a kukoricacsó virágzata

selymes lányok, sejmes jányok fn: bizonyos (piroslámpás) kocsmákban pénzért szerelemre vállalkozó lányok; *pargét jányok*

seper i: seprűvel tisztít. *Az asszon meg az udvart sepri.* Ik: *aláseper, beleseper, elseper, felseper, kisper, leseper, összeseper*

seprő, seprű fn: borseprő. *A bornak a seprűjibül is csináltak hozzá.*

seprű fn: cirokból, kóróból kötött, hosszabb nyéllel ellátott eszköz pornak, szemétnak egy csomóba való összehúzására. *A seprűket mindig én kötöttem.* □ *Ebben az évben 96 seprűm lett.* Ö.: *cirokseprű, kisseprű, kóróseprű*

serélesztő → *sörélesztő*

seríny → *sörény*

setít → *sötét*

sing fn: a kocsikerék vaspántja, abroncsa; *ráf. Húzófákkal, kalapáccsal ráverte, ráhúzta azt a singet.*

sipka → *sapka*

sódaráló → *kézimalom*

sonka fn: a disznó füstölt combja. *Nem számoltam úgy azt a csirkét, vagy sonkát, vagy kenyeret, mer az megvót.*

sor fn: 1. egymás mellett v. mögött elhelyezkedő dolgok, tárgyak összefüggő, megszakítás nélküli rendje. *Odafektetett sorba, a derékba bennünket, mer vótunk hatan.* □ *Két sort hajtottunk.* □ *Egymás tetejire rakták azt a kivit, három vagy négy sor kivit.* 2. folyamatnak, eljárásnak egymásutánisága. *Annak is van sora.* □ *Aztán oszt így sorba, minden dologra: tuskót szedni, libát örözni.* Ö.: *sorpor, sortávolság; cigánsor, fásor, libasor*

sorol i: 1. kukorica kidugja a fejét, kezd látszani a sora. *Sorol a kukorica.* 2. ügyeletet tart. *A fészerbe ott vót négy fogatos, kettő hát mindig sorolt, az benn vót, azoknak bent vót ottand a kocsijuk, de befért oda hat-nyóc kocsi is.* 3. vhoval beoszt, beiktat, beszámol vkit, vmit. Ik: *besorol, felsorol*

soroz i: szolgálatban egymás után következik. *Esz má (ezt má) tudták is, hogy az időszülőket el kell tartani. Soroztak. Egyikné is egy fél évig, másikná is, és az öregek mindig a családdá tartottak.* (A soron következő tudta, hogy) *a sor úrajta van, mos má megy az öreg oda.*

sorpor fn: urasági istállóban a lovak pucolása során összegyűjtött és a placcon csíkokba gyűjtött por. *Sorport kellett a lovakbul venni.* □ *Három lova van minden cselédnek, az harminchat sorpor minden reggel.*

sovány mn: 1. olyan ember, állat, akinek, amelynek a testén nincs elég hús. 2. olyan vemhes állat, amelyiken még nem v. alig észlelhető a vemhesség. *Ojan fíjatal vemhes vagy búgott vót még, ojan könnyű, úgy értve, hogy nem sovány, hanem hogy még nem volt nehéz.* 2. olyan hús, amelyben nagyon kevés zsíros rész van. 3. kevés zsírtartalmú, lefőlözött (tej). 4. kevés tápértékű, nem laktató, szegényes (étel, étkezés). 5. trágyázatlan, terméketlen (föld, talaj). 6. csenevész növesű, kevés tápanyagot tartalmazó (növény). *Sován kukoricákon nem szok lenni ez a fatty.*

soványodik i: fogy. *Hazagyövíünk, de csak fogy, soványodik.* Ik: *lesoványodik*

soványul hsz: sovány állapotban, soványként. *Megvettük soványul.*

söprű → *seprő, seprű*

sörelesztő, serílesztő fn: sörárpából készült élesztő

sörény, seríny fn: 1. a ló nyakán lelógó hosszú szőr. *A serínyit befonjuk kukoricalevéltre.* 2. a rendszélek magasabban maradt része. *Megtörténik előhasi kaszásoknál, én is úgy kaszátam előbb, mer nem tudtuk, hogy a sarkát le kell eresztetni annak a kaszának, meg a hegyit is le kell engedni, csak úgy hintáztunk, oszt akkó ijen vágás vót, nagy serínyre vót.* □ *Akkor olyan nagy serínyre marad a talónak.*

sötét, setít I. mn: 1. fény nélkül, világosság nélkül való 2. feketébe hajló, feketés árnyalatú (szín). II. fn: a fény teljes hiánya, sötétség. *Nem batramoskodok én ebbe a setítbe.* □ *Nem vót hódvilág, setít vót, de annak el kellett lenni boronálva.* Ö.: *koromsetít*

staférun → *stafírun*

stafírun, staférun fn: kelengye. *Én, mikor férhez mentem, kaptam tizenkét inget, kaptam négy huzat ágyat... Akkor vótak divatba a kockássak: lilakockás, kékkockás. Fehéret is, de az csak egy huzat vót, hanem ez a tarka, és akkor ki vót varva a két sarka. Az egyiknek, úgy mondták boszorkányötíssel. Azután kaptam hat vánkust. Akkor nem párnának mondták, hanem vánkusnak, és két dunnát. Ez vót a stafírun.* □ *Férjhezmenetelekor azért követelte a bütort meg a staférungot.*

strajfa fn: a jászolhoz kötött lovakat egymástól elválasztó hosszú, gömbölyű rúd. *El kell strajfával keríteni.* □ *Lelőkte a strajfát.*

strimfli fn: harisnya. *Nem lehetett így menni, selem strimflikbe, mer ha ojanba mentünk, megfagyott vóna a lábunk.*

suba fn: a hosszúfűrtű magyar juh gyapjas bőreből készült ujjatlan, bokáig érő, palást-

szerű ruhadarab, bunda. *Mink meg egy kive szárat magunk alá gyűrtünk, oszt akkó a subát ránk húztuk, oszt aludtunk ott, abun összeestünk, a földön kint.*

sudár I. mn: magas, egyenes. *Sudár jege-nyefa... II.* fn: az ostor végére kötött, lószőrből, manillamadzagból, rafiából font pattogó, durranó rész. *Hát ugyi, rafija vót legjobb sudár, de csinátuk, erőttettük ebbül a tehénfarokbul is, de az nem szót akkorát, mint a rafija.*

suprikál i: 1. vesszővel megcsap. *Szabad suprikálni? – Szabad, csak gyertek! □ Akit nem suprikálnak meg, az kilises lesz. Nr.: A suprikálás karácsony után van. Akkor mennek, aprószentekkor, akkor mennek pálcával suprikálni. Hát akkor megpálcázzák így a háznépeket, hogy kilises ne legyé, kilises ne legyé. 2. elnaspágol. Édesanyám, hogyha mink, valamejünk nem akartunk valamit úgy, hogy jó legyen vagy valami, fogta magát, oszt akkor egy-kettő má vagy a kisseprűvel, vagy a papucsával körül suprikált bennünket, oszt el vótunk intézve.*

susnya, susnyája fn: kukoricacsövet borító levél; csuhé. *Meg kukoricalevéllal is mosták, evvel a susnyájával.*

susnyája → *susnya*

sut fn: a kemence és a fal között levő szűk hely; kuckó. *Ereggy mán a sutba!*

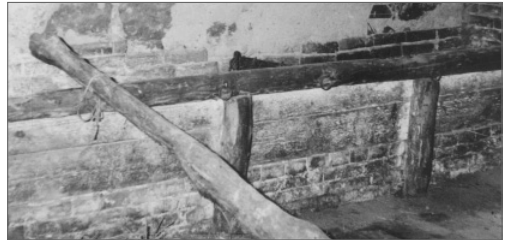
südő → *süldő*

süldő, südő fn: egyévesnél nem idősebb disznó. *Vót mindég négy-öt darab süldöm, hízőnakvalóm.*

sütőabrosz fn: kenyérsütéskor a kelő kovász, illetve a kelő tészta letakarására szolgáló abrosz. *A szálából türeldközöt, meg szakajtóruhát, meg sütőabroszt szűttek.*

sütőlapát fn: fából készült, többnyire ke-
rek vagy ovális, ritkábban szögletes formájú,
hosszú nyelű lapát, amellyel a kenyeret a ke-
mencébe bevetik, illetve – miután kiszült –
onnan kiszedik. *Akkorára nyútotta el, mint az a sütőlapát, amivel beteszik a kemencébe a kenyeret. □ Vótak ojan sütőlapátok, mind a hóhányó lapát, ojan, arra formázzik az, és akkor azon (vetették be a kenyeret). Nr.: Amíg a kenyeret otthon és kemencében sütötték, a háztartások nélkülözhetetlen kenyérsütő eszköze volt.*

süvegfa fn: a jászol elejének tetején víz-
szintesen futó gömbölyű gerenda. *A süveg-
fába vannak a karikák, abba van ez a strajfa
is, meg abhó kötik a lovakat.*

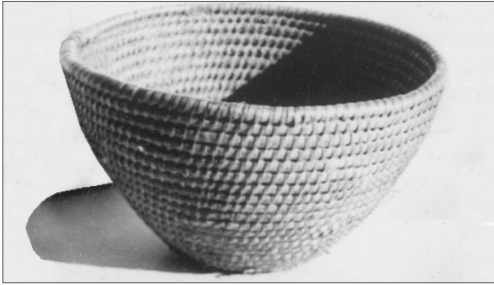

Sz

szabadkémény, szabadkímény fn: a konyha mennyezetébe beépített nyílt, szabadba vezető füstelvezető. *Két szoba vót, közepin meg egy konyha, de az a szabadkíményes konyha.* □ *Szabadkímény vót ottan, oszt akkor az a kímínbe felment az a füst.*

szabadkímény → *szabadkémény*

szakajtó fn: szalmából, gyékényből font kerek, felfelé kiszélesedő, nyitott, fületlen, kosárszerű tartóeszköz. *Anyám hozta szakajtóba a korpát, oda hátra. Majd ad a kúvájúba, nem bent az ólba.* □ *Vót egy szakajtó lisztünk.* □ *Szakajtóba tették a kenyeret, akkor az ott szépen megkelt, akkor öntötték a lapátra, oszt be a kemencébe, úgy a fenekire szépen.* □ *Nem tudom, van-i míg szakajtó a faluba?* Ö.: *szakajtóruha*

szakajtóruha fn: négyszögletű, szélén leginkább piros v. kék csíkos, akkora vászon-darab, amekkora a szakajtót kitölti és a beletett, megkelt kenyérnyi tésztát is beborítja. *Kaptak belőle szakajtóruhákat.* □ *Hogy mi az a szakajtóruha? Ammit szakajtókosárba... a kenyereket rakták bele, a nyers tésztákat,*

abba a... sütés előtt abba beleterítették azt a ruhát, ezt hitták szakajtóruhának, ezt a vásznat.

szál fn: 1. hosszú és igen vékony tárgy, képződmény. *Hát oszt ezek elkaptak egy-egy szál, mer hajdonfejt vót, egy-egy szál haját.* 2. fonál, cérna. *Háromszázhatvan szál ment bele egy rőffonálba.* 3. vastagságához képest igen hosszú v. magas, de nem fonalszerű test. *Két szálával hatták a kukoricát.* Ö.: *gyertyaszál, virágszál*

szála fn: 1. kendernek a legfinomabb rostja. *A gerebenyezők külön tudták venni a finom szálát, a kenderszálát, meg a kócot, meg a szösz.* □ *A víkon jó, annak van jó szála, meg erős.* □ *A szála az szép simák hosszik vótak.* □ *A szálából türlőkőzöt, meg szakajtóruhát, meg sütőabroszt szűttek.* 2. fának hosszanti irányban futó rostja. *Szálával szembe nem jó faragni.* 3. kötött holminak, szövetnek a szála. *Erzsi nagyon ügyessen vissza tudja bújtatni a szálát.*

szálakender fn: kendernek a legfinomabb rostja. *A gerebeny, az kihúzta a kócot, és aztán maradt a szálakender.* □ *A szálakendert az asszonyok szípen megfonták.* Vö.: *szála* 1.

szállás, szálás fn: a határban levő földbirtonokon épült lakóház a hozzátartozó gazda-

sági épületekkel együtt; tanya. *Na onnan elmentünk egy szerb szálásra, a Csíró-szálásra.* □ *Az Oblák-féle száláson vette a tehenet.* □ *Aszongya, még igen a szálásomon nem vót.* *Ojan gyönyörű asztag vót.* □ *Mentünk kifele a Tokaji-szállásbó.*

szalma fn: 1. a gabonafélék szára; a kicsépelte gabona szára. *Szalmával tüzeltünk.* □ *A disznót agyonszúrták, szalmával megperkelték.* 2. Szalmakazal. *Hatan vótak a szalmán.* Ö.: *szalmakalap, szalmakazal.* Nr.: *Kaptár, szakajtó, kupujka,* máshol tojástartó és egyebek, mind, mind és még megannyi társuk (különféle terménytároló edények, *párszárítók,* terményszállító kosarak, kanáltartók, kalapok, székülőkék stb.) szalmából készült használati tárgy. Szalmából a tárgyak az igen ősi fonástechnikával készültek. A fonástechnika alapanyaga a szalma mellett a *gyékény* és a *vessző* is. Ez utóbbi kettő a szalmánál jóval korábbi és talán még manapság is elterjedtebb alapanyag.

A szalmából készült tárgyaknak díszesebb, a széperzék kielégítésére is törekvő

darabjai voltak a valamikori kézi aratások végeztével a marékszedő lányok, asszonyok által font és a gazdának átadott – sokszor művészi megoldású – *aratókoszorúk.*

szalmakazal fn: szalmából rakott kazal. *Egy hosszú szalmakazal vót hátul.* □ *Az udvar másik felibe nagy szalmakazal.*

szalmakazlas fn: a kazalrakást irányító cséplőmunkás. *Két szalmakazlas vót, egy vice, alkazlas meg egy főkazlas.* □ *A két szalmakazlas örökké a szalmán vót.* *Ezek nem gyöttek soha kivíre, ezek állandóan a szalmát rakták.*

szalmás fn: az a cséplőmunkás, aki a szalmát továbbítja az elevátor alól az al-, illetve főkazlasnak. *A szalmások fél napig vótak a kívín, fél napig a szalmán.* □ *Én akkó szalmás vótam ippen.*

szalmavágó fn: köpűjével fogantyús fanyélre erősített, oldalt taposó karral ellátott, U-ra sikerített V alakban elágazó, kétélű vágószerszám kazalban levő szalma v. széna vágására. *A neve ugyi szalmavágó vót, de vágtak vele szénát is.* Nr.: A belterjes gazdálkodás megkívánta, hogy az istállóban teletetett igavonó, tejelő vagy más állatot télvíz idején is rendszeresen ellássák. Ezért a takarmányul szolgáló szénát, illetve az aljnak való szalmát kazlakba rakták, és etetéskor, aljazáskor onnan használták, de

nem ám úgy, hogy a kazlak tetejét egyszerre megbontsák, hogy a kitakart kazlakat a csapadék átáztassa, rohassza, hanem csak egy szeletét, amelyet aztán felülről lefelé haladva vágta, használtak. Voltak gazdaságok, ahol szalmavágó helyett horgot használtak, és a napi szükségletet horoggal tépték, húzták ki a kazalból. A kihúzott vagy levágott mennyiséget szalmahordó kosárban vagy négyágú vasvillára szúrva vitték az istállóba.

szálú mn: termetű. *Ijen szálú ember, mint én is...*

szánkó fn: a) havas, jeges talajon használt, elől felgömbített talpakon csúszó, ló vontatta jármű. *Ha elég nagy vót a hó, akkor vasárnap délutánonként befogtak a szánkóba; b) kis méretben a gyermekek számára is készült. Szánkót is csinátunk. Két deszkának lekerekítettük az egyik végét, két vagy három deszkát keresztbe szegeztünk rajta, darab kötelet kötöttünk rá, oszt kész is vót a szánkó. □ Persze a jobb módúaknak szépen kidolgozott szánkójuk vót.*

szánt i: földet ekével forgat. *Az egyik gyerekek má szántott. □ Itt két lóval nem nyavajogsz, nem szánts. Ik: alászánt, beszánt, beleszánt, elszánt, felszánt, körülszánt, leszánt, megszánt*

szántás fn: 1. földnek ekével történő forgatása. *Harmadik szántás vót a mag alá. 2. a főlzántott föld. A szántáson nehezebb menni, mint a járt úton. 3. jelzői használatban is. Bizon, elég nehéz azon a szántásföldön egész nap. Belesüpped az ember, a bocskora megmerrül. Ö.: méjszántás*

szár fn: 1. a) növénynek a leveleit, virágait, termését tartó része. *Szárába szökkent*

a gabona. □ Szárával szedd a meggyet! b) kukoricaszár. A szarat vágni kellett. □ A hat sor szarat aprította, vágta. □ Ha a szár nem kéne, akkor én is lekombányoltatnám, mer az ócsóbbá kerülne. Dehát még itt van három bornyúm, ennek szár is kell. 2. eszköznek, tárgynak, szerszámnak hosszabb része, nyele. A pipát letette a pultra, a szarát meg letette úgy egy méter távolságra a pipától, és azt mondja Ratkainak: – Hát az istenit, mos szídd ezt a pipát! A pipa itt van, a szara meg ott. □ Tollszár. 3. hajtószár, gyepplószár. Azok a lovak... mindég úgy kellett őket fogni szárba, hogy maj lehúztak a kocsiul, és mikor hoztam ezt a halottat, majnem ustorozni kellett őket, azok ojan lassan mentek. Ö.: szárízík, szárpíz; csizmaszár, gatyaszár, gyepplúszár, hagymaszár, hajtószár, kötőfiksár, kukoricaszár, lábszár, londzsszár, nadrágszár, pipaszár, tollszár

száraz mn: ami nem nedves. *Ojan száraz vót a nyár, nagyon lestrapált bennünket.*

szárazkapubejárat fn: olyan módosabb gazdaházak kapubejárata, amely fölő a házat takaró tetőszéket is kiépítették

szárazmalom fn: állati erővel működte-tett malom. *Vót ottan szárazmalom, mink azt úgy hittuk, ojan nagy kerekes, sátor alatt, szárazmalom.*

száringat → *száritgat*

száritgat, **száringat** i: huzamosabb ideig, meg-megismételve szárít. *Itt a vögyön, szíp, gyepes riszen száringattuk, locsolgattuk, fehérítettük (a vásznat).*

szárizék, **szárizík** fn: olyan kukoricaszár, amelyről a levelet már leette a jószág. *A tavaji*

tél ugyancsak hosszú vót, azt a sok száríziket mind elfűtöttük.

szárízik → *szárízék*

szárpénz, *szárpíz* fn: a kukoricatöröknek a szár lehordásáért kialakított bére. *Tíz dínár vagy hány (vót) az a szárpíz. Annak az vót a jelentősége, hogy de a szárát is lehordjátok!* □ *Mennyivel töritek ócsóbban, ha a szárát én lehordom? – Nem adja a szárpízt, Gergej bácsi.*

szárpíz → *szárpénz*

szarv fn: 1. párosan kinövő szaruképződmény marhának, kecskének, szarvasnak a fején. Hát ugyi az vitte, az vót a díssze az ijen szarvasmarhának, ha szíp állású szarva vót. 2. talicskának, tragacsnak, ekének stb. markolásra kiképzett fogója. *Megkapta az üres talicska szarvát, oszt megindult vele.* □ *(Az ekének két szarva van. Akkor abba kapaszkodik, oszt akkor, ha ki akar bukni, akkor azt az egyik felit lenyomja, hogyhát csak amára haladjon.* 3. kocsira rakott szalmának v. szénának, illetve a szalma- v. szénakazalnak gyűréssel, göngyölítéssel kialakított sarka, szöglete. *Ha három jó szarvat gyűr az a kocsis, akkor az jó mutat.* Ö.: *ekeszarv*

szárvágó fn: a kukoricaszár levágására alkalmas, rövid nyelű, ívelt pengéjű éles szerszám. *Vót itten egy szárvágó, egy darab kasza. A kovács levágta az oromját, hogy jobban csússzon, oszt avval vágták a szárát.* Nr: A szárvágó kapa mellett – ritkábban ugyan, de – volt használatban egy sarlószertű, éles vágóeszköz is, amit egyszerűen csak szárvágónak neveztek.

szárvágókapa fn: a kukoricaszár levágására alkalmas, rövid nyelű, kapaszerű, éles szerszám. Nr.: Az eszköz megnevezésére szinte mindig az összetételt használják, de beszédben már csak a *kapa*, *kiskapa* megnevezés járja. Vö.: *kapa 2.*

szarval i: 1. vminek szarvat csinál. *Színábú meg szalmábú szoktunk így szarvalni.* 2. a) *vasvillával a rendesnél nagyobb csomó szalmát v. szénát szeretne egyszerre felvenni. Megszarvalta azt a villát, oszt úgy vitte be.* b) *étkezéskor tányérját (tészttával) jól teleszedi, megrakja. De rakja ám, de gyűri ám a mákostisztát, szarvalta a tányírt, hogy a gazda végül megsokallta: – Szabad még egyszer szenni, János. – Akarok is, aszongya.* Ö.: *megszarval*

szarvalás, *szarvallás* fn: a szarval igével kifejezett cselekvés. *Ha rakodik az ember, nem ijen kivís gabonát, (hanem) szénát, szalmát, akkor azt szarvallásra szoktuk. A sarkára teszünk egy jó szarvat, oszt akkor három szarvallás, jó megterítve, az vót egy kocsi.* □ *Van még egy szarvallásra való széna.* Szój: *A papok minden vallást ösmernek, de a szarvallást nem ösmerik.*

szedeget i: 1. lassan, egyenként szed. 2. tallóz, kalászol. *Vót, hogy tizenhat csomót szedegettünk.* □ *Sok azír szedegette ezt a kalászokat, mer evvel tartotta el a baromfit.* Ik: *felszedeget, összeszedeget*

szédül i: személy úgy érzi, hogy minden forog körülötte, hogy mindjárt elveszti egyensúlyát. *Én nem tom, mi történt velem, úgy szédült.* □ *Félek elindulni valahová, szédülök, és mindég a falakat támogatom az utcán.* Ik: *elszédül, leszédül, megszédül*

szegődik i: 1. cselédnek áll. *A bíres, az egy fokkal lejjebb vót rang szerint, bíresnek szegődött.* □ *Mindenszentekre meg kiszegődött Szen György-napig cselédnek.* 2. szezonális mezőgazdasági munkára vállalkozik. *Ottan vasárnap az embereknek pijacca vót, ott szegődünk kapáni, ére-ára, aratáskor ott fogtunk munkát.* Ik: *beszegődik, elszegődik, kiszegődik*

szegöl → szögöl

szégyenvirág fn: fehér ernyős virágú növény; murok (*Daucus carota* L.). Sz.: *Abogy fogy a szégyenvirág közepe, úgy fogy a lányok szégyene.* □ *Nincsen a szégyenvirágnak közepe, nincs is a lányoknak szégyene.*

szék, szík fn: 1. (általában) négy lábú ülőbútor. 2. a tojás sárgája. *Nincs neki se szíkje, se ki nem kel.* 3. mészárszék. *Amellett még sok székbeli hús meg baromfi hús kell.* □ *A székbeli húst is szerettük.*

székű, szíki mn: Kétszíkű a tojás.

szekér fn: fából készült, vasalással megerősített négykerekű jármű; kocs. *Hát rendessen aztat hitták szekérnek, amit ökör húzott. A ló után kocs. vót.* □ *A szekér nagyobb vót,*

meg gorombább minden munkája. K.: *Nincs ojan rakott szekér, amejikre még egy villával ne férne.* Ö.: *szénásszekér*

szél¹ fn: 1. a levegő mozgása, áramlása. *Ne menj ki, nagyon hideg szél fú mámma.* □ *Tán nem ér a szél?* 2. Szélütés. *Szél érte.* Ö.: *szélvihar; forgószél*

szél² fn: 1. szegély, perem. *Újj ide az ágy szélire!* □ *A tó széle nádas meg kákás volt.* □ *Vettem magamnak egy pörge szélű kalapot.* □ *Kint a faluszélen jogok vótak.* 2. a vászon szövési szélessége mint hossz mérték. *Szélesre csináták úk ezt. Vót ez három-nígy szélbe, ez a pendel.* □ *Három gatyá, hat szélből az egyik.* Ö.: *szájszél, útszél*

szeles¹ mn: 1. olyan időjárás, amikor gyakran fúj a szél. *Szeles idők járják.* 2. kapkodó, szeleburdi. *Oj szeles ez a jány!* □ *A lovak azelőtt ojan szelessek vótak.*

szeles² mn: mint mértékegység: vászon szélességű, vászonszélességnyi. *Négyszeles, hatszeles gatyákat viseltek.*

szélső, szílső mn: a) vminek a szélén álló, szélén levő, szélén elhelyezkedő. *Két áláskarót szúrt a szílső kivik kötele alá.* b) sportban: a szélén játszó: *balszílső, jobbszílső*

szem fn: 1. látószerv. *Nem tudtunk ráösmerni. Azon egy újnyin ált a por, csak a szemje meg a fogaji fehéredtek (fehírettek) neki.* 2. a szégyenérzet jelképeként. *Nem süil ki a szem!* 3. a gabona termése. *Szorult szem.* □ *Van, aki nem bánja, csak má menjen keresztül a gépen, akárhova mín az a szem.* 4. jelzői használatban: ilyen és általában növények magjából egy. *Egy szem buza.* □ *Néhány szem kukorica.*

□ *A borsót is úgy kell vetni, mint a babot, három-négy szemet egy fiszekbe.* 5. szőlő- és ribizlifürtnek egy bogyója, illetve más, kisebb gömb v. tojásdad alakú gyümölcsből egy. *Egy szem szöllő, ribizli, piszke; cseresznye, meggy, barack, szilva; dió,ogyoró.* 6. láncszem. 7. apróbb vmik közül egy. Sz.: *Egy szem tepertőjír eladom Jucit!* A szólás keletkezésének története: A bölcsőbeli kistestvére vigyázását már nagyon unó Káplár Kis Sándor kiáltott fel így, amikor meghallotta az utcán játszadozó gyerekek gondtalan kiabálását. 8. kötött v. horgolt tárgynak a fonál egyszeri hurkolásával, áthúzásával létrejött eleme. *Két sima, egy fordított szem, de a fordított szemet nem kötjük, és a szál is a tűn marad.* 9. vmiből nagyon kis mennyiség, nagyon kevés. *Egy szemet se aludtam.* □ *Egy szemet se ad.* 10. a levél tövében található fiatal rügy. *Van (szőlővessző), amejjiket tejjessen levágnak egy-két szemre, de van, amejjiket meghagynak oan csapra, hosszú szálna, hogy az úgy terem.*

szemedző, szemeddző fn: a fejlődő rész; szemellenző

szemét fn: piszok. *Ha jó a szél, akkor ojan szépen kiviszi a szemetet, hogy később tisztítani se nagyon kell a babot.*

széna, szína fn: lekaszált és szárítással tartósított fű, here, muhar. (Akkor kell vágni), mikor megírják színának, mer ugye az nem mindegy, hogy mikor vágják le. □ *Arra nagyon kellett vigyázni a kocsisembernek, hogy legyen jó színája.* Ö.: *szénaforgatás, szénavágó*
szénavágó → *szalmavágó*

szénavonó, szivanyó fn: hosszúnyelű szerzőszám a kemencében levő parázs kihúzására, eligazítására. *Elígett a szivanyó.*

szerszám fn: 1. munkaeszköz. *Az ákácfa szerszámnak is nagyon jó meg tűzre is. Azon nyersen, ahogy kivágják, lehet használni.* □ *Neki is jó szerszámja szokott lenni.* 2. lószerszám, hám. *Vót két kis póniló, ahhoz fölszerelés: fijáker, szerszám satóbbi.*

szérű, szűrű fn: a falu szélén v. nagyobb udvarokban a talaj elegyengetett, ledöngölt része, ahol gabonát csépeltek, illetve a korábbi időkben nyomtattak. *Kint a faluszélen jogok vótak, azok szűrűknek vótak meghagyva, oda hordtunk.* □ *Sok jogja vót, felit kijadta szűrűnek, mer az egy trágyázást szokott jelenteni.*

szétdobát, szítodobat i: úgy szánt, hogy az eke kifelé, a szántóföld széle felé fordítja a földet. *Ha szítodobat az ember, akkor a két szílin megyen, ha összedobassa, akkor pedig a közepin megyen.*

szétdobatas, szítodobatas fn: a szétdobát igével végzett cselekvés. *Amikor pedig körül szántsa az ember, a két szélin megyen, akkor van egy borozda a közepin a földnek, az szítodobatas, emez meg összevettetés.*

szíj fn: állati bőrnek keskeny csíkra hasított és megmunkált darabja. *Ha nem vót vágó, akkó kerek szíj.* □ *Szíjat hasítok a háttadbul!* – fenyegeti az elkeseredett édesanya a vmi nagyon rosszat elkövetett gyermekét. Ö.: *szíjjártó, szíjkorbács, szíj kötőfék; derék-szíj, lábszíj, nadrágszíj*
szíjártó → *szíjgyártó*

szíjgyártó, szíjártó fn: bőrből való eszközök, szerszámok készítésével foglalkozó iparos. *Akkó lehetett a szíjártókná kapni.* □ *Két szíjártó is vót a faluba.*

szíjkorbács fn: szíjból készült karikás ostor, korbács. *Ennek a Cseke Sanyinak vót oan igazi szíj, szíjkorbácsa, végig szíj vót, még a nyele is be vót bőrrel...*

szíjkötőfék, szíjkötőfik fn: szíjból készült kötőfék. *Leginkább má most szíjkötőfíkek vannak.*

szíjkötőfik → *szíjkötőfék*

szik → *szék*

szikű → *székű*

szilke → *cserépedények*

szína → *széna*

szirony, cirom fn: ostor készítésére használatos keskeny, színes bőrszalag. *A korbács az kötélbül vót, ami pedig szíjbul vót fonva, az a cirom.*

szironykarikás, ciromkarikás fn: szíjból font karikásostor. *A ciromkarikásomat hozd ide, mondta a bujtárnak.*

szítdobat → *szétdob*

szítdobatás → *szétdob*

szívanyó → *szénvono*

szóga → *szolga*

szógál → *szolgál*

szoka fn: gyapjúból készült, meleg téli zokni. *Ebbül még szokát is kötöttek.* □ *Úgy, mint a gyapjúbul, ahogy elkészítik a szokát.* □ *Azután vótak azok a strikkelt (kötött) szokák.* Vö.: *bokavédő*

szoknya fn: derékban rögzített, lefelé szabadon eső, alul nyitott női ruhadarab. *Inggel*

kezdde, meg a szoknyával. Ottan bugyi nem vót régen. Szoknya vót rajta három is, de legalól vót a pendel.

szól i: **1.** szót, hangot hallat, beszél, mond vmit. **2.** hangszer v. más hangot adó eszköz a rá jellemző hangot adja. *Az (a tehénfarokból font sudár) nem szót akkorát, mint a rafija.* Ik: *átszól, beszól, ideszól, közbeszól, megszól, visszaszól*

szolga, szóga fn: háztartásban, gazdaságban megszabott bérért fizikai munkát végez. Sz.: *Magad, uram, ha szógád nincs.* Ö.: *iskolaszolga*

szolgál, szógál i: **1.** cselédként, szolgaként, szegődött munkásként dolgozik. *Az apja tizenkilencebe kiment szógáni, hogy víge lett a háborúnak.* □ *De ekkor má egyik ére szógát, a másik amára szógát, sose gyöttek össze, úgy értve, hogy egyszerre.* □ *Azelőtt szógát, nem szerezte be a szerszámot, mer cselédnek az nem kellett.* □ *Szabadkán Probojcevic Jóska bácsiná szógátam.* **2.** katonaeveit tölti. *Vígig szógátam a katonaságot, hogy Szíp Markos.* **3.** rendelkezik vmivel. *Szógátak egy kis tőkév.*

4. a) a református lelkész istentiszteletet tart, istentiszteleti szertartást végez. *Vasárnap a morovici tiszteletes szolgál.* **b)** zenekar rendezvényt (bálat, lakodalmat) muzsikával kísér. (A zenészek) *vasárnap bálat szolgáltak ki, kedden egy újabb lakodalmat.* Ik: *felszógál, kiszógál, leszógál, megszógál, rászógál*

szolgáló, szógáló fn: háztartási alkalmazott; cselédlány

sző, szű i: **1.** egymást derékszögben keresztező szálakból vásznat, rongypokrócot készít.

Házilag nem sokan tudtak szűni. □ *Parasztra is lehet szűni, meg lehet barackmagosra is szűni.* **2.** némely rovar (pl. pók, hernyó) testnedvéből hálót, gubót készít. **3.** terveket kieszel. Ik: *beleszű, megszű*

szögöl szegöl fn: négyszögöl, kvadrát, 3,597 m². *Egy hold kétszáz szegöl föld az ű nevin van.*

szőlész, szöllész fn: aki szakszerűen foglalkozik szőlőműveléssel. *Apám az nagyon jó szőlész vót, hitták is ijen borosgazdák itt a faluba.*

szőlő, szöllő fn: **1.** ősszel fürtökben érő bogyótermés, amelyet gyümölcsként fogyasztanak, illetve amelynek kipréselésével mustot nyernek, és abból bort készítenek. *Van neki ojan szölleje, ami július elején érik.* □ *Mink nem préseltük azt a kis (é.: kevés) szöllőt. Meggettük jobban szöllőül.* □ *Gyött ki mindennap kosárba a szöllő.* □ *Megszedett egy tíz-húsz kila szöllőt.* □ *Nemigen adott a gyerekeknek egy-egy fürt szöllőt, hogy ne bántásók.* **2.** az ezt termő cserje. *Vót ottand egy kis szöllő. Kétszáz tőke.* □ *Szöllő közzé nem mentek lóval, mindent kézzel kapátak.* **3.** szőlővel beültetett földterület. *Ahun nagyobb darab szöllő vót, hogy munkások vótak, csigert vitt nekik a gazda, mer ugyi, aki szőlőbe dógozik, annak vizet inni viték.* □ *Szép szölleje vót ottan fent a felső riszen.* **4.** mint mértékegység: 1200 négyszögöl; szőlőföld. *Egy szöllőné nem sokkal lehetett több valakinek.* Ö.: *szöllőföd, szöllőfürt, szöllőkaccs, szöllőkaró, szöllőlugas; borszöllő, csemegeszöllő*

szőlőföld, szöllőföd fn: azok a földek, amelyek ma már ugyan szántók, de valamikor szőlővel voltak beültetve, területüket még ma is a régi mértékegység szerint tartják nyilván, ami azonos a magyar hold nagyságával, azaz 1200 négyszögöl. *Árendát két szöllőfödöt sok évbe.* □ *Hát ugye ennek vót csak külön mérete, a többi holdszámra, de ez: egy szöllőföd, tizenkét kodrát, de tizennégig elhaladt. De tizenkét kodrát vót amúgy hitelesen.* □ *Ha szöllőrül vót szó, akkó tudtuk, hogy tizenkét kodrát.*

szöllő → *szőlő*

szösz fn: a megmunkált kender közepes finomságú szálainak tömege. *Hozott ű szöszt. Nem kóc vót, attul egy izével fejjobb, aztán gyön a szálakender.* □ *A szöszbül szalmazsákat szűttek.*

szövés, szüvis fn: a sző igével kifejezett cselekvés. *De evvel a szüvíssel igen sok pizt keresett.* □ *A parasztra szövés az egyszerű egészen, csak két levéllel megyen.*

szövöget, szüvöget i: gyakran v. huzamosabb ideig sző. *Nem nézte, hogy kilenc óra, szövögetett és keresett vele.*

szúr i: **1.** hegyes tárgyat, eszközt belemélyeszt, beledöf vmibe, vkibe. *Két álaskarót szúrta a szílső kívik kötele alá.* □ *Egy szombatón az egyik kaszás ebéd alatt a vellájára szúrta egy gombócot, osztán ment sorba, olvasta, hánynak küldtek gombócot.* **2.** hegyes tárgy, eszköz vkinek, vminek a testébe hatolva fájdalmat, sebet okoz. **3.** (ember) a testének vmelyik részében nyilálló fájdalmat

érez. *Szúr a hátam.* Ik: *agyonszúr, átszúr, beleszúr, felszúr, leszúr, megszúr, rászúr*

szurdék, szurdik fn: zsákutca; aligucca
szurdik → *szurdék*

szurdok fn: meredek falú, keskeny átvágás, ahol fogattal nem lehet kerülni; ásás

szurduk → *szurdok*

szurkáló fn: a kukorica kézzel való morzsolását megkönnyítő, 27–28 cm hosszú, hegyes vaseszköz. *Megfogja azt a csüvet, oszt akkor megrogzíti egy másik csün, még van, aztán meg hát megáll az a kukoricán is, osztán két-három hejen megkezdi vele, oszt akkor is könnyebb morzsolni, mint szurkáló nélkül.*

szuszek fn: ácsmunka módjára szerkesztett ruhás láda faragott, illetve karcolt díszítéssel. Nr.: Egykor – mint a menyasszony hozománya, kelengyéjének tartója – nélkülözhetetlen házi bútort volt, az utcai szoba, a *nagyház* tartozéka. Aztán, ahogyan a divat változott és szerepe, fontossága alábbhagyott, egyre hátrébb, kijebb szorult. Már nemcsak ruhatárolásra használták, hanem

egyéb dolgok, pl. liszt elraktározására is. Amikor pedig a kamrába vagy a padlásra került, akkor már termények tartására is. A képen látható szuszek a XX. sz elején még mint vámláda szerepelt Pacsér utolsó szárazmalmában.

szű → *sző*

szücs fn: prémet, szörmét feldolgozó kisiparos. *Előbb kikészítik a bürít kéthetes szőrrel, aztán varatták meg a szüccsel presnyáknak.*

szügy, szügye fn: lónak a két mellső lába fölötti izmos mellrésze. *Nézd meg, mijen szügye van.* Ö.: *szügykarika, szügylap*

szügyelő, szügyellő fn: a hám eleje, a ló szügyére feszülő, párnázott széles szíj; húzószíj. *Van a hámon, itten a szügyellőn, húzószíjon egy karika, oszt abba csatójják.*

szügykarika fn: a szügyelőbe épített karika, amihez a kocsirúd elejét csatolják.

szügylap fn: a szügyelő finomkodóbb neve
szüle fn: nagyanya. *Annak a nagyon öreg szülénknek szót kellett fogadni.* □ *Libája is vót az én szüleméknek.*

szűr fn: posztóból készült, köpenyszerű ruhaféle férfiak, elsősorban pásztoemberek

számára. Újatlan szűr vót. A végibe, az be vót varva, odatették azt a kosztot meg pálinkát, aki szerette, az idősebbek, a szűr újjába. Vót annak sisakja is. Cifra, rózsás szűr vót, és akkó, ha esett az eső, akkó felhajtotta a sisakot, és nem ázott. Ojan jó, bokáig érő vót ez a szűr. □ *Ami szűr, az nem ruha.*

szüret fn: a) az érett szőlő leszedése és levének kisajtolása. *Meg kell kezdeni a szüretet.* b) a szüret szokásos ideje. *Így ősszel, amikor szüret után főrnak a borok.*

szüretel i: az érett szőlőt leszedi. *Sándor bácsi, én hallottam öregapámtú, hogy vótak*

uraságok, oszt mikor az uraság szüretelt a szöllejibe, akkor ezek a jobbágyok kimentek, oszt ingyen kellett hordani nekik be a szöllőt. Azok szüreteltek neki.

szürkankó fn: szegényesebb kivitelezésű szűr. *A szürkankónak lukas vót az újja, és a hossza is csak fele, háromnegyede vót a szűrnek.*

szűrő fn: folyadékok, folyékony anyagok átszűrésére használatos, lyukacsos eszköz. *Ö.: tepertőszűrő, téztaaszűrő*

szűrű → *szérű*

szüvís → *szövés*

T

tagosít i: határt úgy rendez, hogy a birtokosoknak a szétszórt birtokrészei helyett lehetőleg egy tagban azonos v. hasonló minőségű, értékű földet mér ki. *Valamikor nem vót tagosítva, széjjel vót, egyszer oszt tagosítottak.* Nr: A XIX. sz. második felében végrehajtott tagosítás során a községi földeket, közlegelőket is felosztották, méghozzá olyképpen, hogy a földdel rendelkezők egy fertály birtokrész után egy jogot, a földdel nem rendelkezők pedig ennek felét kapták. *Egy fertáj föld után járt egy jog. Abány fertáj földje vót, annyi jogja vót.* Vö.: jog

tagosítás fn: a tagosít igével kifejezett cselekvés, eljárás; határrendezés. *Mikor vót ez a tagosítás, akkor odatették a szöllőket.* Vö.: jog

tahó I. fn: műveletlen, faragatlan, együgyű ember. *Egy úriemberrel társalog vagy egy tahóval, az kettő.* □ *Na, begyött ez a nagy, szálási tahó.* □ *Ejnye, de nagy tahó ez!*

II. mn: ilyen, erre jellemző

tajiga → taliga

tajtékos, tajtíkos mn: habos. *Egísz tajtíkosra hajszolta a lovakat.*

tajtíkos → tajtékos

takács fn: szövömester. *Vótak itten takácsok, nem is egy vót Pacsíron.* □ *Az én apám takács vót.*

takar i: a) fed, borít. b) szőlőtökét úgy véd fagy ellen, hogy ősszel a tökét földdel körülv teszi. *Kiment családostul, oszt akkó egy-pár nap betakartak.* Sz.: *Nem loptam, nem is takarom.* (Hallottam olyan falusiaktól, akik

a kertjükben levő néhány töke takarásával nem akartak bajlódni.) Ik: *betakar, kitakar, körülta kar, letakar*

takarmány fn: állatok etetésére bekészített eleség. *Elgyött az águsztus, akkor má mink is takarmány híjába vótunk.* □ *Heríji, takarmányi ki lett ú kúdvé, de gabonát kaszáni máskípp kell.*

takarmányos I. mn: a takarmánnyal kapcsolatos. *A takarmányos gujások hozták be a takarmánt.* **II. fn:** takarmányos béres. *A takarmányosok kízítettek be az ajszalmát, a színát.* □ *A takarmányos segítsége vót a kanász.*

takarmányos béres, takarmányos bíres fn: az ökrös béresek közül az, aki egy héten keresztül készíti be az ökrök ellátására szükséges takarmányt, almot

takaró → csapó

tál → cserépedények

talaj fn: a földkéreg művelhető része. *A talajt megcsínátuk neki jó kellően.* □ *A talaj is megázott, könnyebben szakadt (a kender).* □ *Kicsúszik lába alul a talaj.*

talicska fn: egykerekű, ladás, két kézzel tolható v. húzható szállítóeszköz. *Megraktuk az egykerekű talicskát, és feltoltuk a vagonba.* Szh.: *Átesett, mint Madocsaji a talicskán.* □ A szólás eredetének története: (1926 telén a vagonba rakodás befejeztével) az öreg *Madocsaji megpökdöste a kérge tenyerét, oszt megkapta az üres talicska szarvát, megindult vele, oszt nagy meglepéssel mondja: na, gyerekik, ezen is átestünk. Abban a pillanatban a talicskája kereke belezöttyent egy gödörbe, oszt ú meg keresztülesett rajta. Sokáig fennmaradt, ha*

valamit bevégeztünk, hogy na, ezen is átes-tünk, mint Madocsaji a talicskán.

taliga, tajiga fn: **I.** kétkerekű kocsi, kor-dé. *Befogatott a cseléddel a taligába.* **2.** az eke vontatását lehetővé tevő kétkerekű eszköz; eketaliga. *Az ekéhez tartozik a tajiga.* □ *A vaskének van, vagyis a tajigának egy rúdja, egy kis rúdja, ammin húz. A taliga részei: vánkus, nagykerék, kiskerek, lánc, tajigarúd.*

talló → *tarló*

tallóbuktatás → *tarlóbuktatás*

tallóz → *tarlóz*

tamaskodik i: kételkedik, hitetlenkedik.

Én egy kicsit tamaskodok.

tangubál i: tángál, elver, elagyabugyál

tanya fn: **I.** földbirtokon épült lakóház a gazdasági épületekkel együtt; szállás. *Egy embernek oan szállás hején, de nem vót ott tanya, má azt leszedte.* □ *Úgy ősszel, Szen Miháj fele több tanyán úgy ígve maradt a lámpa, elszökött a bérlő.* **2.** szomszédokból, ismerősökből összeverődött, összegyűlt társaság. *Ül a tanya, ül a tanya? Jó estét.* □ *Nat tanya (nagy tanya) vót, minden este mentünk Tótékhó.* □ *Nagyon-nagyon ment a tanya.* □ *Kocsival hoztuk haza a tanyából.*

tanyás **I.** mn: **I.** olyan (ember), akinek tanyája van, aki tanyát bérel v. tanyán lakik. **2.** olyan hely, vidék, ahol tanya van. **II.** fn: **I.** fogadott alkalmazott v. bérlő, aki állandóan a tanyán lakik. **2.** beszélgetésre érkező, a társalgásban résztvevő személy. *Gyönnek a tanyások!* □ *Hán (hány) tanyástok vót az este?*

tanyasi **I.** mn: tanyán lakó, ott található, oda tartozó. **II.** fn: tanyán lakó személy.

Nem níztek abba az időbe a tanyasijak (arra), adtak nekik enni.

tanyázik i: ismerősöknél v. ismerősökkel beszélgetve tölti az időt. *Átment Ema néni a gyerekeivel tanyázni.* □ *Nyáron ugyi kiültek, vótak úgy a ház előtt padok, ott szoktak tanyázni.* □ *Elmentünk Örzse nénémékhez a Csorda közbe karácsonyt köszönteni. Tanyázunk, tanyázunk...*

tanyázgat i: tanyázik. *Eccer megin ott tanyázgat a bátyám.*

tányér → *cserépedények*

tapló fn: taplógomba, belőle készült a tűzgyújtáshoz szükséges, könnyen tüzet kapó anyag. *A felszabadulás után étűntek a gyufagyarak, akkó elővettük a taplót. Vót jó acilunk, a taplót odafogtuk a májkühő, oszt csühögtünk.* □ *Azt is csináták, hogy a rongyot megígették egy kicsit, oszt akkó az szintén tüzet kapott, és akkor azt az ígett, perkált rongyot hasznáták tapló helyett.*

tarhó fn: birkának v. tehénnek frissen forralt tejéből (tarhó)oltó hozzáadásával megalvasztott, kocsonyaszerű, savanykás ízű (tavaszi-nyári) ennivaló. *A birkatarhó az jobb.* □ *Nyáridőbe nagyon jó az, tarhó, szalonna meg kenyír.* □ *A reggeli egy darab kenyír, nyers tej vagy egy kis tarhó.* Ö.: *tarhómag*

tarhómag fn: a tarhó készítéséhez szükséges oltóanyag. *Bele kell tenni a magot, egy liter tejhez kell egy jó evőkanál tarhómag.*

tarhonya fn: tojással gyúrt lisztből készült, rostán kézzel átnyomkodott, átreszelt, majd (napon) megszáritott, apró gömböcs-

kékből álló tészta. *Borult az idő, nehezen szárad a tarhonya.* □ *Tarhonyát tettem a levesbe.*

tarisznya fn: nyakba v. vállra akasztható egyszerű vászontáska. *Odament a gúnyákhó, oszt szítcsupáta ezt a... tarisznyáját.* □ *Mejjiknek a tarisznyája van itten?* □ *Nem adott ú kenyeret, mink vittünk tarisznyába.*

tarló, talló fn: 1. learatott gabonaföld, amíg föl nem ugarolják. *A nagyobb gyerek nyáron ugarolta a tallót.* □ *Gyertek ide, találtam egy jó tallót.* 2. a learatott gabona szárának földben maradt töve. *Ha a talló kibasította a lábunkat, nyállal mostuk ki egymását.* Ö.: *tallóbuktatás, tallóvirág*

tarlóz, tallóz i: Nr.: Nem ismerik, helyete: *böngéssz, szedeget.*

tarlóbuktatás, tallóbuktatás fn: tarlónak egész sekélyen történő felszántása, aláfördítése közvetlenül az aratás után. *Ezt híjják buktatásnak, hogy csekéjen megszántsák a tallót, három-négyszer únyira.* *Tallóbuktatás, de mondjuk ugarolásnak is.*

tavaj → *tavaly*

tavaji → *tavalyi*

tavaly, tavaj hsz: az elmúlt évben

tavalyi, tavaji I. mn: múltévi, tavaly történt. II. fn: tavalyról való. *A tavajit termővesszőnek híjjuk.*

tavaszi fn: a tél és nyár közötti évszak. *Ha elgyött a tavasz, a koratavas, akkor trágyát hordtunk.* □ *Tavasszal kukoricát ültettünk.* □ *Két tavaszon jártunk Angyalbandira cukorrépat kapáni.*

tavaszi I. mn: tavaszra eső, tavaszkor szokásos, tavaszra jellemző. *Mire begyöttek a*

tavaszi napszámok... □ *Görigyessék a tavaszi szántástul.* II. fn: a tavasszal vetett gabona. *A komenciósók, azok kapták azt a nyóc méter tavaszit.*

téblábol, tiblábol i: céltalanul tesz-vesz, tétován járkál, lábatlankodik. *Egész dilelőtt csak tiblábol.*

téfel → *tejföl*

téfeles → *tejfölös*

tegnap, tennap hsz: a mai napot megelőző napon. *Bálin bácsi, én magát megkérdeztem tegnap ott a pijacon, hogy elájjunk-e, mer hínak bennünket öttől fél hétig.*

tehen fn: a szarvasmarha nösténye. *Maj ha nem lenne tehen, akkó lehet, hogy megenénk.* □ *Viszem a teheneknek azt a peniszes kukoricát.* □ *Nekünk hát vót, mer tehenünk mindig vót.* Ö.: *tehéntej; fejšóstehen*

teher fn: 1. az a vmi, aminek tartása, mozgatása, cipelése erőfelfejtést kíván, illetve aminek elviselése gondot jelent. *Az új hatalom aztán adott földet, de úgy megrakta teherrel, hogy az ingyen föld igen sokakat a sírba vitt.* 2. terhesség. *Teherbe esett.*

tej, téj fn: 1. fejőállatok tőgyében, szoptató anyák és vemhes nöstények emlőjében képződő, nagy tápértékű (általában) fehér folyadék. *Körültapogatta, nehezen adja-e a tejet.* □ *Mindég vót főralt tej, oszt akkor vagy tejet ettünk, vagy egy kis kávét.* Nr.: A régiek téjnek mondták: *Egy kis jó téj, ha vóna.* 2. egyes nővények szárában v. termésében levő, fehéres színű, tejszerű nedv; *kutyatej.* 3. hím halak ivari váladéka. Ö.: *tejeleves; aludttej, anyatej, birkatej, fecstej, kecsketej, kutyatej, tehéntej*

tejel i: 1. emlősállatok nösténye (tehén, kanca) ellés, illetve (göbe) fiadzás előtt tögyet növel, tejet ad, tejet termel. *Meglesz a bornyú hama, mer mán tejel.* □ *Nem soká viszi, mán tejel.* □ *Mikor a disznó meg akar malacozni, akkor tejel.* □ *Lidus meg is szokta nézni, hogy tejel-i má.* 2. fejősállat vmilyen mennyiségű tejet ad. *Hogyha azt a jószágot jó takarmányra fogják, jó legelője van, akkor az a jószág jobban tejel, több tejet ad.* Vö.: *tőgyel*

tejes I. mn: 1. tejjel kapcsolatos, tejjel összefüggő. 2. olyan növény, amelynek szárából v. terméséből fehéres színű tejnedv nyomható ki. *Tejes mán a kukorica.* II. fn: a tejet felvásárló, a tejet szállító, általában a tejjel foglalkozó személy. *Juliska a tejes.* Ö.: *tejeskána, tejeskávé, tejesköcsög*

tejföl, téfel fn: tejnek a felszínén össze gyűlő, sűrű, zsíros része. *Arra is jócskán téfel.* □ *Rá is vót mán tíve a téfel is szépen.*

tejfölös, téfeles mn: tejföllel készített, tejföllel leöntött. *Lapáton kellett vinni a téfeles lepínt.* □ *Nagyon jó téfeles túrút csinátam, hogy több vót a téfel, mint a túrú.*

tél fn: a leghidegebb évszak. *Azon a télen a sógor nekem is szerzett hejet.* □ *Télen is gatyába járt meg klumpába.* □ *Télen, ha havazott, eltakarítottuk a ház körül a havat.* □ *1926 telén a babapusztai álomáson vagonéroztuk be a cukorrépat.*

télen-nyáron hsz: télen is, nyáron is, egész évben. *Ez az öreg Sós, ez meg télen-nyáron gatyába vót. Télen is gatyába járt meg klumpába, meg nyáron is, meg kötő vót előtte.*

telek fn: 1. házépítésre szánt, kijelölt terület. Nr.: Ebben a jelentésében csak ritkán hallani. Helyette a *porta* kifejezés járja. 2. az ostorszíz végén levő hurok, amellyel a szíz ráerősíthető a nyél nyakára. *Ustornak, korbácsnak, annak is vót telke. Az a szíz, amivel a nyélhő kössük, asz teleknek hittuk.* □ *Ne nagyon csapkodj te evvë a korbácssá, mer gyenge a telke.* 3. az a földbirtok, amit idejöttükkor az idetelepülők kaptak, azaz 38 magyar hold szántó és 22 magyar hold kaszáló; jobbágytelek, sessio. Ö.: *telekkönyv*

téli mn: télre eső, télhez tartozó. *Téli esténken összejöttünk leginkább Varga Albertékná.*

tennap → *tegnap*

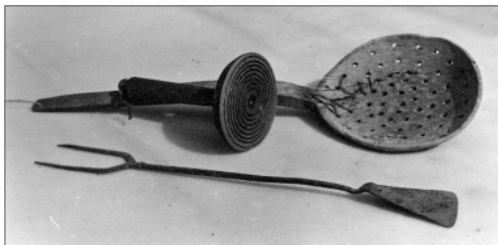
tép, típ i: tollat erősen megrántva kiszakít. *Nem típtem meg egyszer se.* □ *Meg vannak típve.*

tépáz, típáz i: rángat, cibál, mintha ki akarná, szét akarná tépni. *Ugyan megtípázták egymást!*

tepertő fn: az apró kockákra darabolt friss szalonnából a zsír kisütése után visszamaradt rész. Sz.: *Egy szem tepertőjír eladom Jucit!* Vö.: *szem 7.*

tepertőszűrő fn: fából faragott, lyukakkal bőven ellátott, lyukacsos merőkanálszerű eszköz a *tepertő* kiszedésére. *Nr*: Disznóvágáskor használatos eszköz. Tartozik hozzá egy körökkel rovátkolt nyomófa is a zsír kiperéseléséhez.

tepsi, *tepszi* fn: sütésre használt alacsony oldalú edény. *Beletettek egy kis tésztát a tepszibe, akkor azt megsírozták, akkor a másikat, oszt úgy háromat is tettek, oan kis tepszibe.*

tepszi → *tepszi*

térbetyül → *térdepel*

térd, *térgy* fn: a comb és az alsó lábszár közötti ízület. *Oan térgyig erő vót az az ing.*

térdel, *térgyel* i: térdére nehezkedik, térdén áll

térdepel, *térbetyül* i: térdel. *Hacsak le nem térbetyül.*

térgy → *térd*

térgyel → *térdel*

terhes mn: 1. a) teherrel megrakott. b) olyan kötelezettség, amelynek teljesítése gondot, erőfeszítést, nehézséget okoz. *A beszolgáltatás nagyon terhes volt.* 2. olyan nő, aki másállapotban van

tévő fn: a kemence szája elé tett, ajtót helyettesítő záró lap. *Feltegyem a tévőt?* *Vö.: előte*

tézsla fn: négyes v. hatos ökörfogatban a második, illetve harmadik pár befogását lehetővé tevő rúd. *Az vót a rúd kitódója, azon húznak az ökrök, a tézslán. A rúdon van egy járom, akkó annak megin van egy szegje elől, oda akasszák a tézslát. Ha hatosba mennek, akkó két tézslát.* □ (Négy v. hat ökröt csak így lehet befogni, ha van ez a tézsla.

ti, *tik* sznm: tbsz 2. sz.; tárgyként: tiktetet. *Elmentek tikhozátok.* □ *A tik házatokná még nem vótam.* □ *Tiknátok vótak?* □ *No a tik ovodátok se lesz ennek az istennek az idejibe kisz!* □ *Tik ne hányjátok a kívit, akkor mink megyünk le mingyá.* □ *Én fenn vagyok, tik meg még heverjete!* □ *Valamirül tik megfeledkeztek.*

tíblábol → *téblábol*

tik → *ti*

tilol → *tilóz*

tiloló I. mn: olyan személy, aki tilol. II. fn: 1. a tiloló személy. 2. kendentörő eszköz a kender szárának finomabb összezúzására. *Na, mikor eztet kitörte má, hogy mos má ez a nagyobb kendentörő nem tudja vágni azt a kisebb, apróbb kórokat közzüle, akkor ment bele a tilolóba. Na ez mostan kissebb, finomító törő, csakhát ennek az vót a neve: tiloló.* *Vö.: kendentörő*

tiloz → *tilt*

tilóz i: kendent tilóval/tilolóval tör; tilol. *Áztatás után apám tilózta a kendentörővel (a kendent).*

tilozás → *tiltás*

tilt, *tiloz* i: vki azt parancsolja, vmi azt sugallja, hogy ne tegyünk meg vmit. *Csóvát*

■■■

teszek ki a földemre, avval tilozom az utat. □ Egyre tilozták az öregek, hogy nem jó, bogár van benne, de ojan jó izes ize vót valahogy, hogy jó bezabágattunk mink, rossz kölkek, abbul a kukucskábul. Ik: betilt, kitilt, letilt, megtilt

tiltás, tilozás fn: a tilt igével kifejezett cselekvés. *Ha valami tilozás van, egy karót, rákötnek csóvát, az annak a jele, hogy nem szabad ára menni, tilozva van.*

tinó fn: fiatal, herélt bikaborjú. *A bikát mikor kiherélik, azok a tinók.* □ *Éves, vagy előbb is kiherélik őket, oszt akkor hát, hogy majd ökörnek lesz nevelve, tinók.* □ *A két tinót előre fogták, a két ökröt meg hátra, oszt út tanították (úgy tanították).*

típ → tép

típáz → tépáz

tisztes fn: tarlóvirág (*Stachys annua*). *A mihecskiket hozták tisztésre, tallóra. Ugye esős nyár vót, akkor megeredt az a tisztés, nem vót lefordítva, ugarolva, akkor a mihecskék ott nagyon tudtak gyűteni, dógozni.*

tojás fn: tyúkok, madarak meszes héjú nagy petéje. *Kiválogassuk a szép tojásokat.* □ *Egy hétre megnézzük, hogy mejik tojás jó.* Ö.: *tojásfehírje, tojásbéj v. tojásbaj, tojássárgája; tükörtojás, tyúktojás, záptojás*

tojásszéke → szék 2.

tojik i: madár, baromfi nösténye a benne kifejlődött tojást kinyomja magából. *Má napok óta nem tojnak rendessen.* □ *A tyúkok tojták.* 2. (tréfásan, finomkodón) különösen kisgyerek esetében: székel, kakál. *Anyu, megtoj a Babu!* Ö.: *betojik, beletojik, eltojik, megtojik*

tojó I. mn: szárnyas állat, baromfi, amelyik tojik. II. fn: szárnyas állat, baromfi nösténye. *A tojók, azok kissébbek, de a gádzsérok gyönyörűk.* □ *Két tojóra sok a három gúnár.*

tojóz i: 1. ujjával a tyúk seggébe nyúlva ellenőrzi, hogy tojós-e, tojik-e aznap. *Én szoktam őket tojózni.* □ *Minden regge megtojózom őket.* 2. a kakas párosodik, meghágyja, tapossa a tyúkot. *Nagyon jó kakasom van, mindig tojózza, tapossa a tyúkokat.*

tok fn: 1. tartó. *Kicsit büszkén lötyögtetem a kaszaküvet a tokjában.* 2. baromfi testén, amiből a toll fejlődik. 3. a gabonafélék magját körülzáró burok. *Ha elébb levágták, nehezebben gyött ki a szem, nem nyilt ki úgy a tok.* 4. ajtó, ablak falba illesztett kerete; *ajtótok, ablaktok.* Ö.: *borotvatok, szemüvegtok*

toklász fn: a gabonafélék virágát és magházát körülzáró nagyobbik hártványlevel. *Van a kalász, akkor abbú ágaznak ki ezek a toklászok.*

tokmány fn: kaszakótartó. *Amibe az arató vagy a kaszás a kaszaélesztőt, kaszakövit tartsa, az tokmány.*

tokos mn: az olyan baromfi, amelynek kopasztáskor a tollából túlságosan is sok tok visszamarad. *Nagyon tokos vót ez a kacsa.*

toll fn: a madarak és a háziszárnyasok testét borító képződmény. *Nem bánom,*

■■■

aszongya, még ha tollat fosztat velem, de akkor se hagyom ott. Ö.: tollfosztás, tollpihe, tollseprű, tollszár, tollszedő, tolltartó

tollfosztás fn: az a cselekvés, eljárás, melynek során a toll száráról letépdésik a szálakat, pihéket. *Rígente libákat jobban tartottak a szülők, és akkor, ha megtépték őket, a libákat, akkor tollfosztáskor válogatták a tollat, meg akinek ojan nacs csumája vót, akkor arrul leszették.*

tolvajkéve, tolvajkíve fn: a gabonakereszt legalsó kévéje. *Az egyik lelökte a tolvajkívt.*

tonkakés fn: olyan kés, amelyiknek a hegye le van kerekítve. *A tonkakést add neki, az nem szúrja meg a kezit.*

tő fn: 1. növénynek földben levő gyökere, illetve közvetlenül a föld feletti legalsó része. *A tövit meg a hegyit a kendertörő (ember) levágta, az elment a pozdorjába, mer a legtöve meg a hegye az oan gyenge vót. Annak nem is igen vette hasznát, annak a tövinek.*

Ö.: *tőtávolság; fartő*

tőgy fn: fejősállatok emlője. *Amibe van a tej, az a tőgye, emez meg, amit fejnek az meg a csecseszemje.*

tőgyel i: 1. hasas emlősállatnak tőgye elérés előtt megduzzad, megtelik tejjel. *A hasas álatok, mikor közeledik az elléshő, fíjadzashó, akkor tőgyelnek, nyó a tőgye neki, szaporodik benne a tej. Aszongyák, nem soká ellik, mer tőgyel má.* 2. fejősállat (tehén, kecske) legelés folytán tőgyet növel. Vö.: *tejel 1.*

tőke fn: 1. vastagabb fa törzséből levágott tömör rész különféle munkafolyamatok végzésére. *Van ez a favágó tőke is az udvarba,*

amin szoktuk a fát vágni, ezt is tőkének hívjuk. 2. szőlőtőke. *Oan rövid, elkopott kapával szőlőbe nem lehetett a tőke alá fégni.*

3. nagyobb pénzösszeg. *Szógátak egy kis tőkévé.* Ö.: *tőkehús*

tölt, tőt i: 1. folyékony, szemcsés v. légnemű anyaggal öntésszerűen telivé tesz. *Tőt, komám, a kupába...* 2. ehető borításba: pl. paprika; felpuolt baromfi, galamb hasüregébe tölteléket töm. *Csirkét, galambot, paprikát, kóbaszt, hurkát tőt.* 3. használati tárgyak burkába, hüvelyébe apróbb anyagot töm, gyömösöl. *(Párna)cibát, szalmazsákokot, cigarettahüvejt tőt.* 3. (kukorica, krumpli) tövére földet húz. Ö.: *feltőt, megtőt, teletőt*

töltés, tőtís fn: 1. a kukorica tövére húzott föld. *A régi öreg parasztok asz monták, amekkora a tőtís, akkora a csú. Ha kis tőtít csinász, kicsi marad a csú.* Ö.: *időtöltés*

töltöget, tőtöget i: többször, ismételten tölt. (Napszamba jártam) *kukoricát, krumplit ültetni, kapálni, tőtögetni, aratáskor meg marokszedő voltam.*

töltögetőeke fn: kapásnövények feltöltésére átalakított eke. Nr.: *Ha a gernácsra a kapáló vasak helyébe tőtögető vasakat szerelnek, nyerik a tőtögetőekét.*

töltött, tőtött mn: ami meg van töltve. *Töltött v. tőtött paprika, káposzta v. káposzta, csirke, galamb*

töpörtyű → *tepertő*

tör i: 1. darabokra zúz; eltör, összetör. *A mama má reggel óta töri a díjót.* 2. a) nagyobb egészből kézzel leválaszt. *Tört egy falat kenyeret.* b) kukoricacsövet száráról

leválaszt. *Ahun mink törjük, nekünk nincs ám istálóba hejünk, mink a tallón fekszünk kint, de mink hat nap törjük, tik négy nap törtök, két nap meg beadtok.* □ *Törni vagy tizedin törtük, vagy pedig átajjába.* □ *Régen, mikor még garmadába törtük, zsákba, akkor egy-egy előtt törtünk.* 3. kendent a kendentörön a fás részekről megszabadít. *Ahogy végig törtük egyszer azt a kendent, akkor mindig ícs csaptunk vele, a kenderrel.* 4. csikót, tinót igához szoktat. 5. vmelyik testrésze eltörök. *Lábát törte, nem gyöhet.* 6. vmi töri vmijét. *Az új cipő töri a lábát.* Ik: *betör, eltör, feltör, kitör, letör, megtör, összetör, széttör*

törek fn: 1. a kicsévelt gabona szalmájának és a kalász összetört részeinek pelyvától elkülönített törmeléke. *A törek meg ment bele a szalmába.* □ *Csupa kormok vótak, mer ott porol a legjobban, a töreken.* 2. az összetört kenderszár apró, fás hulladéka; pozdorja. (Mikor) *má puha vót, hogy a kezire birta csavarni, hogy kiment a... töreknek mondtuk... a kender belülle, akkor a másik felit is úgy* (megtörte).

törekelő fn: a hajdani gabonanyomtatások gereblyeszerű munkaeszköze. Vö.: *rugdalogereblye*

törés, törís fn: 1. kukoricatörés. *Ősszel, törís után a kert má szabad vót.* □ *Mink abba az őszi törísbe nagyon mentünk.* □ *Águsztus utójján megkesztük a töríst.* 2. bőrön dörzsölés által keletkezett seb. *Törís van a lábán.*

törís → *törés*

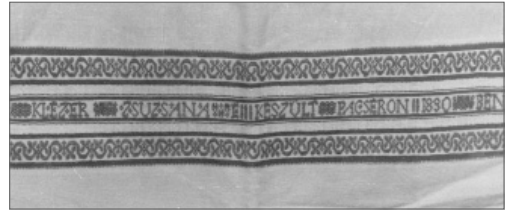
törköly, törkő fn: a szőlő kipréselése után visszamaradt héj, mag, szár. *A bortermelők,*

amikor kipréselték a szőlőt, szüretkor, a törkőt beleöntötték egy nagy kádba, nyakon öntötték vízzel, majd jó lesarazták, hogy nyugodtabban megfőrhasson.

törkő → *törköly*

törő I. mn: olyan, aki v. ami tör. *Mink hát törő emberek vótunk.* II. fn: 1. kukoricát törő személy. *Ott nítük, mondom, török vótunk, hát majnem oan pajtás, koma.* □ *Török vótunk kint, Balog Bálin bácsi szálásán.* 2. a kender törésére szolgáló eszköz; kendentörő. *A vastag vége ment a törő alá.* □ *Ahogy törtük avval a törővel, a kórója min kihullott.* Ö.: *dijótörő, mozsártörő, sztrájektörő*

törülköző, türülköző ~ *türüköző* fn: törülközésre használt, hosszúkás alakú, négyszögletes vászondarab. *A szálából türülközőt, meg szakajtoruhát, meg sütőabroszt szűttek.* □ *Ezeket a türüközőket is Ádor János szűtte.*

törvényesedik, törvényesedik i: vadházaságot, törvényen kívüli házastársi kapcsolatot törvényesít. *Bözsijék csak a mult héten törvényesedtek össze.*

törvényesedik → *törvényesedik*

töt → *tölt*

tötís → *töltés*

tötöget → *töltöget*

tötögetőeke → *töltögetőeke*

töttött → *töltött*

tőzeg fn: téglalap formába taposott, szárított, kb. 10 x 20 cm darabokra vagdalt törek, pelyva és tehéntrágya keverék, mellyel tüzeltek, főztek a régiek. *Mos pedig elmondom, hogy is csinátuk a tőzeget. Az udvar síma részén, pormentes helen ujjnyi vastagon elszórtunk buzapévát és töreket. Azután a gazda kihordta az istalóból az erre a célra összegyűjtött tehéntrágyát. Ezt vaslapátokkal elterítettük az elszórt péván úgy, hogy körülbelül egyenlő rész legyen pévából, ganéból. Azután újra megszórtuk pévával és törekekkel. A további dolgunk az volt, hogy mezítláb addig tapostuk ezt az összeállított vegyes mindenfélét, amíg egy óriási palacsinta nem lett belőle. Amikor a töreket és pévát a trágya annyira átnedvesítette, hogy egybeállt az egész, akkor a munka első része kész volt. Két napig így állt. Két nap után a gazda fogott egy éles ásót, és vagdosni, szabdalni kezdte a nagy lepényt olyan tízszer húszcentis darabokra. A darabokat nekünk úgy kellett bangétba összerakni, hogy a darabok közt a levegő szabadon járjon, hogy a tőzeg minél hamarabb megszáradjon.*

tőzeggané fn: tőzeg. *A háború alatt egyszer elmentünk Feri öcsémmel felibe tőzegganét taposni. Vö.: tőzeg*

tragacs, dragacs fn: egykerekű, kas nélküli, két kézzel tolható v. húzható teherszállító eszköz; targonca. *Öregapa meg az én uram, úk ketten mosták (a kendert), én meg a dragaccsal toltam el onnan, oszt áligattam össze.*

tunikás, tunikos mn: oldalán fodros (szoknya). *Mikor bálba mentünk, vót kartonruhánk: mosó, cifra, virágos, tunikos. A tunikos ojan vót, hogy két nagy fodorbul át a szoknya. Aztán vót ojan, ami négy fodorbul, aztán vót, aminek az ódalán vót még tíz fodor is, mind a két ódalán. Eleje, hátújja síma, fél lábszárig érő.*

tunikos → *tunikás*

túr, dúr i: 1. disznó orrával a föld felszíne alá hatol, és a földet felülre löki. 2. arrábotol. *Az elevátoros meg reggeltől dilig vagy diltől estélig dúrta. Ik: beledúr, feldúr, kidúr, ledúr, szítódúr*

turakodás, durakodás fn: furakodás, tolongás. *Maj feldűt a kosár a durakodástul.*

túró, túrú fn: aludttejből készült tejtermék. *Ugye hát így, ijen savanyú túrút vagy hogy mondjam, akkor ótott túrút. Hát tudja, ha ezt az ótott túrút, azt ugyi hát az eláll, hogy úgy kis hordóval leteszik meg minden, az ugye megérik, oan érett túrú, de emeztet meg ugye hát hasznáják így főzésbő, túrús lepént vagy túrús tésztát vagy palacsinta, vagy ijesmibe ezt a friss túrút. Nr.: Túrófajták: dézsástúró, érett túró, friss v. savanyú túró, oltott túró. Ö.: tehéntúrú*

túrós, túrús mn: túrót tartalmazó, túróval készített. *Hasznáják így főzésbő, túrús lepént vagy túrús tésztát vagy palacsinta, vagy ijesmibe ezt a friss túrút.*

túrú → *túró*

túrús → *túrós*

tuskó fn: a levágott kukoricaszár földben maradt töve; csoma. *Hát mikor le van vágva a szár, akkor a tuskója marad ottan a földbe.*

□ *Tavaszkor a gazdák mindég keresték az ojan családokat, akik hajlandók vótak leszedni a buzárul a tuskót. Ö.: tuskóföd*

tuskóföld, **tuskóföd** fn: olyan földterület, amelyben előző évben kukoricavetés volt. *Van, aki a tuskófödöt is buktassa. □ Tuskófödbe vetettem megin a kukoricát.*

tuskós mn: gabonaszárnak, kukoricaszárnak a földben álló tövét, gyökérzetét tartalmazó része. *(Érül van a) tuskós víge, emérül meg a kalász.*

tülök fn: duda

türüközö → *törülközö*

tüz fn: égési folyamat. *(Az ákácát) tűzre is, azon nyersen, ahogy kivágják, mingyá lehet hasznáni. □ Tüzet se lehetett gyútani. □ A katlan alatt lett eltüzelve lekvárfőzéskor, mer annak jó a csendes tűz.*

tüzel i: tüzet égésben tart, tűzrevalóval táplál. *A többi ott kint játszhatott, nekem meg tüzelni... □ Evvel is a vasláb alatt tüzeltek.*

tűzrevaló fn: tüzelő, fűtőanyag. *Ez is tűzrevaló vót, a tőzeggané.*

Ty

tyúk fn: zömöktestű, nehézkesen repülő, többféle színű háziszárnyas (*Gallus domesticus*). *Egy nagy rostát, ami má ojan vót, hogy egy tyúkot se lehet beleütetni, széjjelszedtek.* □ *A tyúkok meg kíváncsiskodtak befele. Szh.: Nagyot hall, mint nyáron a mónár tyúkjá. Ö: tyúkól*

tyúkalj, tyúkajja fn: 1. az egy kotlós alá helyezett tojásmennyiség. 2. az egy kotlós által vezetett kicsisírkék együtt. *Van úgy, hogy három tyúkajja is van ecs csapatba.* □ *Korán tavasszal, akkó nem jó ojan sokat adni nekik, akkor elég két tyúkajja egy alá.* □ *Asz má nem lehet mondani, hogy egy tyúkajja, mer azt nem egy köt..., annyit nem köt ki.*

tyúkász fn: a baromfik tenyésztésével, gondozásával foglalkozó urasági cseléd. *Ojant megcsinát Matyi bácsi, mikor tyukász..., mer tyukászlán vótam, hárman vótunk tyukászok: két lány és egy idősebb néni vót a tyukászasszony, megtették azt, hogy lefűrták a plafont.* Ö.: *tyukászasszony, tyukászlány*

tyúkól fn: tyúkok számára készült ól. *Van-nak ojan jobb hejek, abun még a tyúkólra is tesznek ablakot. Nr.: Egyesek kupujkának mondják.*

Ú, U

udvar fn: az épülethez tartozó porta beépítetlen és mezőgazdaságilag megműveletlen része. *Azelőtt nem ijen kis udvarok vótak, hanem kilenc-tíz kodrátossak, osztán ott lehetett nyomtatni.* □ *Az udvar a kapu felé igen lejtős.* □ *Jó távol vót az a hej, ahun a kenyeret csinátuk, a kemencéhő, oszt úgy az udvaron keresztül kellett nekem azt vinni, oszt lecsúszott.*

udvalló → *udvarló*

udvarló, **udvalló** fn: férfi, aki udvarol. *Az nagy öröm vót, ugyi, ha udvalló gyött a házbó.*

ugar fn: **1.** egy éven át bevetetlenül hagyott földterület. *Még az én időmben is láttam itten ugart.* □ *A szabadkai katolikus egyháznak vót itten egy birtoka, az úgy adta ki a földjít, hogy ugart kell hagyni.* **2.** egy évi pihentetésre visszavágott szőlővessző. (A szőlővesszőket) *a csapokat, ahogy nyőnek a tőkén, termőre meg ugarra metszik. A tavajít termővesszőnek híjjuk, ami az idén gyön, és nem csapra van metszve, azt ugarnak híjjuk.*

ugarol i: **1.** ugarföldet feltör, felszánt. *Az ugarföldet ugarójuk, szántsuk.* **2.** tarlót, tuskóföldet sekélyen aláfordít, buktat. *Vetés előtt letakarítani rulla a kukoricát, szárát, akkor ugarolta, kétvasú ekévē könnyessen megszántotta.*

ugarolás fn: amíg hagytak földet ugarnak, addig annak feltörése, azután pedig a nyári szántást, a tarlólántást mondják ugarolásnak. *Azelőtt vót az az ugarolás, mikor*

még ugarolás vót, de mos má nincs ugar, de aztí onnan a név visszamaradt. □ *Vannak, akik elhanyagójják az ugarolást, hogy az nem jó, meg minek az. De hát mos lássa, hogy erdő van – akki nem ugarolt – a földjín.*

ugrál i: **1.** ismételten, újra meg újra ugrik. **2.** törekszik, töri magát. *Ojan nagyon én se ugrálok érte.*

ügy hsz: **1.** olyan módon. *Úgy összehúztuk magunkat, mint a koszos malacok.* □ *Ahogy esett, úgy puffant.* □ *Úgy eldicsírtik a kapájukat, hogy de micsoda kapa.* □ *Hétfőn reggel már úgy indultunk.* **2.** nő másállapotban van. *Bőzsi lányommal vótam úgy.*

ugye, ugyi I. msz: a mondandó megerősítésére. *Nem hogy eldült, mert ugyi az, aki ott a középső soron állt, az úgy megálította, hogy abhó a többi hozzádobhatta.* II. hsz: igen gyakran használt fölösleges töltelékszó. *Ő béres volt, ugye, és nem volt még arató.* □ *Oszt hát ugyi a fíjatlásg belevágott a nótába.* □ *Az apósom, ugye hát az, takács vót.*

újfent hsz: újra, ismét. *A kutya újfent ugatásba kezdett.*

ujj, új fn: **1.** a kéz, illetve a láb öt-öt mozgatható nyúlványának egyike. **2.** ruhának, ingnek, kabátnak a kart fedő, csőszerű része. *Odatették azt a kosztot meg pálinkát, aki szerette, az idősebbek, a szűr újjába.*

ujjatlan, újatlan mn: ujj nélküli. *Újatlan szűr vót.*

ujjnyi, únyi ~ újnyi mn: az ujj méretéhez hasonló. *Egyúnyi jég vót rajtunk.* □ *Azon egyújnjin állt a por.* □ *A sorokat meg egy háromújni széles, rövid nyelvű kiskapával*

kapáltuk. □ Csekéjen megszántsák a tallót, három-négy únyira.

újni → *ujjnyi*

únyi → *ujjnyi*

ural i: felette állónak tekint, ismer el. *Mé urajjuk mi Juliskát, hogyba ú nem akarja megmondani, mi a baja?* □ *Én nem nagyon uraltam.*

uraság fn: földesúr, nagybirtokos. *Mikor az aratást elvégeztük, akkor az uraság részire az aratóbanda csináltatott egy szép buzakoszorút.* □ *Bennünket az uraság megvendégelt borral, a marokverőknek szép pénzajándékot adtak.*

ustor → *ostor*

ustoroz → *ostoroz*

út fn: szárazföldi közlekedés számára kiépített v. kijárt földszáv (átv. is). *Az úton azí könnyebb vót.* Szh.: *Jobb a rövid útról visszatérni, mint a hosszúról visszasírni.* Ö.: *cigányút, düllőút, földút, gyalogút, kocs út*

utca, ucca fn: házsorok között kialakított útvonal. *Jobb kéz felől az első széles uccába befordulunk.* □ *Karonfogva vezetett az uccán.* Ö.: *főucca, kisucca, nagyucca, zsákucca*

Ü, Ű

ű → ő

űk → ők

üllő üllő fn: 1. tőkére erősített zömök acéltömb, amelyen a kovácsok kalapáccsal izzó vasat formálnak. *Ott vót egy nagy üllő a fa alatt.* 2. a kasza kalapálására használatos – a kovácsüllőhöz viszonyítva parányi méretű – acélkellék. *Csináták eztet kovácsok is, azok vótak a jobbak, de bótba is lehetett venni. Emígy (a boltban) egy üllöt lehetett venni tíz dínárír abba az időbe, mikor én is vettem, Létaji (kovácsmester) – ű csináta – huszonöttr adta vóna. Nr.: Henger alakú hegyes fatökébe vert acélozott vas. Teteje négyszögletes és enyhén gömbölyű. Kaszalkalapáláskor az üllöt földbe verik, és a ráfektetett kaszapenge élet aprólékos gonddal végigverik.*

üllő → üllő

ültet, űtet i: 1. odahat, hogy vki bizonyos helyre üljön. *A díjofa alá ültette a vendégeket.*

2. kotlót tojásokra helyez, hogy kiköltse őket.
3. palántát, magot földbe helyez. Ik: *átültet, beültet, elültet, felültet, leültet, szétültet*

ültetés, űtetés fn: az ültet igével kifejezett tevékenység. *Mikor elmúlik az ültetés ideje, akkor megtömik a gádzsirt.*

ürü fn: herélt kos. *Vót három ürüje. Egyet tartogatott szüretre, kettőt meg majd a fija lakodalmára levág, farsangba.* □ *A herélt juhót ürünek mondták. Ő.: ürüjárás, vezérürü*

ürüjárás fn: a birkák legelője. *Morovicán az ürüjárás, ahogy megyünk Bajsára, bal kéz felül, ott van.*

üstökös, űstükös fn: csillagszerű égitest. *Az űstükös csillagot is láttam. Annak farka van. Hosszi farka vót neki. Meg akkor asz mondták az öregek: Vigyázzatok rá, gyerekik, háború lesz.*

üstükös → űstükös

üsző fn: fiatal, még egyszer sem ellett tehén. *Az üszőbornyú születésitű fogva addig mindig üsző, még nem válik tehénnek.* □ *Hasas üsző. Ő.: üszőbornyú*

üszőborjú, fn: nöstény borjú, üsző. *Az üszőbornyú születésitű fogva addig mindig üsző, még nem válik tehénnek.*

üszőbornyú → üszőborjú

üszögös mn: üszög által megtámadott nővény. *Annak meg rettentő üszögös buzája vót.*

üsztöke → ősztöke

ütet → ültet

ütetis → ültetés

V

vacok fn: deszkából eszkábált, szegényes fekvőhely; napi heverő. *Oan napi heverő, ezt neveztük vacoknak.* □ *A vacok vígibe vót az üveg, előkapták, oszt ittak egyet.* □ *Ott ültünk a vacokon.*

vacsora esti étkezés. *Kínál vacsorával, nem kértem.*

vacsorál i: vacsorázik. *Este aztán bent vacsoráltam velük, főtt ételt.* □ *Mivel mind a két kezünk el vót foglalva, a szűnyogok felhasználták az alkalmat, jól bevacsoráltak.*

Ik: bevacsorál, megvacsorál

vacsorázik i: vacsoráját fogyasztja. *Este – ahogy mondom – megvacsoráztunk.* **Ik:** bevacsorázik, megvacsorázik

vág i: 1. éles eszközzel darabokra választ szét, aprít. *A kocsmárosoknak, mézsárosoknak vágtuk a jeget.* □ *Meg zódet is szoktunk nekik vágni.* □ *A nagyobb kendertörő nem tudja vágni azt a kisebb, apróbb kórókat.* 2. kaszál. *Egy pár keresztrel kevesebbet vágunk.* 3. kukoricaszárát töben elmetesz. *Mink úcs csinátuk, hogy három törte a kukoricát, a negyedik, az meg vágta a szárát.* 4. öl a) (disznót) *Minden évbe vágtunk.* b) a jószág megnevezésével bármilyen háziállatot. *Kacsát vágtam, csirkét vágtam.* 5. szűk ruhaféle v. más tárgy, pl. kötés (élével) kellemetlen, fájó érzést okoz. *Vág a bugyi.* **Ik:** bevág, elvág, felvág, hozzávág, megvág, rávág, szétvág

vágot i: kéri, elrendeli, hogy vki vágjon vmit. *Ingyen nem vágotott az semmit.*

vágó I. mn: olyan, ami vhogyan vág. II. fn: 1. levágásra szánt jószág. *Disznót eladja vágóra, még a kiöregedett lovakat is eladják vágóba.* 2. ahol a jószágot vágják; vágószín. *Ott nízda a vágóba, ott kell neki lenni.* 3. szalmavágó. *Felmennek (a szalmakazalra) evvel a vágóval, oszt akkó vágtak egy ölet, oszt akkor úgy hordták be ajnak.* Ö.: vágóálat, vágóhíd, vágómarha, vágószíj, vágótőke, favágó, hidegvágó, üvegágó

vágószíj fn: puha bőrből hasított, egyik vége felé keskenyedő, lapos szíj a korbács végébe. *Nekünk hát egy darab kötélből, oszt akkor hát bele jó vágószíjjat... Ha nem vót vágó, akkó kerek szíj, csak az jobban kibasította a jószágot, ha rácsörgettünk, ráváltunk.*

vagyon → van

vaj fn: tejfölből köpüléssel v. rázással készült tejtermék. *Örzsze néni szokott vajat is árúni.* Sz.: *Vaj van a fején* – hibás, vmit vétett.

vájú → vályú

vakar i: 1. testrészt kapar. *Hümmög, a fejit vakarja.* 2. szarvasmarhát, lovat vakaróval tisztít. *A pucolás az jobban kint vót a szántáson. Tíz órákkor megátak vakarni. Az ökrök lefeküdtek, mer azoknak kiródzni kellett, oszt úk vakarászták.* □ *Néha egész nap a lovakat kellett vakarnom meg kefélnem.* **Ik:** elvakar, kivakar, levakar, megvakar

vakarcs fn: idős korú szülők utolsó gyermeke. *Az enyim ez még, ez a legutolsó, vakarcs. Má a legnagyobb fíjam katona vót, mikó ez született.*

vakaró I. mn: olyan, aki vakar. 2. fn: éles, fogazott szerszám lovak, marhák tisztításá-

ra. *Az az első munkám: abrakot adok neki, mán pucolom is, vakaróval és egy ronggyal letürülöm.*

vakdülő, vakdüllő fn: zsákutcaszerű dülő. *Ha nincs út a vígin, az a vakdüllő.*

vakdüllő → *vakdülő*

vakondok fn: föld alatti járataiban élő, bársonyos tapintású, fekete bundájú rovarevő állat. Értik, de helyette a *pucok* szót használják, lásd ott. Vö.: *pocok*

választási malac fn: a szopástól elválasztott malac. *Az évi bérem része vót egy választási malac is.*

vályú, vajú fn: állatok itatására, illetve etetésére deszkából összeácsolt v. betonból öntött, esetleg fatörzsből v. kőből faragott edény. *Elig a hozzá, ott vót egy nagy kűvajú.* □ *Két-három vajú vót, de így, ijen garádicsra.*

van, vagon i: létezik. *Nem tudom, van-i mig szakajtó a faluba?*

vánkos, vánkus fn: 1. tollal töltött, szögletes, lapos, huzattal bevont, fej alá való ágynemű; párna. *Akkor nem párnának mondták, hanem vánkusnak.* 2. az eketaliga része. *A gerendej vége megyen rá a tajiga vánkussára, azon fekszik rajta.* □ *A vánkus felett vót egy félkarika.*

vánkus → *vánkos*

vásár fn: időszakosan tartott, nagyobb arányú adás-vétel. *Ez a pacsíri vásár, ez meg szeptember tizennyolcadikát megelőző vasárnap szokott lenni. De ez borzasztó nagy ünnep vót itt Pacsíron.*

vásártér fn: a vásár megtartására kijelölt hely. *Egyet-kettőt én is végig szoktam ott menni, a vásártéren, oszt vótam a vásáron.*

vaskaszró → *vaskasztró*

vaskasztró, vaskaszró fn: vaslábos. *Hozzá egy gyútat szalmát a vaskaszró alá.* Vö.: *kaszró*

vasvella → *vasvilla*

vasvilla, vasvella fn: vasból készült, hosszú fanyelű szerszám. *Megfogtam a vasvillát...* □ *Másképp az öreget leütöttem vóna a vasvellává.*

vászón fn: kenderfonálból szőtt kelme. *Mikor megszütték ezeket a vásznakat, ezek staférungok lettek.* □ *... ezt hitták szakajtóruhának, ezt a vásznat.* □ *Abbul csináltak gatyát is meg ijen pendelt is, még inget is abbul vartak az asszonyok, abbul a vászonbul.*

vászónfazék, vászónfazik fn: kívül mázatlan cserépedény. *Ojan vászónfaziknak hitták ezt azelőtt, tudja, ojan régi fazik, oan cserépfazik.*

vászónfazik → *vászónfazék*

veder fn: csonka kúp v. henger formájú nyitott edény, félkör alakú, lehajtható füllel víz v. más önthető anyag merítésére, hordására, tartására; vödör. *Alig tudott rá vizet önteni a vederbül.*

vég, víg fn: határpont térben és időben. *Amaz vígirül is líptüink annyit.* □ *Befonjuk, jó megtekerjük, akkó a vígit bedugjuk.* □ *A föld vígin...* Ö.: *faluvég, házvég*

végez, vígez i: 1. befejez, vminek a végére ér. 2. iskolába, egyetemre jár, hogy befejezze azt. 3. székel, vizel. *Amejik disznó rákap, az kint vígzi a dógát.* Ik: *bevégez, elvégez,*

véka, víka fn: 1. szemes anyag mérésére, tartására való faedény, ürtartalma kb. 25

liter. *Abba az időbe nem mondták, hogy mázsa, hanem vékára beszéltek. A véka huszonöt kila vót, fél vika pejig tizenkettő és fél.*

□ *A vikába beleütötték a billogot.* 2. ekkora mennyiség vmiből. 3. jelzői használatban: ilyen mennyiségű

vékony, vikony mn: *Vót benne ojan viknyabb szál, avval lett csavarva.* □ *Leginkább egyforma szíp viknyak vótak.* □ *A vikon (kender) jó, annak van jó szála.* □ *Nagyon viknyan csurog.* □ *De bizony az vikon reggeli vót nagyon.* Ö.: *vikonyból*

vékonya, viknya fn: a lányék tájéka
vella → *villa*

vemhes mn: vemhet viselő állat; hasas. *Ha megfojat vagy megbúgik, akkor az má vemhes.* □ *Ojan fjjatal vemhes vagy búgott vót még, ojan könnyű, úgy értve, hogy nem sovány, hanem hogy még nem vót nehéz.*

vén, vín mn: öreg. *Ugyan lők ki ezt a vín marhát!*

vendégoldal, vendígódal fn: a szekér két oldalára erősített, nála hosszabb, erős, vas-tag rúd v. gerenda, amely a két keresztfára helyezve jelentősen megnöveli a kévével, szalmával, szálas takarmánnyal megterhelt szekér rakodó felületét. *Hát ugye abba a mi időnkbe, még akkor lóigával, parasszekér... tettek rá vendígódal, keresztfát, szóval a vendígódal felkötöttik, a keresztfát meg mikor rakodtak, akkor dugták a hejire. Mikor teli vót a derék, meg vót rakva, akkor tettik fel a vendígódal.*

vendígódal → *vendégoldal*

vendel → *véndely*

véndely, vendel fn: bődön. *Erecs csak, hosz ki a vendelt!*

venyege → *venyige*

venyige, venyege fn: a szőlőtő levágott veszeje. *A rendes budár még azt is megmondja, ha elígetik a venyegit, a hamubul, hogy mijen szöllő vót.* Sz.: *Ahány kive venyege, annyi akó bor.*

verejték, verítik i: izzadságcsopp. *Ojan lázas vót szeginkím, hoccsak úgy gyöngyözött a kis homloka a verítiktül, mikor izzanni kezdett.*

verem fn: földbe ásott, mélyebb, tágasabb gödör. Ö.: *gabonaverem, jégverem*

veres mn: piros, pirosas; vörös. *Az arcunk meg a kezünk, illetve karjaink tele vótak veres pettyekkel a sok szűnyogcsípéstül.* Vö.: *vörös*

verítik → *verejték*

verőce fn: 60–70 cm magas, lécből ácsolt, nyáridőben elsősorban a pitvart v. konyhát az udvartól, éven által pedig a belső udvart a hátsó udvartól elválasztó rácsos kiskapu. *Csug be azt a verőcét, begyönnnek a tyúkok!* Vö.: *kiskapu*

vesz, veszik → *vész*

vész, veszlik i: 1. veszik, elveszik, kárba megy. *Itt vész a kétezer dinár foglaló.* □ *Bankba, ha beteszed, veszlik az értéke.* □ *Vész a csirke, vész!* 2. ott ragad, ott marad. *Én nem megyek, fjjam, oda ki hozzátok, mer ha kimék, ott veszlek.* Ik.: *elveszlik, odavész, ottveszlik, ottvész*

veszlik → *vész*

vessző fn: fának, cserjének hosszú, vékony, hajlékony hajtása; fűzfavessző 2. szőlővessző. *A kilső vesszők, a sarkosi vesszők, ezek*

a termőhozók. Közepin is vannak vesszők, de azt igencsak le szokták szedni. Ö.: vesszőkerítés, vesszőkosár; fűzfavessző, palavessző

vet i: 1. dob. 2. állatnak enivalót lök. Vess má eléjük egy kis szénát! 3. magot földbe juttat. Mikor háború vót, akkor mindenki vetette a kendert. 4. vmelyik tagját hirtelen elmozdítja. Oj büszke, hogy még a fejít se veti ére, csak megyen. 5. fonalat nyújtásra előkészít. A nacs csűrül vetette a vetőkaróra. □ Leginkább az istálóba vetette ű a fonalat, mer másutt nem fért avval a ... vetőkarónak mondta, oszt akkor arra vetette fel a fonalat. Ik: alávet, átalvet, átvét, bevet, belevet, egybevet, elvet, felvet, hátravet, kivet, levet, megvet, odavet, összevet
veteg i: 1. lassan, ritkán vet. 2. tyúk ritkán tojik. Tojnak a tyúkjaid? – Hát úgy, vetegetnek.

vetélő, vetillő fn: csónak alakú faeszköz, amellyel a szövőgépen a vetülékfonalat (bél) a láncfonalak (nyútás) közé beröpítik. Ha nem szépen vót felcsüvölve, akkor akadozott a vetillőbe. □ A bél az ment a csónakkal, amit dobát bele, vetillő, oan vót, mint egy kis hajó, abba vót a csü beletíve. Vö.: csónak

vetés, vetís fn: 1. a vetőmag földbe juttatása. A vetís ideje úgy van neki (a kendernek)

áprilisba, mint a kukoricát is, ahogy vessük.

2. a gabonával bevetett földterület, illetve a már kikelt fiatal gabona. Mikor bújjik, akkor megin megfogasójjja, de asz mán nem mindig kívánja az a föld vagy az a vetís. Ö.: vetísforgó; buzavetís, kukoricavetís

vetillő → vetélő

vetís → vetés

viaszerés, vijaszérés fn: a gabona érésének az a szakasza, amikor a szem már megsárgult, érése befejeződött, kezdődhet az aratás. Mikor cséplőgép csévelt, akkor szerettük korán vágni, vijaszérésnek mondták, akkor szép piros lett a szem.

vice fn: al-, segéd-. Két szalmakazlas vót, egy vice, alkazlas meg egy főkazlas.

víg → vég

vígez → végez

víka → véka

víknya → vékonya

víkony → vékony

világot i: világít. Meg még, tudja, a háború alatt vótak oan zsírmécsek is. Oan kerek kis valami, csésze, oszt akkor abba zsír meg valami bél, oszt akkor, ahogy a zsír olvadt, az úgy ígett, avval világotlak.

villa, vella fn: 1. fából v. fémből készült két-, három- v. négyágú, nyeles szűrő és emelő eszköz. a) evőeszköz. Egy szombaton az egyik kaszás ebéd alatt a vellájára szűrt egy gombócot, osztán ment sorba, olvasta, hánynak küldtek gombócot. b) mezőgazdasági szerszám. Mikor má ott ált, hogy na két mázsálás le lesz, akkor má ott vót, oszt vette ki a kezibül a villát, oszt adta ű, emez meg sompojgott lefele.

Nr.: Fából leginkább a háromágú szalmarakó vagy szénagyűjtő *favilla* készült. A kétágú vasvillával általában kévét adogattak hordáskor, asztagrakáskor, csépléskor. Legsokrértűbb felhasználása mind a mai napig a négyágú vasvillának van. Háromágú vasvillát már csak használatból kivonva a kamrák, fészerek mélyén láttam. Ö: *favilla, vasvilla*

vín → *vén*

virtigli, virtikli mn: elismert, kiváló, elsőrendű, igazi. *Mire osztán má én odakerültem, hogy virtikli leszek, akkor elműt az aratás, elműt az asztagrakás.* (É.: beköszöntött a kombájnnal való aratás, vége lett a korábbi gyakorlatnak.)

virtikli → *virtigli*

visel i: öltözéket, ruhadarabot, díszet szokásszerűen v. állandóan magán hord. *Ki mijet szeretett, ojat viselt.* Ik: *elvisel, megvisel*

víz fn: színtelen, szagtalan, átlátszó, az élethez nélkülözhetetlen folyadék. *Nagyon jó víz vót benne, sokan hordták a vizét inni.* □ *Húzzon vizet, mire a többijek bemennek.* □ *Szerződísbe is tette, hogy naponta két lajt vizet kiboz.* Ö.: *vízelvezető, vízfórás, víztócsa; álovíz, árvíz, belvíz, esővíz, főrásvíz, ivóvíz, kútvíz, lábvíz, mosdóvíz, szódavíz, talajvíz, télvíz*

vízpók fn: ló lábán keletkezett puha daganat. *Úgy mondják, hogy vízpók, oan vastag, megvastagszik neki a lábaji, mondjuk rá a csánkján fent, ahogy van a hátsó lábaji... teli van vízzel.*

vontató I. mn: olyan aki, ami vontat vmit. II. fn: boglya. *Valamikor a színákat gyűtötük vontatóba.* Nr.: Már csak az idősek emlékezetében él, hogy valamikor *vontatónak* is mondták a boglyát. Vö.: *boglya*

vödör → *veder*

vögy → *völgy*

vögyel → *völgyel*

völgy, vögy fn: alacsonyabb fekvésű terület. *Itt a vögyön, szíp, gyepes ríszén száríngattuk, locsolgattuk, fehéritettük* (a vásznat).

völgyel → *bélel*

vörös mn: piros. *Vett apám egy göbe disznót Bajmokon, egy nagy vörös disznót.* Vö.: *veres*

vöröshagyma, vereshagyma fn: hagyma (*Allium cepa*). *Csak úgy, gyöszmékelve ettük meg a kenyeret, szalonnát egy fej vereshagymával.*

vörösliszt fn: korpás liszt, derce. *Egy egisz kocsival vitt haza vöröslisztet.* Vö.: *derce*

Z

zab fn: 1. (ló)takarmánynak használt gabonaféle (*Avena sativa*). *El szoktuk adni a zabot, mer ezt hát nem tudtuk használni, nem vót lovunk.* 2. a kukorica virágja. *Na mos má kihánta a zabját.* Ö.: *zab dara*

zab dara fn: durvára őrölt zab. *Zabdarát nem vótunk kintelen etetni, vót árpa meg derce.*

zabla fn: lószerszámnak a ló szájába illesztett része. *A kantárfejen van az a zabla, azt teszik a ló szájába, azon irányítsák a lovat.* 2. felfúvódott marha v. birka szájába illesztett botdarab. *Azt nem bírja se levenni, se kiköpni, mindig avvā kínlódik, hogy rágja azt a zablát.* Nr.: Ha jószág felfúvódik, kü-

lönösen marha v. birka, akkor a két szélén madzaggal ellátott, és az állat szája szélességének megfelelő hosszúságú, gömbölyű fadarabot, *zablát* tesznek a szájába, hogy elősegítsék a levegőztetést. A madzagszálat a jószág fején, a fülek mögött összekötik, hogy a zabla ki ne essen.

zabláz i: 1. ló szájába zablát tesz. 2. felfúvódott jószágnak kiköti a száját. *Próbáltatok zablázni?*

zabol i: kukorica hányja a virágát. *Mikor hányja a bojtját, zabol.* □ *Má szípek, nagyok vótak a kukoricák, kesztek zabolni.*

zacskó, acskó fn: tasak. *Vannak ojan kis acskók, amigbe az asszonyok a magvakat rakják.* Ö.: *kostökacskó*

Zs

zsák fn: különféle anyagból készült, hosszúság, egyik végén nyitott, óriás zacskó. *Az apósom, ugye hát az takács vót, oszt akkó nagyon szép zsákokat szútt nekem.* □ *A kócbul fonták a zsákot.* □ *Igencsak harminc lépírsül vót egy zsákkal.* □ *Ha rossz vót a kukorica, akkor hosszabban lett teli a zsák.* □ *A közepire garmadát, oszt odaöntöttük a zsákbul.* Ö.: *zsákutca; hátizsák, kenderzsák, papírszák, papzsák, szalmazsák, zsidózsák*

zsákol i: tele zsákokat vállon hord. *Fél percenttel többet ád, de únála zsákolni is kell, a raktárba vinni a buzát.* □ *Ha kinn csipelünk, ott nem kell zsákolni.*

zsákolás fn: tele zsákok vállon való hordása. *A zsákolás is a mijenk vót. Szintén nehíz dolog, mer egisz nap hordtuk az ötvenkilós zsákokat az istállópallásra.*

zellér fn: 1. (hajdan) föld nélkül v. nyolcadteleknyi úrbéri földön gazdálkodó jobbágy. 2. földnélküli szegény ember.

zellérjog fn: az a földbirtok, amit a közlegelők fölmérésekor a zsellérek kaptak, területe fele a földes jogénak, vagyis 10 kvadrát, láncban kifejezve: fél lánc. *Akik szegényebb emberek vótak, zsellérjogot kaptak. A zsellérjog az fél lánc vót.* □ *Na most akinek nem vót ijen fertáj földje, az zsellér-ember vót, az kapott zsellérjogot, fél jogot, tíz ... kilenc-tíz kvadrát vót az a fél jog.* Vö.: *jog, földes jog*

zsendice fn: az ellés utáni tej felforralva édes savójával, túrójával együtt. *Zsendicének asz szokták mondani, mikor megellik a tehén, akkor az első tej, ha felfőrajják, az összemegyén, ez a zsendice.* □ *Még (az ellés utáni) tej főralás közbe összemegyén, addig zsendice. Mikor má nem megyén össze, felfőr, akkor rendes tej.*

zsenge I. mn: érésben levő, még nem egészen érett (termés). II. sületlen (kalács, kenyér). *Má megin ezt a zsenget adta!*

zsenzés, zsenzés mn: 1. nem egészen érett. *Még zsenzéssek a kukoricák.* 2. sületlen. *Má megin zsenzés maradt a kenyír bele.*

zsenzés → zsenzés

zsétár fn: sajtár. *Ammibe fejjik a tehenet, az a zsétár. Van, akki asz mondja: fejöke vagy fejö, mink leginkább úgy montuk: zsétár.*

zsidózsák fn: a szokásosnál nagyobb méretű, széles, 80 kg szemes gabonát is elnyelő zsák. *Egy ott taposta a lábomat, de egy zsákot, hogy maj felsegít, mind ez a zsidózsák, nyóc-vankilós zsákok.*

zsizsa fn: (főleg kisgyerekekkel folytatott beszélgetésben) tűznek, gyertyának, lámpának a lángja

zsódos lanyha fn: kiadós záporra mondják. *Szh.: Szaladjunk, mer elír, mint Zsódost a lanyhája.*

zsünyög i: élénken, szüntelenül ide-oda mozog; nyüzsög. *Van ott annyi, hogy csak úgy zsünyögnek.* □ *Mihecskik mozogtak, zsünyögtek az ákácán.*